

**T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**TEK PARTİ DÖNEMİ MARDİN MİLLETVEKİLLERİ ve
MECLİS FAALİYETLERİ (1923-1950)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Cemil Adar YILMAZER

Niğde

Eylül, 2017

**T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**TEK PARTİ DÖNEMİ MARDİN MİLLETVEKİLLERİ ve
MECLİS FAALİYETLERİ (1923-1950)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Cemil Adar YILMAZER

Danışman

Doç. Dr. Mehmet KAYA

Niğde

Eylül, 2017

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Tek Parti Dönemi Mardin Milletvekilleri ve Meclis Faaliyetleri (1923-1950)” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

23/08/2017

Cemil Adar YILMAZER

ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Mehmet KAYA'nın danışmanlığında Cemil Adar YILMAZER tarafından hazırlanan "Tek Parti Dönemi Mardin Milletvekilleri ve Meclis Faaliyetleri (1923-1950)" adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tarih: .../.../...

JÜRİ:

Danışman :

Üye :

Üye :

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun..... Tarih ve ..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ömer İSKENDEROĞLU

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Tek parti döneminin başlangıcında Cumhuriyet ilan edilmiş ve reform hareketleri birbirinin ardı sıra yapılmıştır. 27 yıl süren tek parti dönemi günümüze önemli bir tartışma, görüşme ve yasama faaliyetleri örneği bırakırken, yaşattığı siyasi deneyim ülkemiz demokrasisinin oluşumuna katkı sağlamıştır. Tek parti dönemi Mardin Milletvekilleri ve meclis faaliyetleri ile ilgili akademik bir çalışma bulunmamaktadır. Bu bakımdan Mardin Milletvekillerinin yapmış oldukları yasama faaliyetlerinin tarihsel açıdan ortaya konulmasının hem Mardin şehri hem de Türk Parlamento Tarihi açısından bir boşluğu dolduracağı kanaatindeyiz.

Bu çalışmada Mardin Milletvekillerinin Türk Milleti için tek parti döneminde yapmış oldukları yasama çalışmaları ve biyografileri ele alınmıştır. Dönemin siyasi, düşünsel ve sosyal koşullarına ışık tutması hedeflenmiş, milletvekillerinin bu doğrultuda yapmış oldukları faaliyetler belirtilmiştir. Mardin Milletvekilleri; Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Necib Güven, Ali Rıza Erten, Abdülgani Ensari, Derviş Ural, Abdürrezak Şatana, Nuri Ural, İrfan Alpaya, Hilmi Çoruk, Osman Dinçer, Edip Ergin, Ali Rıza Levent, Muhittin Birgen, Seyfi Düzgören, Hasan Menemencioğlu, Halit Onaran, Aziz Uras, Lütfi Ülkümen, Kazım Sevüktekin, Kamil Boran, Şemsettin Ekmen, Abdülkadir Kalav ve Yusuf Mardin'in yapmış oldukları yasama faaliyetleri çok önemli izler bırakmıştır. Hem bölgenin hem de ülkenin sorunlarına karşı duyarlı olmuşlar, yaptıkları teklifler ve konuşmalarla katkı sağlamışlardır.

Bu çalışmanın tamamlanmasında yardım ve desteklerini esirgemeyen, tezimin her aşamasında yönlendiren ve katkı sağlayan danışman hocam Doç. Dr. Mehmet KAYA'ya, Yrd. Doç. Dr. Gülin Erdem ÖZTÜRK ve Yrd. Doç. Dr. Cihan YÜKSEL hocalarıma şükranlarımı sunarım.

Cemil Adar YILMAZER

Eylül 2017

ÖZET

Bu araştırmanın konusu, 1923-1950 yılları arasında yaşanan tek parti döneminde Türkiye Büyük Millet Meclisi yasama faaliyetlerine katılan Mardin Milletvekillerinin hayatı ve siyasi faaliyetleridir. Araştırmada Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Mardin Milletvekilliği yapan yirmi üç farklı temsilcinin meclis faaliyetleri tarihsel açıdan ortaya konularak dönemde yaşanan sosyal, ekonomik, siyasal olaylar hakkında fikir edinmek ve Meclis çalışmalarına katkılarının neler olduğunun ortaya konulması amaçlanmaktadır. Araştırma konusu hakkında Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi kayıtları, TBMM Meclis Tutanakları, Kanunlar Dergisi ve TBMM Yayınları, tek parti dönemi üzerine yazılan kitaplar, makaleler taranarak 1923-1950 yıllarında Mardin Milletvekilliği yapan temsilcilerin biyografileri ve yasama faaliyetleri elde edilen bilgi ve belgeler ışığında detaylandırılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın sonucunda Mardin Milletvekillerinin sosyolojik özellikleri ve hayat hikâyelerinin yanında hem Türkiye hem de Mardin'i ilgilendiren pek çok farklı konularda önergeler, kanun teklifleri sunduğu ve önemli konularda Meclis kürsüsünden yapmış oldukları beyanatlari tespit edilmiştir.

ABSTRACT

The topic of this research is the life and political activities of Mardin deputies who participated in the legislative activities of the Grand National Assembly of Turkey during the single party period between the years of 1923-1950. In the research, it is aimed to get an idea about social, economic and political events that took place in the period and put forward what is the contribution to the parliamentary work by putting the activities of the parliament of the twenty three different representatives of Mardin in the Grand National Assembly of Turkey. Biographies and legislative activities of Mardin deputies in the years of 1923-1950 were searched through scanning the Prime Ministry Republic records, official reports of the Grand National Assembly of Turkey, Laws journal and The Grand National Assembly of Turkey publications, books and articles written about single party time period about the topic. As a result of research; besides sociological characteristics and life stories of deputies of Mardin, it was determined that statements were made and proposals were given by Mardin deputies on various issues related to both Turkey and Mardin.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR.....	xiii
EKLER LİSTESİ	xiv

GİRİŞ

CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NE GİDEN SÜREÇ ve TEK PARTİLİ DÖNEM'İN BAŞLANGICI

1. BİRİNCİ TBMM DÖNEMİ SİYASİ OLAYLARI (1920-1923)	1
2. ÇOK PARTİLİ SİYASİ HAYATA GEÇİŞ.....	10

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÖNEM MARDİN MİLLETVEKİLLERİ ve MECLİS FAALİYETLERİ

1. YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU	18
1.1. Hayatı.....	18
1.2. Meclis Faaliyetleri	20
1.2.1. Takrirleri (Önergeleri).....	20
1.2.2. Teklifleri	21
1.2.3. Konuşmaları.....	22
2. MEHMET NECİB GÜVEN	23
2.1. Hayatı.....	23
2.2. Meclis Faaliyetleri	25
2.2.1. Takrirleri (Önergeleri).....	25
2.2.2. Teklifleri	27
2.2.3. Konuşmaları.....	28
3. ALİ RIZA ERTEN.....	34
3.1. Hayatı.....	34
3.2. Meclis Faaliyetleri	35
3.2.1. Takrirleri (Önergeleri).....	35
3.2.2. Teklifleri	40
3.2.3. Konuşmaları.....	44
4. ABDÜLGANİ ENSARİ	52
4.1. Hayatı.....	52
4.2. Meclis Faaliyetleri	53
4.2.1. Takrirleri (Önergeleri).....	53

4.2.2. Teklifleri	54
4.2.3. Konuşmaları.....	55
5. ABDÜRREZAK ŞATANA	55
5.1. Hayatı.....	55
5.2. Meclis Faaliyetleri	56
5.2.1. Takrirleri (Önergeleri).....	56
5.2.2. Teklifleri	56
5.2.3. Konuşmaları.....	56
6. DERVİŞ URAL	56
6.1. Hayatı.....	56
6.2. Meclis Faaliyetleri	57
6.2.1. Takrirleri (Önergeleri).....	57
6.2.2. Teklifleri	57
6.2.3. Konuşmaları.....	58

İKİNCİ BÖLÜM

ÜÇÜNCÜ DÖNEM MARDİN MİLLETVEKİLLERİ ve MECLİS FAALİYETLERİ

1. ALİ RIZA ERTEN.....	59
1.1. Meclis Faaliyetleri	59
1.1.1. Takrirleri (Önergeleri).....	59
1.1.2. Teklifleri	66
1.1.3. Konuşmaları.....	67
2. MEHMET NURİ URAL.....	69
2.1. Hayatı.....	69
2.2. Meclis Faaliyetleri	70
2.2.1. Takrirleri (Önergeleri).....	70
2.2.2. Teklifleri	71
2.2.3. Konuşmaları.....	71
3. AHMET İRFAN ALPAYA	71
3.1. Hayatı.....	71
3.2. Meclis Faaliyetleri	72
3.2.1. Takrirleri (Önergeleri).....	72
3.2.2. Teklifleri	73
3.2.3. Konuşmaları.....	73
4. ABDÜRREZAK ŞATANA	73
4.1. Meclis Faaliyetleri	73

4.1.1. Takrirleri (Önergeleri).....	73
4.1.2. Teklifleri	74
4.1.3. Konuşmaları.....	74
5. YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU	74
5.1. Meclis Faaliyetleri	74
5.1.1. Takrirleri (Önergeleri).....	74
5.1.2. Teklifleri	74
5.1.3. Konuşmaları.....	74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÖRDÜNCÜ DÖNEM MARDİN MİLLETVEKİLLERİ ve MECLİS FAALİYETLERİ

1. ALİ RIZA ERTEN.....	75
1.1. Meclis Faaliyetleri	75
1.1.1. Takrirleri (Önergeleri).....	75
1.1.2. Teklifleri	75
1.1.3. Konuşmaları.....	75
2. ABDÜRREZAK ŞATANA	78
2.1. Meclis Faaliyetleri	78
2.1.1. Takrirleri (Önergeleri).....	78
2.1.2. Teklifleri	78
2.1.3 Konuşmaları.....	78
3. AHMET İRFAN ALPAYA	78
3.1. Meclis Faaliyetleri	78
3.1.1. Takrirleri (Önergeleri).....	78
3.1.2. Teklifleri	78
3.1.3. Konuşmaları.....	79

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BEŞİNCİ DÖNEM MARDİN MİLLETVEKİLLERİ ve MECLİS FAALİYETLERİ

1. HASAN EDİP ERGİN.....	80
1.1. Hayatı.....	80
1.2. Meclis Faaliyetleri	81
1.2.1. Takrirleri (Önergeleri).....	81
1.2.2. Teklifleri	81

1.2.3. Konuşmaları.....	82
2. OSMAN NECATİ DİNÇER.....	90
2.1. Hayatı.....	90
2.2. Meclis Faaliyetleri	91
2.2.1. Takrirleri (Önergeleri).....	91
2.2.2. Teklifleri	91
2.2.3. Konuşmaları.....	91
3. ALİ RIZA ERTEN.....	93
3.1. Meclis Faaliyetleri	93
3.1.1. Takrirleri (Önergeleri).....	93
3.1.2. Teklifleri	93
3.1.3. Konuşmaları.....	93
4. AHMET HİLMİ ÇORUK.....	95
4.1. Hayatı.....	95
4.2. Meclis Faaliyetleri	96
4.2.1. Takrirleri (Önergeleri).....	96
4.2.2. Teklifleri	96
4.2.3. Konuşmaları.....	96
5. AHMET İRFAN ALPAYA	97
5.1. Meclis Faaliyetleri	97
5.1.1. Takrirleri (Önergeleri).....	97
5.1.2. Teklifleri	97
5.1.3. Konuşmaları.....	97
6. ALİ RIZA LEVENT	97
6.1. Hayatı.....	97
6.2. Meclis Faaliyetleri	98
6.2.1. Takrirleri (Önergeleri).....	98
6.2.2. Teklifleri	98
6.2.3. Konuşmaları.....	98
7. ABDÜRREZAK ŞATANA	99
7.1. Meclis Faaliyetleri	99
7.1.1. Takrirleri (Önergeleri).....	99
7.1.2. Teklifleri	99
7.1.3. Konuşmaları.....	99

BEŞİNCİ BÖLÜM
ALTINCI DÖNEM MARDİN MİLLETVEKİLLERİ ve MECLİS
FAALİYETLERİ

1. HASAN EDİP ERGİN.....	100
1.1. Meclis Faaliyetleri	100
1.1.1. Takrirleri (Önergeleri).....	100
1.1.2. Teklifleri	101
1.1.3. Konuşmaları.....	101
2. HASAN SAFİYETTİN MENEMENCİOĞLU	110
2.1. Hayatı.....	110
2.2. Meclis Faaliyetleri	111
2.2.1. Takrirleri (Önergeleri).....	111
2.2.2. Teklifleri	111
2.2.3. Konuşmaları.....	111
3. ALİ RIZA ERTEN.....	124
3.1. Meclis Faaliyetleri	124
3.1.1. Takrirleri (Önergeleri).....	124
3.1.2. Teklifleri	124
3.1.3. Konuşmaları.....	124
4. MUHİTTİN BİRGEN.....	125
4.1. Hayatı.....	125
4.2. Meclis Faaliyetleri	127
4.2.1. Takrirleri (Önergeleri).....	127
4.2.2. Teklifleri	127
4.2.3. Konuşmaları.....	127
5. AHMET İRFAN ALPAYA	128
5.1. Meclis Faaliyetleri	128
5.1.1. Takrirleri (Önergeleri).....	128
5.1.2. Teklifleri	128
5.1.3. Konuşmaları.....	128
6. ALİ RIZA LEVENT	128
6.1. Meclis Faaliyetleri	128
6.1.1. Takrirleri (Önergeleri).....	128
6.1.2. Teklifleri	129
6.1.3. Konuşmaları.....	129
7. SEYFİ DÜZGÖREN	129

7.1. Hayatı.....	129
7.2. Meclis Faaliyetleri	130
7.2.1. Takrirleri (Önergeleri).....	130
7.2.2. Teklifleri	131
7.2.3. Konuşmaları.....	131
8. HALİT ONARAN	131
8.1. Hayatı.....	131
8.2. Meclis Faaliyetleri	132
8.2.1. Takrirleri (Önergeleri).....	132
8.2.2. Teklifleri	132
8.2.3. Konuşmaları.....	132

ALTINCI BÖLÜM

YEDİNCİ DÖNEM MARDİN MİLLETVEKİLLERİ ve MECLİS FAALİYETLERİ

1. HASAN EDİP ERGİN.....	133
1.1. Meclis Faaliyetleri	133
1.1.1. Takrirleri (Önergeleri).....	133
1.1.2. Teklifleri	134
1.1.3. Konuşmaları.....	135
2. AZİZ URAS.....	143
2.1. Hayatı.....	143
2.2. Meclis Faaliyetleri	144
2.2.1. Takrirleri (Önergeleri).....	144
2.2.2. Teklifleri	144
2.2.3. Konuşmaları.....	145
3. ÖMER LÜTFİ ÜLKÜMEN.....	149
3.1. Hayatı.....	149
3.2. Meclis Faaliyetleri	150
3.2.1. Takrirleri (Önergeleri).....	150
3.2.2. Teklifleri	151
3.2.3. Konuşmaları.....	151
4. SEYFİ DÜZGÖREN	156
4.1. Meclis Faaliyetleri	156
4.1.1. Takrirleri (Önergeleri).....	156
4.1.2. Teklifleri	156
4.1.3. Konuşmaları.....	156

5. ALİ RIZA ERTEN.....	158
5.1. Meclis Faaliyetleri	158
5.1.1. Takirleri (Önergeleri).....	158
5.1.2. Teklifleri	158
5.1.3. Konuşmaları.....	158
6. AHMET İRFAN ALPAYA	159
6.1. Meclis Faaliyetleri	159
6.1.1. Takirleri (Önergeleri).....	159
6.1.2. Teklifleri	160
6.1.3. Konuşmaları.....	160
7. HASAN MENEMENCİOĞLU	160
7.1. Meclis Faaliyetleri	160
7.1.1. Takirleri (Önergeleri).....	160
7.1.2. Teklifleri	160
7.1.3. Konuşmaları.....	160

YEDİNCİ BÖLÜM

SEKİZİNCİ DÖNEM MARDİN MİLLETVEKİLLERİ ve MECLİS FAALİYETLERİ

1. MEHMET KAZIM SEVÜKTEKİN.....	161
1.1. Hayatı.....	161
1.2. Meclis Faaliyetleri	162
1.2.1. Takirleri (Önergeleri).....	162
1.2.2. Teklifleri	162
1.2.3. Konuşmaları.....	164
2. AZİZ URAS.....	165
2.1. Meclis Faaliyetleri	165
2.1.1. Takirleri (Önergeleri).....	165
2.1.2. Teklifleri	167
2.1.3. Konuşmaları.....	168
3. ALİ RIZA ERTEN.....	175
3.1. Meclis Faaliyetleri	175
3.1.1. Takirleri (Önergeleri).....	175
3.1.2. Teklifleri	175
3.1.3. Konuşmaları.....	176
4. MEHMET KAMİL BORAN	181
4.1. Hayatı.....	181

4.2. Meclis Faaliyetleri	182
4.2.1. Takirleri (Önergeleri).....	182
4.2.2. Teklifleri	183
4.2.3. Konuşmaları.....	183
5. ABDÜLKADİR KALAV	195
5.1. Hayatı.....	195
5.2. Meclis Faaliyetleri	196
5.2.1. Takirleri (Önergeleri).....	196
5.2.2. Teklifleri	196
5.2.3. Konuşmaları.....	196
6. YUSUF SITKI MARDİN	198
6.1. Hayatı.....	198
6.2. Meclis Faaliyetleri	199
6.2.1. Takirleri (Önergeleri).....	199
6.2.2. Teklifleri	199
6.2.3. Konuşmaları.....	199
7. MEHMET ŞEMSETTİN EKMEK	200
7.1. Hayatı.....	200
7.2. Meclis Faaliyetleri	201
7.2.1. Takirleri (Önergeleri).....	201
7.2.2. Teklifleri	201
7.2.3. Konuşmaları.....	201
8. ABDÜRREZAK ŞATANA	202
8.1. Meclis Faaliyetleri	202
8.1.1. Takirleri (Önergeleri).....	202
8.1.2. Teklifleri	202
8.1.3. Konuşmaları.....	202
9. SEYFİ DÜZGÖREN	202
9.1. Meclis Faaliyetleri	202
9.1.1. Takirleri (Önergeleri).....	202
9.1.2. Teklifleri	202
9.1.3. Konuşmaları.....	202
10. AHMET İRFAN ALPAYA	203
10.1. Meclis Faaliyetleri	203
10.1.1. Takirleri (Önergeleri)	203
10.1.2. Teklifleri	203

10.1.3. Konuşmaları.....	203
SONUÇ	204
KAYNAKLAR	210
EKLER	214
ÖZGEÇMİŞ	231

KISALTMALAR

BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	Çeviren
Haz.	Hazırlayan
No.	Numara
s.	Sayfa sayısı
S.	Sayı
ss.	Sayfaların sayısı
t.y.	Tarih Yok
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi

EKLER LİSTESİ

<u>EK 1: TBMM İkinci ve Üçüncü Dönem Mardin Milletvekilleri</u>	214
<u>EK 2: TBMM Beşinci ve Altıncı Dönem Mardin Milletvekilleri</u>	215
<u>EK 3: TBMM Yedinci ve Sekizinci Dönem Mardin Milletvekilleri</u>	216
<u>EK 4: Mardin Mebusu Ali Rıza Erten'in yapmış olduğu iş ile ilgili CHP Genel Sekreterliği'ne yazılı beyanı</u>	217
<u>EK 5: Hasan Menemencioğlu'nun Adalet Bakanlığı Müsteşarlığına atandığına dair belge</u>	218
<u>EK 6: Mardin Mebusu Edip Ergin'in yapmış olduğu iş ile ilgili CHP Genel Sekreterliği'ne yazılı beyanı</u>	219
<u>EK 7: Mardin Mebusu Muhittin Birgen'in mebusluğunun düştüğüne dair belge</u>	220
<u>EK 8: Mardin Mebusu Kamil Boran'ın CHP Genel Sekreterliği'ne yaptığı mebusluk başvuru dilekçesi</u>	221
<u>EK 9: Mardin Mebusu Ali Rıza Levent'in Sıtma Savaşı Başmüfettişliğine atandığına dair belge</u>	222
<u>EK 10: Mardin Mebusu General Seyfi Düzgören'in vefat ettiğine dair İçişleri Bakanlığı'nın TBMM Başkanlığı'na gönderdiği belge</u>	223
<u>EK 11: Mardin Mebusu Abdürrezak Şatana'nın vefat ettiğine dair İçişleri Bakanlığı'nın TBMM Başkanlığı'na gönderdiği belge</u>	224
<u>EK 12: Mardin Mebusu General Kazım Sevüktekin'in vefat ettiğine dair İçişleri Bakanlığı'nın TBMM Başkanlığı'na gönderilen belge</u>	225
<u>EK 13: Mardin Mebusu Abdülkadir Kalav'ın CHP Genel Sekreterliği'ne yaptığı mebusluk başvuru dilekçesi</u>	226
<u>EK 14: Mardin Mebusu Şemsettin Ekmen'in CHP Genel Sekreterliği'ne yaptığı mebusluk başvuru dilekçesi</u>	227
<u>EK 15: Mardin Mebusu Yusuf Mardin'in CHP Genel Sekreterliği'ne yaptığı mebusluk başvuru dilekçesi</u>	228
<u>EK 16: Mardin Mebusu Aziz Uras'ın CHP Genel Sekreterliği'ne yaptığı mebusluk başvuru dilekçesi</u>	229
<u>EK 17: Mardin Mebusu Kamil Boran'ın Nusaybin'de seçmenlere teşekkür konuşması yaptığıı bildiren 09.10.1948 tarihli Ulus Sesi Gazetesi</u>	230

GİRİŞ

CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NE GİDEN SÜREÇ ve TEK PARTİLİ DÖNEM'İN BAŞLANGICI

1. BİRİNCİ TBMM DÖNEMİ SİYASİ OLAYLARI (1920-1923)

İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından 16 Mart 1920 tarihinde işgal edilmesi ve Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin 18 Mart 1920 tarihinde dağıtılarak birçok mebusun tutuklanması üzerine Ankara'da 23 Nisan 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi açılmıştır. Büyük Millet Meclisi'nin açılışına, dağıtılan İstanbul Mebusan Meclisi'nden katılan yirmi üç, Milli Kongreler vasıtasıyla ile temsil yetkisi alan yüz dört olmak üzere toplamda yüz yirmi yedi mebus iştirak etmiştir.¹ Birinci Meclis'in en büyük özelliklerinden biri kuşkusuz farklı fikir, ideoloji ve görüşlere sahip mebusların ortak amaç olan bağımsızlık ve kurtuluş için tek bir çatı altında birleşmiş olmalarıdır. Ancak 1920 yılının ortalarından itibaren görüş ayrılıkları Meclis'in işlevselliğine engel olmaya başlamış, sıradan konularda dahi oylar bölünmeye başlamıştır. Bu durum üzerine Meclis'in iş yapabilmesini ve görüşmelerin yürütülmesini sağlamak amacıyla mebuslar tarafından farklı siyasi gruplaşmalar ve partiler kurulmaya başlanmıştır. Bunlar; Tesanüt Grubu, İstiklal Grubu, Müdafaa-i Hukuk Zümresi, Halk Zümresi ve Islahat Grubu'dur.² Bunların haricinde Türkiye Komünist Fırkası ve Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası da resmi olarak kurulmuş diğer partilerdir.³ 1921 yılının Ocak aylarında sayıca artan bu gruplar düşünülen aksine Meclis'te çalışmalarını kolaylaştırmamış iyiden iyiye zorlaştırmaya başlamıştır.

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 20 Ocak 1921 tarihinde kabul edilmesinden sonra fikir ayrılıkları daha fazla artmaya başlamıştır. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti mensupları da kendi içerisinde fikir ayrılıklarına sahne olmuş,

---

¹ Tefik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi, İmge Yayınları*, Ankara 1995, s. 185.

² Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk (1920-1927)*, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Kutlama Koordinasyon Kurulu, C.II, ss. 403-404.

³ Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 7.Basım, İstanbul 2015, s. 35.

grubun önde gelen isimleri arasında fikir birliği sağlanamamıştır.⁴ Bunun en açık örneği olarak ise Erzurum Mebusu Hoca Raif Efendi ve arkadaşları tarafından, Milli Kongre'nin yapıldığı ve cemiyetin doğduğu Erzurum'da Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin adını Muhafaza-i Mukaddesat Cemiyeti olarak değiştirmeleri verilebilir.⁵ Önemli bir fikir ayrılığı ise Mustafa Kemal ile Kazım Karabekir Paşalar arasında yaşanmıştır. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ve hemen ardından Muhafaza-i Mukaddesat Cemiyeti'nin faaliyeti sonrasında telgraf yolu ile irtibat kuran Mustafa Kemal ve Kazım Karabekir Paşaların yol ayrımı bu olaylar ile başlamıştır.⁶ Meclis'te artan gruplaşmalar neticesinde 10 Mayıs 1921 tarihinde Mustafa Kemal Paşa Meclis içerisinde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nu teşkil etmiş ve grubun tüzüğü'nün Misak-ı Millinin gerçekleştirilmesi, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na uygun şekilde devlet yönetiminin oluşturulmasını sağlamak olduğunu bildirmiştir.⁷ Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubuna kurulur kurulmaz, 133 mebus katılmış ve Meclis Genel Kurulu'nda fiili çoğunluk sağlanmıştır.⁸

Meclis içerisindeki muhalif görüşler ve fikir ayrılıkları Kütahya-Eskişehir Muharebelerinden sonra artmaya devam etmiştir. Muharebelerin kaybedilmesinden sonra Türk Ordusu Sakarya Irmağı'nın doğusuna çekilmiş ve Meclis'te kötümser rüzgârlar esmeye başlamıştır. Muhalif mebuslardan “Ordu nereye gidiyor; millet nereye götürülüyor? Bu gidişatın sorumlusu nerededir?” şeklinde sesler yükselmeye başlamıştır. En nihayetinde muhalif Mersin Mebusu Salahattin Bey tarafından Mustafa Kemal Paşa'nın Ordunun başına geçmesini talep eden sözleri yankılanmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın Ordu'nun başına geçmesini isteyenler olduğu gibi bu fikre karşı çıkanlar da olmuştur. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa 4 Ağustos 1921 tarihinde Meclis'in yetkilerini üç ay süre ile Başkomutan sıfatıyla kendisine devredilmesini talep eden önerge vermiştir. Ancak muhalif mebusların itirazları yeniden yükselmiştir. Özellikle muhalif Salahattin Bey, Hulusi Bey ve arkadaşları

⁴ Özcan Yeniçeri, *Genç Osman'dan Menderes'e Darbe ve Demokrasi*, Kripto Yayınları, Ankara 2015, s. 263.

⁵ Atatürk, *Nutuk (1920-1927)*, s. 405.

⁶ *Kazım Karabekir Anlatıyor*, Haz: (Hazırlayan) Uğur Mumcu, Tekin Yayınevi, 13. Basım, İstanbul 1994, ss. 44-46; Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk (1920-1927)*, C.II, ss. 405-408.

⁷ Atatürk, *Nutuk (1920-1927)*, C.II, ss. 404-405.

⁸ Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931*, s. 35.

tarafından, Meclis'in yetkilerinin millettten emanet alındığı ve başka kimseye devredilemeyeceği şeklinde eleştiriler yapılmıştır.⁹

Sakarya Meydan Muharebesi kazanıldıktan sonra muhalif mebusların çıkış noktası, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun tüzüğünde yer alan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na uygun şekilde devlet yönetiminin oluşturulması maddesi olmuştur. Buradan hareketle grup içerisinde görüş ayrılıkları yaşanmış ve İkinci Grup olarak bilinen muhalif mebusların oluşturduğu grup meydana gelmiştir.¹⁰ İkinci Gruba dâhil olan mebuslar Mustafa Kemal Paşa'ya karşı olanlar, hilafeti ve saltanatı destekleyenler, İttihatçılar ile Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubuna dâhil edilmeyenlerden oluşmuştur. Önde gelen mebuslar ise; Erzurum Mebusları Celalettin Arif, Hüseyin Avni ve Süleyman Necati, Trabzon Mebusu Ali Şükrü, Kastamonu Mebusu Mehmet Besim, Mersin Mebusu Salahattin, Sivas Mebusu Kara Vasıf, Afyon Mebusu Mehmet Şükrü Beylerden oluşmuştur.¹¹ İkinci Grubun görüldüğü üzere homojen bir yapıda olmamakla beraber, grubun ortak menfaatinin Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubuna muhalefet etmek olduğu anlaşılmaktadır. İkinci Gruba mensup mebuslar Milli Mücadele'de fedakârca çalışmış, desteğini esirgemeyen kimselerden meydana gelmiştir. Bu sebeple belirtilmesi gereken önemli bir nokta da bu mebusların fikir ayrılıklarının yalnızca politik tabanda olduğudur.¹²

İkinci Grubun Sakarya Meydan Muharebesinden sonra yapmış olduğu bir diğer muhalefet ise Mustafa Kemal'in Başkomutanlık görevine 3.kez devam etme kararına ve Ordunun taarruz etmemesine yönelik olmuştur. 6 Mayıs 1922 tarihinde Başkomutanlık yetkisinin uzatılmaması için Erzurum Mebusu Salih Efendi tarafından yapılan eleştirilere cevap veren Mustafa Kemal Paşa'nın şu sözleri dikkat çekicidir; *"... Olağanüstü yetkiye sahip bir Meclis'in kurulmasına ve bu Meclis'in memleketin kaderini ele alacak bir nitelik kazanmasına çalışan benim! Bunda başarı sağlamak için en yakın arkadaşlarımla görüş ayrılığına ve çatışmaya düştüm... Meclis'in hakkını zorla ele geçirmek sözünü reddeder ve olduğu gibi Salih Efendi'ye iade*

⁹ Atatürk, *Nutuk (1920-1927)*, C.II, ss. 412-416.

¹⁰ Atatürk, *Nutuk (1920-1927)*, C.II, s. 429.

¹¹ Hamdi Doğan, *Birinci Meclis'te Malatya Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri (1920-1923)*, Akçağ Yayınları, Ankara 2011, s. 95.

¹² Yusuf Tekin ve Çağatay Okutan, *Türk Siyasal Hayatı*, Orion Kitabevi, 2.Baskı, Ankara 2012, s. 71.

ederim...”.¹³ Türk Ordusu’nun taarruz etmemesine yönelik de yine İkinci Grubun önde gelen isimlerinden Mersin Mebusu Salahattin Bey ve Kara Vasıf Bey’ler tarafından çok ciddi eleştiriler yapılmıştır. Salahattin Bey taarruza geçilmemesini ve askeri vaziyetin gerektirdiği mali durumu incelemeye Başkomutanlık Kanunu’nun engel olduğu iddialarında bulunmuştur. Mustafa Kemal ise bu iddialara “ *Efendiler, bu doğru değildir. Başkomutan, Meclis’in mali kaynakları incelemesine ne zaman engel olmuştur? Gelir kaynaklarımızla ne yapabileceğimiz konusundaki endişe belki herkesten çok beni meşgul etmektedir...* ” şeklinde cevap vermiştir.¹⁴

Muhalefet hareketleri tıpkı bir düelloyu andıracak şekilde sürmeye 8 Temmuz 1922 tarihinde devam etmiştir. İkinci Grubun önemli muhalefet hareketlerinden biri bu tarihte Bakanların ve Bakanlar Kurulu Başkanı’nın direkt olarak Meclis tarafından ve gizli oylama usulü ile seçilmesini sağlayan toplamda altı maddeden oluşan “İcra Vekillerinin Sureti intihabına Dair Kanun”¹⁵ olmuştur. İkinci Grubun bu hamlesi Mustafa Kemal Paşa’yı Bakanlar Kurulu Başkanlığı’ndan fiilen uzaklaştırmış ve muhalif İkinci Grup dört gün sonra Rauf Bey’i Bakanlar Kurulu Başkanlığı’na getirmiştir. Yaşanan bu olay ile ilgili Mustafa Kemal Paşa Nutuk’ta, Malta’dan döndükten sonra Rauf Bey ve Kara Vasıf Bey’in İkinci Grubun muhalefesinde başrolü oynadıkları, Rauf Bey’in aleni olarak İkinci Grup’ta yer almadan İkinci Grubu desteklediğini iddia etmiştir.¹⁶

Milli Mücadele’nin askeri safhası tamamlandıktan sonra Mudanya Ateşkes Antlaşması yapılarak silahlar susmuş ve Ankara Hükümeti 27 Ekim 1922 tarihinde İtilaf Devletleri’nden nota alarak 13 Kasım’da Lozan’da yapılacak Barış Görüşmelerine davet almıştır. Ancak İtilaf Devletleri siyasi bir manevra yapmış ve Osmanlı Devleti’ne bağlı İstanbul Hükümeti’ni de davet etmişlerdir. Sadrazam Tevfik Paşa 17 Ekim 1922 tarihinde, gizli tutulmasını rica ederek Mustafa Kemal’e ve TBMM Başkanlığı’na birlikte hareket etmeyi ve önemli konuların birlikte görüşülmesini öneren bir telgraf göndermiştir¹⁷. Muhalif Mebuslardan Hüseyin Avni Bey, Padişah ve İstanbul Hükümeti’nin düşman saflarında yer aldığını, Sevr

¹³ Atatürk, *Nutuk (1920-1927)*, C.II, ss. 442-443.

¹⁴ Atatürk, *Nutuk (1920-1927)*, C.II, ss. 445-448.

¹⁵ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Kanunlar Dergisi*, C.I, Kanun No: 244.

¹⁶ Atatürk, *Nutuk (1920-1927)*, C.II, ss. 428-449.

¹⁷ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk (1920-1927) Belgeler*, Atatürk’ün Doğumunun 100. Yılı Kutlama Koordinasyon Kurulu, C.III, ss. 209-210.

Antlaşması'nı imzaladıkları sürede TBMM'yi unuttuklarını hatırlatarak, Millet'in temsilcisi TBMM olduğundan dolayı ikilikten söz edilemeyeceğini ve Tevfik Paşa'ya cevap dahi vermeye lüzum olmadığını beyan etmiştir.¹⁸ İtilaf Devletleri'nin yapmış olduğu siyasi manevra ve iki tarafın da davet edilmesinin kırılğan bir dönemde yol açtığı bölünmüş Türk İktidarı üzerine, Mustafa Kemal Paşa ivedilikle saltanat idaresinin ve Pay-i Tahtın siyasi erklerini ortadan kaldırma kararı almıştır.¹⁹

Mustafa Kemal Paşa saltanat idaresini kaldırmak için fikir alışverişinde bulunmuş ve çalışma arkadaşlarının adeta ağzını aramıştır. Rauf Bey'e saltanat ve hilafet hakkında fikrini sormuş, saltanat ve hilafet makamına duygusal olarak bağlı olduğunu, bu makamların yerine teşkil edilecek herhangi bir kurumun felaket olacağı şeklinde cevap almıştır. Yine Refet Paşa'ya aynı soruyu yöneltmiş karşılığında ise Rauf Bey ile hem fikir olmakla beraber padişahlık ve hilafetten başka bir idare şeklinin söz konusu olamayacağı cevabını almıştır.²⁰ İlk muhalefet belirtileri Mustafa Kemal Paşa'nın yakın çalışma arkadaşlarından çıkmış olsa da Mustafa Kemal Paşa kararını vermiş, saltanat ve hilafeti birbirinden ayırarak dinsel muhalefeti devre dışında bırakarak hilafeti siyasetin üzerinde tutmayı ve padişahın kişisel gücünü noktalamak için harekete geçmiştir.²¹ İlk olarak 30 Ekim 1922 tarihli oturumda saltanatın kaldırıldığına dair önerge hazırlanmış ve bu önergeyi Mustafa Kemal Paşa ile birlikte 81 mebus imzalamıştır. Önerge uzun tartışmalara sebebiyet verdikten sonra oylamaya sunulmuş ancak 132 kabul, 2 red ve 2 çekimser oy kullanılması ve kabul yeter sayısı için 25 oy eksik olması sebebiyle 1 Kasım 1922'de görüşülmek üzere ertelenmiştir.²² Bu görüşmelerde mebuslardan Salahattin Bey ile Ziya Hurşit saltanatın kaldırılmaması fikrinde olduklarını açıkça beyan etmiş ve muhalefetlerini sürdürmüşlerdir.²³

Meclis nihayetinde 1 Kasım 1922 tarihinde toplanmış ve saltanatın kaldırıldığına dair Rıza Nur Bey ve arkadaşları tarafından verilen önerge okunmuştur. Önergede, hilafetin Osmanlı Hanedanı'na ait olduğu, Halifelik makamına TBMM'nin

---

¹⁸ Taha Akyol, *Ama Hangi Atatürk*, Doğan Egmont Yayıncılık, 1.Baskı, İstanbul 2008, ss. 348-349.

¹⁹ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çeviren (Çev): Boğaç Babür Turna, Arkadaş Yayınevi, 8.Baskı, Ankara 2015, s. 346.

²⁰ Atatürk, *Nutuk (1920-1927)*, C.II, ss. 463-464.

²¹ Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s. 347.

²² *Kazım Karabekir Anlatıyor*, ss. 54-57.

²³ Atatürk, *Nutuk (1920-1927)*, s. 467.

Hanedan üyeleri arasından belirleyeceği ilmen ve ahlaken iyi ve yetişkin olanın getirilmesi kararlaştırılmış ve İstanbul'daki şekli hükümetin 16 Mart 1920 tarihinden itibaren tarihe karıştığı belirtilmiştir.²⁴ Ayrıca İkinci Grup mebuslarından Salahattin ve Hüseyin Avni Beylerin önderliğinde saltanatın kaldırılması konusunda içeriği aynı olan 26 imzalı önerge de verilmiştir.²⁵ Meclis oturumunda saltanatın kaldırılması oy birliği ile kabul edilmiş²⁶ ve İtilaf Devletleri'nin siyasi manevrası ortadan kaldırılmıştır. Lozan'da temsil problemi ortadan kalmış ancak İkinci Grup ile bir başka çatışma hemen bir gün sonra 2 Kasım 1922 tarihinde baş göstermiştir. 2 Kasım 1922 tarihli Gizli Oturumun 131.birleşiminde, Lozan'a gidecek barış heyeti ile heyete verilecek ödeneğin müzakereleri sırasında, heyetin Hükümet eliyle seçilmesi konusunda Salahattin Bey, böylesine önemli bir göreve Meclis'in onayını almadan heyet gönderilecek olmasını eleştirmiş ve bu karar karşı çıkmıştır. Yine muhalif mebuslardan Hüseyin Avni Bey'de, bu konuda Bakanlar Kurulu'nun yetkili olamayacağını ve Hükümetin her istediğinde Meclis'i devre dışı bırakamayacağını ifade etmiştir.²⁷

Saltanatın kaldırılmasından sonra Mustafa Kemal siyasi mücadelesinin bir sonraki aşamasına hazırlanmış, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni siyasi bir parti vaziyetine dönüştürmeye başlamıştır.²⁸ Hatta Mustafa Kemal Paşa bu fikrini Kazım Karabekir Paşa ile 2 Aralık 1922 tarihinde paylaşmış ve Halk Fırkasını ilan edeceğini bildirmiştir.²⁹ Saltanatın kaldırılması, mebusluk seçimlerinin yaklaşması ve Mustafa Kemal'in siyasi parti girişimlerinden huzursuzluk duyan muhalif İkinci Grup karşı hamle yapmış, 2 Aralık 1922 tarihinde Mebusluk Seçim Kanunu'nun değiştirilmesi için önerge vermişlerdir. Erzurum Mebusu Süleyman Necati, Mersin Mebusu Salahattin ve Canik Mebusu Emin Beyler tarafından Mustafa Kemal Paşa'yı Meclis dışına itme amacı taşıyan bu önerge; TBMM'ye üye olabilmek için şahısların Türkiye sınırları içerisindeki şehir halkından olmayı, göçmen olarak gelmiş şahısların ise geldiği tarihten itibaren beş yıl ikamet etmesi şartını içermiştir.³⁰

---

²⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Kanunlar Dergisi*, C.I, Karar No: 308.

²⁵*Kazım Karabekir Anlatıyor*, s. 63.

²⁶ Atatürk, *Nutuk (1920-1927)*, s. 468.

²⁷*Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Gizli Oturum Tutanakları*, C.XXIV, 131.Birleşim, 02.10.1922, ss. 981-992.

²⁸ Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s. 349.

²⁹*Kazım Karabekir Anlatıyor*, s. 66.

³⁰ Akyol, *Ama Hangi Atatürk*, ss. 373-374; Atatürk, *Nutuk (1920-1927)*, s.489.

Mustafa Kemal Paşa, bu önerge ile ilgili sert bir konuşma yapmış, şahsını vatandaşlık haklarından mahrum bırakmak isteyen bu şahıslara yetkiyi nereden aldıklarını sormuştur ve bu önerge reddedilmiştir.³¹

Mebusluk seçimi ile ilgili bu kanun tasarısı, Mustafa Kemal Paşa'yı muhaliflere karşı hamlelerini hızlandırmaya itmiştir. Nitekim bu olaydan dört gün sonra 6 Aralık 1922 tarihinde, Hâkimiyet-i Milliye, Yenigün ve Öğüt gazeteleri³² aracılığıyla Halk Fırkası adına parti teşkil edeceğini tüm yurda duyurmuştur. Ülkenin tüm aydınlarına kendisine doğrudan fikir verme çağrısında bulunmuş ve daha ileri bir tarihte çıkacağı yurt seyahatinde Halk Fırkası ile ilgili izahatlar ve açıklamalarda bulunmuştur.³³ Ancak parti kurma fikrine Kazım Karabekir, Ali Fuat, Cafer Tayyar, Rauf Orbay ve Adnan Adıvar Beyler gibi yakın arkadaşları karşı çıkmışlar ve Mustafa Kemal Paşa'nın tarafsız kalmasını istemişlerdir.³⁴ Mustafa Kemal Paşa'yı muhalefete karşı hiddetlendiren bir başka olay ise, Lozan Görüşmelerine ara verildiği sıralarda 5 Şubat 1923'te İzmir'de kendisine Ali Fuat Paşa'dan gelen telgraf olmuştur. İzmir İktisat Kongresi düzenleneceği sırada gelen bu telgraf, Mustafa Kemal Paşa'nın devlet idaresinden çekildiği takdirde kendisine tahsis edilecek saray ve aylık on bin lira ödenek verilmesini içeren bir önergenin Meclis'e sunulduğuna dairdir.³⁵ Bunun üzerine Mustafa Kemal tek partiye daha sıcak bakmaya başlamış, şikâyet ettiği, geri çekilmesi için önerge verilen bir muhalefet ile çalışamayacağını ve bu Meclis'ten Lozan'ı onaylatamayacağını düşünmeye başlamıştır.³⁶

Lozan Görüşmelerine ara verdikten sonra İsmet Paşa müzakereler ile ilgili bilgi paylaşmak ve açıklamalarda bulunmak üzere Meclis'e gelmiş ve bu müzakereler 21 Şubat'tan 7 Mart'a kadar sürmüştür. Meclis Başkanı Ali Fuat Paşa başkanlığında 27.02.1922 tarihli Gizli Oturumun 200.birleşiminde, İsmet Paşa'nın Lozan Görüşmeleri ile ilgili izahatı ve Konferans tekrar başladığı takdirde izlenecek yolun tespit edilmesi ile ilgili müzakerelere başlanmıştır. İsmet Paşa doğu, batı ve güney

---

³¹Yeniçeri, *Genç Osman'dan Menderes'e Darbe ve Demokrasi*, s. 264.

³² Akyol, *Ama Hangi Atatürk*, s. 374.

³³ İhsan Güneş, "Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden Halk Fırkası'na Geçiş", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XIX, S.56, (Temmuz 2003), s. 578.

³⁴ Akyol, *Ama Hangi Atatürk*, s. 375.

³⁵ *Kazım Karabekir Anlatıyor*, ss. 71-72.

³⁶ Akyol, *Ama Hangi Atatürk*, s. 376.

sınırlarının nasıl olacağını Musul konusunun ise bir yıl sonraya bırakılacağından, Karaağaç, kapitülasyonlar ve Osmanlı borçları konularını izah etmesinin hemen ardından muhalif Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey ciddi eleştirilere başlamıştır. Avni Bey, İsmet Paşa'nın birbirinden farklı konularda fikirlerini beyan ederken Meclis'e karşı küçümseyici tavır takındığını ifade etmiştir. Avni Bey, Lozan'da görüşülen hususların sadece dışişlerini ilgilendiren konular olmadığını, Lozan Heyeti'nde yer alan mali konular için Maliye Bakanı'nın, diğer konular için ise ilgili Bakanların kürsüde olması gerektiğini sözlerine eklemiş ve eleştirilerini sürdürmüştür.³⁷

Meclis'te Lozan Heyeti İkinci Grup tarafından günlerce eleştiri yağmuruna tutulmuştur. 4 Mart 1923'te yapılan müzakerelerde, Musul Meselesinin Misak-ı Milli'den taviz verilerek Milletler Cemiyeti kararına bırakılmasını eleştiren Hüseyin Avni Bey, Hükümet'in Lozan'da uyguladığı politikaların isabetsiz olduğunu ve yarım bir barış antlaşması adına ülkenin Bolşevikliğe sürüklendiğini iddia etmiştir. Bir sonraki gün yapılan müzakerelerde ise İkinci Grup, Hükümeti daha ağır şekilde eleştirmiş, İzmit Mebusu Sırrı Bey İsmet Paşa'nın Misak-ı Milli'yi anlayamadığını ve Misak-ı Milli'ye ters adımlar attığı eleştirisinde bulunmuştur. En ağır eleştiri ise İkinci Grubun önemli hatiplerinden Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey tarafından yapılmıştır. Ali Şükrü Bey, Mehmetçiğin kanı ile kazanılan toprakların Lozan Heyeti tarafından masa başında kaybedildiği eleştirisinde bulunmuştur.³⁸ Özellikle İkinci Grubun yayın organı niteliğinde olan Tan Gazetesi'ni de çıkaran Ali Şükrü Bey çok şiddetli eleştirilerini tüm müzakereler boyunca sürdürmüş, öyle ki oturumlardan birinde Mustafa Kemal Paşa Ali Şükrü Bey'in üzerine yürümüştür.³⁹

Lozan Heyeti'nin izahatları müzakere edilirken Meclis'te resmen yer yerinden oynamış, Rauf Bey, İsmet Paşa ve Mustafa Kemal Paşa Lozan'ın gidişatını savunurken, Muhalif İkinci Grubun mebusları Ali Şükrü Bey, Hüseyin Avni Bey,

---

³⁷ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Gizli Oturum Tutanakları*, C.XXVII, 200. Birleşim, 27.02.1923, ss. 1304-1307.

³⁸ Bengül Salman Bolat ve Tekin Demiraslan, "Lozan Görüşmeleri Sırasında Meclis'te Ortaya Çıkan II. Grup Muhalefeti ve Basına Yansıması", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Lozan Antlaşması Özel Sayısı, Yıl 26, S.53, (2013), ss. 37-38.

³⁹ Alpay Kabacalı, *Türk Basınında Demokrasi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994, s. 96.

Salahattin Bey ve Sırrı Bey ağır eleştirilerine devam etmişlerdir.⁴⁰ Meclis'te görüşülen barış önerileri için bir fikir birliği sağlanamamış, İkinci Grup üyeleri Musul, Karaağaç, mali ve ekonomik konuların ertelenmesi gibi konularda çok güçlü muhalefet etmişlerdir. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa 6 Mart'ta yapılan oturumda muhalefetten dert yakınmış ve Meclis'teki müzakerelerin sürdürülmesinin zarar vereceğini ifade ederek Hükümete itimat edilmesini talep etmiştir.⁴¹ Bunun üzerine Meclis'e, Lozan Konferansı'ndaki barış teklifi üzerine müzakere yetkisi ve Bakanlar Kurulu'na itimat edilmesi yönünde Saruhan Mebusu Reşat Bey ve arkadaşları tarafından taktir verilmiştir. Bu taktire 190 mebus oy kullanmış ve 170 oy ile taktir kabul edilmiştir.⁴² Böylece Meclis'te Lozan Müzakerelerine son verilerek, görüşmelerde bulunma yetkisi Hükümete bırakılmıştır.

Lozan Müzakerelerinin tamamlanmasının ardından Mustafa Kemal Paşa 15-22 Mart 1923 tarihleri arasında Adana, Mersin, Tarsus, Konya ve Kütahya'yı da içerisine alan yurt gezisine çıkmıştır.⁴³ Bu yurt gezisinde halk ile dirsek teması kuran Mustafa Kemal Paşa, yeni ve büyük bir safhaya geçiş yapmış, dört ay önce ilan ettiği Halk Fırkası çalışmaları safhası olarak görebileceğimiz bu çalışmaları için ulusun bütünlüğünden ve kuvvetinden güç almak istemiştir.⁴⁴ Yurt gezisinden 25 Mart'ta dönen Mustafa Kemal Paşa'yı bu dönemde hiddetlenmiş bir muhalefet karşılamıştır. Çünkü İkinci Grubun temsilcilerinden Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey ortadan kaybolmuştur. İkinci Grup mensubu mebuslar Meclis kürsüsünden Hükümet'e ateş püskürmüştür. Ali Şükrü Bey'i, Mustafa Kemal Paşa'nın muhafız taburu komutanı Topal Osman'ın şehit ettiği ortaya çıkmıştır ve muhalefet tarafından bu olayın sorumlu Mustafa Kemal Paşa bilinmiş, hakkında tutuklanma kararı çıkarmaya kadar ileri gitmişlerdir.⁴⁵ Yaşanan bu acı olayın İkinci Grup tarafından politik bir hamle olarak değerlendirilmesi, Meclis'te ortamı daha çok germiş⁴⁶ ve İslamcı, liberal Batı yanlısı muhaliflerin saltanatı restore etme girişimlerini gören Anadolu ve Rumeli

---

⁴⁰ Akyol, *Ama Hangi Atatürk*, s. 378.

⁴¹ Bolat ve Demiraslan, "Lozan Görüşmeleri Sırasında Meclis'te Ortaya Çıkan II. Grup Muhalefeti ve Basına Yansıması", s. 38.

⁴² *Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Gizli Oturum Tutanakları*, C.XXVIII, 6. Birleşim, 06.03.1923, ss. 150-190.

⁴³ Akyol, *Ama Hangi Atatürk*, s. 380.

⁴⁴ Güneş, "Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden Halk Fırkası'na Geçiş", s. 578.

⁴⁵ *Kazım Karabekir Anlatıyor*, s. 78.

⁴⁶ Tekin Demiraslan ve Bengül Salman Bolat, "1923 Seçimleri ve Basın", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2014/1, S.36, ss. 142-143.

Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun tepkisi Meclis'i 1 Nisan 1923 tarihinde erken seçime götürmek olmuştur.⁴⁷

Erken seçim kararı ile ilgili değinilmesi gereken önemli bir husus ise, bu kararın çok da rahat alınamamış olmasıdır, çünkü çok kuvvetli bir muhalefet ile karşılaşmıştır. Öyle ki Mustafa Kemal Paşa seçim kararı alınamamasından endişe etmiştir, ancak endişeleri boşa çıkmış sadece bir ret oyuna karşılık seçimlerin yenilenmesi kararı oybirliği ile alınmıştır. Ancak bu karar Teşkilat-ı Esasiye'ye aykırı olarak, basit çoğunluk ile alınmıştır. Oysa seçim kararı alınabilmesi için altmış dört seçim çevresinden, toplam üç yüz yirmi mebusun üçte iki çoğunluğu ile yani iki yüz on dört kabul oyuna ihtiyaç gerekmektedir. Bu rakamlara o sırada hiçbir mebusun itirazda bulunmamış olması hukuki tartışmalara mahal vermemiştir.⁴⁸

2. ÇOK PARTİLİ SİYASİ HAYATA GEÇİŞ

Seçim kararı alındıktan sonra Mustafa Kemal Paşa siyasal mücadelesinin en önemli adımlarını atmaya Nisan ayı içerisinde başlamıştır. Mustafa Kemal Paşa değişime liderlik edecek bir parti oluşturma fikrini daha önceden beyan etmiş⁴⁹ ve 8 Nisan 1923'de dokuz maddeden oluşan politik programını ve tarihe dokuz umde olarak geçen bildirisini sunmuştur.⁵⁰ Bu bildirisinde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin, Halk Fırkasına dönüşeceğini ve Halk Fırkası tarafından hazırlanacak programın, Halk Fırkası mensubu üyelerin onayına sunulacağını bildirmiştir.⁵¹ Seçim hazırlıklarını sürdüren Mustafa Kemal Paşa 15 Nisan 1923'te muhaliflerin soluğunu kesecek önemli bir hamlede bulunmuştur. Meclis tatile girmeden önce Mardin Mebusu Necib Güven tarafından 11 Nisan 1923 tarihinde Vatana İhanet Kanunu'nun birinci maddesinin değiştirilmesi için kanun teklifi verilmiştir. Çeşitli sebeplerle 15 Nisan gününe kadar sonuçlandırılmayan bu kanun teklifi, Türk Milleti'nin gerçek temsilcisi Büyük Millet Meclisi'nin meşruiyetine

---

⁴⁷ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Çev: Yavuz Alogan, Kaynak Yayınları, 11.Basım, İstanbul 2012, s. 69.

⁴⁸ Cemil Koçak, *Tek Parti Cumhuriyet ve Şefler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2016, ss. 19-21.

⁴⁹ Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, s. 69.

⁵⁰ Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s. 349.

⁵¹ Güneş, "Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden Halk Fırkası'na Geçiş", s. 579.

isyan, sözle, yazı ile veya bilerek muhalefette bulunanların vatan haini addedilmelerine dairdir ve aynı gün kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.⁵²

Necib Güven tarafından verilen ve kabul edilen bu kanun teklifinin arkasında Mustafa Kemal Paşa'nın olduğu kuvvetli bir ihtimaldir. Nitekim bu kanun ile seçimler süresince İkinci Grubun çalışmaları zorlaştırılmış ve seçimler denetim altında tutulmuştur.⁵³ Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'ndan mebus aday olmak isteyenler seçimlerden önce Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığındaki heyete başvurularını yapmıştır. Tüm bu başvurular bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından dikkatlice incelenip, değerlendirilmiş ve kendisine Birinci TBMM Döneminde muhalefet eden hiç kimseyi aday olarak göstermemiştir.⁵⁴ Seçimler 1923 yılının Haziran ayında yapılmış, 286 mebustan oluşan İkinci Meclis'in ilk oturumu 11 Ağustos 1923 tarihinde yapılmıştır.⁵⁵ Yeni TBMM ilk oturumunda, Mustafa Kemal Paşa'yı TBMM Başkanlığına⁵⁶, başbakanlığa ise muhalif tutumları ile bilinen Rauf Bey'in yerine Fethi Bey'i getirmiştir.⁵⁷ Mustafa Kemal Paşa'nın belirlediği tüm adaylar mebus olurken, Mustafa Kemal Paşa tarafından aday gösterilmediği halde Eskişehir Mebusu Emin Bey⁵⁸ ile Gümüşhane Mebusu Zeki Bey'de Meclis'e girebilmiştir.⁵⁹

Seçimlerden galip ayrılan Mustafa Kemal Paşa ve grubu, 9 Eylül 1923 tarihinde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin artık Halk Fırkası olduğunu ilan etmiştir.⁶⁰ Ancak resmi olarak Halk Fırkasının kurulduğu tarih 9 Eylül değildir. Çünkü bu tarihte sadece Halk Fırkasının tüzüğü kabul edilmiştir.⁶¹ Mustafa

---

⁵² Cemil Adar Yılmaz, "Milli Mücadele'den Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne: Mehmet Necib Güven ve Meclis Faaliyetleri", *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, C.I, S.1, (Haziran 2017), s. 46.

⁵³ Akyol, *Ama Hangi Atatürk*, s. 383.

⁵⁴ İhsan Güneş, "Atatürk Döneminde Türkiye'de Seçimler (1919-1938)", *Cumhuriyetin 80. Yılına Armağan*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2004, s. 219.

⁵⁵ Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s. 350.

⁵⁶ Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, s. 69.

⁵⁷ Kemal H. Karpat, *Türk Siyasi Tarihi*, Çev: Ceren Elitez, Timaş Yayınları, 6.Basım, İstanbul 2015, s. 30.

⁵⁸ Eskişehir Mebusu Emin (Sazak) Bey daha sonra Halk Fırkası'na katılmıştır. Bkz: Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931*, s. 49.

⁵⁹ Güneş, "Atatürk Döneminde Türkiye'de Seçimler (1919-1938)", ss. 219-220.

⁶⁰ Karpat, *Türk Siyasi Tarihi*, s. 29.

⁶¹ Koçak, *Tek Parti Cumhuriyet ve Şefler*, s. 129.

Kemal Paşa'nın dokuz umde bildirisinden ortaya çıkan bu tüzük kabul edildikten sonra Mustafa Kemal Paşa fırkanın başkanlığına, Recep Peker ise fırkanın genel sekreterliğine getirilmiştir.⁶² Fırkanın asıl kuruluş tarihi ise bilindiği gibi 9 Eylül 1923'te değil, 23 Ekim 1923 tarihinde Recep Peker ile beraber Sabit Sağıroğlu, Refik Saydam, Celal Bayar, Münir Hüsrev Göle, Cemil Uybadin, Halil Kazım Hüsnü, Saffet Arıkan ve Zülfi Tigrel'in başvuru dilekçesini İçişleri Bakanlığı'na sunmaları ile kurulmuştur.⁶³ Bu tarihten altı gün sonra 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet ilan edilecek ve Mustafa Kemal Paşa'nın tek partide karar kılmasına sebep olacak muhalif hareketler ortaya çıkacaktır.

Halk Fırkası kurulduktan sonra Mustafa Kemal Paşa Cumhuriyet'i ilan ederek siyasi değişim hazırlıklarını yapmaya başlamıştır. Meclis içerisinde ve halk arasında Halife'nin meşru bir devlet başkanı olarak görüldüğü bu zamanlarda Mustafa Kemal Paşa Meclis'e anayasa değişikliği önergesi vermiştir. Türkiye Devleti'nin yönetim şeklini Cumhuriyet olarak belirleyecek bu anayasa değişikliği 29 Ekim 1923'te saat 08.30'da 158 oy ile kabul edilmiştir.⁶⁴ Mustafa Kemal Paşa Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı seçilerek, Müslüman ülkeler içerisinde ilk kez seçimle başa gelen yönetici olarak tarihe geçmiştir.⁶⁵ Ancak Cumhuriyet'in ilanından sonra yeni kurulan Halk Fırkası içerisinde muhalif hareketler ortaya çıkmaya başlamıştır. Rauf Orbay, Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy ve Refet Bele tarafından Meclis içerisinde yapılan kinayeli eleştiriler fırka içerisinde oluşan muhalefeti ortaya koymuştur.⁶⁶

Cumhuriyet ilan edildikten kısa bir süre sonra, muhalif basın okuyucularının dikkatlerini Halife üzerine çekmeye, Abdülmecit tarafından selamlıklar düzenlenmeye başlamış ve Abdülmecit Hilafet Ödeneğinin artırılmasını talep etmiştir.⁶⁷ Darbeler alan muhalefet giderek Halifeye yakınlaşmaya başlamış, Kazım Karabekir ve Rauf Bey'in halifeye ziyaretlerde bulunması Ankara'yı tedirgin etmiş ve muhalif basın Hindistan Müslümanlarından Ağa Han ve Emir Ali tarafından yazılan, hilafet

---

⁶² Karpaz, *Türk Siyasi Tarihi*, s. 49.

⁶³ Koçak, *Tek Parti Cumhuriyet ve Şefler*, ss. 129-133.

⁶⁴ Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, ss. 351-352.

⁶⁵ Karpaz, *Türk Siyasi Tarihi*, s. 30.

⁶⁶ Koçak, *Tek Parti Cumhuriyet ve Şefler*, s. 141.

⁶⁷ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 22. Basım, İstanbul 2017, s. 186.

makamının salâhiyetinin artırılması yönündeki mektubu yayınlamıştır.⁶⁸ Hilafet ödeneğinin artırılması yönünde Mardin Mebusu Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Akşam Gazetesi'nde kaleme aldığı yazıya değinmekte fayda vardır; "... Cumhurbaşkanlığı ödeneğini işaret eden 206.535 lira toplamı ve nihayet hilafet hanedanına özgü bölümün sonucunda görülen 487.410 lira rakamı bize şunu söylüyor: Yeni Türkiye Devleti muvazaalı bir cumhuriyettir, geçmişle ilişkilerinden hiçbirini kesmemiştir..." sözlerine devam eden Yakup Kadri hanedan üyelerini kast ederek, "... Bunlar birer vatandaş mıdır? Hayır... Zira kendilerine bir vatandaşın haiz olduğu hakların üstünde bir takım haklar ve imtiyazlar verilmiştir. Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin gerçek kurucuları olan şehitlerin anaları ve çocukları bile bu haklara ve imtiyazlara malik değildirler. Bu devlet o anaların hangisine aylık veriyor?...".⁶⁹ Basın ve Meclis içerisinde tartışmalar sürmüş ve hilafetin kaldırılmasına doğru giden yol hız kazanmıştır.

Emir Ali ve Ağa Han konusuna da bir parantez açmak da fayda vardır. Londra'da İslam Cemiyeti başkanı olan Emir Ali Times dergisine, Ağa Han ise Le Matin'e verdikleri röportajlarda hilafeti övmüştür. Öyle ki Ağa Han, tüm İslam âlemine seslenmiş ve Hint Hilafet Hareketi'ne ihtiyaç kalmadığını tüm Müslümanların Türkiye Devleti'nin gelişmesine yardım etmesini talep etmiştir. Emir Ali'nin başkanlığını yaptığı cemiyetin sekreteri Said Muhammedi de İçişleri Bakanı Fethi Bey'e mektup göndermiştir. Bu mektubunda İslam âleminin dayanışması ve birlikteliği için halifeye tanınacak imtiyazların meşru bir düzen içerisinde tespit edilmesini belirtmiş ve İstanbul'un Dar'ül Hilafe olarak ikinci başkent ilan edilmesini talep etmiştir. Doğal olarak Cumhuriyet Hükümeti bu tavsiyelere kulak asmamıştır ve bu iki ismi İngiliz Hükümeti'ne hizmet etmekle suçlamıştır. Ancak Mete Tunçay bu iki şahsın İngilizler tarafından ödüllendirilmiş olsalar bile İngiltere çıkarlarına ve İngiliz emirlerine uyarak bu davranışı sergilemediklerini beyan etmiştir.⁷⁰

Yakup Kadri'nin kaleme aldığı yazısında da belirttiği gibi, Yeni Cumhuriyet geçmişle ilişkilerinden hiçbirini kesmemiştir. Mustafa Kemal ile muhalefetin ironik bir şekilde tek ortak noktası da geçmişle ilişkilerin bitmediği olmuştur ve Mustafa

---

⁶⁸ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, Remzi Kitabevi, 16.Basım, 1999, C.III, s. 160.

⁶⁹ Kabacalı, *Türk Basınında Demokrasi*, ss. 120-121.

⁷⁰ Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931*, ss. 75-83.

Kemal bu ilişkiyi ortadan kaldırmaya karar vermiştir.⁷¹ Ancak Mustafa Kemal Paşa hilafet makamını ortadan kaldırmadan önce muhalefetin yaratacağı tepkilerden ötürü temkinli davranmıştır. Öyle ki ordunun desteğini de arkasına almaya çalışan Mustafa Kemal, 15 Şubat 22 Şubat 1924 tarihleri arasında yapılacak askeri tatbikata katılmak üzere İzmir'e gitmiş ve burada komutanların desteğini arkasına almıştır.⁷² Sonuç olarak 2 Mart 1924 tarihinde Hilafetin Kaldırılması ve Osmanlı Hanedanı'nın Türkiye Cumhuriyeti Toprakları Dışına Çıkarılmasına dair kanun teklifi, 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilmiş ve halife sürgün edilmiştir.⁷³ Halifeliğin kaldırılması Halk Fırkasının önde gelen isimlerinin muhalefeti ile karşılaşmış,⁷⁴ öyle ki Milli Mücadele döneminin kendisine en yakın arkadaşları arasında Mustafa Kemal Paşa'nın bireysel yükselişine karşı muhalefet oluşmaya başlamıştır.⁷⁵

Mustafa Kemal Paşa kendisine karşı yakın arkadaşları tarafından oluşan muhalefeti fark etmiş ve hamlelerini yapmaya başlamıştır. Generaller tarafından kendisine karşı bir tertip hazırlığında olduklarına dair söylentiler duymuş ve muhaliflerin ordu içerisindeki bağlarını koparmak için 19 Aralık'ta Meclis'ten bir yasa geçirmiştir. Bu yasa, ordu içerisinde görev alan kişilerin mebusluk ya da askerlik görevlerinden birine devam etmelerine yönelik olmuştur.⁷⁶ Nitekim bunun sonucunda 26 Ekim'de Kazım Karabekir Paşa, 30 Ekim'de Ali Fuat Cebesoy Paşa askerlik mesleklerinden istifa etmiştir.⁷⁷ 1 Kasım 1924 tarihinde Meclis açılışında Kazım Karabekir ve Ali Fuat Cebesoy Paşalar Meclis'e sokulmamıştır.⁷⁸ Takvimler 10 Kasım 1924'ü gösterdiğinde Halk Fırkası isminin önüne Cumhuriyet de eklenmiş ve fırka kelimesi yerine parti kelimesi eklenerek Cumhuriyet Halk Partisi teşkil edilmiştir.⁷⁹ Bu tarihten yedi gün sonra 17 Kasım 1924'te Meclis kapısından geri çevrilen muhalifler Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını kurmuştur. Böylece Cumhuriyet Halk Partisi görünüşte de olsa sadece bir yıl bütünlük gösterebilmiştir.⁸⁰

---

⁷¹ Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s. 354.

⁷² Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, s. 186.

⁷³ Kabacalı, *Türk Basınında Demokrasi*, ss. 124-125.

⁷⁴ Koçak, *Tek Parti Cumhuriyet ve Şefler*, s. 141.

⁷⁵ Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s. 357.

⁷⁶ Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, s. 74.

⁷⁷ Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, s. 194.

⁷⁸ Aydemir, *Tek Adam*, s. 193.

⁷⁹ Karpat, *Türk Siyasi Tarihi*, s. 49.

⁸⁰ Koçak, *Tek Parti Cumhuriyet ve Şefler*, s. 142.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kuruluşuna sebep olan olay, 20 Ekim 1924 tarihli oturumda Mentеше Mebusu Esat Efendi tarafından Mübadele, İskân ve İmar Bakanı Refet Bey'e verilen soru önergesidir. Bir hafta sonra Refet Bey'in vermiş olduğu cevaplardan tatmin olmayan muhalif mebuslar tepkilerini ortaya koymuştur. Hükümetin 8 Kasım tarihinde güvenoyu alması üzerine Halk Fırkasından istifalar başlamıştır. 9 Kasım 1924 tarihinde ilk ayrılıklar; Adnan, Rauf, Salahattin, Muhtar, Sabit, Halis Turgut, Feridun Fikri, Faik Beyler, Rüştü ve Refet Paşalar ile başlamıştır.⁸¹ Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının liderliğine Kazım Karabekir, ikinci başkanlıklarına Adnan Adıvar ve Rauf Orbay, genel sekreterliğine ise Ali Fuat Cebesoy getirilmiştir.⁸² Böylelikle Milli Mücadele'nin kahramanları, sınıf arkadaşlığı ve silah arkadaşlığı yapan liderleri artık karşı karşıya olmuştur.⁸³ 21 Kasım 1924'te İsmet Paşa kabinesinin yerine Fethi Okyar hükümeti kurmuştur. Yeni kabineden sonra Bursa Mebusları Osman Nuri ve Necati, Mardin Mebusları Abdülğani ve Necib, Sivas Mebusu Ömer Şevki, Ertuğrul Mebusu Halil Beyler de Cumhuriyet Halk Partisi'nden istifa etmiştir. Ancak belirtmeliyiz ki Abdülğani, Necib ve Ömer Şevki Beyler Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasına katılmamıştır.⁸⁴

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası programında; halk egemenliğine vurgu yapmış, liberal ekonomi, dini düşünce ve inançlara saygılı, genel oy ve doğrudan seçim vaatlerini sunmuştur. Terakkiperver Fırkasının taşra yapılanması ile ilgili Ankara, İstanbul, İzmir ve Sivas'ın dışında Urfa başta olmak üzere birçok Doğu ilinde teşkilatlandıkları tespit edilmiştir.⁸⁵ Ancak Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası mensupları asla Cumhuriyet Halk Partisi'ni ve faaliyetlerini frenleyecek bir şansa sahip olamamıştır.⁸⁶ 13 Şubat 1925 tarihinde patlak veren Şeyh Sait İsyanı sebebiyle Fethi Okyar hükümeti düşmüş, yerine İsmet İnönü 3 Mart 1925'de kabine kurmuştur. İnönü sonraları çok tartışılacak olan Takrir-i Sükûn Kanunu'nu çıkarmış, İstiklal Mahkemeleri'ni kurmuş, muhalif gazeteleri yasaklamış ve 31 Mayıs 1925'de isyanı bastırmıştır. İsyân bastırılır bastırılmaz bağlantısı olduğu iddiaları üzerine

⁸¹ Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931*, ss. 105-107.

⁸² Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, s. 194.

⁸³ Aydemir, *Tek Adam*, s. 196.

⁸⁴ Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931*, ss. 111-112.

⁸⁵ Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931*, ss. 112-113.

⁸⁶ Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, ss. 74-75.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası 3 Haziran 1925 tarihinde kapatılmıştır.⁸⁷ Ayrıca firkanın kapatılması üzerine mebuslar, bağımsız olarak siyasi faaliyetlerini sürdürmek zorunda kalmıştır.⁸⁸

Tek parti döneminin 4 Mart 1925'te Takrir-i Sükûn Kanunu dönüm noktası olmuştur.⁸⁹ Takrir-i Sükûn Kanunu'ndan itibaren ülke resmen yirmi sene sürecek tek parti yönetiminin idaresine girmiştir.⁹⁰ Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kapatılmasından itibaren, İstiklal Mahkemeleri 1925-1927 yılları arasında beş yüz kişiyi idam cezasına çarptırılmış ve tek parti idaresi diğer muhalif grupları adeta ezmiştir. CHP bu süre zarfında radikal reform hareketlerini gerçekleştirmiştir. 1925 yılından itibaren ülkede Cumhuriyet Halk Partisi dışında tüm siyasi faaliyetler durdurulmuştur.⁹¹ 1930 yılında üç ay sürecek Serbest Cumhuriyet Partisi denemesi de başarısızlıkla sonuçlanmış ve bu deneme sonucunda tek parti yönetimi gücünü pekiştirmiştir.⁹² 1931'de Türk Ocakları kapatılmış ve tüm mal varlıkları Cumhuriyet Halk Partisi'ne bağlı olan Halkevleri örgütüne devredilmiştir. Mayıs ayı içerisinde ise Cumhuriyet Halk Partisi'nin Üçüncü Parti Kongresi toplanmış, altı temel ve değişmez ilke kabul edilerek tek parti idaresi devlet üzerindeki ağırlığını artırmıştır. Ayrıca bu ilkeler hem partinin sembolü olmuş hem de 5 Şubat 1937 tarihinde anayasaya eklenmiştir.⁹³ 1935'te gerçekleşen parti kongresinden sonra totaliter eğilimli Recep Peker'in genel sekreterliğindeki tek parti idaresi, parti ve devleti bütünleştirmiş İçişleri Bakanı-Parti Genel Sekreteri, Vali-Parti İl Başkanı aynı kişiler yapılmıştır.⁹⁴

Cumhuriyet Halk Partisi'nin Beşinci Kurultayı 29 Mayıs 1939 tarihinde toplanmıştır. Bu kurultayda valiler parti il başkanları olmaktan çıkarılmış ve iktidar eliyle Müstakil Grup adında yapay bir muhalefet oluşturulmuştur.⁹⁵ Müstakil Grubu'na iktidar tarafından Meclis içerisinde muhalefet oluşturma görevi verilmiştir ancak başarısız olan bu deneme de 1946 yılındaki kongre tarafından ortadan

---

⁸⁷ Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, s. 195.

⁸⁸ Güneş, "Atatürk Döneminde Türkiye'de Seçimler (1919-1938)", s. 220.

⁸⁹ Cemil Koçak ve Mete Tunçay tek parti idaresinin başlangıç noktası olarak Takrir-i Sükûn Kanunu'nu işaret etmiştir. Cemil Koçak bu dönem için tek parti diktatörlüğü ifadesini kullanmıştır. Bkz: Koçak, *Tek Parti Cumhuriyet ve Şefler*, s. 170.

⁹⁰ Koçak, *Tek Parti Cumhuriyet ve Şefler*, s. 170.

⁹¹ Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, s. 76.

⁹² Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, ss. 515-516.

⁹³ Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, s. 82.

⁹⁴ Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s. 516.

⁹⁵ Karpat, *Türk Siyasi Tarihi*, s. 66.

kaldırılmıştır.⁹⁶ İkinci Dünya Savaşı yılları CHP'nin en zor yılları olmuştur. Bu dönemlerde özellikle 1942 yılında fiyatlar sürekli artmış, ekmeğe dahi karne usulü ile dağıtılmıştır. Savaş sırasında Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında kesin bir ayrımcılığa sebebiyet verecek Varlık Vergisi Kanunu çıkarılmıştır.⁹⁷ 1945'e gelindiğinde tek parti yönetimi son nefeslerini vermek üzereydi ve Batı Demokrasilerinin zaferi İsmet İnönü ve partisini siyasi propaganda ve faaliyetleri serbest bırakmaya itmiştir. Nitekim 18 Haziran 1945'te Milli Kalkınma Partisi ile başlayacak değişimi, 7 Ocak 1946'da kurulan ve 1950 seçimlerinden zaferle ayrılacak olan Demokrat Parti izlemiştir.⁹⁸

Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının tek parti dönemi boyunca, Türkiye için iz bırakacak başarılar sağladığı söylenebilir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin yapmış olduğu birçok faaliyetin yalnızca partinin çıkarlarına hizmet etmediği, demokratik bir ülke yaratmak için yapmış olduğu anayasayı uygulama noktasında hataları olmuş olsa dahi, ileri kuşaklar için önemli bir devlet yönetimi sistemini miras bırakmıştır. Önemli sayıda politikacı yetiştirmiş, vatandaşları politik sisteme eklemlenmeye ve devlet yönetimi içerisinde yer alabileceklerine inandırmaya çalışmıştır. Çok partili sistemin ülkemizde sağlam temeller üzerine oturmasını sağlayan Cumhuriyet Halk Partisi, Karpat'ın da dediği gibi birtakım başarısızlıklara rağmen övgüyü hak etmiştir.⁹⁹

---

⁹⁶ Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s. 516.

⁹⁷ Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, ss. 89-90.

⁹⁸ Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s. 518.

⁹⁹ Karpat, *Türk Siyasi Tarihi*, s. 71.

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÖNEM MARDİN MİLLETVEKİLLERİ ve MECLİS FAALİYETLERİ

1.YAKUP KADRI KARAOSMANOĞLU

1.1. Hayatı

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, XVII. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Saruhan Vilayeti adı ile bilinen Manisa ve Aydın yöresinde hüküm sürmüş Karaosmanoğlu ailesi mensubudur. Babası Kadri Bey Mısır seyahati sırasında İbrahim Paşa Konağı'na yerleşmiş ve orada annesi İkbâl Hanım ile evlenmiştir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu 27 Mart 1889 tarihinde Mısır'ın Kahire Vilayetinde dünyaya gelmiştir. İbrahim Paşa'nın ölümünden sonra ailesi ile birlikte ata toprağı Manisa'ya dönen Yakup Kadri Karaosmanoğlu ilköğrenimine burada Fevziye Mektebi'nde başlamıştır. İlköğrenimine başladıktan iki yıl sonra 1903 tarihinde ise İzmir İdadisi'ne gönderilen Yakup Kadri beşinci sınıfa kadar öğrenimine burada devam etmiştir.¹⁰⁰ Yakup Kadri, İzmir İdadisi'ndeki öğrenimini babası Kadri Bey'in vefat etmesi üzerine tamamlayamamıştır. Annesi İkbâl Hanım'ın ise eşini kaybettikten sonra satacak ziynet eşyası kalmamış ve Yakup Kadri ile birlikte Mısır'a geri dönmüştür. Yakup Kadri, Mısır'ın İskenderiye Vilayetinde bulunan Fransız Freresler Okulu'nda eğitimine 1 yıl süre ile devam etmiştir. İzmir'i özleyen ve öğrenimine İzmir'de devam etmeyi çok isteyen Yakup Kadri, Mısır'a tatile geldiği 1906 yılında Jön Türkler ile tanışmış ve İzmir'e dönmekten vazgeçmiştir.¹⁰¹

Yakup Kadri, İzmir'e dönmekten vazgeçtikten sonra Fransız Freresler Okulu'nda orta öğrenimine devam etmiş ve iki yıl sonra orta öğrenimini tamamlayarak, 1908 yılında ailesi ile birlikte İstanbul'a yerleşmiştir. İstanbul'da Hukuk Mektebi'ne giren Yakup Kadri, üçüncü sınıfta okulu bırakmıştır. Bu sırada Nirvana adlı tek perdelik bir oyun yazıp yayınlatan Yakup Kadri Fecr-i Ati Edebiyat

---

¹⁰⁰ Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM İkinci Dönem 1923-1927*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No:3, C.III, Ankara 1995, s. 605.

¹⁰¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Zoraki Diplomat*, Hazırlayan: Atilla Özkırımlı, İletişim Yayınları, Tarih Yok (t.y), s. 11.

Topluluğu'na katılmıştır. 1912 yılına gelindiğinde Yakup Kadri verem hastalığına yakalanmıştır.¹⁰² 1 Aralık 1915 tarihinde Üsküdar Sultanisi'nde Edebiyat ve Felsefe Öğretmenliği görevini üstlenen Yakup Kadri, öğretmenlik görevini 31 Ağustos 1919 yılına kadar sürdürmüştür.¹⁰³ Ancak öğretmenlik görevine başladıktan 1 yıl sonra 1916 yılında Hükümet tarafından, yakalandığı verem hastalığının tedavi edilmesi için İsviçre'ye gönderilmiş ve üç buçuk yıl boyunca İsviçre'de yaşamıştır. Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra 1919 yılında yurda dönen Yakup Kadri, İkdam Gazetesi'nde yazarlığa başlamış ve Milli Mücadele'yi destekleyen yazılar kaleme almıştır. 1921 yılında Ankara'nın talimatı üzerine Anadolu'ya geçmiş, Marmara Denizi'nin güneyinde Kütahya ve çevresinde görev almıştır.¹⁰⁴

Yakup Kadri, 1921 yılında Genel Kurmay Başkanlığı'nın direktifi ile Halide Edip ve Yusuf Akçora ile birlikte "Yunan Mezalimi" adlı kitabı hazırlamıştır. TBMM İkinci Dönemi için 2 Temmuz 1923 tarihinde yapılan mebusluk seçimlerine katılan Yakup Kadri, 294 oy alarak Mardin Mebusu olmuştur. TBMM İkinci Dönemi'nde İrşad, Hariciye ve Maarif encümenlerinde görev almıştır.¹⁰⁵ Mardin Mebusluğu sırasında 11 Ekim 1923 tarihinde Mutasarrıf Asaf Bey'in kızı, Burhan Esaf Belge'nin kız kardeşi Leman Hanım ile evlenen¹⁰⁶ Yakup Kadri, TBMM Üçüncü Dönemi için yapılan mebusluk seçimlerinde 419 oy alarak tekrar Mardin Mebusu olmuştur. TBMM Üçüncü Dönemi'nde Hariciye encümeninde rol almış ve Fransa'nın başkenti Paris'te yapılan Uluslararası Parlamenterler Ticaret Konferansı'na katılmıştır.¹⁰⁷ Yakup Kadri Karaosmanoğlu TBMM Dördüncü Dönemi'nde memleketi Manisa'dan mebus seçilmiş ve 4 Mayıs 1931 tarihinde Meclis çalışmalarına başlamıştır.¹⁰⁸ Yakup Kadri 1932 yılında büyük ses getiren "Kadro Dergisini" Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör, Burhan Asaf Belge ve İsmail Hüsrev Tökin ile birlikte hazırlayarak yayın hayatımıza dâhil etmiştir.¹⁰⁹

---

¹⁰² Karaosmanoğlu, *Zoraki Diplomat*, ss. 11-12.

¹⁰³ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM İkinci Dönem 1923-1927*, s. 605.

¹⁰⁴ Karaosmanoğlu, *Zoraki Diplomat*, s. 12.

¹⁰⁵ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM İkinci Dönem 1923-1927*, s. 606.

¹⁰⁶ Karaosmanoğlu, *Zoraki Diplomat*, s. 12.

¹⁰⁷ Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Üçüncü Dönem 1927-1931*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No:10, C.III, Ankara 1995, s. 484.

¹⁰⁸ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Dördüncü Dönem 1931-1935*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No:12, C.II, t.y, s. 434.

¹⁰⁹ Karaosmanoğlu, *Zoraki Diplomat*, s. 12.

Kadro Dergisi yayın hayatına büyük bir ilgiyle başlamış ancak 1934 yılına gelindiğinde dergide savunulan düşüncelerin zararlı olduğu düşünülerek Yakup Kadri, 25 Ekim 1934 tarihli 2293 sayılı Kararname ile Arnavutluk başkenti Tiran'a elçi olarak atanmış, 27 Ekim 1934 tarihinde mebusluktan istifa ettiği bilgisi Meclis Genel Kurulu'na sunulmuştur.¹¹⁰Kadro Dergisi de Yakup Kadri'nin elçiliğe atandığı 1934 yılında kapanmıştır. Yakup Kadri 1935 yılında Prag, 1939 yılında La Haye, 1942 yılında Bern, 1949 yılında ise Tahran'a elçi olarak atanmıştır. 1951 yılında tekrar Bern Elçiliği'ne atanan Yakup Kadri, emekli olacağı 1955 yılına kadar ise bu görevini sürdürmüştür. 27 Mayıs İhtilali'nden sonra Kurucu Meclis Üyeliği'ne seçilen Karaosmanoğlu, 1961 yılında TBMM On İkinci Dönemi'nde Manisa Mebusluğuna seçilmiştir.¹¹¹ Yakup Kadri, 1962 yılında Atatürk İlkeleri'ne ters düşüldüğünü beyan ederek Cumhuriyet Halk Partisi'nden istifa etmiş ve 1965 yılından sonra ise aktif siyasete son vermiştir. Almış olduğu son görevi Anadolu Ajansı Yönetim Kurulu Başkanlığı olan Karaosmanoğlu, 13 Aralık 1974 tarihinde Ankara'da vefat etmiştir. Mezarı İstanbul'da Yahya Efendi Mezarlığı'nda annesi İkbal Hanım'ın yanındadır.¹¹²

1.2. Meclis Faaliyetleri

1.2.1. Takrirleri (Önergeleri)

Mardin Mebusu Yakup Kadri Bey, Hariciye Vekili Dr. Tevfik Rüştü Bey'e sözlü soru takriri vermiştir. Takririnde; İtalya Parlamentosu'nda mebus olan Pedarci tarafından Türkiye'ye karşı düşmanca olabilecek tarzdeki konuşmasını sormuştur.¹¹³ Meclis Reisi Hariciye Vekâletine havale edildiğini beyan etmiştir. Yakup Kadri Bey'in verdiği bu soru önergesi, Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Bey'in oturumda olmaması sebebi ile ertelenmiştir.¹¹⁴ İsmet Bey başkanlığında 16.04.1925 tarihli Mardin Mebusu Yakup Kadri Bey'in soru takriri okunmuştur. Takririnde Yakup Kadri Bey, Pedarci'nin Anadolu meselesi ortaya attığını, Türkiye Cumhuriyeti

¹¹⁰ Çoker, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Dördüncü Dönem 1931-1935*, s. 434.

¹¹¹ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM İkinci Dönem 1923-1927*, s. 606.

¹¹² Karaosmanoğlu, *Zoraki Diplomat*, s. 13.

¹¹³ *Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVIII, 102.Birleşim, 14.04.1341, s. 3.

¹¹⁴ *Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVIII, 103.Birleşim, 15.04.1341, s. 45.

Devleti'nin koyduğu yeni gümrük vergilerinin Avrupa ve İtalya açısından sorunlar teşkil ettiği, bu sebeplerle Türk Hükümeti'nin uyarılmasını ve İtalya'nın ekonomik yardımlarına muhtaç olduğunun belirtilmesi şeklindeki konuşmasının olduğunu beyan etmiştir. Yakup Kadri Bey; bu müzakere hakkında Hariciye Vekilinin ne düşündüğünü öğrenmek istemiştir. İzmir Mebusu Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Bey, Yakup Kadri Bey'in soru takririne cevap vermiştir. Tevfik Rüştü Bey, İtalya Parlamentosu'nda Hariciye bütçesinin görüşülmesi müzakerelerinde Faşist Parti üyesi Pedarci'nin bu şekilde söylemleri olduğunu doğrulamıştır. Vekâletin bu müzakerelerden haberdar olduğunu, Pedarci'nin geçen sene de bu konuşmaya yakın bir konuşmada bulunduğunu beyan etmiştir. Tevfik Rüştü Bey, yeterli derecede bilgi verdiğini ifade ederek konuşmasını sonlandırmıştır.¹¹⁵

1.2.2. Teklifleri

Mardin milletvekili Yakup Kadri Bey ile arkadaşları, Elcezire İstiklal Mahkemesi'nin vermiş olduğu 3 yıl süre ile kürek mahkûmu Mardinli Kasım Çelebi ve Jandarma Abdulhalim'in ceza sürelerinin kalan kısmının affedilmesine dair kanun teklifi (2/165)vermişlerdir.¹¹⁶ Yakup Kadri Bey ve arkadaşlarının Elcezire İstiklal Mahkemesi'nce mahkûm Kasım Çelebi ile Jandarma Abdulhalim'in affına dair kanun teklifinin müzakere edildiğine dair mazbata layiha encümeni tarafından adliye encümenine sunulmuştur.¹¹⁷ Adliye encümeni 2/165 no'lu kanun teklifine dair görüşünü Riyaseti Celile (Başkanlık Divanı)'ye sunmuştur. Adliye encümeni Riyaseti Celile'ye; Yakup Kadri Bey ve arkadaşlarınca verilen kanun teklifinin, Meclis-i Ali tarafından kabul edilmiş olan Firari ve Bakaya Kanunu'nun birinci maddesinden yararlanmaları gerektiğinden sebeple adı geçen teklifin kanunlaşmasına yer olmadığını Genel Kurul'a arz etmiştir. Söz alan Mardin Mebusu Necib Bey (Mehmet Necib Güven); bu kanun teklifinin Af Kanunu'nun düzenlenmesinden ve

---

¹¹⁵*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVIII, 104.Birleşim, 16.04.1341, ss. 87-88.

¹¹⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.II, 17.Birleşim, 12.9.1339, s. 32.

¹¹⁷*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.II, 30.Birleşim, 2.10.1339, s. 428.

onaylanmasından önce verilmiş olduğunu belirterek kanun teklifinin kabul edilmesini istemiştir.¹¹⁸

Adliye encümeninin kararına Adana Mebusu Zamir Bey de söz alarak tepki göstermiştir. Zamir Bey; encümenin kanunun açıklamasını yaptığını, encümenin “Falan kanuna tevfikan bu böyle yapılır” dediğini söyleyerek bunun izahatını istemiştir. Encümen muharriri (kâtibi) Dersim Mebusu Feridun Fikri Bey; verilen kanun teklifinin Meclis-i Ali’de önceden kabul edilmiş olan Firari ve Bakaya Kanunu’nun birinci maddesine dâhil olan bir talebi içerdiğini ve bunun açık olduğunu bu sebeple kanun teklifinin kanunlaşmasına mahal olmadığını söylemiştir. Tekrar söz alan Mardin Mebusu Necib Bey; teklifin daha önceden olduğunu beyan etmiştir. Meclis Başkanı Vekili Sabri Bey; mazbata muharririnin izahatı bulunduğunu beyan etmiştir ve encümenin bu mazbatasını oylamaya sunmuştur. Oylamada encümenin mazbatasını kabul edilmiştir.¹¹⁹ Böylece 2/165 no’lu kanun teklifinin reddine karar verilmiştir.

1.2.3. Konuşmaları

Meclis Reisi Fethi Bey başkanlığındaki oturumda, Saruhan Mebusu ve Maliye Encümeni Reisi Reşad Bey söz alarak, Mardin Mebusu Yakup Kadri Bey’in 06.02.1924 tarihli Akşam Gazetesi’nde Cumhurbaşkanlığı ve Hilafet Bütçeleri konusunda, Maliye encümeni aleyhinde sert bir suçlamada bulunduğunu beyan etmiştir. Encümeni, Saltanat ile Cumhuriyet idaresi arasında muvazaa yapmakla töhmet altında bıraktığını, Encümenin bundan son derece rahatsız olduğunu beyan etmiştir. Suçlamalar üzerine Mardin Mebusu Yakup Kadri Bey açıklama yapmak zorunda kalmıştır. Yakup Kadri Bey, makalesinde Maliye encümeninin muvazaalı bir Cumhuriyet taraftarı olduğunu söylemediğini, bütçenin bu şekline göre Cumhuriyet adeta muvazaalı bir şekle girmiş oluyor şeklinde yazdığını beyan etmiştir. Hilafet Makamına ayrılan ödenekleri eleştirdiğini, bütçenin Muvazene-i Maliye Bütçesi olması sebebiyle bundan bahsettiğini açıklamıştır. Isparta Mebusu Mükerrerem Bey’in

---

¹¹⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.III, 58.Birleşim, 26.11.1339, ss. 598-599.

¹¹⁹*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.III, 58.Birleşim, 26.11.1339, s. 599.

rakamlar doğru mudur? Şeklindeki sorusuna Yakup Kadri Bey, tabii rakamlar doğrudur beyanında bulunmuştur.¹²⁰

Denizli Mebusu Mazhar Müfid Bey, Hilafet Makamının ödeneğinden yüz bin lira indirim yapılmışken Yakup Kadri Bey'in bütçeye zam yapıldığını iddia ettiğini belirtmiştir. Bunun üzerine Yakup Kadri Bey, zam yapıldığını söylemediğini, yalnızca eski Büyük Millet Meclisi bütçesinden indirimler yapıldığını ve buna herkesin taraftar olduğunu ifade etmiştir. Genel Kurul'da tartışmalar uzamaya başlamıştır ve mebusların soru sormak istemeleri üzerine Meclis Reisi, bir mebusa nasıl sual sorulur diyerek izin vermemiştir. Mardin Mebusu Yakup Kadri Bey, 06.02.1924 tarihli Akşam Gazetesi'nde yazdığı makale ile ilgili konuşmasına devam etmiştir. Yakup Kadri Bey, yazısının aşağılayıcı olmadığını, yalnızca aşağılayıcı bulduğu şeyin maliye encümeninin bütçede kullandığı lakap ve ifadeler olduğunu açıklamıştır. Yakup Kadri Bey, Maliye Encümeni Reisi Reşad Bey'e bütçenin sorumluluğunu Hükümetin üstüne yıkmamasının doğru olmadığını, bütçenin maliye encümeninin sorumluluğunda olduğunu hatırlatmıştır. Bu sözler üzerine Meclis Reisi, Yakup Kadri Bey'in gereken cevabı verdiğini ve gündeme geçileceğini beyan etmiştir.¹²¹

2. MEHMET NECİB GÜVEN

2.1. Hayatı

Mehmet Necib Güven 1876 yılında Mardin'de dünyaya gelmiştir. Babasının adı Mehmet Emin, annesinin adı Emine'dir. Evli ve yedi çocuk sahibi olan Güven, özel eğitim görmüştür.¹²² 23 Ocak 1894 tarihinde Mardin Belediyesi'nde memurluğa başlayan Güven, 4 Haziran 1900 tarihinde Ziraat Bankası Şubesi'ne kâtip olarak atanmıştır. 8 Eylül 1903 yılında Ziraat Bankası Müdür Yardımcılığı görevini üstlenen Güven, 24 Şubat 1914 tarihinde ise Ziraat Bankası'nın Müdürlüğüne getirilmiştir. İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakki Fırkasından siyasete giren

¹²⁰ *Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.X, 98.Birleşim, 09.02.1340, ss. 642-643.

¹²¹ *Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.X, 98.Birleşim, 09.02.1340, ss. 643-644.

¹²² İrfan Neziroğlu, *İstiklal Mahkemeleri*, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları No:1, C.I, Ankara 2015, s. 26.

Güven, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Milli Mücadele'ye katılmıştır. Necib Güven, Güney Cephesi'nde Fransızlardan gelebilecek tehlikeye karşı gönüllü birlikler kurmuştur.¹²³ Mustafa Kemal'in direktifi ile Mardin'de Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı'nın kurulmasında etkin rol almıştır. TBMM Birinci Dönemi'nde Mardin'den mebus seçilen Necib Güven, Kastamonu İstiklal Mahkemesi'nde 4 ay ve Kayseri İstiklal Mahkemesi'nde 11 ay kadar mahkeme başkanlığı ve mahkeme üyeliği görevlerinde bulunmuştur.¹²⁴ TBMM Birinci Dönemi'nde Bütçe, İktisat ve Kavanin-i Maliye encümenlerinde görev almıştır.

TBMM İkinci Dönemi için 21 Temmuz 1923 tarihinde yapılan mebusluk seçimlerinde 295 oy alarak tekrar Mardin Mebusu seçilen Mehmet Necib Güven, İstida, Kavanin-i Maliye, Divan-ı Muhasebat ve Ziraat encümenlerinde görev almıştır. Necib Güven iki defa İstida Encümeni Muharrirliğine seçilmiştir. Ayrıca Ziraat ve Kavanin-i Maliye Encümeni Muharrirliği görevlerinde de bulunmuştur¹²⁵ Cumhuriyet Halk Partisine kurulması ile birlikte üye olan Necib Güven'in, firkaya kayıtlı olduğu il İstanbul, ilçesi Beyoğlu, fırka kütük numarası ise 278'dir.¹²⁶ TBMM İkinci Dönemi'nin bitimi ile mebusluğu sona eren Mehmet Necib Güven memleketi Mardin'e dönmüştür. 1 Ekim 1927 tarihinde memuriyetten emekliye ayrılan Güven, 1947 yılında memleketinden ayrılarak İstanbul'a yerleşmiştir. İstanbul'da 10 Ocak 1960 tarihinde vefat eden Mehmet Necib Güven'in cenazesi Zincirlikuyu Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir.¹²⁷

---

¹²³ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM Birinci Dönem 1919-1923*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No:6, C.III, Ankara 1995, s. 755.

¹²⁴ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, 490.01.313.1282.3.30, 1923.

¹²⁵ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM İkinci Dönem 1923-1927*, s. 604.

¹²⁶ *BCA*, 490.01.313.1282.3.30, 1923.

¹²⁷ Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM Birinci Dönem 1919-1923*, s. 756.

2.2. Meclis Faaliyetleri

2.2.1. Takrirleri (Önergeleri)

Mardin Mebusu Necib Bey, gündemde öncelikli ele alınması talebi ile Genel Af Kanunu hakkında takrir vermiş ve Meclis'te okunmuştur. Necib Bey takririnde, adliye encümeni mazbatasını olarak gündeme alınan Genel Af Kanunu'nun Cumartesi günü yapılacak olan birleşimde aciliyetle görüşülmesini talep etmiştir. Konya mebusu Naim Hazım Efendi söz alarak Öğretmenler Kanunu'ndan bazı maddelerin görüşülemediğini, bunların müzakere edilmesini talep etmiştir. Necip Bey ise Naim Hazım Efendi'ye cevaben, Genel Af Kanunu'nun aciliyeti olduğunu, ertelenmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Meclis Reisi Fethi Bey bunun üzerine gündemin dördüncü maddesini oluşturan Genel Af Kanunu'nun aciliyetle görüşülmesi ve müzakere edilmesi konusunu oylamaya sunmuştur. Genel kurulda yapılan oylama sonucunda müzakere edilmesi kabul edilmiştir. Ancak Gümüşhane Mebusu Zeki Bey, oylamaya itiraz ederek, çoğunluk olmadığını söylemiştir. Bunun üzerine Meclis Reisi Fethi Bey, Necib Bey'in teklifini kabul eden mebusların ayağa kalkmasını istemiştir. Kabul etmeyen mebusların da ayağa kalkmasını istedikten sonra Fethi Bey, Necib Bey'in takririnin kabul edilmediğini beyan etmiştir.¹²⁸

İstanbul'un işgal edildiği süre zarfında İngilizlere hizmet etmesi sebebiyle idam cezasına mahkûm edilmişken, Sakarya Muharebesine katılması sebebiyle cezası on beş sene kürek mahkûmiyetine indirilen topçu Yüzbaşı İsmail Hakkı Efendi'nin tahliyesine dair adliye encümeni mazbatasını görüşülmeye başlanmıştır. Adliye encümeni mazbatasının okunmasından sonra Mardin Mebusu Necib Bey bu konuda takrirleri olduğunu beyan etmiştir. Ertuğrul Mebusu Fikret Bey ile birlikte verdikleri takrirden, Divan-ı Harb tarafından İstiklal Mahkemeleri'nin kararları yok sayılarak İsmail Hakkı Efendi'nin kanun dışı bir şekilde mağduriyetine sebebiyet verildiğini, Adliye encümeni mazbatasına ek olarak bu mağduriyetin ortadan kaldırılmasını talep etmiştir. Söz alan Denizli Mebusu Mazhar Müfid Bey, İsmail Hakkı Efendi'nin Kayseri ve Kastamonu İstiklal Mahkemeleri tarafından beraat ettirildiğini, bu sebeplerle İsmail Hakkı Efendi için af çıkarılmasını tartışmanın dahi yersiz olacağını

---

¹²⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.IV, 64.Birleşim, 8.12.1339, s. 109.

ifade etmiştir. Mardin Mebusu Necib Bey de Mazhar Bey'e, aynı zamanda İsmail Hakkı Bey'in bu nedenlerle üç senedir uğraştırıldığını söyleyerek destek olmuştur. Mazhar Müfid Bey, Necib Bey'i onaylayarak, beraatın onaylanmasından başka karara gerek olmadığını sözlerine eklemiştir.¹²⁹

Adliye encümeni kâtibi Feridun Fikri Bey, İsmail Hakkı Efendi'nin Sakarya Muharebesi'ne katıldığını, Sakarya Muharebesi'nde top başında batarya kumandanı unvanı ile düşmana karşı savaştığını beyan etmiştir. Mardin Mebusu Necib Bey söz alarak, Feridun Fikri Bey'in söylediklerine ilaveten, İsmail Hakkı Bey'in bu savaşta yüzbaşı rütbesine terfi ettiğini açıklamıştır. Feridun Fikri Bey, bunun genel af şeklinde ele alınmasının uygun olacağını beyan etmiştir. Bunun üzerine Mazhar Müfid Bey, daha önce beraat etmiş, suçsuz bir adamın affedilmesinin hukuka aykırı olduğunu belirterek Feridun Fikri Bey'e karşı çıkmıştır. Müzakerelerin yeterliliği konusunda Meclis Reisi oylama yapmıştır. Oylama sonucunda müzakerelerin yeterli olduğu kabul edilmiştir. Meclis Reisi verilen tekliflerin çoğunun, bu hükmün ortadan kaldırılmasını talep ettiğini, ayrıca İstiklal Mahkemesi'nin beraat kararını yok sayarak konuyu Divan-ı Harb'e taşıyanların mesul edilmelerini içerdiğini beyan etmiştir. Meclis Reisi öncelikle İsmail Hakkı Efendi için verilen hükmün ortadan kaldırılması teklifini oylamaya sunmuştur. Oylama sonucunda İsmail Hakkı Efendi için verilen hüküm yok sayılmıştır. Böylece Necib Bey'in Ertuğrul Mebusu Fikret Bey ile birlikte vermiş olduğu tahrir kabul edilmiştir. İsmail Hakkı Efendi'yi Divan-ı Harb'e sevk edenlerin mesul sayılması için yapılan oylamada ise teklif reddedilmiştir.¹³⁰

Mardin Mebusu Necib Bey ile Mardin Mebusu Abdürrezzak Bey Diyarbakır-Mardin şosesinin genel yolların ortasına alınmasına dair (4/53) tahrir vermiştir. Tahrirlerin incelenmesinde Meclis Reisi bu tahririn bir temenni tahriri olduğunu, layiha olmaması sebebiyle Başvekâlete havale edildiğini beyan etmiştir.¹³¹ Meclis Reisi Kazım Paşa (Özalp) başkanlığında 20.12.1924 tarihli 24.birleşimde Mardin Mebusu Necib Bey, Adana Kurtuluş Bayramı'na katılacak heyete harcırah verilmemesine dair tahrir vermiştir. Tahrir mecliste okunmuştur ve Meclis Reisi, her

---

¹²⁹*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.V, 101.Birleşim, 13.02.1340, ss. 792-793.

¹³⁰*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.V, 101.Birleşim, 13.02.1340, ss. 794-798.

¹³¹*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.IX, 48.Birleşim, 27.10.1340, ss. 52-56.

şeye usulen harcırah verilmesine rağmen taktir olduğunu bu sebeple oylama yapılacağını beyan etmiştir. Saruhan Mebusu Sabri Bey, harcırah verilmesi gerektiğini, Ergani Mebusu Kazım Vehbi Bey ise harcırah vermenin yanlış olacağını, milli hislerin para ile değerlendirilmesinin kabul edilemeyeceğini beyan etmiştir. Genel kurulda yapılan oylama sonucunda harcırah verilmemesi kabul edilmiştir.¹³² Böylece Necib Bey'in vermiş olduğu taktir kabul edilmiştir.

2.2.2 Teklifleri

Mardin Mebusu Necib Bey ve arkadaşlarınca, Mardin Vilayetinden Suriye'ye tahıl ve hububat ihracatının geçici olarak men edilmesi hakkında kanun teklifi (2/455) verilmiştir. Meclis Reisi kanun teklifini layiha encümenine havale etmiştir.¹³³ Mardin Mebusu Necib Bey ve arkadaşlarınca verilen 2/455 numaralı kanun teklifi ve müzakere edildiğine dair layiha encümeni mazbatası Ziraat, Ticaret ve Muvazene-i Maliye encümenlerine havale edilmiştir.¹³⁴ Mardin Mebusu Necib Bey ve arkadaşlarınca Mardin Vilayetinden Suriye'ye tahıl ve hububat ihracatının geçici olarak men edilmesi hakkında 2/455 numaralı kanun teklifi ve ziraat encümeni mazbatası, Rafet Bey başkanlığında 09.12.1925 tarihli 21.birleşimde okunmuştur. Ziraat encümeni 2/455 numaralı kanun teklifinin, daha önce hükümet tarafından verilen aynı konudaki teklifin Meclis tarafından reddedilmiş olması sebebiyle müzakeresine imkân olmadığından reddine karar vermiştir. Meclis Başkanı mazbatayı oylamaya sunmuştur. Oylama sonucunda ziraat encümeni mazbatası kabul edilmiştir.¹³⁵ Böylelikle Necib Bey ve arkadaşlarınca verilen kanun teklifi reddedilmiştir.

Mardin Mebusu Necib Bey, Mardin Mebusu merhum Derviş Bey'in ailesine vatan hizmeti tertibinden maaş tahsis edilmesine dair kanun teklifi (2/473) vermiştir.

---

¹³²*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XI, 24.Birleşim, 20.12.1340, ss. 188-189.

¹³³*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XIV, 65.Birleşim, 26.02.1341, s. 348.

¹³⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XV, 66.Birleşim, 28.02.1341, s. 4.

¹³⁵*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XX, 21.Birleşim, 09.12.1341, ss. 63-64.

Meclis Reisi kanun teklifinin layiha encümenine havale edildiğini beyan etmiştir.¹³⁶ Mardin Mebusu Necib Bey'in 2/473 sayılı merhum Mardin Mebusu Derviş Bey'in ailesine vatan hizmeti tertibinden maaş tahsisine dair kanun teklifi, layiha encümeni mazbatası olarak görüşülmeye başlanmış ve Meclis Reisi, mazbatanın Muvazene-i Maliye encümenine havale edildiğini beyan etmiştir.¹³⁷ Ancak bu teklifin akıbeti ile ilgili bir bilgiye ulaşamamıştır.

2.2.3. Konuşmaları

Meclis Reisi Fethi Bey başkanlığındaki oturumda müzakere edilecek maddeler esnasında Meclis'ten yükselen Genel Af Kanunu'nu müzakere edelim sesleri üzerine Meclis Reisi kanunun görüşülmesini başlatmıştır. Kanun lehine söz alan Bozok Mebusu Süleyman Sırrı Bey; Genel Af Kanunu taslağının içerdiği unsurlardan bahsetmiştir. Süleyman Sırrı Bey kanunun, sanıkların yarı cezalarının affı, sanıkların cezalarının ertelenmesi ve irtişa, irtica, vatana ihanet meselelerinin aftan istisnasını içerdiğini söylemiştir. Süleyman Sırrı Bey, layihanın gündeme alındığından beri birçok mebusa telgraflar ve mektuplar vasıtası ile müracaatların olduğunu, adi meselelerden dolayı mahkûm olmuş kişilerin cezasının yarısına az bir süre kalmışsa affedilmesinin adalet olacağından söz etmiştir. Ayrıca vatana ihanet suçundan, tecavüz suçundan, rüşvet suçundan hükümlülerin Genel Af Kanunu dışında tutulacağını söylemiştir. Söz alan Mardin Mebusu Necib Bey; kanun layihasının maddelerine geçildiğinde düzenlemeler yapacağız şeklinde beyanda bulunmuştur.¹³⁸

Adana Mebusu Kemal Bey'in ret taraftarı olduğunu beyan etmesinden sonra Süleyman Sırrı Bey tekrar söz almıştır. Süleyman Sırrı Bey bir örnek vermiştir. Örnekte; Ankara hapisanesinde hükümlü eski bir kaymakamın 3 sene önce görevli bulunduğu yerin halkı tarafından tecavüz suçlaması ile isnad edildiğini ve Mahalli Adliye'nin soruşturması sonucu Bitlis'e veya Mardin'e gönderildiğini söylemiştir. Bunun üzerine söz alan Mardin Mebusu Necib Bey; Bitlis'e değil Mardin'e

¹³⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVIII, 106.Birleşim, 19.04.1341, s. 162.

¹³⁷*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVIII, 109.Birleşim, 22.04.1341, s. 392.

¹³⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.IV, 68.Birleşim, 15.12.1339, ss. 229-230.

gönderildiğini söylemiştir. Genel Af Kanunu hakkında tartışmalar devam etmiştir. Özellikle Gümüşhane Mebusu Zeki Bey, dağda elinde silahla gezen eşkıyayı bütünüyle affetmiş olacağız, bir yandan adalet yaparken diğer yandan adaleti ayaklar altına alacağız demiştir ve layihanın encümene iade edilmesi gerektiğini söylemiştir. Söz alan Çorum Mebusu Dr. Mustafa Bey, mazbatanın oy çokluğu ile geldiğini, tekrar encümene iadesinin gerekmediğini ve maddelere geçilmesinin doğru olacağını söylemiştir. Söz alan Mardin Mebusu Necib Bey, doğrudur maddelere geçelim diyerek Mustafa Bey'e destek olmuştur.¹³⁹

Adliye Encümeni Kâtibi Dersim Mebusu Feridun Fikri Bey söz alarak müzakerelerin yeterli olduğunu ve maddelere geçilmesini teklif etmiştir. Söz alan Adana Mebusu Zamir Bey aksini iddia ederek maddelere geçilemeyeceğini beyan etmiştir. Zamir Bey meselenin çok önemli olduğunu müzakerelerin yeterli olmadığını söylemiştir. Söz alan Mardin Mebusu Necib Bey, Zamir Bey'e oy kullanmakta özgür olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Meclis Reisi müzakerenin yeterliliğini oylamaya sunmuş ve maddelere geçilmesi kabul edilmiştir. Genel Af Kanunu'nun birinci maddesi görüşülürken Kütahya Mebusu Ragıp Bey, af konusunda zalimlerin ya da mahkûmların mebuslara yazdıkları mektupların etkisinden kurtulması gerektiğini söylemiştir. Ragıp Bey, yıllardan beri af konusunu suiistimale uğratıldığını, maddenin kaldırılmasını teklif edeceğini beyan etmiştir. Bunun üzerine söz alan Mardin Mebusu Necib Bey, kendilerinin ise genel af teklif edeceklerini ifade etmiştir.¹⁴⁰

Tartışmalar sürerken Kastamonu Mebusu Hasan Fehmi Efendi kanunun reddini teklif edeceğini açıklamış ve arzu edilen memleket asayişinin verilecek bu karara bağlı olduğunu söylemiştir. Eğer adli hata sebebiyle mahkûm olanlar varsa bunların başka bir şekilde tespit edilerek affedilmesi gerektiğini beyan etmiştir. Mardin Mebusu Necib Bey, Hasan Fehmi Efendi'ye hitaben, geçmişte birçok hainlerin affedildiğini kendisinin bunları hatırına getirmedeğini ifade etmiştir. Hasan Fehmi Efendi maddenin eleştirisini sürdürmüştür. Son 20-30 sene süresince beş, on beş sene küreğe mahkûm olmuş otuz-kırk bin kişi olduğunu, bunlardan çok azının veya hiçbirinin cezasını tamamlayarak çıktığının görülmediğini söylemiştir. Bunun

---

¹³⁹*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.IV, 68.Birleşim, 15.12.1339, ss. 230-232.

¹⁴⁰*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.IV, 68.Birleşim, 15.12.1339, ss. 236-238.

üzerine Mardin Mebusu Necib Bey Hasan Fehmi Efendi'nin bu tespitini, bu cezaların amacı yok etmek ise öldürelim diyerek eleştirmiştir. Necib Bey'e cevaben Hasan Fehmi Efendi, tayin edilen cezaların ağır olduğunu, ancak ceza kanunu herhangi bir cürüm için 3 sene demiş ise cezayı 1 seneye indirelim ve hükmün hapisshanede çekileceğini mahkûmlara duyuralım beyanında bulunmuştur. Necib Bey, o halde kanun maddesinde düzeltme teklifinde bulununuz diyerek çıkmıştır.¹⁴¹

Eleştirilerini sürdüren Hasan Fehmi Efendi, takdirin mebusların oylarında olduğunu söyleyerek konuşmasını bitirmiştir. Mardin Mebusu Necib Bey söz alarak, Meşrutiyette Meşrutiyet için af yaptıklarını hatırlatıp, bu affın böyle büyük bir inkılapta çok görülmemesi gerektiğini beyan etmiştir. Söz alan Karesi Mebusu Ahmed Süreyya Bey, Genel Af Kanunu'nun birinci maddesinin 11 Teşrinievvel 1338 tarihli Mudanya Antlaşmasına kadar geçmiş zamanlarda suç işleyerek mahkûm olanların ve haklarında kesin hüküm meydana gelenlerin, mahpus olsun olmasın ceza sürelerinin yarısının mutlaka affını içerdiğini söylemiştir. Ahmed Süreyya Bey, ikinci maddenin ise birinci madde ile tamamen ilgili olduğunu beyan etmiştir. İkinci maddenin 11 Teşrinievvel 1338 tarihli Mudanya Antlaşmasına kadar geçmiş zamanlarda suç işleyen kişilerin ister sanık ister mahkûm olsun, haklarındaki hüküm kesinleşmediği için hapse girmeyeceklerini yani bu şahısların çekmekte mecbur oldukları cezalardan kurtulacaklarını belirtmiştir.¹⁴²

Karesi Mebusu Ahmed Süreyya Bey, birinci ve ikinci maddelerin birbiri ile alakadar olması sebebiyle maddelerin birleştirilerek müzakere edilmesini Genel Kurul'a teklif ettiğini şayet böyle olursa daha uygun olacağı inancına sahip olduğunu, bunun için de daha adil bir teklif yapılmasını talep etmiştir. Bunun üzerine söz alan Mardin Mebusu Necib Bey, Ahmed Süreyya Bey'in bir teklif yapmasının daha iyi olacağını beyan etmiştir. Tartışmalara Muş Mebusu Osman Kadri Bey de söz alarak dâhil olmuştur. Osman Kadri Bey, Cumhuriyet'in ilanına kadar geçen süreçte vatana ihanet ve firariler hariç, tüm mahkûmların affı taraftarı olduğunu beyan etmiştir. Osman Kadri Bey, Lozan Antlaşması ile hayatımıza, dinimize, namusumuza ve bütün mukaddesatımıza tecavüz eden Rumları ve ondan önce Ermenileri affederken, bunlara

---

¹⁴¹ *Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.IV, 68. Birleşim, 15.12.1339, ss. 240-241.

¹⁴² *Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.IV, 68. Birleşim, 15.12.1339, ss. 241-242.

cezalarının yarısı veya üçte ikisi diye bir şey kaydetmediklerini ifade etmiştir. Bu sebeptendir ki Cumhuriyetin ilanına kadar geçen süreçte bir defaya mahsus mahkûm, tutuklu ve sanıkların affolunmasını talep etmiştir.¹⁴³

Söz alan Adana Mebusu Zamir Bey, düşman denize döküldükten sonra memleketi Ulukışla'ya dönen askerimizin yolda eşkıyalar tarafından soyulup öldürüldüğünü anlatmıştır. Zamir Bey bu eşkıyaları affetmenin adalet olmayacağını belirtmiştir. Mardin Mebusu Necib Bey söz alarak, bu eşkıyaların affedilmeyeceğini beyan etmiştir. Zamir Bey, Necib Bey'e hitaben, sekiz-on defa affedilip tekrar hapis olan insanlar olduğunu, mahkûmların ceza sürelerini tamamlayarak çıkmalarının adalet olacağını beyan etmiştir. Bunun üzerine Necib Bey, af yalnızca Ermeniler hakkında mıdır şeklinde beyanda bulunmuştur. Muş Mebusu Hacı İlyas Sami Efendi, uzunca bir konuşma yapmıştır ve maddeleri eleştirmiştir. Hacı İlyas Sami Efendi, maddelerin bu şekli ile gelmesinin Meclis'in meşguliyetine ters olduğunu söylemiştir. Ayrıca encümen üyelerinin de aralarında oybirliği olmadığını bu sebeple tekrar encümene gönderilmesini aksi takdirde maddelerin kaldırılmasını beyan etmiştir. Bunun üzerine söz alan Mardin Mebusu Necib Bey, "Genel Af" talep ettiklerini ve takrirleri olduğunu hatırlatmıştır.¹⁴⁴

Maddelerin tartışılmasına söz alarak dâhil olan Antalya Mebusu Rasih Efendi, Ceza Kanunu'muzun diğer maddelerine dayanarak mahkûm edilmiş hırsızlık ve cinayet suçluları olduğunu söylemiştir. Haydutluk, eşkıyalık maddesinden dolayı mahkûm olan birçok köyü mahveden mahkûmların affedilmesi halinde, mağdurlar tarafından Adliye Vekiline adeta gözlerinden kanla yazılmış telgraflar gelebileceğini beyan etmiştir. Bunun üzerine Mardin Mebusu Necib Bey bu şahısların istisna olduğunu söylemiştir. Sözlerine devam eden Antalya Mebusu Rasih Efendi, eşkıyalık, katillik, köy basmak, soygun yapmak gibi maddelerden dolayı mahkûm olanların hatta soruşturması devam edenlerin ceza sürelerinin ne yarısının ne de üçte ikisinin değil, bir saniyesinin bile affına taraftar olamam diyerek tepkisini ortaya koymuştur. Bunun üzerine Mardin Mebusu Necib Bey ise bu karara taraftar olabileceğini kanaatinin böyle olduğunu beyan etmiştir. Rasih Efendi, eğer af yapılacaksa basit ve

---

¹⁴³*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.IV, 68.Birleşim, 15.12.1339, ss. 242-243.

¹⁴⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.IV, 68.Birleşim, 15.12.1339, ss. 243-245.

adi suçlar için genel bir af yapılabileceğini söylemiştir. Necib Bey, Rasih Efendi'ye hitaben, zatîalinizin görüşü böyle olabilir şeklinde beyanda bulunmuştur. Bunun üzerine Meclis Reisi, Mardin Mebusu Necib Bey'e hitaben sürekli konuşmacıların sözünü kesmekle meşgul olduğunuz diyerek tepki vermiştir.¹⁴⁵

Kanun maddelerinin birleştirilmesi hususunda Meclis Reisi, birinci, ikinci ve dördüncü maddelerin birleştirilerek müzakeresini oylamaya sunmuştur. Oylama sonucunda maddelerin birleştirilerek müzakeresi kabul edilmiştir. Söz alan Dâhiliye Vekili Kütahya Mebusu Ferid Bey, ikinci ve dördüncü maddelere ait konularda Hükümetin, encümenin bazen çoğunlukla bazen de çoğunluk olmadan onaylamış olduğu maddeler üzerinde düzenleme yapılmasını zorunlu gördüğünü beyan etmiştir. Özellikle ikinci maddeden bahsettiğini, maddenin adilane olmadığını açıklamıştır. Mardin Mebusu Necib Bey, maddenin encüme gittiğini, ne zaman Meclise gelirse o zaman müzakere edileceğini beyan etmiştir. Bunun üzerine Dâhiliye Vekili, Necib Bey'e hitaben, hayır efendim encüme gitmemiştir. Lütfen acele etmeyiniz diyerek tepki göstermiştir. Müzakerelerin sürmesi üzerine, Kastamonu Mebusu Hasan Fehmi Bey Başkanlık Divanı'na müzakerelerin yeterli olduğuna dair teklifi sunmuştur. Meclis Reisi Fethi Bey, müzakerelerin yeterliliğini oylamaya sunmuştur. Oylama sonucunda müzakerelerin yeterli olduğu kabul edilmiştir. Dersim vekili Feridun Bey'in, çoğunluk oluşmadı itirazı üzerine tekrar oylama yapılmış, sonuçta müzakerelerin yeterli olduğu tekrar kabul edilmiştir. Mebusların verdikleri teklifler neticesinde Genel Af Kanunu'nun birinci, ikinci ve dördüncü maddelerinin birleştirilerek düzenlenmesi için Adliye ve Dâhiliye encümenlerince birlikte müzakere edilmesi oylanmıştır. Oylama sonucunda teklif kabul edilmiştir.¹⁴⁶

Fethi Bey başkanlığındaki oturumda, 1340 (miladi,1924) senesi bütçe kanunu layihası ve muvazene-i maliye encümeni mazbatası (1/296) görüşmelerinde, Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik Bey, 1340 bütçesi ile 1339 yılı bütçelerinin kıyaslamasını yapmıştır. Cumhuriyet bütçesi, Hilafet bütçesi, Maliye bütçesi gibi kalemlere ayrılan bütçelerin tutarlarını beyan etmiştir. Mustafa Abdülhalik Bey, ödeneklerden Milli Savunmaya ayrılanın yirmi sekiz milyon lira, Bahriye'ye ayrılanın üç milyon lira,

---

¹⁴⁵*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.IV, 68.Birleşim, 15.12.1339, ss. 250-251.

¹⁴⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.IV, 68.Birleşim, 15.12.1339, ss. 252-260.

Mübadele, İskân ve İmar'a ayrılanın altı milyon lira olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine söz alan Mardin Mebusu Necib Bey Mübadele, İskân ve İmar'a ayrılan bütçenin dört buçuk milyon lira olduğunu beyan etmiştir. Mustafa Abdülhalik Bey, Necib Bey'e söylemiş olduğu tutarın hükümetin teklifi olduğunu, ancak müzakere edilecek mazbatada bu tutarın altı milyon lira olduğunu beyan etmiştir.¹⁴⁷

Müdafaa-i Milliye Vekili Recep Bey, 1/691 sayılı orduda hizmet eden küçük zabitan maaşları hakkındaki müdafaa-i milliye ve muvazene-i maliye encümenleri mazbataları müzakerelerinde beyanlarda bulunmuştur. Recep Bey, küçük zabitanın orduda 10 sene hizmet ettikten sonra tezkere alarak ayrılanlara üç yüz lira mükâfat verilmesinin kabul edildiğini beyan etmiştir. Recep Bey konuşmasında kıdemli kıdemsiz askerlerin maaşları ile ilgili bilgileri beyan ettikten sonra söz alan Mardin Mebusu Necib Bey, terhis sırasında üç yüz lira verilecek mi? Şeklinde sorusunu beyan etmiştir. Recep Bey, Necib Bey'e hitaben kanunda bunun olduğunu eğer kabul edilirse verileceğini beyan etmiştir.¹⁴⁸ Kazım Paşa (Özalp) başkanlığında 22.04.1925 tarihli 109.birleşimin ikinci oturumunda, takrirler görüşülürken söz alan Mardin Mebusu Necib Bey, Meclis Reisine hitaben, Derviş Bey'in ailesine vatan hizmeti tertibinden maaş tahsis edilmesi hakkında kanun teklifi olduğunu hatırlatmıştır. Meclis Reisi, Necib Bey'e teklifin henüz encümeninden gelmediğini yetiştigi takdirde Heyet-i Celile'ye arz edileceğini bildirmiştir. Bunun üzerine Mardin Mebusu Necib Bey, şimdi bir teklif yapılmasını talep ettiğini bildirmiştir. Meclis Reisi usulün böyle olmadığını belirterek, bunun bir takrir olması sebebiyle layiha encümenine havale edildiğini, layiha encümeninin bu takriri muvazene encümenine havale edeceğini hatırlatmıştır.¹⁴⁹

---

¹⁴⁷*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.VI, 107.Birleşim, 20.02.1340, ss. 166-169.

¹⁴⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVIII, 109.Birleşim, 22.04.1341, ss. 416-417.

¹⁴⁹*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVIII, 109.Birleşim, 22.04.1341, s. 429.

3. ALİ RIZA ERTEN

3.1. Hayatı

Ali Rıza Erten 1887 yılında Mersin ilinde doğmuştur. Babasının adı Abdullah, annesinin adı Hatice'dir. 1909 yılında Halkalı Yüksek Ziraat Okulu'nu bitiren Ali Rıza Erten, Ticaret ve Ziraat Bakanlığı tarafından düzenlenen yarışmayı kazanarak Bakanlık tarafından Fransa'ya gönderilmiştir. Fransa'nın başkenti Paris'te bulunan Ulusal Agronomik Enstitüsü ve Paris Bitki Hastalıkları İstasyonu'nda üç yıl süre ile eğitim alarak yurda dönmüştür. 20 Eylül 1912 tarihinde Selanik Yüksek Ziraat Okulu'na Botanik, Bitki Hastalıkları ve Haşerat Öğretmenliği ile Laboratuvar Memurluğuna atanmıştır. Selanik'in düşman işgaline uğramasından dolayı bu görevini uzun süre yerine getiremeyen Ali Rıza Erten, 8 Ocak 1912 tarihinde Seydiköy Bağcılık ve Bahçecilik Okulu Müdürlüğü'ne atanmıştır. 23 Nisan 1914 tarihinde daha önce öğrencisi olduğu Halkalı Yüksek Ziraat Okulu'na Fizyoloji Öğretmeni olarak geri dönen Erten, 27 Ocak 1915 tarihinde ise Orman Yüksekokulu Teşrih ve Fenni Hayat Nebatat Öğretmenliğine atanmıştır. Öğretmenlik görevini sürdüren Erten 7 Kasım 1916 tarihinde Yüksek Baytar Okulu Tıp Bitkileri Öğretmen Vekilliği görevini yapmıştır.¹⁵⁰

Ali Rıza Erten, 22 Ocak 1918 tarihinde Üniversite Fen Fakültesi Botanik Öğretmenliği, 21 Kasım 1922 tarihinde Halkalı Yüksek Ticaret Okulu Müdür Vekâletine, 1 Mart 1923 tarihinde ise Halkalı Yüksek Ticaret Okulunun direktörlüğüne atanmıştır. 19 Mart 1923 tarihinde Ziraat Bakanlığı Ziraat Genel Müdürlüğüne getirilen Erten, görevini sürdürdüğü sırada 2 Ekim 1925 tarihli TBMM İkinci Dönem ara seçimlerinde 337 oy kazanarak Mardin Mebusluğuna seçilmiştir. Ali Rıza Erten'in mebusluk mazbatası 12 Ekim 1925 tarihinde onaylanmıştır. Ziraat encümeninde görev alan Erten, Ziraat Encümeni Sözcülüğü görevini de yapmıştır. Ali Rıza Erten, TBMM'nin İkinci Dönemi'nde girdiği Mardin Mebusluğu görevini TBMM'nin Dokuzuncu Dönemi'nin bitimine kadar aralıksız sürdürmüştür.¹⁵¹ Erten, TBMM'nin Beşinci Dönemi'nde 24 Mayıs 1937 tarihinde Celal Bayar Kabinesi

¹⁵⁰ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM İkinci Dönem 1923-1927*, ss. 601-602.

¹⁵¹ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM İkinci Dönem 1923-1927*, s. 602.

sırasında Ziraat Vekâleti Siyasi Müsteşarlığına atanmıştır.¹⁵² Ayrıca Ali Rıza Erten, Ulusal Ekonomi ve Arttırma Kurumu'nun İdare Merkezi üyeliğinde de bulunmuştur.¹⁵³ 13-14 Ocak 1949 tarihinde İkinci Hasan Saka Kabinesinde Devlet Bakanlığı görevinde bulunan, Türkçe ve Fransızca olarak eserleri basılan, evli ve bir çocuğu olan Erten toplam 25 yıllık bir süre boyunca Mardin Mebusluğu yapmış ve 14 Mayıs 1964 tarihinde hayata gözlerini yummuştur.¹⁵⁴

3.2. Meclis Faaliyetleri

3.2.1. Takrirleri (Önergeleri)

Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, ziraat birliği kanununun uygulanması bakımından temenni takriri vermiştir. Temenni takriri olması sebebiyle Meclis Reisi Başvekâlete havale edildiğini beyan etmiştir.¹⁵⁵ Mardin Mebusu Ali Rıza Bey ve Saruhan Mebusu Yaşar Bey, Ziraat Odaları, Ziraat Meclisi, çekirge ve hayvan ıslahı hakkında kanun layihalarının Meclis Genel Kurulu'na süratle sevk edilmesine dair takrir vermişlerdir. Meclis Reisi takririn Adliye, Dâhiliye ve Muvazene-i Maliye encümenlerine havale edildiğini beyan etmiştir.¹⁵⁶ Ancak bu takririn akıbeti ile ilgili bilgiye ulaşılamamıştır. Meclis Reisi Vekili İsmet Bey başkanlığında 30.01.1926 tarihli 47.birleşimde Mardin Mebusu Ali Rıza Bey ve arkadaşı Mardin Mebusu Abdürrezak Bey, eski Mardin Mebusu merhum Derviş Bey'in ailesinin memleketlerine sevk edilebilmeleri için temenni takriri vermiştir. Meclis Reisi, temenni takriri olması sebebiyle, takririn Başvekâlete havale edildiğini beyan etmiştir.¹⁵⁷

---

¹⁵² İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Beşinci Dönem 1935-1939*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No:26, C.II, t.y, s. 573.

¹⁵³ BCA, 490.1.0.0.235.929.5, 1938.

¹⁵⁴ Mustafa Çufalı, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Sekizinci Dönem 1946-1950*, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 146, C.III, Ankara 2012, s. 602.

¹⁵⁵ *Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XX, 26.Birleşim, 17.12.1341, s. 172.

¹⁵⁶ *Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXI, 45.Birleşim, 25.01.1926, s. 245.

¹⁵⁷ *Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXI, 47.Birleşim, 30.01.1926, s. 296.

Mardin Mebusu Ali Rıza Bey ve arkadaşları tarafından, çiftçilere yapılacak yardımların koşullarını tespit etmek üzere, Hükümetin de onayı ile Muvazene-i Maliye, Ziraat ve Ticaret encümenlerinin birlikte değerlendirme ve karar vermeleri hakkında taktir verilmiştir. Taktirde; çiftçilere ait mahsulünün değerinde fiyatlarda satılamaması sebebiyle birçok ürünün, özellikle pamuk ve tütünün elde kaldığı belirtilmiştir. Bu sıkıntının bu sene de yaşanabileceği ve çiftçilerin yabancı mallarla rekabet edebilmesinin zor olduğu belirtilmiştir. Bu sebeplerle, ithalatın men edilmesi, ihracat yapılabilmesi için çıkış izni ile birlikte kara ve deniz nakliye tarifelerinde indirim yapılması, istenilen ürünler için %75 oranında Ziraat Bankası tarafından çiftçi kredisi verilmesi için Hükümetin de onayı ile Maliye, Ziraat ve Ticaret encümenlerinin derhal bir karar alması gerektiğini beyan etmişlerdir. Meclis Başkanı taktir okunduktan sonra, bu taktirin hükümete ait bazı görevlerin encümen tarafından üstlenilmesini talep ettiğini ve bu taktirin bir temenni mahiyetinde olduğunu beyan etmiştir. Bunun üzerine taktir Başvekâlete havale edilmiştir.¹⁵⁸

Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, Ziraat Vekâletine bağlı kurumların idarelerine ait kanun layihasının ivedilikle ve öncelikli olarak müzakere edilmesine dair taktir vermiştir. Meclis Reisi bu taktiri oylamaya sunmuştur. Oylama sonucunda taktir kabul edilmiştir.¹⁵⁹ Genel Kurul'un 29.05.1926 tarihli müzakerelerinde Ziraat Vekâletine bağlı kurumların idarelerine dair 1/942 numaralı kanun layihası ve muvazene-i maliye encümeni mazbatası görüşülmeye başlanmıştır. 1/942 numaralı kanunun üçüncü maddesi müzakere edilirken bazı tartışmalar olmuştur. Üçüncü madde, Çifteler ve Karacabey çiftlik ve haraları ile Belgrat Ormanı'nın bir ilim heyeti tarafından kıymetinin belirlenmesi ve bilumum demirbaşlarının sermayeye aktarılmasına ve bu kurumların özel müessese gibi işletilmesine dairdir. Söz alan Çatalca Mebusu Şakir Bey, Çiftelerde hara olmadığını belirterek cümlenin "Çifteler Çiftliği ile Karacabey Çiftlik ve Harası" olarak düzenlenmesi gerektiğini beyan etmiştir. Biga Mebusu Şükrü Bey ise, sermayeye aktarılacak demirbaşın kapsamının belirtilmediğini ifade etmiştir. Çatalca Mebusu Şakir Bey, demirbaştan kastedilenin, çiftlik envanterinde yer alan bütün hayvanat ve eşyalar olduğunu beyan etmiştir. Üçüncü madde ile ilgili Kastamonu Mebusu Mehmet Fuat Bey, kurumların özel

---

¹⁵⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları, C.XXV, 96.Birleşim, 10.05.1926, ss. 53-54.*

¹⁵⁹*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları, C.XXV, 109.Birleşim, 29.05.1926, s. 580.*

müessese gibi işletilmesindeki amacın izah edilmesini talep etmiştir. Bunun üzerine söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, özel bir müessese gibi idare edilmesi istenilen kurumların yalnızca çiftlik ve haralar olduğunu belirtmiştir. Bu kurumların resmi bir daire olması sebebiyle de gelirlerini Maliye'ye yatırmak yerine devri daim yaptırmak amacıyla özel bir müessese gibi idare edilir şeklinde yazıldığını beyan etmiştir. Bunun üzerine Mehmet Fuat Bey, bu kurumların kiraya verilebileceğini ima etmiştir. Ali Rıza Bey ise, hayır hayır şeklinde beyanda bulunmuştur.¹⁶⁰

Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, İstiklal Savaşı'nın zaferle sonlanması ve Türk Milleti'nin istiklal mücadelesi namına Ankara'da bir İstiklal Madalyası Abidesi inşa edilmesine dair taktir vermiştir. Meclis Reisi, taktirin temenni taktiri olması sebebiyle Başvekâlete havale edildiğini beyan etmiştir.¹⁶¹ Meclis Reisi Kazım Paşa (Özalp) başkanlığındaki oturumda Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, hayvan ıslahına yönelik kanun layihasının ivedilikle ve öncelikli olarak müzakere edilmesine dair taktir vermiştir. Meclis Reisi bu taktiri oylamaya sunmuştur. Oylama sonucunda taktir kabul edilmiştir.¹⁶² Hayvan ıslahı, ıslah edilen hayvanların çoğaltılması, koşu cemiyetleri, koşu müsabakaları ve sergileri, safkan Arap hayvanlarına mahsus şecereler hakkında 1/17, 1/285, 1/291 numaralı kanun layihaları ile Kastamonu Mebusu Hasan Fehmi Bey'in sığır hayvanlarının ıslahı hakkında 2/184 numaralı kanun teklifi ve ziraat encümeni mazbatasının müzakeresine başlanmıştır.¹⁶³

Hayvan ıslahı ile ilgili 1/17, 1/285, 1/291 ve 2/184 numaralı kanun teklifinin maddelerinin müzakerelerine başlanmıştır. Birinci madde görüşülürken söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, birinci maddede "hayvan ıslahı kanunu genel hükümler fasıl 1" şeklinde yazılmasını eleştirmiştir. Ali Rıza Bey, sonradan özel hükümler veya başka fasıl olmaması sebebiyle "hayvan ıslahı genel hükümler fasıl 1" tabirinin yanlış olduğunu ileterek maddenin kaldırılmasını talep etmiştir. Ancak madde oylanarak kabul edilmiştir. Kanunun altıncı maddesi, yabancı ülkeden getirilip damızlığa uygun olduğu veteriner tarafından onaylanan beygir, manda, sığır, koyun ve keçinin gümrük

---

¹⁶⁰*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXV, 109.Birleşim, 29.05.1926, ss. 596-597.

¹⁶¹*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXV, 109.Birleşim, 30.05.1926, ss. 639-640.

¹⁶²*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXV, 111.Birleşim, 31.05.1926, s. 699.

¹⁶³*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXVI, 112.Birleşim, 01.06.1926, s. 8.

resminden muaf olmasına dairdir. Söz alan Çatalca Mebusu Şakir Bey, altıncı maddenin uygun görülürse kavanin-i maliye ve muvazene-i maliye encümenlerince incelenmesi gerektiğini beyan etmiştir. Bunun üzerine Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, bu konu hakkında kanun olduğunu belirtmiştir. Şakir Bey'in, maddenin kaldırılması gerektiğini beyan etmesi üzerine Meclis Reisi, ziraat encümeni kabul ederse kaldırılabilir şeklinde beyanda bulunmuştur. Ali Rıza Bey, daha önce verilen kanunu bu madde ile teyit ettiklerini fakat maddenin kaldırılabilceğini beyan etmiştir. Sonuç olarak madde kaldırılmıştır.¹⁶⁴

Kaldırılan altıncı maddenin yerine gelen yeni madde (altıncı madde olarak geçmektedir) Müdafaa-i Milliye Vekâletinin orduya veya römонт depolarına lazım olacak hayvanları yurtiçinden veya resmi olarak kullandığı aygırlardan doğan hayvanlardan teminine dairdir. Söz alan Zonguldak Mebusu Tunalı Hilmi Bey, son derece dalgın olduğu halde kulağının römонт kelimesini işittiğini, bu kelimenin ne anlama geldiğini hiddetle beyan etmiştir. Söz alan Elaziz Mebusu Hüseyin Bey, Tunalı Hilmi Bey'e hitaben kulağın işitmez olaydı şeklinde beyanda bulunmuştur. Tunalı Hilmi Bey, Türkoğlu Türkün dilini yerin dibine batırmayın diyerek çıkmıştır. Söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, römонт tabirinin ilmi bir ifade olduğunu beyan etmiştir. Kanunun sekizinci maddesi, ıslah ve hayvan çoğaltma müfettişleri ile hara ve depoların fen memuru ve müdürlerinin Ziraat Vekâleti tarafından seçilip atanacağına dairdir. Söz alan Antalya Mebusu Rasih Bey, ayrıca teftişler için müfettiş mi bulundurulacağını yoksa memleketteki ziraat memuru ve veteriner müfettişleri vasıtası ile mi yapılacağını sormuştur. Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, veteriner müfettişleri vasıtası ile yapılacağını beyan etmiştir. Dokuzuncu madde ve takip eden maddeler için Ardahan Mebusu Tahsin Bey, tasarının ziraat encümenine iadesi için takrir vermiştir. Oylama sonucunda Tahsin Bey'in takriri kabul edilerek maddeler encümenine iade edilmiştir.¹⁶⁵

Encümenine iade edilen maddeler tekrar görüşülmeye başlanmıştır. Encümen 9, 10, 11, 12'nci maddeleri değiştirerek diğer maddeleri aynen kabul ederek getirmiştir. 9.maddeden itibaren tüm maddelerin müzakerelerine devam edilmiştir. Kanunun otuz

---

¹⁶⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXVI, 112.Birleşim, 01.06.1926, ss. 8-9.

¹⁶⁵*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXVI, 112.Birleşim, 01.06.1926, s. 9.

üçüncü maddesi, köylere verilen boğa ve aygırların bakımını ve ihtiyaçlarını ihmal eden ihtiyar heyetlerine otuz lira para cezası verilmesi, bu ihmal hayvanın telef olmasına sebebiyet vermişse bedelinin ihtiyar heyetince karşılanmasına dairdir. Ayrıca otuz üçüncü madde, otuz ikinci maddede belirtilen cezaların köy sandıkları tarafından karşılanmasına dairdir. Söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, otuz ikinci madde değil otuz birinci madde olması gerektiğini beyan etmiştir. Meclis Reisi de Ali Rıza Bey’i onaylayarak maddeyi oylamaya sunmuş ve madde kabul edilmiştir. Kanunun otuz altıncı maddesi, yabancı ülkelerden getirilen hayvanların altıncı maddede gösterilen muafiyetten istifade etmeleri için (kaldırılan altıncı maddedir.) usulsüz rapor veren veterinerlerin ilk defa için bir aylık maaşları, tekrarında ise memuriyetten men edilmesine dairdir. Söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, altıncı maddenin daha önceden kaldırıldığını hatırlatarak veteriner yerine “muayene heyeti üyeleri” ifadesinin yer alması gerektiğini beyan etmiştir. Söz alan Bozok Mebusu Süleyman Sırrı Bey, maddenin kaldırılması gerektiğini, memurlar hakkında cezaların Memurlar Kanunu’na tabii olduğunu beyan etmiştir. Ali Rıza Bey, muayene heyetlerinde belediye üyelerinin olduğunu ve Memurlar Kanunu’nun bu kişileri içermediğini beyan ederek maddenin kabul edilmesini talep etmiştir.¹⁶⁶

Kanunun otuz altıncı maddesi ile ilgili tartışmalar devam etmiştir. Bozok Mebusu Süleyman Sırrı Bey, muayene heyetinde yer alan memur olmayan şahısların maaş almadığını bu sebeple vazifeyi kötüye kullanmaktan mahkemeye verileceklerini beyan etmiştir. Süleyman Sırrı Bey otuz altıncı maddenin kaldırılması hakkında takrir vermiş ve Meclis Reisi takriri oylamaya sunmuştur. Oylama sonucunda takrir kabul edilerek, otuz altıncı madde kaldırılmıştır. Kaldırılan otuz altıncı maddenin yerine gelen yeni madde (otuz altıncı madde olarak geçmektedir.) muayene heyetlerince onaylanan damızlık dişi veya erkek hayvanlara her ne unvana sahip olursa olsun el koyan veya el koyma emri veren şahısların bir haftadan az olmamak üzere hapsedilmesine dairdir. Söz alan Malatya Mebusu Reşit Bey, Ceza Kanunu’nun bu maddeyi içerdiğini bu sebeple maddenin kaldırılması gerektiğini beyan etmiştir. Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, cezaların mahkemelerce verileceğini ve bu maddenin konmasındaki sebebin, jandarma vesaire tarafından hayvanları olmaması sebebiyle bu hayvanlara el koyarak kullanmalarının önüne geçilmesi için olduğunu ifade etmiştir.

---

¹⁶⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları, C.XXVI, 114.Birleşim, 05.06.1926, ss. 85-89.*

Madde oylanarak kabul edilmiştir. Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, kanunun otuz yedinci maddesini teşkil etmek üzere takrir vermiştir. Kanunun otuz yedinci maddesi, damızlığa elverişli olduğuna dair belgeye sahip olan aygır ve boğaların her türlü resimden muafiyetine dairdir. Meclis Reisi, bu teklifi encümen adına mı yoksa kendi adına mı yaptığını sormuştur. Ali Rıza Bey, şahsen teklif ettiğini beyan etmiştir. Ayrıca Ali Rıza Bey, eğer Maliye Vekili de kabul ederse koçları da bu teklife dâhil edebileceklerini ancak ısrarcı olmadığını da belirtmiştir. Ancak Maliye Vekili Hasan Bey'in koçların dâhil edilmesinin olumsuz olacağını beyan etmesi üzerine madde oylanarak kabul edilmiştir.¹⁶⁷

Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, hükümetten gelen hayvan sağlığını koruma kanun layihasının incelenmesi için özel bir encümen kurulması hakkında takrir vermiştir. Takrirden, ziraat encümeninin incelemelerini tamamladığı halde dâhiliye, adliye ve bütçe encümenlerinin incelemelerini tamamlamadığı bu sebeple tasarının Genel Kurul'a sevk edilemediğini izah etmiştir. Bu sebeple ziraat, dâhiliye, adliye ve bütçe encümenlerinden seçilecek üyeler ile özel bir encümenin kurulmasını ve kanun layihasının bir an önce incelenmesi gerektiğini beyan etmiştir. Takrir okunduktan sonra Meclis Reisi, adı geçen encümenlerden üçer üye seçilerek özel bir encümen kurulmasını oylamaya sunmuştur. Oylama sonucunda takrir kabul edilmiştir.¹⁶⁸

3.2.2. Teklifleri

Mardin Mebusu Ali Rıza Bey ve arkadaşları, ziraat makinelerinde kullanılan yanıcı madde ve yağlarla, ziraatta kullanılmış ve hazır kimyevi maddelerin gümrük, tüketim ve belediye resimlerine dair 2/504 numaralı kanun teklifi vermiştir. 2/504 numaralı kanun teklifi layiha encümenine havale edilmiştir.¹⁶⁹ Ali Rıza Bey ve arkadaşlarının vermiş olduğu 2/504 numaralı kanun teklifi layiha encümeninden sonra

---

¹⁶⁷*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXVI, 114.Birleşim, 05.06.1926, ss. 89-91.

¹⁶⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXXII, 72.Birleşim, 26.05.1927, s. 477.

¹⁶⁹*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XX, 22.Birleşim, 10.12.1341, s. 84.

ziraat, dâhiliye ve muvazene-i maliye encümenlerine havale edilmiştir.¹⁷⁰ Mardin Mebusu Ali Rıza Bey ve arkadaşlarının 2/504 numaralı ziraat makinelerinde kullanılan yanıcı madde ve yağlarla, ziraatta kullanılmış ve hazır kimyevi maddelerin gümrük, tüketim ve belediye resimlerine dair ziraat, dâhiliye ve muvazene-i maliye encümenleri mazbataları gündeme alınmıştır. Encümen tarafından aciliyet ile görüşülmesi teklifi oylanarak, encümenin teklifi kabul edilmiştir.¹⁷¹ Kanun teklifinin maddelerinin görüşülmesine başlanmıştır.

Kanun teklifinin birinci maddesi, traktör, motorlu pulluk, muvasotör banoz, kamyon veya kamyonet kullanan çiftçinin petrol, benzin ve mazot resimlerinden muafiyetine dairdir. Söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey muvasotör banoz kelimesinin arasında virgül olmayacağını beyan etmiştir. Söz alan Maliye Vekili Hasan Bey, muvasotör banoz kelimesinin Türkçe karşılığı olan biçer döğەر makinesi teriminin kullanılmasının yerinde olacağını beyan etmiştir. Meclis Reisi birinci maddeyi oylamaya sunmuştur. Oylama sonucunda birinci madde kabul edilmiştir. Kanun teklifinin ikinci maddesi, bitkilere zarar veren haşeratin tedavi ve imhası için kullanılan zirai ilaçların birinci maddede geçen muafiyetten yararlanılmasına dairdir. Müzakere edilirken söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, memlekette koyunlarda keleş hastalığı olarak görülen bir hastalıktan bahsetmiştir. Ali Rıza Bey, ikinci maddeye hayvanat kelimesinin eklenmesi gerektiğini aksi takdirde muafiyet konusunda problem olabileceğini beyan etmiştir. Meclis Reisi hayvanat kelimesinin eklenmesi ile birlikte oylamaya sunmuştur. Oylama sonucunda ikinci madde de kabul edilmiştir. Kanun teklifinin diğer maddelerinin müzakerelerine devam edilmiştir. 2/504 numaralı teklifin üçüncü maddesi, çiftçilerin her yıl gerekli ihtiyacının takdiri ve tespiti konusunda çiftçinin bulunduğu yerin en büyük mülki amirince ziraat müdür veya memuru, en büyük mal memuru ve belediye meclis üyesi kişilerce komisyon kurulmasına dairdir. Üçüncü maddenin oylaması da yapılmış ve madde kabul edilmiştir.¹⁷²

---

¹⁷⁰*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XX, 27.Birleşim, 19.12.1341, s. 183.

¹⁷¹*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXII, 59.Birleşim, 22.02.1926, s. 253.

¹⁷²*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXII, 59.Birleşim, 22.02.1926, s. 271.

Dördüncü madde, birinci maddeden faydalanmak isteyen çiftçilerin yükümlülüklerine ve kullanacağı aletlerin, sürecekleri arazinin özelliklerini üçüncü maddedeki komisyona bildirmesine dairdir. Dördüncü madde Meclis Reisi tarafından oylamaya sunulmuştur. Oylama sonucunda madde kabul edilmiştir. Beşinci madde, dördüncü maddede bahsedilen beyannameyi verecek çiftçilerin komisyon kararına itirazlarını Ziraat Vekâletine yapacağını ve Ziraat Vekâletinin kararının kesin olacağına dairdir. Beşinci madde de oylamaya sunulmuştur. Oylama sonucunda madde kabul edilmiştir. Altıncı madde, komisyonun çiftçiye daha önce vermiş olduğu ödeneğin yerinde kullanılıp kullanılmadığının tespitine dairdir. Altıncı maddeye ilave edilmesi için Adana Mebusu İsmail Safa Bey ve arkadaşları taktir vermiştir. İlave edilecek husus, komisyonun tahkikatı bir hafta zarfında yapmasının mecburiyetine dairdir. Meclis Reisi, İsmail Safa Bey'in taktiri ile birlikte maddeyi oylamaya sunmuştur. Oylama sonucunda madde kabul edilmiştir. Yedinci madde, ikinci maddede açıklanan kimyevi ilaçların muafiyeti hususunda Ziraat Odalarınca tanzim edilecek beyanname üzerine beşinci maddenin uygulanacağına dairdir. Meclis Reisi maddeyi oylamaya sunmuştur. Oylama sonucunda madde kabul edilmiştir.¹⁷³

Sekizinci madde, beşinci ve yedinci maddelerdeki kurumlarca tanzim edilecek mazbataların içeriğinin tekel idaresince ve ilgili mal daireleri tarafından kabulüne, maliye bütçesinde ise rakamsız olarak kaydına dairdir. Meclis Reisi maddeyi oylamaya sunmuştur. Oylama sonucunda madde kabul edilmiştir. Dokuzuncu madde, çiftçilerin almış oldukları ödeneklerin ziraat dışı faaliyetlerde kullanıldığının tespiti halinde, bu kişilerin gümrük ve diğer resimlerin 5 mislini ceza olarak ödemesi ile altı aydan bir seneye kadar hapis cezası almasına dairdir. Meclis Reisi maddeyi oylamaya sunmuştur. Oylama sonucunda madde kabul edilmiştir. Onuncu madde, çiftçilerin almış oldukları ödeneklerin ziraat dışı faaliyetlerde kullandığını ihbar eden kişilere, verilen cezanın yarısı oranında ikramiye verilmesine dairdir. Meclis Reisi maddeyi oylamaya sunmuştur. Oylama sonucunda madde kabul edilmiştir. On birinci madde, muafiyete sahip olan veya yanıcı madde kullanan ziraat makinelerinin her bir efektif

---

¹⁷³*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları, C.XXII, 59.Birleşim, 22.02.1926, ss. 271-272.*

beygir kuvvetinden seksen kuruş resim alınmasına dairdir. Meclis Reisi maddeyi oylamaya sunmuştur. Oylama sonucunda madde kabul edilmiştir.¹⁷⁴

On ikinci madde, bu kanunun uygulanmasına dair açıklama talimatnamesini İcra Vekilleri Heyeti'nce yerine getirileceğine dairdir. On ikinci maddenin müzakeresi sırasında söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, İcra Vekilleri Heyeti'nce bir talimatname yapılması durumunda 20-25 gün geçebileceğini, kanunun net olduğunu beyan etmiştir. Ali Rıza Bey'e hitaben Maliye Vekili Hasan Bey, kanunun Vekâlete tebliğ edilmesinden sonra tatbik olacağını, kanunun yayınlandığı tarihinden itibaren işleme alınacağını, ziraat erbabının bu esaslara göre gaz ve diğer konularda yardım alacağını beyan etmiştir. Bu konuşmalardan sonra Meclis Reisi maddeyi oylamaya sunmuştur. Oylama sonucunda madde kabul edilmiştir. On üçüncü ve on dördüncü maddeler kanunun yürürlük tarihi ve kanunun hükümlerinin icrasına yetkili memurlara dairdir. On üç ve on dördüncü maddeler de oylanarak kabul edilmiştir. Tüm maddelerin kabul edilmesinden sonra, kanun isim tayini (tayini esami) ile oylamaya sunulmuştur. İsim tayini yoklama yoluyla yapılmıştır. 2/504 numaralı kanunun oylamasına 161 mebus katılmıştır. Oylamaya katılan mebusların tamamı kabul oyu vermiştir. Sonuç olarak, ziraat makinelerinde kullanılan yanıcı madde ve yağlarla, ziraatta kullanılmış ve hazır kimyevi maddelerin gümrük, tüketim ve belediye resimlerine dair 2/504 numaralı kanun teklifi Meclis Genel Kurulu'nda 161 oy ile kabul edilerek kanun kabul edilmiştir.¹⁷⁵ Kanun Resmi Gazetede 25.02.1926 tarihinde 307 numaralı karar ile yürürlüğe girmiştir.¹⁷⁶

Kazım Paşa (Özalp) başkanlığında 05.04.1926 tarihli 83.birleşimde Mardin Mebusu Ali Rıza Bey ve iki arkadaşı tarafından, 2/565 numaralı çiftçileri takviye masrafından borca girilen veya borca girilecek olan tutardan geri alınacak olanların Ziraat Bankası'na aktarılması hakkında kanun teklifi verilmiştir. Meclis Reisi bu teklifin layiha encümenine havale edildiğini beyan etmiştir.¹⁷⁷ Mardin Mebusu Ali Rıza Bey ve iki arkadaşı tarafından verilen 2/565 numaralı kanun teklifi layiha

---

¹⁷⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXII, 59.Birleşim, 22.02.1926, s. 272.

¹⁷⁵*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXII, 59.Birleşim, 22.02.1926, ss. 272-273.

¹⁷⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Kanunlar Dergisi*, C.IV, Kanun No:752.

¹⁷⁷*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXIV, 83.Birleşim, 05.04.1926, s. 48.

encümeni mazbatası olarak Kazım Paşa (Özalp) başkanlığında 11.04.1926 tarihli 86.birleşimde muvazene-i maliye ve ziraat encümenlerine havale edilmiştir.¹⁷⁸ Bu kanun teklifi TBMM Üçüncü Döneminde sonuçlanmıştır.

3.2.3. Konuşmaları

Mandıra ve Ağıl Kanunu layihası ve ziraat encümeni mazbatası ile bu layihanın reddedilmesine dair adliye ve dâhiliye encümenleri mazbataları okunmuştur. Söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, Meclis Reisine gündeme alınmasını teklif etmiştir. Bunun üzerine Meclis Reisi gündeme alınması için teklif geldiğini ve gündeme alındığını beyan etmiştir.¹⁷⁹ Meclis Reisi Kazım Paşa başkanlığındaki oturumda, evcil hayvan resmi hakkında 1/737 numaralı kanun layihası ve encümen mazbataları görüşülmeye başlanmıştır. Maddelere geçilmesi kabul edilmiştir ve maddelerin oylanması ve müzakeresine başlanmıştır. 12.02.1340 tarihli Sayım Kanunu'nun altıncı maddesinin yerine geçen bu kanunun birinci maddesinde her koyun, keçi, deve, canavar gibi evcil hayvanlardan kaç kuruş resim alınacağı belirtilmiştir. Ayrıca, maddede nakliye aracı olarak kullanılan hayvanların Kazanç Vergisine tabi olması sebebiyle bundan muaf olacağı, bazı hayvanların bir yaşından aşağı bazı hayvanların üç yaşından aşağı olanların da muaf olacağı gibi kasaplık olarak kullanılacak hayvanlar için ise resim alınacağı belirtilmiştir. Karesi Mebusu Ali Sururi Bey, birinci maddenin çelişkili olduğunu söyleyerek açıklanması gerektiğini beyan etmiştir. Meclis Reisi de encümenin bu konuda görüşünü istemiştir. Bunun üzerine Mardin Mebusu ve Ziraat Encümeni Mazbata Kâtibi Ali Rıza Bey, maddede söylenen bir yaşından ve üç yaşından küçük olan hayvanlardan resim alınmayacağını ancak, bu hayvanlar kasaplık olarak kullanılarak panayır, mezbaha, pazara gittiklerinde bir miktar resim alınacağını ifade etmiştir.¹⁸⁰

Meclis Reisi Vekili İsmet Bey başkanlığındaki oturumda Kazanç Vergisi Hakkında Kanun'un maddeleri müzakere edilmiştir. Kazanç Vergisi Kanunu'nun

---

¹⁷⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXIV, 86.Birleşim, 11.04.1926, s. 115.

¹⁷⁹*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXI, 46.Birleşim, 27.01.1926, s. 273.

¹⁸⁰*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXI, 46.Birleşim, 27.01.1926, ss. 278-279.

ikinci maddesi kimlerin bu vergiden muaf olacağına ilişkindir. İkinci maddenin birinci fıkrası, Yazarlar, tercümanlar ile köy, gece ve çırak mektebi muallimlerinin bu vergiden muafiyeti de maddede belirtilmiştir. Ancak, sadece bu işlere katılımlarından dolayı muaf olacakları da belirtilmiştir. Giresun Mebusu Hakkı Tarık Bey bu maddeyi kitap bastıran kişi muaf olacakken makale yazan kişi muaf olamayacak diyerek eleştirmiştir.¹⁸¹ Kazanç Vergisi Kanunu'nun ikinci maddesinin birinci fıkrası üzerine tartışmalar sürmüştür. Söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, ziraata dair yazılar yazan gazetelerin satılmadığından bahsetmiştir. Bu gazetelerin de hükümetin yardımına gereksinim duyduğunu ve bunlara Ziraat ile Ticaret Vekâletlerinin para verdiğini belirtmiştir. Bu gazetelere yazı yazan kişilerin ise Ziraat Vekâleti tarafından Avrupa'ya gönderilen öğrenciler olduğunu ve bu öğrencilerin yazıları karşılığında para almadıklarını belirtmiştir. Eğer bu şahıslardan yazılarından dolayı kazanç vergisi alınır, öğrenciler para kazanmadıkları için hallerinin çok kötü olacağını beyan etmiştir. Bu sebeple fenni ve ilmi makale yazanların kazanç vergisinden muafiyetini arz ve teklif ettiğini beyan etmiştir. Trabzon Mebusu ve Maliye Vekili Hasan Bey, tartışmalara son verecek bir konuşma yapmıştır. Hasan Bey'in, ikinci maddenin birinci fıkrasının bahsedilen problemlere yol açmayacağını açıklamasının ardından diğer mebuslar gibi Mardin Mebusu Ali Rıza Bey de söz alarak, kendisinin de tavrini geri aldığı beyan etmiştir. Meclis Reisi maddeyi oylamaya sunmuş ve madde kabul edilmiştir.¹⁸²

Genel ziraatın ıslahı için bir Yüksek Ziraat Meclisi kurulmasına dair 1/642 numaralı kanun layihası ve ziraat encümeni mazbatasını görüşülmeye başlanmıştır. Söz alan Antalya Mebusu Rasih Bey, sürekli bir teşkilat kurulduğunu, bunun bütçe zamanı gelince Meclis'i ve mebusları sıkıntıya soktuğunu ve böyle komisyonların kurulmasından vazgeçilmesi gerektiğini belirterek kanunun reddini teklif ettiğini beyan etmiştir. Malatya Mebusu Reşit Bey de her vilayette ziraat fen memuru olduğunu ancak bunlardan istifade edilmediğini, bu memurların pulluk dahi sürmeyi bilmediklerinden bahsederek kanunun reddini talep etmiştir. Meclis Başkanlığı'na kanunun reddi için tavriler verilmiştir. Kanunun lehine konuşmak için söz alan Kastamonu Mebusu Mehmet Fuat Bey, halkın yüzde sekseninin çiftçi olmasına

---

¹⁸¹ *Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXI, 47. Birleşim, 30.01.1926, ss. 301-302.

¹⁸² *Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXI, 47. Birleşim, 30.01.1926, ss. 307-311.

rağmen bir teşkilatın bulunmamasının yanlış olduğunu beyan etmiştir. Sözlerine devam eden Mehmet Fuat Bey, ziraatın ilerlediğini bir yüksek meclise ihtiyaç olduğunu memleketin iktisadiyatının ziraata bağlı olduğunu belirterek kanunun kabulünü talep etmiştir. Mardin Mebusu Ali Rıza Bey söz alarak, gelişmiş ülkelerde laboratuvarlar olduğu halde yine de birtakım akademiler, komisyonlar ve teşkilatlar olduğunu belirtmiştir. Memlekette ise Ziraat Müdürü değişince onun uygulamasının da değiştiğini, bunun yanlış olduğunu beyan etmiştir. Ancak bir heyet kurulduğu takdirde, bu heyetin aldığı kararlara müdahalelerin kolay olmayacağını, bu sistemin ise en azından bir dört beş sene içinde oturabileceğini ifade ederek kanunun müzakeresini talep etmiştir.¹⁸³

Ziraat odaları kurulmasına ve bundan önceki kanunnamenin feshine dair Başvekâletten gelen 1/645 numaralı kanun layihası ve ziraat encümeni mazbatasının maddeleri görüşülmeye başlanmıştır. 1/645 numaralı kanun teklifinin birinci maddesinde yer alan “menafii ziraiye” kelimesinin ne demek olduğu ile ilgili Mardin Mebusu Ali Rıza Bey açıklamada bulunmuştur. Ali Rıza Bey, menafii ziraiyeye hizmet etmenin, ziraatın menfaatini gerektiren her bir konunun göz önünde bulundurulması anlamına geldiğini ifade etmiştir.¹⁸⁴

Meclis Reisi Kazım Paşa (Özalp) başkanlığında 17.05.1926 tarihli 101.birleşimde, 1/734 numaralı 1926 senesi Muvazene-i Umumiye Kanunu layihası ve muvazene-i maliye encümeni mazbatası görüşülmeye başlanmıştır.¹⁸⁵ Bütçenin genel müzakerelerinden sonra fasıllara geçilmiştir. Ziraat Vekâleti Bütçesi fasılları görüşülürken söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, ziraat memurlarının yaptıkları işlerin ne denli güç olduğunu açıklamıştır. Ali Rıza Bey, ziraat memurlarının günlerce ailelerinden uzak kaldıklarını, ateşli ovalarda aldıkları ücretin yevmiyesinin iki-iki buçuk lira olduğunu ve bunun ancak otel parası yettiğini belirterek bu memurlara işini yapmıyor demenin insafsızlık sayılacağını açıklamıştır.¹⁸⁶ Ali Rıza Bey, ziraat memurlarının güneş ve yağmur altında çalıştıklarını ancak diğer memur maaşlarına

¹⁸³*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXV, 98.Birleşim, 13.05.1926, ss. 97-98.

¹⁸⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXV, 98.Birleşim, 13.05.1926, s. 109.

¹⁸⁵*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXV, 101.Birleşim, 17.05.1926, s. 195.

¹⁸⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXV, 101.Birleşim, 17.05.1926, s. 226.

nazaran ücretlerinin yarı yarıya düşük olduğunu belirtmiştir. İş yüklerinin ağır olmasından dolayı 615.fasıldaki tedavi ve ıslah bütçesinden otuz bin lira kesinti yapılarak, merkezdeki memurlara beş bin, vilayetlerdeki memurlara yirmi beş bin lira ikramiye olarak tahsis edilmesini talep etmiştir. Ali Rıza Bey'in bu teklifine Ziraat Vekili Sabri Bey, otuz bin lira kesinti yapılmasına imkân yoktur diyerek cevap vermiştir. Encümen bu teklifi kabul etmediği için Meclis Reisi oylama yapılmayacağını beyan etmiştir. Ali Rıza Bey, 615.fasıldaki ikinci maddede yer alan zararlı hayvan itlafı için 190.000 lira para konulduğunu belirtmiştir. Bu maddeye çekirgenin de eklenmesi gerektiğini, çünkü ziraatçıların çekirge ile de mücadele ettiğini belirtmiştir. Ancak müzakerelerin yeterli olduğu ile ilgili tavrı verilmesi sebebiyle oylama yapılmıştır. Oylama sonucunda müzakereler yeterli görülerek diğer fasıllara geçilmiştir.¹⁸⁷

Çekirge kanununun değiştirilmesi hakkında 1/620 numaralı kanun layihası ve dâhiliye, adliye, ziraat encümenleri mazbatalarının maddelerinin müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun dördüncü maddesi hakkında söz alan Ankara Mebusu İhsan Bey, dördüncü madde ve diğer maddelerde yer alan kariye ve kura tabirlerinin yerine köy unvanının kullanılmasının doğru olacağını beyan etmiştir. Bunun üzerine Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, İhsan Bey'in ifadelerinin uygun olduğunu beyan etmiştir ve maddelerde köy unvanının kullanılması kabul edilmiştir. Çekirge kanununun sekizinci maddesi müzakere edilirken, maddede yer alan para cezaları ve para cezalarının uygulanması konusunda tartışmalar çıkmıştır. Söz alan Kastamonu Mebusu Ali Nazmi Bey, maddenin adliye encümenine geri verilmesini talep etmiştir. Bunun üzerine söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, maddenin ziraat encümeninden önce adliye encümenine gittiğini ve ziraat encümeninin maddeyi değiştirmeden kabul ettiğini açıklamıştır. Bunun üzerine Meclis Reisi kanun layihasının adliye encümeninden geçtiğini, encümene iadesinin talep edilemeyeceğini beyan etmiştir. Çekirge kanununun sekizinci maddesinde, “para cezalarının mülki amirin talebi ile savcılık tarafından hapis cezasına dönüştürülür” ifadesi için Konya Mebusu Eyüp Sabri Bey, Meclis Başkanlığı'na “para cezalarının savcılıkça kendiliğinden hapis cezalarına dönüştürülür” ifadesi şeklinde değiştirilmesi teklifinde bulunmuştur. Bunun üzerine Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, ziraat encümeninin bunu kabul edeceğini

---

¹⁸⁷ *Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları, C.XXV, 101.Birleşim, 17.05.1926, ss. 227-231.*

beyan etmiştir. Meclis Reisi maddeyi bu değişiklikle oylamaya sunmuştur. Oylama sonucunda madde kabul edilmiştir.¹⁸⁸

Yabancı ülkelerden ipekböceği tohumunun memlekete ithal edilmesinin men edilmesi hakkında 1/891 numaralı kanun layihası ve ziraat, ticaret encümenleri mazbatalarının maddelerinin müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun yirmi beşinci maddesi üzerine Meclis Reisi, bu maddeye, encümenin kanunun ne zaman yürürlüğe gireceğine dair ilavesinin olup olmayacağını sormuştur. Bunun üzerine Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, bunun unutulduğunu, yirmi beşinci maddenin “iş bu kanun yayınlandığı tarihten itibaren yürürlüktedir” şeklinde olacağını beyan etmiştir.¹⁸⁹ Meclis Reisi Kazım Paşa (Özalp) başkanlığındaki oturumda, orman mahsullerinden alınacak toprak mahsulleri vergisi hakkında 1/779 numaralı kanun layihası ve ziraat, kavanin-i maliye, ticaret, muvazene-i maliye encümenleri mazbatalarının müzakerelerine başlanmıştır. Söz alan Biga Mebusu Şükrü Bey, kanunun hayırlı olmakla beraber birçok eksikleri olduğunu, tekrar gözden geçirilmesi için encümene iadesini istediğini beyan etmiştir. Meclis Reisi tarafından Şükrü Bey’e, encümene iadesi için teklif yapması gerektiğini hatırlatarak 1/779 numaralı kanunun maddelerinin müzakerelerini başlatmıştır.¹⁹⁰

Orman mahsulleri ile ilgili 1/779 numaralı kanunun birinci maddesi, birtakım orman mahsullerinden toprak mahsulleri vergisi ile orman resmi alınmamasına dairdir. Söz alan Biga Mebusu Şükrü Bey, birinci maddede belirtilen mahsullerin eksik olduğunu beyan etmiştir. Bu sebeple de birinci madde için “bilumum orman mahsullerinden toprak mahsulleri vergisi ve orman resmi alınmaz” ifadesinin kullanılması istemiştir. Ziraat encümeni adına söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, birinci maddede yer alan mahsullerin bir kısmının tarife usulüne bir kısmının öşür vergisine tabi olduğunu ancak öşür ve toprak mahsulleri vergilerinin kalkmasından dolayı bunun açıklanmasının gerektiğini ifade etmiştir. Biga Mebusu Şükrü Bey’in birinci maddede adı geçen mahsullerin yerine, geneli kapsayacak şekilde “bilumum orman mahsullerinden toprak mahsulleri vergisi ve orman resmi alınmaz.” ifadesi ile

---

¹⁸⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXV, 108.Birleşim, 26.05.1926, ss. 528-530.

¹⁸⁹*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXV, 108.Birleşim, 26.05.1926, ss. 531-533.

¹⁹⁰*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXV, 109.Birleşim, 29.05.1926, ss. 591-592.

değiştirilmesine dair takriri okunmuştur. Meclis Reisi, encümenin bu takriri kabul edip etmediğini sormuştur. Ziraat encümeni adına söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, encümenin kabul etmediğini beyan etmiştir. Bunun üzerine Meclis Reisi takriri oylamaya sunmuştur. Oylama sonucunda Şükrü Bey'in takriri kabul edilmiştir. Meclis Reisi maddenin düzeltilmesi için encümene iade edildiğini beyan etmiştir. Ziraat Encümeni adına söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, iade edilen maddeyi encümenin aynen kabul ve teklif ettiğini beyan etmiştir. Meclis Reisi birinci maddenin “bilumum orman mahsullerinden toprak mahsulleri vergisi ve orman resmi alınmaz.” şeklinde oylamaya sunmuştur. Oylama sonucunda madde kabul edilmiştir.¹⁹¹

Orman mahsulleri ile ilgili 1/779 numaralı kanunun ikinci maddesi reçine, çam kabuğu, çıra, zift, katran mahsullerinin toplanılması için önceden orman memurlarından izin alınması ve haberdar edilmesine dairdir. Söz alan Antalya Mebusu Rasih Bey, köylünün kendisine otuz saat uzaklıkta bulunan orman memurundan izin alarak toplama yapmasının imkânsızlığından bahsetmiştir. Ancak zift ve katran için izin alınmasının yerinde olacağını da beyan eden Rasih Bey çam kabuğu, çıra gibi mahsuller için izin almanın bir manasının olmayacağı eleştirisinde bulunmuştur. Antalya Mebusu Rasih Bey'in eleştirilerine cevap vermek için söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, ikinci maddede yer alan orman memurlarına haber verilmesindeki amacın orman yangınlarından korunmak olduğunu açıklamıştır. Ali Rıza Bey, son bir sene içinde memlekette 710 yangın çıktığını, yanan alanın 56.780 hektar, yanan ağaç miktarının 18.376.392 ve hükümetin bundan kaybettiği resim gelirin 965.009 lira olduğunu beyan etmiştir. Ali Rıza Bey, bu kayıpların büyük bir serveti yok ettiğini ve bu kanunun ikinci maddesinin kabul edilmesi gerektiğini bildirerek sözlerini sonlandırmıştır.¹⁹²

Bolu Mebusu Mehmet Vasfi Bey'in ormanlardan temin edilen kereste ve yakacakların resminin ormanlarda tamamlandıktan sonra her yerde serbestçe nakledilmesine ve geçirilmesine dair 2/524 numaralı kanun teklifi müzakere edilmeye başlanmıştır. Kanunun birinci maddesi, bilumum orman mahsulleri ve bedele tabii

---

¹⁹¹*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları, C.XXV, 109.Birleşim, 29.05.1926, s. 593.*

¹⁹²*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları, C.XXV, 109.Birleşim, 29.05.1926, ss. 594-595.*

yakacak, çam kabuğu, reçine, zift, katran, çıra ve diğer mahsullerin, orman memurlarınca muayenesinden sonra memurların önceden belirlediği yollardan ihraç ve nakline dairdir. Söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, birinci maddede yer alan “ve diğer mahsuller” ifadesinin kaldırılmasını talep etmiştir. Müzakereler sonucunda Meclis Reisi “ve diğer mahsuller” ifadesini kaldırarak oylamaya sunmuştur. Oylama sonucunda Ali Rıza Bey’in teklif ettiği şekli ile madde kabul edilmiştir. Ormanlardan temin edilen mahsulatın nakil ve geçişlerine ilişkin kanunun ikinci maddesi, ormanların içi veya civarında yaşayıp, tarıma elverişli araziye sahip olmayan halkın bizzat işleyerek veya hızarda imal edecekleri mamulat için azami kırk metreye kadar ağaç teminine dairdir. Söz alan Eskişehir Mebusu Emin Bey, odun konusunda maddenin uygulanabilir olmadığını, memurların bu konuda müsamaha göstereceğini beyan etmiştir. Bunun üzerine söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, bahsi geçen konunun odun değil kereste olduğunu, kırk metreye kadar her aile için odun değil odunluk ağaç verildiğini beyan etmiştir.¹⁹³

Bolu Mebusu Mehmet Vasfi Bey’in ormanlardan temin edilen kereste ve yakacakların resminin ormanlarda tamamlandıktan sonra, her yerde serbestçe nakil ve geçirilmesine dair 2/524 numaralı kanun teklifinin müzakerelerine devam edilmiştir. Söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, kanunun dördüncü maddesinin encümene havale edildiğini hatırlatarak, dördüncü maddenin son şeklini izah etmiştir. Dördüncü madde, birinci maddede sayılan bilumum orman maktuat, mamulat ve yakacakların tesadüf veya ihraç edildikleri mahalde zaptına, tazminat ve para cezalarına mahkemelerin yetkili olduğuna dairdir. Kanunun dördüncü maddesi ile ilgili müzakerelerde Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, bu maddede maksadın, orman mamullerinin kaçak olarak birinci maddeye aykırı bir şekilde nakledilmesi ve çıkarılması durumunda zapt ve müsadere edilmesinin sağlanmasının amaçlandığını ifade etmiştir. Ancak müzakerelerde ziraat encümeni adına konuşan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, dördüncü madde için encümene hiçbir tahrir gelmediğini açıklamıştır. Bolu Mebusu Mehmet Vasfi Bey’in tahrir verildiğini ve encümene gittiğini söylemesi

---

¹⁹³*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXVI, 114.Birleşim, 05.06.1926, ss. 117-118.

üzerine Meclis Reisi, durumun karıştığını takrirlerin encümenine iade edildiğini ve müzakerelere devam edilemeyeceğini beyan etmiştir.¹⁹⁴

Bakteriyoloji, kimya, araştırma ve analiz yapılan laboratuvarlar hakkında 1/913 numaralı kanun layihası ile sağlık ve adliye encümenleri mazbataları müzakere edilmeye başlanmıştır. Kanunun birinci maddesi, umuma mahsus bakteriyoloji ve kimya laboratuvarlarının, yapılacak analiz ve araştırmaların cinsine göre tabip, eczacı, kimyagerler tarafından Sağlık ve Sosyal Yardım Vekâletlerinin izni ile açılmasına dairdir. Söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, analiz ve araştırmaların insan ve hayvanlar için yapılabileceğini, bu sebeple maddeye baytarların da eklenmesini talep etmiştir. Encümenin de kabul etmesi ile madde “baytar” da eklenerek oylamaya sunulmuştur. Oylama sonucunda madde kabul edilmiştir.¹⁹⁵ Meclis Reisi Vekili İsmet Bey başkanlığındaki oturumda, Konya Ovası Sulama İdaresinin teşkilat ve görevleri hakkında kanun müzakere edilmeye başlanmıştır. Kanunun on ikinci maddesi, sulanması mümkün olan alanlar ile çay ve kanallar üzerinde bulunan değirmen ve fabrikalardan yıllık bütçede kabul edilen tarife üzerinden ücret alınmasına dairdir. Söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, Çumra Ovası’nda halkın arazisini sulamak istemediğini fakat birkaç sene zarfında yapılan sulamalar neticesi ile halkın arazisini yavaş yavaş sulamaya başladığını belirtmiştir. Çiftçinin sulama yapılsın ya da yapılmazın para verecek olursa arazisini sulamak zorunda kalacağını, sonuçta sulandığı için mahsulünün artacağını belirterek maddenin kabulünü talep etmiştir. Oylama sonucunda madde kabul edilmiştir.¹⁹⁶

Meclis Reisi Vekili Refet Bey başkanlığındaki oturumda, Ziraat Enstitüleri tesisleri ve ziraat eğitiminin iyileştirilmesi hakkında kanunun müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun birinci maddesi, Ankara’da ziraat ve veterinerlik enstitüleri ile yüksek ziraat ve veterinerlik okullarının tesislerinin inşa ve idareleri ile her türlü ihtiyacı için Ziraat Vekâletine bir buçuk milyon lira ödenek ayrılmasına dairdir. Söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, enstitülerin kurulacağı yerin belirtilmemesi gerektiğini beyan etmiştir. Çünkü pamuk için kurulacak enstitünün Ankara’da

---

¹⁹⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXVI, 115.Birleşim, 07.06.1926, ss. 174-175.

¹⁹⁵*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXX, 44.Birleşim, 19.03.1927, s. 151.

¹⁹⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXXII, 72.Birleşim, 26.05.1927, s. 561.

kurulmasının uygulama açısından problemlili olacağını beyan etmiştir. Zirai ürün nereden çok geliyorsa enstitülerin oraya inşa edilmesi gerektiğini belirterek mutlak bir şehir ismi verilmemesi için düzenleme talep etmiştir.¹⁹⁷

Ziraat Enstitüleri hakkındaki kanunun birinci maddesi ile ilgili Malatya Mebusu Reşit Bey, Ali Rıza Bey'e enstitü kelimesinin ne anlama geldiğini ve Türkçe karşılığının ne olduğunu sormuştur. Ali Rıza Bey, Türkçe karşılığının "Darülmesai" olduğunu ve bütün milletlerce enstitü kelimesinin kullanıldığını izah etmiştir. Ali Rıza Bey'in enstitülerin kurulacağı yerin belirtilmemesi ile ilgili talebine Ziraat Vekili Sabri Bey ile Bütçe Encümeni Muharriri Ali Cenani Bey'in de destek vermesi üzerine Ali Rıza Bey, birinci maddenin tadili için taktir vermiştir. Bunun üzerine Meclis Reisi taktire göre düzeltilmesi için maddeyi encümene havale etmiştir. Ziraat Enstitüleri hakkındaki kanunun dördüncü maddesi, Ziraat Vekâleti tarafından yurt dışına gönderilecek çalışma heyetleri ve stajyerlerin maaşlarına dairdir. Söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, dördüncü maddeye ziraat mektepleri müdürleri ve asistanlarının da eklenmesi gerektiğini ayrıca, maddeye ziraat mekteplerinde kitapların az olması sebebiyle ilim kitaplarının sağlanması ve eğitimin yürütülmesi için ilgililerin kitaplardan istifade etmesinin sağlanması hususunun da eklenmesini talep eden taktir vermiştir. Bütçe Encümeni Muharriri Ali Cenani Bey'in, Ali Rıza Bey'in taktirini düzelterek eklemeler yaptığı taktiri kabul edilerek, maddeyi encümene havale etmiştir.¹⁹⁸

4. ABDÜLGANİ ENSARİ

4.1. Hayatı

AbdülGANİ Ensari 1885 yılında Mardin'de dünyaya gelmiştir. Babasının adı Şeyh İsmail Efendi'dir. İlköğrenimini ve ortaöğrenimini memleketi Mardin'de tamamlayan AbdülGANİ Ensari, 23 Mayıs 1906 tarihinde Harbiye Mektebi'nin Aşiret Sınıfı'na dâhil edilmiştir. 1 Temmuz 1909 tarihinde Süvari Teğmen rütbesi alarak

---

¹⁹⁷*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXXIII, 77.Birleşim, 19.06.1927, s. 260.

¹⁹⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXXIII, 77.Birleşim, 19.06.1927, ss. 260-262.

orduya katılan Ensari, 30 Kasım 1911 tarihinde üsteğmenlik rütbesine yükselmiştir. 11'nci Kolordu ile 29'ncü Kafkas Tümenine bağlı Süvari Bölüklerinde görev alan Ensari, Birinci Dünya Savaşı sırasında Doğu Cephesi'nde gösterdiği başarılarından ötürü Gümüş Muharebe Liyakat Madalyası ile şereflendirilmiştir. 1 Mart 1918 tarihinde yüzbaşılık rütbesine yükselen Ensari, Siverek'te Jandarma Komutanlığı görevi sırasında Milli Mücadele'nin başlaması ile birlikte Siverek ve civarında düşman faaliyetlerine karşı mücadele etmiştir. TBMM Birinci Dönemi için yapılan seçimlerde Siverek Mebusluğuna seçilen Ensari Milli Savunma, Bayındırlık ve İrşad encümenlerinde çalışmıştır.¹⁹⁹

TBMM İkinci Dönemi için 21 Temmuz 1923 tarihinde yapılan seçimlerde 248 oy alarak doğduğu ve büyüdüğü yer olan Mardin İli Mebusluğuna seçilen Ensari, 12 Ağustos 1923 tarihinde mebusluk mazbatasını onaylanarak Meclis'e katılmıştır. Tasarruf İşleri, Eğitim ve İrşad encümenlerinde çalışan Abdülğani Ensari, Yozgat İline ilk trenle giden heyette yer almıştır.²⁰⁰ Abdülğani Ensari 30 Mart 1927 tarihinde askerlik mesleğinden emekli olurken, mebusluk süresinin de dolması ile birlikte Mardin'e geri dönmüştür. Askerlik ve mebusluktan ayrıldıktan sonra başka hiçbir iş ile meşgul olmayan Abdülğani Ensari 17 Eylül 1974 tarihinde vefat etmiştir. Evli olup 9²⁰¹ çocuk sahibi olan Ensari, Ensari Aile Kabristanı'nda defnedilmiştir.²⁰²

4.2. Meclis Faaliyetleri

4.2.1. Takrirleri (Önergeleri)

TBMM İkinci Dönemi meclis faaliyetlerinde takriri bulunamamıştır.

---

¹⁹⁹ Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM Birinci Dönem 1919-1923*, s. 899.

²⁰⁰ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM İkinci Dönem 1923-1927*, s. 603.

²⁰¹ TBMM Milletvekilleri Albümünde çocuklarının sayısı 8 olarak gösterilmektedir. Bkz: *TBMM Albümü 1920-2010 1.Cilt 1920-1950*, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2010, s. 112.

²⁰² Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM Birinci Dönem 1919-1923*, s. 900.

4.2.2. Teklifleri

Mardin Mebusu Abdülgani Bey ve arkadaşları tarafından, Mardin Mebusu merhum Derviş Bey'in ailesine vatan hizmeti tertibinden maaş tahsis edilmesine dair kanun teklifi (2/544) verilmiştir. Meclis Reisi kanun teklifinin layiha encümenine havale edildiğini beyan etmiştir.²⁰³ Mardin Mebusu Abdülgani Bey'in, 27.02.1926 tarihli 2/544 numaralı merhum Mardin Mebusu Derviş Bey'in ailesine vatan hizmeti tertibinden maaş tahsisine dair kanun teklifi, 04.03.1926 tarihli 66.birleşimde layiha encümeni mazbatası olarak görüşülmeye başlanmış ve Meclis Reisi, mazbatanın muvazene-i maliye encümenine havale edildiğini beyan etmiştir.²⁰⁴

Mardin Mebusu Abdülgani Bey ve arkadaşları tarafından verilen 2/544 numaralı kanun teklifi ve bütçe encümeni mazbatası müzakere edilmeye başlanmıştır. Kanunun birinci maddesi, dulluk maaşı haricinde Derviş Bey'in eşi Meryem Hanım'a vatan hizmeti tertibinden otuz lira maaş tahsis edilmesine dairdir. Kanunun ikinci maddesi, kanunun yayınlandığı tarihten itibaren geçerli olduğuna dairdir. Kanunun üçüncü ve son maddesi ise, kanunu icraya yetkili kişinin Maliye Vekili olduğuna dairdir. Üç madde de oylanarak kabul edilmiştir.²⁰⁵ Tüm maddelerin kabul edilmesinden sonra, kanun isim tayini (tayini esami) ile oylamaya sunulmuştur. İsim tayini yoklama yoluyla yapılmıştır. 2/544 numaralı kanunun oylamasına 183 mebus katılmıştır. Oylamaya katılan mebusların 172'si kabul oyu vermiştir.²⁰⁶ Sonuç olarak, 27.02.1926 tarihli 2/544 numaralı merhum Mardin Mebusu Derviş Bey'in ailesine vatan hizmeti tertibinden maaş tahsisine dair kanun teklifi kabul edilmiştir. Kanun Resmi Gazetede 14.07.1927 tarihinde 633 numaralı karar ile yürürlüğe girmiştir.²⁰⁷

---

²⁰³*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXII, 62.Birleşim, 27.02.1926, s. 329.

²⁰⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXIII, 66.Birleşim, 04.03.1926, s. 50.

²⁰⁵*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXXIII, 83.Birleşim, 26.06.1927, ss. 840-842.

²⁰⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXXIII, 83.Birleşim, 26.06.1927, s. 848.

²⁰⁷*Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Kanunlar Dergisi*, C.X, Kanun No:1174.

4.2.3. Konuşmaları

TBMM İkinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde konuşması bulunamamıştır.

5. ABDÜRREZAK ŞATANA

5.1. Hayatı

Abdürrezak Şatana 1879 yılında Mardin’de dünyaya gelmiştir. Babasının adı Hacı Hızır Bey, annesinin adı ise Naime Hanım’dır. Abdürrezak Şatana, isimleri Saliha ve İkbâl Hanım olmak üzere iki evlilik yapmıştır. Bu evliliklerinden Hızır, Hafıza, Abdülkerim, Dihle, Lamia, Abdurrahman Şeref, Mehmet Cemil, Mehmet Selim, Mehmet Necat, Hasibe ve Oral adlarında 11²⁰⁸ çocuk sahibi olmuştur. Özel eğitim gören Şatana, 1902-1904 yılları arasında Mardin Belediye Üyeliği, 1902-1910 yılları arasında Mardin Ziraat Bankası İdare Meclisi Üyeliği, 1910-1923 yılları arasında ise İdare Meclisi Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur. 1 Mayıs 1905 tarihinde Mardin Bidayet Mahkemesi üyeliğine getirilen Şatana, 18 Eylül 1922-12 Mayıs 1923 tarihleri arasında bu mahkemenin başkanlığına vekâlet etmiştir. 1911-1913 Diyarbakır Genel Meclis Üyeliği, Birinci Dünya Savaşı yıllarında Harp Gelirleri Ambar Memurluğu görevlerinde bulunan Şatana 1921 yılında Mardin Aşar Memurluğu da yapmıştır.²⁰⁹

Mardin Tayyare Cemiyeti ve Mardin Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeliklerinde bulunan Abdürrezak Şatana, Mardin Genel Meclis Üyesi iken TBMM İkinci Dönemi için yapılan seçimlerde 301 oy kazanarak Mardin Mebusluğuna seçilmiştir. 12 Ağustos 1923 tarihinde mebusluk mazbatasını onaylanan Şatana, Layiha ve İrşad encümenlerinde çalışmıştır. TBMM Üçüncü, Dördüncü ve Sekizinci Dönemlerinde yeniden Mardin Mebusu seçilmiştir.²¹⁰ Vatana ve memleketi Mardin’e hizmet eden

---

²⁰⁸ TBMM Milletvekilleri Albümünde çocuklarının sayısı 10 olarak gösterilmektedir.

Bkz: *TBMM Albümü 1920-2010 1.Cilt 1920-1950*, s. 112.

²⁰⁹ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM İkinci Dönem 1923-1927*, s. 608.

²¹⁰ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM İkinci Dönem 1923-1927*, s. 609.

Abdürrezak Şatana, Mardin Mebusluğu görevi devam ederken 24 Şubat 1948 tarihinde İstanbul'da hayata veda etmiştir.²¹¹

5.2. Meclis Faaliyetleri

5.2.1. Takrirleri (Önergeleri)

Mardin Mebusu Abdürrezak Bey, merhum Mardin Mebusu Derviş Bey'in ailesine vatan hizmeti tertibinden maaş tahsis edilmesine dair kanun teklifinin gündeme alınması için takrir vermiştir. Meclis Reisi encümenin görüşünü sormuştur. Bütçe Encümeni Reisi Çatalca Mebusu Şakir Bey, encümende birçok evrak olması sebebiyle henüz mazbatanın hazır olmadığını beyan etmiştir. Bunun üzerine Meclis Reisi, Abdürrezak Bey'in takririni oylamaya sunmuştur. Oylama sonucunda takrir kabul edilmemiştir.²¹²

5.2.2. Teklifleri

TBMM İkinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde teklifi bulunamamıştır.

5.2.3. Konuşmaları

TBMM İkinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde konuşması bulunamamıştır.

6. DERVİŞ URAL

6.1. Hayatı

Derviş Ural 1865 yılında Mardin'de doğmuştur. Babası Hafız Sabri Efendi'dir. İlköğrenimini ve ortaöğrenimini Mardin Rüştüyesinde bitiren Derviş Ural, Kasımpaşa Medresesi'nde eğitimine devam etmiştir. 1892 yılında mantık ve fıkıh ilimlerinden

---

²¹¹BCA, 030.10.00.00.77.508.7.5, 1948.

²¹²Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları, C.XXXIII, 82.Birleşim, 25.06.1927, s. 682.

başarılı olan Ural, aynı yıl Mardin Şer'iyye Mahkemesi Kayıt Memurluğu görevine atanmıştır. 1893-1897 yılları arasında Nizip Bidayet Mahkemesi Sorgu Hâkim Yardımcılığı görevine atan Ural, noterlik imtihanından başarı ile ayrılarak bu görevi sürdürmüştür. Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte 2'nci Ordu'nun geçiş yeri olarak stratejik öneme sahip olan Mardin'e bağlı Koçhisar Bucak Müdürlüğü görevine getirilmiştir. Koçhisar'ın ordu konaklaması için kullanılması kararı üzerine Konak Komutanlığı görevini üstlenen Ural, savaş süresinde bucağa gelen birliklerin barınması, iaşelerinin sağlanmasını temin etmiştir. Konak Komutanlığı'nda yapmış olduğu hizmetler sebebiyle Savaş ve Gümüş İftihar Madalyası'na layık görülmüştür.²¹³

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Milli Mücadele'ye katılan Derviş Ural, TBMM Birinci Dönemi'nde Mardin Mebusu olarak Meclis'teki yerini almıştır. Bu dönemde Şer'iyye-Evkaf, Dışişleri ve İrşad encümenlerinde görev almıştır.²¹⁴ TBMM İkinci Dönemi için yapılan seçimlerde 272 oy kazanarak tekrar Mardin Mebusu seçilmiştir. 12 Ağustos 1923 tarihinde mebusluk mazbatasını onaylanan Derviş Ural, bu dönemde İstida ve Layiha encümenlerinde görev almıştır. TBMM İkinci Dönemi Mardin Mebusluğu görevini sürdürdüğü sırada 8 Nisan 1925 tarihinde vefat etmiştir. Evli ve bir çocuk sahibi olan Derviş Ural'ın ailesine ölümünden sonra vatan hizmeti tertibinden maaş bağlanmıştır.²¹⁵

6.2. Meclis Faaliyetleri

6.2.1. Tavrileri (Önergeleri)

TBMM İkinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde tavrileri bulunamamıştır.

6.2.2. Teklifleri

TBMM İkinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde teklifi bulunamamıştır.

---

²¹³ Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM Birinci Dönem 1919-1923*, s. 749.

²¹⁴ Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM Birinci Dönem 1919-1923*, s. 750.

²¹⁵ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM İkinci Dönem 1923-1927*, s. 610.

6.2.3. Konuşmaları

TBMM İkinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde konuşması bulunamamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

ÜÇÜNCÜ DÖNEM MARDİN MİLLETVEKİLLERİ ve MECLİS FAALİYETLERİ

1. ALİ RIZA ERTEN

1.1. Meclis Faaliyetleri

1.1.1. Takrirleri (Önergeleri)

Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, hayvan sağlığını koruma kanun layihasının incelenmesi için özel bir encümen kurulması hakkında takrir vermiştir ve bu takriri kabul edilmiştir. Ancak, encümenin oluşturulamaması ve müzakerelerinin yapılamaması üzerine Mardin Mebusu Ali Rıza Bey ve Mardin Mebusu Nuri Bey, hayvan sağlığını koruma kanununun incelenmesi ve müzakeresi için özel bir encümen kurulması hakkında bir kez daha takrir vermişlerdir. Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, ziraat encümeni adına söz alarak takrir ile ilgili bilgi vermiştir. Ali Rıza Bey, kanun teklifinin geçen sene hükümetten geldiğini ve geçen sene vermiş oldukları takririn kabul edildiğini hatırlatmıştır. Ayrıca, hükümetin hayvan sağlığı ve hastalıkları konusunda Suriye ve Irak hükümetleri ile temasta olduğunu, Balkan devletleri ile kongre yapıldığını bildirmiştir. Ali Rıza Bey, hayvan hastalıkları konusunun hem ekonomik hem de milli savunma açısından öneminden bahsetmiş ve takririn kabul edilmesini talep etmiştir. Meclis Reisi takriri oylamaya sunmuştur. Oylama sonucunda takrir kabul edilmiştir.²¹⁶

Hayvan sağlığını koruma kanununun geçici bazı maddelerinin değiştirilmesine dair ikinci ve dördüncü maddelerin açıklanması hakkında 3/26 numaralı Başvekâlet tezkeresi ile özel encümenin mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Müzakerelerde mebuslar, maddeleri tarife ve cezalar uygulamasından dolayı eleştirmişlerdir. Söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, özel encümenin tarife

---

²¹⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.I, 8.Birleşim, 19.11.1927, ss. 40-41.

ücretlerini kendi kararı ile almadığını, Meclis'in daha önce kabul ettiği 405 numaralı kanun aracılığı ile uygulandığını ifade etmiştir. Encümenin, yalnızca ithal edilecek yaş deriler ile küçük ve büyük baş hayvanlar için yirmişer lira fazladan resim koyduğunu bildirmiştir. Sözlerine devam eden Ali Rıza Bey, serbest ticarete engel olmamak adına bir bölgede bulaşıcı hastalık tespit edilirse hastalık taşıyan hayvanın geçirilmeyeceğini ancak sahibi ısrarla geçirmek isterse, bulaşıcı hastalığı diğer hayvanlara sirayet ettirmeyecek şekilde vagonlar, tren veya kamyonlarla geçirebileceğini açıklamıştır. Uzun süren müzakerelerin sonucunda Antalya Mebusu Rasih Bey, kanunun resim alınacağını göstermesi sebebiyle ticaret encümenine havale edilmesi yönünde taktir vermiştir. Ziraat ve Ticaret Vekili Mustafa Rahmi Bey, yeni bir resim alınmadığını mevcut resimlerin alındığını açıklamasına rağmen yapılan oylama sonucunda kanun layihası ticaret encümenine havale edilmiştir.²¹⁷

Meclis Reisi Vekili Hasan Bey'in başkanlığında gerçekleştirilen oturumda, hayvan sağlığını koruma kanun layihasının sonlandırılmamasının sebeplerine dair ticaret encümeni mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Söz alan Mardin Mebusu Nuri Bey, hayvan sağlığı kanununun memleketin büyük bir servetinin korunmasına hizmet edeceğini ve ivedilikle müzakere edilmesi gerektiğini beyan etmiştir. Müzakereler sırasında Manisa Mebusu Mehmet Sabri Bey, kanundaki resimlerle ilgili maddelerinin ayrılarak kanunun genel kurulda görüşülmesi için taktir vermiştir. Meclis Reisi taktirini oylamaya sunmuştur. Oylama sonucunda taktir kabul edilmiştir.²¹⁸ Meclis Reisi Vekili Hasan Bey'in başkanlığındaki oturumda, avukatlık kanununun değiştirilmesi hakkındaki kanun layihasının müzakerelerine başlanmıştır. Müzakerelerin bittiği esnada söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, bir ay önce hayvan sağlığını koruma kanun layihasının, kanunun resimlerle ilgili maddelerinin ayrılarak genel kurulda görüşülmesi için Manisa Mebusu Sabri Bey'in taktir verdiğini hatırlatmıştır. Ali Rıza Bey, taktirin kabul edilmesine rağmen bir ay geçtiği halde müzakerelere başlanmamasını eleştirmiş ve ticaret encümeninden izahat istemiştir.

---

²¹⁷*Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.I, 16.Birleşim, 10.12.1927, ss. 114-116.

²¹⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.II, 45.Birleşim, 16.02.1928, s. 188.

Ticaret Encümeni adına konuşan Burdur Mebusu Mustafa Şeref Bey, bir hafta veya on gün içinde neticelendirilerek genel kurula sevk edileceğini beyan etmiştir.²¹⁹

Hayvan sağlığını koruma kanun layihası (1/20), 3/26 numaralı Başvekâlet tezkeresi ile ticaret encümeni mazbatasının maddelerinin müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun dördüncü maddesi, hayvan ithalatı ve ihracatının resim idareleri bulunan ve İktisat Vekâletince belirlenen yerlerde yapılmasının mecburiyetine dairdir. Ayrıca dördüncü madde, sınır komşuluğumuz olan devletler ile yapılan antlaşmalar ile maddenin uygulanacağını ve bu bölgelerde veteriner ve gerekli teçhizatın bulundurulmasına dairdir. Kanunun dördüncü maddesi üzerine tartışmalar olmuştur. Gümüşhane Mebusu Hasan Fehmi Bey sınır devletler ile yapılan antlaşmalar konusunda, hastalıklı olmasına rağmen daha önce yapılmış antlaşma sebebi ile Kafkasya'dan hayvan ithalinin kabul edildiğini bildirmiştir. Hasan Fehmi Bey, tekrar böyle bir durum olursa ne yapılacağını sormuştur. Söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, bu maddenin konmasında esas sebebin Gürcistan ile yapılan antlaşma olduğunu, on beş kilometre alan üzerinde ve hastalık olmadığı takdirde hayvanların geçirilebileceğinin de antlaşmada belirtildiğini beyan etmiştir. Tartışmalar sonucunda madde oylanarak kabul edilmiştir.²²⁰

Kanunun altıncı maddesi, hayvanların belirtilen yerler dışında girip çıkması halinde, hayvan hastalıklı ise reddine, hastalıklı değilse üç hafta karantinaya alınarak kontrollerden sonra serbest bırakılmasına ve bunların tazminine dairdir. Söz alan Gümüşhane Mebusu Hasan Fehmi Bey, maddeyi eleştirmiştir. Hasan Fehmi Bey, maddeye göre Erzurum'dan Adana'ya sevk edilirken hastalık kapalı bir hayvanın müsadere edilebileceğini bunun ticareti bozacağını beyan etmiştir. Hasan Fehmi Bey'e cevaben Ali Rıza Bey, maddenin daha önce kabul edilen dördüncü maddede belirtilen yerler dışındaki hayvanların sevkine dair olduğunu, yani kaçakçılık durumunda hayvanların karantinaya alınacağını, hayvan hastalıklı ise müsadere edileceğini beyan etmiştir. Oylama sonucunda madde kabul edilmiştir. Kanunun on ikinci maddesi, askeriye ait hayvanlar arasında hastalık vukuu bulursa, hastalığın tedavisi ve icrasında askeriye yetkili olduğuna dairdir. Ayrıca on ikinci madde

---

²¹⁹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.III, 55.Birleşim, 31.03.1928, s. 86.

²²⁰*Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.III, 67.Birleşim, 26.04.1928, ss. 299-301.

askeriyenin, hastalığı mahalli hükümete bildireceğine ve halka ait hayvanlarda bir hastalık olduğu zaman mahalli hükümetin de askeri kumandanlığa bilgi vereceğine dairdir. Söz alan Kütahya Mebusu Recep Bey, bu maddenin milli savunma encümenine verilmesini istemiştir. Bunun üzerine Meclis Reisi bu madde hakkında milli savunma encümeninden görüş alınıp alınmadığını sormuştur. Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, bu maddenin milli savunma encümeninden bu şekli ile ithal edildiğini beyan etmesi üzerine madde oylanarak kabul edilmiştir.²²¹

Kanunun yirmi dokuzuncu maddesi, her cins hayvan ve hayvan ürünlerinin nakliye ve sevkiyatının menşe ve sağlık belgeleri ile yapılabilmesine dairdir. Ayrıca yirmi dokuzuncu madde polis, zabıta, gümrük memuru, veteriner, jandarmanın bu belgeleri kontrol etmekle mükellef olmalarına dairdir. Gümüşhane Mebusu Hasan Fehmi Bey, bu belgelerin nereden temin edileceğini sormuştur ve köylerde, kazalarda veteriner veya kurum olmadığını belirterek maddenin açıklanmasını talep etmiştir. Maddenin müzakerelerinde uzunca süre tartışmalar olmuştur. Özellikle ülkenin köy ve kazalarında veteriner olmaması, yeterli kurum olmaması gibi sebepler ile maddenin encümene iadesi istenmiştir. Mardin Mebusu Ali Rıza Bey maddeyi açıklamıştır. Ali Rıza Bey, ülkemizde büyük çaplı hayvan nakliyatı ve sevkiyatı olduğunu hatırlatarak Erzurum, Kars, Ardahan civarından Kayseri ve İzmir'e kadar nakliyat olduğunu belirtmiştir. Hayvanların köylerden toplandığını ve toplanırken köylerden menşe belgelerinin alındığını belirtmiştir. Sürü halinde sevkiyatına başlanan hayvanlar için yolda dört yüz mülkiye veterineri olduğunu ve yolda zaten kontrol edilerek sağlık belgelerinin verileceğini izah etmiştir. Sağlık belgelerinin köylerden alınmayacağını yolda ilk tesadüf eden veteriner tarafından belgenin verileceğini bu sebeple maddenin kabulünü talep etmiştir.²²²

Kanunun yirmi dokuzuncu maddesi ile ilgili mebuslar ve Ali Rıza Bey arasında tartışmalar sürmüştür. Gümüşhane Mebusu Hasan Fehmi Bey, hayvan sahibinin veteriner çağırıldığı zaman harcırah ödemesini eleştirmiştir. Ali Rıza Bey, veterinerlerin merkezlerde bulunduğunu şayet hayvan sahibi hayvanını muayene ettirmek istiyorsa ve veterineri çağırıyorsa harcırah vermesinin normal olduğunu

---

²²¹ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.III, 67.Birleşim, 26.04.1928, ss. 301-303.

²²² *Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.III, 67.Birleşim, 26.04.1928, ss. 304-307.

açıklamıştır. Kocaeli Mebusu Selahattin Bey'in kaç adet veterinerimiz olduğunu sorması üzerine Ali Rıza Bey, dört yüz cevabını vermiştir. Elaziz Mebusu Hüseyin Bey'in, Elaziz (Elazığ) Vilayetinde kaç adet olduğunu sorması üzerine ise Ali Rıza Bey, sekiz cevabını vermiştir. Tartışmaların sonuna doğru Çanakkale Mebusu Mehmet Bey ve Çorum Mebusu İsmail Kemal Bey, kanunun yirmi dokuzuncu maddesinin encümene iade edilmesi için takrir vermiştir. Meclis Reisi, maddenin encümene iadesi için takrir olduğunu beyan ederek, takriri oylamaya sunmuştur. Oylama sonucunda, yirmi dokuzuncu madde encümene iade edilmiştir. Kanunun otuzuncu maddesi de yirmi dokuzuncu madde ile ilişkili olması sebebiyle encümene iade edilmiştir. Kanunun otuz birinci maddesi hayvan pazarlarına getirilen hayvanların menşe belgelerinin bulunması, hayvanların belediye, zabıta, veterinerler tarafından denetlenmesine dairdir.²²³

Kanunun otuz birinci maddesi de encümene iade edilen diğer maddeler için yapılan eleştirilere konu olmuştur. Hayvan sahibinin veterinerlere ulaşabilme sorunu üzerinde odaklanılmıştır. Otuz birinci madde için Ali Rıza Bey, hayvan sahiplerinin yol üzerinde veteriner bulabileceklerini, menşe belgesi için iki ay süreleri olacağını belirtmiştir. Menşe belgesi olursa zabitanın veya memurun, veterinerin olmadığı hayvan pazarlarında duruma müdahale edebileceklerini belirtmiştir. Ancak otuz birinci madde hakkında Gaziantep Mebusu Reşit Bey, encümene iadesi için takrir vermiştir. Takrir kabul edilerek otuz birinci madde de encümene iade edilmiştir. Kanunun otuz üçüncü maddesi tüccarların İktisat Vekâletinin belirlediği yerlerden, mahalli hükümetten izin almadan hayvan toplayamamasına ve sürüleri sevk etmeden önce bilgi vermesinin zorunluluğuna dairdir. Söz alan Gümüşhane Mebusu Hasan Fehmi Bey, hayvanların sevk edilmeden bilgi verilmesinin doğru olduğunu belirtmiştir. Ancak, köylerden dahi hayvan toplamak için izin alınmasının gereksiz olduğunu beyan etmiştir. Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, tüccarların hayvan toplamak için gittiği yerlerde hastalık olup olmadığını bilmediğini belirtmiştir. Ali Rıza Bey tüccar önce vilayete giderse kendisine gerekli bilgilerin ve hastalıklı yerlerin

---

²²³*Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Meclis Tutanakları, C.III, 67.Birleşim, 26.04.1928, ss. 307-308.*

bildirileceğini, böylece tüccarın da hükümetin de zarara uğramayacağını beyan etmiştir. Otuz üçüncü madde oylanarak kabul edilmiştir.²²⁴

Meclis Reisi Vekili Refet Bey başkanlığında 03.05.1928 tarihli 70.birleşimde hayvan sağlığını koruma kanununun, daha önce encümene iade edilmiş olan yirmi dokuz, otuz ve otuz birinci maddeleri düzeltilerek tekrar müzakerelerine başlanmıştır.²²⁵ Ticaret encümeninden gelen maddeler oylanarak kabul edilmiş ve diğer maddelerin müzakerelerine devam edilmiştir. Kanunun kırk altıncı maddesi, hasta olan veya hastalık bulaşan hayvanların İktisat Vekâletinin uygun görmesiyle itlaf edilmesi ya da tecrit edilerek tedavisi için serum temin edilmesine dairdir. Kanunun kırk altıncı maddesi için söz alan Mardin Mebusu Nuri Bey, itlaf edilme kararının İktisat Vekâletine bırakılmasının doğru olmadığını belirtmiştir. Ayrıca, memlekette hastalığın adeta ortadan kaldırıldığını yalnızca beş köyün karantinada olduğunu belirtmiştir. Hayvan hastalıklı ise takdire lüzum bırakmadan itlaf edilmesi gerektiğini, aksi takdirde ticari hayatımızın sekteye uğrayabileceğini beyan etmiştir. Söz alan Bursa Mebusu Refik Bey, serum ile tedavinin mümkün olabileceğini, itlaf sebebiyle yüzbinlerce hayvanın telef olduğunu ve itlaf için devletin ödemek zorunda olduğu tazminatın kaynak israfı olduğunu beyan etmiştir. Refik Bey, ticaret encümeninin teklif ettiği maddenin kabul edilmesi gerektiğini bildirmiştir.²²⁶

Mardin Mebusu Nuri Bey kırk altıncı madde ile ilgili bazı istatistiki bilgiler vermiştir. Nuri Bey, 1905 yılından 1910 yılının sonlarına kadar, 1905 yılında 490 köyde hastalık olduğunu, bunun 211.512 hayvana sirayet ettiğini, 24.251 hayvanı öldürdüğünü, 1.352 hayvanın tazminatsız itlaf edildiğini, 2.302 hayvanın ise tazminat karşılığında itlaf edildiğini beyan etmiştir. Bu itlafların ise gittikçe azaldığını söylemesi üzerine Ankara Mebusu Talat Bey, hayvan kalmadığı için itlaf azalmıştır şeklinde eleştiride bulunmuştur. Sözlerine devam eden Nuri Bey, serum usulünün Balkan Hükümetleri, Rusya ve Suriye ile yapılan kongrelerde kabul olunmadığını, eski usul itlaf ve karantinanın uygulanmasının yerinde olacağını beyan etmiştir. Uzun tartışmalar sonucunda kırk altıncı madde oylanarak kabul edilmiştir. Kanunun elli

---

²²⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.III, 67.Birleşim, 26.04.1928, ss. 308-310.

²²⁵*Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.IV, 70.Birleşim, 03.05.1928, s. 13.

²²⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.IV, 70.Birleşim, 03.05.1928, ss. 16-18.

sekizinci maddesi itlaf edilen hayvanların sahiplerine, İktisat Vekâleti bütçesinden ödenecek tazminatların oranlarına ve miktarlarına dairdir. Söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, kanunun içinde kuduz gibi öldürülmesi gereken hastalıklar olduğunu ancak hangisine tazminat verilir verilmeyeceğinin belirtilmediğini bildirmiştir. Ticaret Encümeni adına Ali Rıza Bey, kuduz hastalığı sebebiyle hayvanı itlaf edilen şahıslara da tazminat verilmesi gerektiğini beyan ederek maddeye eklenmesini talep etmiştir. Meclis Reisi, Ali Rıza Bey'in değişiklik teklifini oylamaya sunmuştur. Oylama sonucunda elli sekizinci madde kabul edilmiştir.²²⁷

Kanunun altmışıncı maddesi itlaf edilen hayvanların değerinin, belediyelerce belirlenecek iki bilirkişi ve bir veterinerden oluşan üç kişilik bir komisyon tarafından belirlenmesine ve komisyonun kararlarının kesin olmasına dairdir. Ticaret Encümeni adına söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, itlaf edilen hayvanın değerini on yedinci maddede belirtilen komisyon ve mal sahibi tarafından belirlenecek iki bilirkişi ve bir veteriner komisyonu belirler şeklinde değiştirilmesini talep etmiştir. Meclis Reisi, Ali Rıza Bey'in değişiklik teklifini oylamaya sunmuştur. Oylama sonucunda altmışıncı madde kabul edilmiştir. Kanunun altmış üçüncü maddesi yedinci, yirmi birinci ve kırk beşinci maddelere muhalefet edenler ve karantina altında olan yerlerden hayvan veya hayvan ürünü çıkarıcıların, alacakları hapis ve para cezalarına dairdir. Söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, altmış üçüncü maddede bir kelimenin unutulduğunu beyan etmiştir. Ali Rıza Bey, yedinci, yirmi birinci, otuz üçüncü ve kırk beşinci şeklinde değiştirilmesini talep etmiştir. Meclis Reisi, Ali Rıza Bey'in değişiklik teklifini oylamaya sunmuştur. Oylama sonucunda altmış üçüncü madde kabul edilmiştir.²²⁸ Sonuç olarak, 1/20 numaralı hayvan sağlığını koruma kanununun toplam yetmiş maddesi de genel kurulda müzakere edilerek kabul edilmiştir. Kanun Resmi Gazetede 14.05.1928 tarihinde 888 numaralı karar ile yürürlüğe girmiştir.²²⁹

---

²²⁷*Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.IV, 70.Birleşim, 03.05.1928, ss. 18-23.

²²⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.IV, 70.Birleşim, 03.05.1928, ss. 23-24.

²²⁹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Kanunlar Dergisi*, C.VI, Kanun No:1234.

1.1.2. Teklifleri

Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, orman işleri ve ağaçlandırma çalışmalarında istihdam edilecek fen memurlarına verilecek yevmiyeler hakkında 1/106 numaralı kanun teklifi vermiştir. Kanun teklifi bütçe encümenine havale edilmiştir.²³⁰ 02.06.1929 tarihli 75.birleşimde, Ali Rıza Bey'in vermiş olduğu 1/106 numaralı kanun teklifi ve bütçe encümeni mazbatasının maddelerinin müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun birinci maddesi, orman işleri ve ağaçlandırma çalışmalarında görev alan orman memurları hakkında Harita Genel Müdürlüğü'ne bağlı 657 numaralı kanunun uygulanacağına dairdir. Kanunun ikinci maddesi, yevmiyelerin İktisat Vekâleti bütçesinden karşılanacağına dairdir. Kanunun üçüncü maddesi, kanununun yayımlandığı tarihten itibaren geçerli olacağına dairdir. Kanunun dördüncü ve son maddesi ise kanunu icraya yetkili kişinin İktisat Vekili olduğuna dairdir. Dört madde de oylanarak kabul edilmiştir.²³¹ Sonuç olarak, 1/106 numaralı orman işleri ve ağaçlandırma çalışmalarında istihdam edilecek fen memurlarına verilecek yevmiyeler hakkında kanun teklifi genel kurulda müzakere edilerek kabul edilmiştir. Kanun Resmi Gazetede 09.06.1929 tarihinde 1211 numaralı karar ile yürürlüğe girmiştir.²³²

Meclis Reisi Vekili Hasan Bey başkanlığında 18.02.1928 tarihli 46.birleşimde Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, bir önceki dönemde vermiş olduğu çiftçileri takviye masrafından borca girilen veya borca girilecek olan tutardan geri alınacak olanların Ziraat Bankası'na aktarılması hakkında kanun teklifini sonuçlanmaması üzerine tekrar vermiştir.²³³ Ancak Ali Rıza Bey 19.01.1931 tarihli 22.birleşimde, vermiş olduğu bu kanun teklifinin kendisine iade edilmesi hakkında taktir vermiştir ve Meclis Reisi kanun teklifinin kendisine iade edildiğini beyan etmiştir.²³⁴

---

²³⁰*Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.XII, 74.Birleşim, 01.06.1926, s. 204.

²³¹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.XII, 75.Birleşim, 02.06.1929, s. 262.

²³²*Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Kanunlar Dergisi*, C.VII, Kanun No:1508.

²³³*Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.II, 46.Birleşim, 18.02.1928, s. 196.

²³⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXIV, 22.Birleşim, 19.01.1931, s. 41.

1.1.3. Konuşmaları

İktisat Vekâleti Bütçesi fasıllarının müzakereleri sırasında söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, encümene soru sormuştur. Ali Rıza Bey, ülkemizdeki hayvanlara ciddi zarar veren kelebek hastalığının yabancı ülkelerden getirilecek ilaçlara ihtiyaç kalmayacak şekilde üretebilecek vatandaş için yirmi bin lira verileceğini ancak ülkemizde bunu üretebilecek kimselerin nadir olduğunu beyan etmiştir. Bu sebeple, ilacı üreten kimselere teşvik amaçlı ikramiye verilip verilemeyeceğini sormuştur. Bütçe encümeni adına cevap veren Muhlis Bey, üreticinin çabaları için, ödenekleri gösteren formüle ikramiye verilmesi konusunda kayıt ve işaretle bulunulduğunu beyan etmiştir.²³⁵

Meclis Reisi Kazım Paşa (Özalp) başkanlığındaki oturumda, çekirge kanununun ikinci ve üçüncü maddelerini düzelten 1235 numaralı kanunun ikinci maddesinin açıklanmasına dair 3/160 numaralı Başvekâlet tezkeresi ile dâhiliye, milli savunma, iktisat ve adliye encümenleri mazbatalarının müzakerelerine başlanmıştır. Söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, yol mükellefiyeti ile ilgili memurlar ile halk arasında bir ayırım yapılmadığını, çekirge istilasını olan bölgelerde memurların da yol mükellefi olması gerektiğini bundan dolayı kanunun açıklanmasına mahal olmadığını belirterek, iktisat ve adliye encümenlerinin teklifinin kabulünü talep etmiştir. Meclis Reisi, iktisat encümeninin teklifini oylamaya sunmuştur. Oylama sonucunda İktisat Encümeni mazbatasını kabul edilmiştir.²³⁶

Meclis Reisi Kazım Paşa (Özalp) başkanlığında 04.03.1929 tarihli 40.birleşimde, mandıra ve ağıllar kanununun maddelerinin müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun ikinci maddesi, kışlaklarda yapılacak ağılların bölgenin özelliklerine göre hayvanları koruyabilecek şekillerde inşa edilmesine dairdir. Bozok Mebusu Süleyman Sırrı Bey, kışlak tabirinin kullanılmasının yanlış olduğunu, zorunluluk ifade ettiğini bu sebeple encümene iadesini talep etmiştir. Söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, sıcak yerlerde kışlak yapılacaktır diye bir zorunluluk

---

²³⁵*Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.III, 66.Birleşim, 25.04.1928, s. 262.

²³⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.VIII, 33.Birleşim, 07.02.1929, ss. 14-16.

olmadığını ayrıca hükümetin bölgelerin özelliklerine göre ne tarzda binalar yapılacağı konusunda ön ayak olacağını beyan etmiştir.²³⁷

Meclis Reisi Kazım Paşa (Özalp) başkanlığındaki oturumda, ulaşım aracı tedarik komisyonunun oluşturulma şekli hakkındaki 703 numaralı kanunu düzelteren kanunun müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun dördüncü maddesi, ulaşım aracı tedarik komisyonlarına idari hükümet, hususi veya belediyelerde çalışan veterinerlerin memur edilmesine dairdir. Söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, bu komisyonlara ilk olarak askeri veterinerlerin memur edilmesi gerektiğini beyan etmiştir. Ali Rıza Bey maddenin, komisyonlara o mahalde bulunan askeri veterinerlerin memur edilmesini, askeri veteriner olmadığı takdirde idari hükümet, hususi veya belediye veterinerlerinin memur edilmesi şeklinde değiştirilmesini teklif etmiştir. Meclis Reisi maddeyi bu değişiklikle oylamaya sunmuştur. Oylama sonucunda madde kabul edilmiştir.²³⁸

Meclis Reisi Vekili Nurettin Ali Bey'in başkanlığında gerçekleşen oturumda genel sağlığı koruma kanununun maddelerinin müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun üçüncü maddesi Sağlık ve Sosyal Yardım Vekâletinin, bütçesi ile doğrudan doğruya yerine getireceği hizmetlere ilişkindir. Söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, İktisat Vekâletinin doğrudan doğruya ürettiği aşı ve serumlar olduğunu ve bunların hayvan hastalıkları tedavisinde kullanıldığını hatırlatmıştır. Bu sebeple İktisat Encümeni'nin yalnızca insan sağlığı için üretilecek aşuları Sağlık Vekâletinin karşılaması gerektiğini uygun gördüğünü beyan etmiştir. Ali Rıza Bey, üçüncü maddede yer alan aşı ve serumların üretimi konusunun İktisat Encümeni kararına göre kabul edilmesini talep etmiştir.²³⁹

---

²³⁷*Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.IX, 40.Birleşim, 04.03.1929, ss. 17-18.

²³⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.XII, 75.Birleşim, 02.06.1929, ss. 258-259.

²³⁹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVIII, 48.Birleşim, 17.04.1930, ss. 68-69.

2. MEHMET NURİ URAL

2.1. Hayatı

Mehmet Nuri Ural 1869 yılında Trabzon'da doğmuştur. Babasının adı Nalbantzade Salih Rasih Efendi, annesinin adı Mahbube Hanım'dır. Hacer Namiye Hanım ile evli olan Ural, Salih ve Emine Melahat adlarında iki çocuk sahibi olmuştur. Mehmet Nuri Ural, Baytar Askeri Rüştüyesi ve Kuleli Tıbbiye İdadisini birincilik ile bitirmiş, 1890 yılında Harp Okulu Baytarlık Bölümüne girmiştir. 1890 yılında girdiği imtihanı kazanarak eğitimine Fransa Alfor Baytar Okulu'nda devam etmiştir. 1894 yılında teğmenlik rütbesi hemen bir yıl sonra ise yüzbaşılık rütbesine yükselen Ural, 1895 yılında mezun olarak Gümüş Laboratuvar Madalyası kazanmıştır. Vatana dönerek 1896 yılında Harbiye İntani Hastalıkları Öğretmen Yardımcılığı görevine atanmıştır. 1897 yılında 3 ay süre ile Romanya sınırında görev alan Ural daha sonra tekrar öğretmenlik mesleğine geri dönmüştür. 1897 yılında Dördüncü Mecidi ile şereflendirilmiştir. 1898 yılında kıdemli yüzbaşı rütbesine yükselmiş, aynı yıl içerisinde Harp Okulu Öğretmenliğine atanmıştır. Ural, 1899 yılında Dördüncü Osmani Nişanı kazanmıştır. 1900 yılında binbaşı rütbesine yükselen Ural, yedi sene sonra albaylık rütbesine terfi etmiştir. Ancak 1909 yılında Tasfiye-i Rütbe Komisyonu raporu sonucunda rütbesi binbaşılığa düşürülmüştür.²⁴⁰

Mehmet Nuri Ural, 1909 yılında rütbesi düşürüldükten sonra Askeri Baytar Okulu Öğretmenliğine atanmıştır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında, 1914'te yarbay, 1916'da ise tekrar albaylık rütbesine yükselen Ural, Harp Madalyası ve Muharebe Gümüş Liyakat Madalyası kazanmıştır. Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalanmasından sonra 1919 yılında sağlık sorunları sebebiyle askerlik mesleğinden emekliye ayrılmıştır. Ural, TBMM Üçüncü Dönemi için yapılan seçimlere katılmış ve 419 oy kazanarak Mardin Mebusluğuna seçilmiştir. 17 Kasım 1927 tarihinde mebusluk mazbatasını onaylanmış ve bu dönemde Ziraat ve İktisat encümenlerinde görev almıştır. TBMM Dördüncü ve Beşinci Dönemlerinde Maraş Mebusluğu görevini yürüten Mehmet Nuri Ural, 18 Nisan 1942 tarihinde vefat etmiştir.²⁴¹

---

²⁴⁰ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Üçüncü Dönem 1927-1931*, ss. 486-487.

²⁴¹ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Üçüncü Dönem 1927-1931*, ss. 486-487.

2.2. Meclis Faaliyetleri

2.2.1. Takrirleri (Önergeleri)

Mardin Mebusu Nuri Bey ve Bursa Mebusu Refik Bey, Askeri Veterinerlik Uygulama Okulu öğretmeni merhum Binbaşı Ahmet ve yardımcısı merhum Yüzbaşı Hüdai Beylerin eşleri ile çocuklarına maaş bağlanması için takrir vermişlerdir. Meclis Reisi, vatan hizmeti tertibinden maaş tahsisi bağlanması hakkında olan bu takririn bütçe encümenine havale edildiğini beyan etmiştir.²⁴² Meclis Reisi Kazım Paşa (Özalp) başkanlığındaki oturumda Mardin Mebusu Nuri Bey ve Bursa Mebusu Refik Bey'in, Askeri Veterinerlik Uygulama Okulu öğretmeni merhum Binbaşı Ahmet ve yardımcısı merhum Yüzbaşı Hüdai Beylerin eşleri ile çocuklarına maaş bağlanması için vermiş oldukları takrir ve bütçe encümeni mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun birinci maddesi, Binbaşı Ahmet ve Yüzbaşı Hüdai Beylerin ailelerine 2500 lira ikramiye verilmesine dairdir. Kanunun ikinci maddesi, kanunun yürürlüğe gireceği tarihin 01.06.1928 olduğuna dairdir. Kanunun üçüncü ve son maddesi ise, kanunu icraya yetkili kişinin Maliye Vekili olduğuna dairdir. Üç madde de oylanarak kabul edilmiştir.²⁴³ Tüm maddelerin kabul edilmesinden sonra, kanun isim tayini (tayini esami) ile oylamaya sunulmuştur. İsim tayini yoklama yoluyla yapılmıştır. 4/24 numaralı kanunun oylamasına 161 mebus katılmıştır. Oylamaya katılan mebusların 161'i de kabul oyu vermiştir.²⁴⁴ Sonuç olarak, 07.04.1928 tarihli 4/24 numaralı Askeri Veterinerlik Uygulama Okulu öğretmeni merhum Binbaşı Ahmet ve yardımcısı merhum Yüzbaşı Hüdai Beylerin eşleri ile çocuklarına maaş bağlanmasına dair takrir kabul edilmiştir. Kanun Resmi Gazetede 04.06.1928 tarihinde 904 numaralı karar ile yürürlüğe girmiştir.²⁴⁵

---

²⁴²*Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.III, 58.Birleşim, 07.04.1928, s. 105.

²⁴³*Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.IV, 81.Birleşim, 23.05.1928, ss. 318-319.

²⁴⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.IV, 81.Birleşim, 23.05.1928, s. 330.

²⁴⁵*Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Kanunlar Dergisi*, C.XI, Kanun No:1323.

2.2.2. Teklifleri

Mardin Mebusu Nuri Bey ve Yozgat Mebusu Tahsin Bey, kelebek hastalığının distofajin veya benzeri ilaçlarla ortadan kaldırılması ve diğer parazit hastalıklarının tedavisi hakkında kanun teklifi vermişlerdir. Bu kanun teklifi ziraat ve bütçe encümenlerine havale edilmiştir.²⁴⁶ Ancak Nuri Bey 02.02.1931 tarihli 25.birleşimde, vermiş olduğu bu kanun teklifinin kendisine iade edilmesi hakkında takrir vermiştir ve Meclis Reisi teklifin kendisine iade edildiğini beyan etmiştir.²⁴⁷

2.2.3. Konuşmaları

Meclis Reisi Vekili Nurettin Ali Bey'in başkanlığındaki oturumda genel sağlığı koruma kanununun maddelerinin müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun üçüncü maddesi Sağlık ve Sosyal Yardım Vekâletinin, bütçesi ile doğrudan doğruya yerine getireceği hizmetlere ilişkindir. Söz alan Mardin Mebusu Nuri Bey, genel sağlığı korumak için kullanılan serumların hayvanlar ve insanlar için üretildiğini, bazı serumların hem hayvan hem de insanlar üzerinde kullanıldığını beyan etmiştir. Nuri Bey, bu sebeple üçüncü maddenin aynen kabul edilmesini talep etmiştir.²⁴⁸

3. AHMET İRFAN ALPAYA

3.1. Hayatı

Ahmet İrfan Alpaya, 1885 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babasının adı Ferit Efendi, annesinin adı Esmâ Şayan Hanım'dır. Emine Vedia Hanım ile hayatını birleştiren Alpaya, Fethiye Reha adında bir çocuk sahibi olmuştur. 1899 yılında Harp Okulu'na girmiş, 1902 yılında topçu teğmen rütbesi ile mezun olarak Edirne'de göreve başlamıştır. 1909 yılında üsteğmen rütbesine terfi eden Ahmet İrfan Alpaya, bir ay sonra ordudaki görevlerinden istifa etmiştir. 1912-1913 yılları arasında

²⁴⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.III, 51.Birleşim, 08.03.1928, s. 14.

²⁴⁷*Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.XV, 25.Birleşim, 02.02.1931, s. 3.

²⁴⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVIII, 48.Birleşim, 17.04.1930, s. 69.

Balkan Savaşları'na katılmış, 1914 yılının ağustos ayında Birinci Dünya Savaşı seferberliği sebebiyle silahaltına alınmıştır. Ancak sağlık sorunları sebebiyle Ekim ayında terhis edilmiştir. Ordudan ayrıldıktan sonra 1910 yılında İstanbul Hukuk Fakültesini kazanan Alpaya, 1914 yılında mezun olarak İstanbul Barosu'na kayıtlı avukatlık mesleğine başlamıştır.²⁴⁹

Ahmet İrfan Alpaya, avukatlık mesleğine devam ederken TBMM Üçüncü Dönemi için yapılan seçimlere katılmış, 419 oy kazanarak Mardin Mebusluğuna seçilmiştir. 17 Kasım 1927 tarihinde mebusluk mazbatasını onaylanmış ve bu dönemde Adalet ve Soruşturma encümenlerinde görev almıştır. TBMM Dördüncü, Beşinci, Altıncı, Yedinci ve Sekizinci Dönemlerinde de Mardin Mebusluğu görevini sürdürmüştür. Yabancı dili Fransızca olan Alpaya kendi isteği ile avukatlık mesleğinden 1941 yılında emekliye ayrılmıştır. 2 Ocak 1951 tarihinde hayatını kaybetmiştir.²⁵⁰

3.2. Meclis Faaliyetleri

3.2.1. Takrirleri (Önergeleri)

Meclis Reisi Vekili Nurettin Ali Bey başkanlığında 27.04.1929 tarihli 58.birleşimde Mardin Mebusu İrfan Ferit Bey ve Kayseri Mebusu Hasan Ferit Bey, köy kanununun kırk dördüncü maddesinin açıklanmasına dair takrir vermişlerdir. Takrir dâhiliye encümenine havale edilmiştir.²⁵¹ Meclis Reisi Vekili Hasan Bey'in başkanlığında 29.03.1930 tarihli 41.birleşimde Mardin Mebusu İrfan Ferit Bey ve arkadaşının vermiş oldukları, 4/53 numaralı köy kanununun kırk dördüncü maddesinin açıklanmasına dair takriri ve dâhiliye encümeni mazbatasını gündeme alınmıştır.²⁵² Meclis Reisi Vekili Refet Bey'in başkanlığında 03.04.1930 tarihli 43.birleşimde İrfan Ferit Bey ve arkadaşının vermiş olduğu 4/53 numaralı takriri ile dâhiliye encümeni mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Dâhiliye encümeni

²⁴⁹ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Üçüncü Dönem 1927-1931*, s. 481.

²⁵⁰ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Üçüncü Dönem 1927-1931*, ss. 481-482.

²⁵¹ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.X, 58.Birleşim, 27.04.1929, s. 124.

²⁵² *Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVII, 41.Birleşim, 29.03.1930, s. 94.

mazbatasında, maddenin açıklanmasına gerek görülmediği belirtilmiştir.²⁵³ Meclis Reisi encümenin mazbatasını oylamaya sunmuştur ve oylama sonucunda encümen mazbatasını kabul edilmiştir.²⁵⁴

3.2.2. Teklifleri

Mardin Mebusu İrfan Ferit Bey ve arkadaşı Kayseri Mebusu Ferit Bey, muhtelif makam veya heyetlerin para cezası vermesi, sanat ve ticaretten men etme yükümlülüklerinin kaldırılması hakkında kanun teklifi vermişlerdir. Kanun teklifi dâhiliye ve adliye encümenlerine havale edilmiştir.²⁵⁵ Ancak İrfan Ferit Bey 14.04.1930 tarihli 47.birleşimde, vermiş olduğu bu kanun teklifinin kendisine iade edilmesi hakkında tahrir vermiştir ve Meclis Reisi teklifin kendisine iade edildiğini beyan etmiştir.²⁵⁶

3.2.3. Konuşmaları

TBMM Üçüncü Dönemi Meclis faaliyetlerinde konuşması bulunmamıştır.

4. ABDÜRREZAK ŞATANA

4.1. Meclis Faaliyetleri

4.1.1. Tahrirleri (Önergeleri)

TBMM Üçüncü Dönemi Meclis faaliyetlerinde tahriri bulunmamıştır.

---

²⁵³ Mazbatalar ile ilgili sayfa numaraları verilmediğinden dipnotların bu şekilde verilmesi uygun görülmüştür. *Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Mazbataları*, C.XVIII, 43.Birleşim, Sıra No:99.

²⁵⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVIII, 43.Birleşim, 03.04.1930, s. 8.

²⁵⁵*Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.V, 6.Birleşim, 22.11.1928, s. 54.

²⁵⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVIII, 47.Birleşim, 14.04.1930, s. 49.

4.1.2. Teklifleri

TBMM Üçüncü Dönemi Meclis faaliyetlerinde teklifi bulunamamıştır.

4.1.3. Konuşmaları

TBMM Üçüncü Dönemi Meclis faaliyetlerinde konuşması bulunamamıştır.

5. YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU

5.1. Meclis Faaliyetleri

5.1.1. Takrirleri (Önergeleri)

TBMM Üçüncü Dönemi Meclis faaliyetlerinde takriri bulunamamıştır.

5.1.2. Teklifleri

TBMM Üçüncü Dönemi Meclis faaliyetlerinde teklifi bulunamamıştır.

5.1.3. Konuşmaları

TBMM Üçüncü Dönemi Meclis faaliyetlerinde konuşması bulunamamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÖRDÜNCÜ DÖNEM MARDİN MİLLETVEKİLLERİ ve MECLİS FAALİYETLERİ

1. ALİ RIZA ERTEN

1.1. Meclis Faaliyetleri

1.1.1. Takrirleri (Önergeleri)

TBMM Dördüncü Dönemi Meclis faaliyetlerinde takriri bulunamamıştır.

1.1.2. Teklifleri

Meclis Reisi Vekili Hasan Bey başkanlığında 27.03.1933 tarihli 33.birleşimde Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, vilayetler, belediyeler, devlet tarafından kara nakliye araçlarından alınan vergi ve resimlerin tek elden toplanması hakkında kanun teklifi vermiştir. Bu kanun teklifi dâhiliye, maliye ve bütçe encümenlerine havale edilmiştir.²⁵⁷ Ancak bu teklifin akıbeti hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır.

1.1.3. Konuşmaları

Tütün tekeli kanununun 42.maddesine bir fıkra eklenmesi hakkında 1/37 numaralı kanun teklifi ve iktisat encümeni mazbatasının ikinci kez müzakerelerine başlanmıştır. Teklifin birinci maddesinin müzakerelerinden hemen sonra söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, bir düzeltme teklifinde bulunmuştur. Ali Rıza Bey, teklifinin şahsı adına olduğunu söylemiş ve kanun teklifindeki ikinci ve üçüncü maddelerin yerlerinin değiştirilmesini talep etmiştir. Meclis Reisi, düzeltmenin

---

²⁵⁷ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.XIII, 33.Birleşim, 27.03.1933, s. 48.

kanunun birinci müzakereleri esnasında yapıldığını hatırlatarak müzakerelere devam etmiştir.²⁵⁸

Meclis Reisi Kazım Paşa (Özalp) başkanlığındaki oturumda muamele vergisi kanununun müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun beşinci maddesinin müzakereleri sırasında İstanbul Mebusu H. Vasıf Bey taktir vermiştir. Taktirinde, ipekçilik dışında sanayi üretimi için ham maddelerden pay olarak alınan yüzde kırkılık oranın, yüzde elliye yükseltilmesi ve bu bedelin de satış değeri üzerinden alınmasını talep etmiştir. Söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, Vasıf Bey'in taktirini eleştirmiştir. Ali Rıza Bey, encümenin yüzde kırkılık oranda indirim yaptığını ve sadece yüzde onluk oranın vergiye tabi tutulduğunu hatırlatarak, encümenin kararının aynen kabul edilmesini talep etmiştir. Uzun süren tartışmalar sonucunda Vasıf Bey'in taktiri kabul edilmemiş ve madde encümenin gönderdiği şekliyle kabul edilmiştir. Muamele Vergisi Kanununun yirmi ikinci maddesi, kanunun yayınlandığı tarihten on beş gün sonra yürürlüğe gireceğine dairdir. Maddenin müzakereleri sırasında söz alan Bursa Mebusu Rüştü Bey, maddede süre belirtilmesine lüzum olmadığını ve bu kaydın kaldırılması gerektiğini beyan etmiştir. Bunun üzerine Mardin Mebusu Ali Rıza Bey İktisat Encümeni Mazbata Muharriri sıfatıyla, kanunun içeriği sebebiyle muhasebe işleri için birtakım defterlerin düzenlenmesi ve onaylanması gerekeceğini hatırlatmıştır. Ali Rıza Bey, ayrıca muamele hesaplarının da ayrılması gerektiği için süre konulduğunu beyan etmiştir. Madde oylanarak aynı şekilde kabul edilmiştir.²⁵⁹

Türkiye Cumhuriyeti ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasında imzalanan ticaret ve denizyolu taşımacılığı antlaşmasının onaylanması hakkında 1/151 numaralı kanun layihası ile iktisat ve hariciye encümenlerinin mazbatalarının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun müzakereleri esnasında söz alan Artvin Mebusu Memet Asım Bey, iktisat encümeni mazbatasında Rusya'ya ihraç edilecek ürünlerin tutarının yedi buçuk milyon dolar olduğunu ve bu paydan beş yüz bin dolarlık kısmın şark vilayetlerinden alınacağını yazdığını bu sebeple şark vilayetleri tabiri ile nerelerin kastedildiğinin açıklanmasını talep etmiştir. Bunun üzerine iktisat encümeni adına söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, Ardahan, Kars, Erzurum,

---

²⁵⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.II, 14.Birleşim, 15.06.1931, s. 71.

²⁵⁹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.III, 33.Birleşim, 21.07.1931, ss. 270-276.

Artvin, Iğdır ve çevresinin kastedildiğini ifade etmiştir. Giresun Mebusu Kazım Bey'in, Sovyetlerin bu illerden hangi ürünleri alacağını sorması üzerine Ali Rıza Bey, o bölgeye ait olan hayvansal ve bitkisel ürünlerin ihraç edileceğini beyan etmiştir.²⁶⁰

Meclis Reisi Vekili Refet Bey başkanlığındaki oturumda, 22 Temmuz 1931 tarihli ve 1873 numaralı kanuna eklenmek üzere 1/186 numaralı kanun layihası ile adliye ve iktisat encümenleri mazbatalarının müzakerelerine başlanmıştır. Kanun ikinci maddesi üzerine yaşanan tartışmalar sırasında İktisat Encümeni Mazbata Muharriri sıfatıyla Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, ikinci maddede yazım hatası olmadığını açıklamıştır. Ali Rıza Bey, ikinci maddede belirtilen heyetlerin sayısının artırılmasının gerekli görüldüğünü açıklayarak, böylece İstanbul, İzmir gibi büyük şehirlerde tek bir heyetin ticari meseleleri sonuçlandırmakta yetersiz kalınmayacağını belirtmiştir. Sonuç olarak ikinci madde encümene iade edilmiştir.²⁶¹

Bitkileri kontrol ve temizleme kurumları yapılması hakkında 1/787 numaralı kanun layihası ile ziraat ve bütçe encümenleri mazbatalarının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun müzakereleri sırasında söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, kanunun önemli hususlar içerdiğini beyan etmiştir. Ali Rıza Bey önemli hususlardan birinin, ihraç edeceğimiz bitkiler ve bitkisel ürünlerin tohumlarının kontrollerinden önce, ithal edeceğimiz ürünlerden ülkemize ait ürünlere bulaşabilecek hastalıkların engellenmesi ve steril edilmesi olduğunu beyan etmiştir. Ali Rıza Bey hastalıkların engellenmesi için gümrüklerimizde ziraat memurları olduğunu hatırlatarak, memurların muayene için ellerinde gerekli araç ve gerecin olmamasından yakınmıştır. Bitkileri kontrol ve temizleme kurumları yapılması hakkındaki kanun için sözlerine devam eden Ali Rıza Bey, Vekâletin bitkisel ve hayvansal ürünlerin muayene ve arınık edilmesi için bu kurumların kurulmasını talep ettiğini ancak kurumların bu muayeneleri nasıl tatbik edeceği ile ilgili hüküm içermediğini beyan etmiştir. Ali Rıza Bey, kanunun her türlü bitki ve bitkisel ürünleri arınık edeceği gibi bir fikir verdiğini açıklayarak, kanunun tam olarak ne demek istediğinin açıklanması ve düzeltilmesi için takrir takdim etmiştir. Ancak Meclis Reisi, kanunun birinci maddesinin

---

²⁶⁰*Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.III, 34.Birleşim, 22.07.1931, ss. 351-318.

²⁶¹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Meclis Tutanakları*, C.V, 18.Birleşim, 28.12.1931, ss. 119-127.

düzeltilmesi şeklinde verilen tavrın genel kurul müzakereleri esnasında dikkate alınamayacağını beyan etmiştir.²⁶²

2. ABDÜRREZAK ŞATANA

2.1. Meclis Faaliyetleri

2.1.1. Tavrleri (Önergeleri)

TBMM Dördüncü Dönem Meclis faaliyetlerinde tavrı bulunamamıştır.

2.1.2. Teklifleri

TBMM Dördüncü Dönem Meclisi faaliyetlerinde teklifi bulunamamıştır.

2.1.3 Konuşmaları

TBMM Dördüncü Dönem Meclis faaliyetlerinde konuşması bulunamamıştır.

3. AHMET İRFAN ALPAYA

3.1. Meclis Faaliyetleri

3.1.1. Tavrleri (Önergeleri)

TBMM Dördüncü Dönem Meclis faaliyetlerinde tavrı bulunamamıştır.

3.1.2. Teklifleri

TBMM Dördüncü Dönem Meclis faaliyetlerinde teklifi bulunamamıştır.

---

²⁶²*Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Meclis Tutanakları, C.XXI, 37.Birleşim, 09.04.1934, ss. 39-43.*

3.1.3. Konuşmaları

TBMM Dördüncü Dönemi Meclis faaliyetlerinde konuşması bulunamamıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BEŞİNCİ DÖNEM MARDİN MİLLETVEKİLLERİ ve MECLİS FAALİYETLERİ

1. HASAN EDİP ERGİN

1.1. Hayatı

Hasan Edip Ergin 1884 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babasının adı Ali Kemal Bey, annesinin adı Emine Hanım'dır. Emetullah Feride Hanım ile evlenen Ergin, Feridun Kemal ve Abdülaziz Oğuz adında iki evlat sahibi olmuştur. Hukuk öğrenimi görmüş, 18 Ocak 1902 tarihinde Tophane-i Amire Tahrirat Kitabetine atanmış ve 7 yıl sonra bu kurumun müdürlüğüne seçilmiştir. 1911 yılında Jandarma Kumandanlığı İkinci Şube Mümeyyizliği, 1912'de Birinci Ordu İdare Heyeti Birinci Şube Mümeyyizliği, 13 Aralık 1917 tarihinde Sekizinci Ordu Müşavirliği görevlerinde bulunmuştur. 8 Temmuz 1920 tarihinde Heyeti Temyiz Üyeliği, 13 Kasım 1920'de Divanı Temyiz Askeri Üyeliği ve on gün sonra Adliye Üyeliği görevlerini de üstlenmiştir. 22 Kasım 1921 tarihinde Müdafaa-i Milliye Vekâleti Umumi Mehakim Müdüriyeti emrine giren Ergin, 8 Nisan 1924 tarihinde Dâhiliye Vekâleti Hukuk Müşavirliği görevine atanmıştır.²⁶³

Hasan Edip Ergin, 31 Aralık 1927 tarihinde Şurayı Devlet Maliye ve Nafia İkinci Üyeliğine atanmıştır. 28 Şubat 1935 tarihinde mebusluk seçimlerine katılacak olması sebebiyle memuriyet hayatından ayrılmıştır. TBMM Beşinci Dönemi için yapılan mebusluk seçimlerine katılarak Mardin Mebusu seçilmiştir. Mebusluk mazbatasını 7 Mart 1935 tarihinde onaylanan Ergin bu dönemde, Anayasa encümeni üyeliği ve kâtipliğine, son üç yılında ise Dâhiliye encümeni kâtipliğine seçilmiştir. Afyonkarahisar-Karakuyu arasında yapılan demiryolunun açılışına katılan heyette yer alan Ergin, TBMM Altıncı ve Yedinci Dönemlerinde de Mardin Mebusluğu görevini

---

²⁶³ Güneş, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Beşinci Dönem 1935-1939*, s. 566.

sürdürmüştür.²⁶⁴ Ayrıca Edip Ergin'in mebusluk görevinin dışında Polis Enstitüsü ve Jandarma Subay Okulu'nda öğretmenlik görevini yaptığı tespit edilmiştir.²⁶⁵ Hasan Edip Ergin 30 Ağustos 1949 tarihinde hayatını kaybetmiştir.²⁶⁶

1.2. Meclis Faaliyetleri

1.2.1. Takrirleri (Önergeleri)

Meclis Başkanı Vekili Nuri Conker başkanlığında gerçekleşen oturumda Mardin Mebusu Edip Ergin, dilekçe encümeninin 07.06.1935 tarihli haftalık karar cetvelindeki 92 sayılı kararı için takrir vermiştir. Bu takrirden, Milli Müdafaa Vekâleti eski emeklilik şubesi müdürü Kemalettin için emeklilik maaşının kanuna aykırı şekilde tahsis edildiğini bu sebeple dilekçe encümeninin verdiği kararının incelenmesi ve müzakeresini talep etmiştir. Encümen ise başkanlığa sunduğu kararında, Edip Ergin'in takririnin uygun olduğunu ve yapılan hatanın sonradan fark edildiğini bildirmiştir.²⁶⁷ Yapılan oylama sonucunda Edip Ergin'in vermiş olduğu takrir kabul edilmiştir.

1.2.2. Teklifleri

Mardin Mebusu Edip Ergin, kanunların ve düzenlemelerin yayınlanması, ilan edilmesi ve yürürlüğe girme tarihi hakkındaki kanunun beşinci maddesine bir fıkra eklenmesine dair 2/11 numaralı kanun teklifinde bulunmuştur. Bu kanun teklifi dâhiliye, anayasa ve adliye encümenlerine havale edilmiştir.²⁶⁸ Ancak Edip Ergin 09.12.1935 tarihli 14.birleşimde, vermiş olduğu bu kanun teklifinin kendisine iade

---

²⁶⁴ Güneş, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Beşinci Dönem 1935-1939*, ss. 566-567.

²⁶⁵ BCA, 490.1.0.0.235.929.5, 31.12.1938.

²⁶⁶ TBMM Albümü 1920-2010 1.Cilt 1920-1950, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2010, s. 279.

²⁶⁷ Türkiye Büyük Millet Meclisi Beşinci Dönem Mazbataları, C.IV, 38.Birleşim, Sıra No:215.

²⁶⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi Beşinci Dönem Meclis Tutanakları, C.II, 21.Birleşim, 29.04.1935, s. 140.

edilmesi hakkında takrir vermiştir ve Meclis Başkanı teklifin kendisine iade edildiğini beyan etmiştir.²⁶⁹

1.2.3. Konuşmaları

Meclis Başkanı Vekili Nuri Conker başkanlığındaki oturumda, askerlik yükümlülüğü kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair kanun layihası ve milli müdafaa encümeni mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun birinci maddesi, askerlik yükümlülüğü adıyla geçen kanunun isminin “askerlik kanunu” olarak değiştirilmesine dairdir. Söz alan Edip Ergin, askerlik yükümlülüğü kanununda her Türk erkeğinin askerlik yapmakla yükümlü olduğunu, ordu içi hizmet kanununda ise askerlik Türk vatanının bağımsızlığını ve özgürlüğünü korumak için savaş sanatını öğrenmekle yükümlü olan ve bu yükümlülük altına girenlere denilir şeklinde olduğunu beyan etmiştir. Bu sebeplerle kanunun adı değiştirilirken, kanunlarda yer alan yükümlülük kelimesi ile ilgili bir çalışma olup olmadığını sormuştur. Edip Ergin’e cevaben General Kazım Sevüktekin, metinlerde geçen yükümlülük kelimesi ile ilgili bir düzenleme yapılmadığını beyan etmiştir. Kanunun ikinci maddesi müzakere edilirken söz alan Edip Ergin, ikinci madde ile iskân kanununun otuz sekizinci maddelerinin aynı olduğunu ayrıca ikinci maddenin askerlik kanunundan ziyade askerlik muafiyeti kanunu şekline büründüğünü beyan etmiştir. Edip Ergin, askerlik muafiyeti konusunun muhacirler için olduğunu ve muhacirler ile ilgili muafiyetlerin daha önce iskân kanununda belirtilmiş olması sebebiyle, askerlik muafiyeti konusunun da yine iskân kanununda kalmasının yerinde olacağını beyan etmiştir. Ancak yapılan oylama sonucunda madde aynen kabul edilmiştir.²⁷⁰

Meclis Başkanı Vekili Nuri Conker başkanlığındaki oturumda, Gümrük ve Tekel Vekâletinde çalışan memurlara dair kanun layihası ve 1/103 numaralı gümrük ve tekell, bütçe encümenlerinin mazbatalarının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun ikinci maddesi, memurların göreve alınma şartlarına dairdir. İkinci maddenin müzakerelerinde söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin, ikinci maddede yer alan

---

²⁶⁹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Beşinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.VII, 14.Birleşim, 09.12.1935, ss. 42-43.

²⁷⁰*Türkiye Büyük Millet Meclisi Beşinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.VI, 4.Birleşim, 11.11.1935, ss. 39-40.

“zimmet, rüşvet, zimmete para geçirme, hırsızlık, güveni kötüye kullanma sahtekârlık, dolandırıcılık, yalan beyanname, kaçakçılık suçlarından birini veya ağır hapsi gerektirecek bir eylemde bulunmamak” şeklindeki maddenin değiştirilmesini talep eden tahrir vermiştir. Edip Ergin, maddede sayılan bu hükmü eleştirmiş ve daha genel bir ifade ile değiştirilerek takdire bırakılmasının uygun olacağını beyan etmiştir. Sonuç olarak Edip Ergin’in vermiş olduğu tahrir oylanarak kabul edilmiştir ve madde encümenine iade edilmiştir.²⁷¹

Memurlar kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair kanun layihası ile geçici encümen mazbatasının müzakereleri sırasında söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin, kanunun daha önceki müzakerelerde kaldırılması kararlaştırılan dördüncü maddesinin yerine yeni bir teklif yapmıştır. Edip Ergin vermiş olduğu teklif için açıklamalarda bulunmuştur. Buna göre; tahsilini tamamlayan kişilerin mecburi hizmet süreleri, tahsillerinin iki katı kadar olacaktır. Ayrıca memurluğa başlayacak kişiler kadroda açık kontenjan bulunmasa bile stajyer olarak maaşları karşılanmak üzere göreve başlayacaktır. Edip Ergin’in vermiş olduğu bu teklif müzakereler sonucunda oylanarak kabul edilmiştir ve teklif encümenine gönderilmiştir.²⁷² Memurlar kanunun dördüncü maddesi için 11.03.1936 tarihinde Edip Ergin’in vermiş olduğu teklif, Genel Kurul’da görüşülmek üzere encümeninden gelmiştir. Edip Ergin’in vermiş olduğu bu teklifi Yozgat Mebusu Emin Draman eleştirmiştir. Ancak müzakereler sonucunda dördüncü madde oylanarak Edip Ergin’in ve encümenin kararı lehine kabul edilmiştir.²⁷³

Meclis Başkanı Vekili Nuri Conker başkanlığındaki oturumda, yerel yönetimlerin topladığı geçiş resmi bedellerinin İktisat Vekâleti tarafından onaylanmasına dair kanun layihası ile iktisat ve dâhiliye encümenlerinin mazbatalarının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun birinci maddesi, belediye ve köylere ait olan iskele ve rıhtımlardan alınacak geçiş ücreti ve resim tarifelerinin İktisat Vekâleti tarafından belirlenmesine ve Vekâletin tarifelerde değişiklik, muafiyet gibi haklara sahip olduğuna dairdir. Manisa Mebusu Refik İnce, birinci maddede yer

---

²⁷¹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Beşinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.VII, 14.Birleşim, 09.12.1935, ss. 44-45.

²⁷²*Türkiye Büyük Millet Meclisi Beşinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.IX, 38.Birleşim, 11.03.1936, ss. 3-5.

²⁷³*Türkiye Büyük Millet Meclisi Beşinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.IX, 39.Birleşim, 16.03.1936, ss. 8-10.

alan “kanunlara dayanarak” ifadesinden ne kastedildiğini sormuştur. Söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin, birinci maddenin daha önce yürürlüğe girmiş kanunlarla ilişkisi olduğunu bu sebeple ilişkili kanunların tek tek yazılmak yerine “kanunlara dayanan” tabirinin kullanıldığını beyan etmiştir. Müzakereler sonucunda birinci madde oylanarak kabul edilmiştir.²⁷⁴

Kanunun beşinci maddesi iskele, rıhtım ve kanallara ait yıllık brüt gelirlerinin yüzde yirmi beşinin alındığı yerin belediye ve özel idarelerine verilmesine dairdir. Ordu Mebusu Hamdi Yalman, yüzde yirmi beşlik oranın az olduğunu, belediye ve özel idarelere yardım yapılması gerektiğini belirterek, oranın yüzde elliye çıkarılması hakkında takrir vermiştir. Bunun üzerine İktisat Vekili Celal Bayar, yüzde yirmi beşlik oranın az olmadığını belirterek, maddenin encüme gönderilmesi halinde ilave yapılacaksa yapılabileceğini beyan etmiştir. Tartışmalara katılan Manisa Mebusu Refik İnce ise maddeye “köy” ifadesinin de eklenmesi gerektiğini açıklamıştır. Bunun üzerine söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin, bu maddeye konu olan yapıların iskele, rıhtım ve kanal olması sebebiyle “köy” ifadesine gerek olmadığını beyan etmiştir. Müzakereler sonucunda Hamdi Yalman’ın tavrı ile birlikte beşinci madde encüme iade edilmiştir.²⁷⁵

Kanunun altıncı maddesi, ayrı bir idare kurulduktan sonra limanlarda topluma açık iskele yapılması, iskelelerin tamiri gibi işlerin kurulacak idareye ait olacağına ve Hükümet’in gerekli gördüğü takdirde bu işlerin yerel yönetimlere verilebileceğine dairdir. Söz alan Manisa Mebusu Refik İnce, bu maddeye ihtiyaç olmadığını hükümetin, yerel yönetimlere bu işleri verebileceğine dair hakkı kabul ettiğini kanunun amacının kendiliğinden meydana gelmesi sebebiyle kaldırılmasını teklif etmiştir. Mardin Mebusu Edip Ergin altıncı maddede amacın, devletin bu işleri kamu hizmeti olarak görmesi sebebiyle kendi üzerine almak olduğunu belirtmiştir. Edip Ergin, örnek olarak Edirne vilayetinde Meriç kıyısında bir iskele yapılacağı zaman kurulacak olan idare henüz orada vücut bulmamışsa, Edirne’deki mahalli idareye bu yetkinin verileceğini beyan etmiştir. Ancak diğer mebusların maddeyi eleştirmesi üzerine Edip Ergin yapılan eleştirilerde haklılık payı görerek, Mazbata Muharriri

---

²⁷⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi Beşinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XII, 72.Birleşim, 01.06.1936, ss. 15-16.

²⁷⁵*Türkiye Büyük Millet Meclisi Beşinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XII, 72.Birleşim, 01.06.1936, ss. 17-18.

sıfatıyla altıncı maddenin tekrar incelenmek üzere encümenine iade edilmesini talep etmiştir. Sonuç olarak altıncı madde encümenine iade edilmiştir.²⁷⁶

Meclis Başkanı Vekili Nuri Conker başkanlığında gerçekleşen oturumda, vilayet idaresi kanununun 2 ve 71'nci maddelerinin değiştirilmesine dair kanun layihası ile dâhiliye encümeni mazbatasının ikinci müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun birinci maddesi, 2.maddenin değiştirildiğine dairdir ve 1426 sayılı “vilayetler idaresi kanunu” ismi ile geçmektedir. Mardin Mebusu Edip Ergin kanunun birinci maddesi için düzeltme teklifinde bulunmuştur. Buna göre, 1426 sayılı “vilayetler idaresi kanunu” ibaresinin “vilayet idaresi kanunu” olarak değiştirilmesini istemiştir. Yapılan oylama sonucunda teklifi kabul edilmiştir. Kanunun ikinci maddesi ise 71.maddenin değiştirildiğine dairdir ve kanunun hükümlerini yürütmeye yetkilinin İcra Vekilleri Heyeti olduğudur. Yozgat Mebusu Sırrı İçöz'ün, niçin İcra Vekilleri Heyeti şeklinde düzeltildiğini sorması üzerine Mardin Mebusu Edip Ergin, vilayetler idaresi kanunu çıkarıldığında Ziraat, Gümrük ve Tekel Vekâletlerinin olmaması sebebiyle isimlerinin yer almadığını hatırlatarak, bu düzeltmenin daha doğru olduğunu beyan etmiştir.²⁷⁷

Subay ve askeri memurların emekliliği için rütbe ve sınıflarına göre tayin olunan ve yaşları bildirilen 2272 sayılı kanunun değiştirilmesine dair kanun layihası ile milli müdafaa encümeni mazbatasının müzakerelerinin maddelerine geçilmeden önce söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin, kanunun isminin “subay ve askeri memurların emekliliği için rütbe ve sınıflarına göre tayin olunan yaşları bildirilen kanun” şeklinde olması gerektiğini bildirmiştir. Edip Ergin, 2272 sayılı kanunu değiştiren kanun şeklinde bir ismin teknik olarak yanlış olacağını da sözlerine eklemiştir. Bunun üzerine milli müdafaa encümeni adına söz alan General Kazım Sevüktekin, kanunun içeriğine ilişkin bir öneri olmaması münasebetiyle Edip Ergin'in teklifini kabul ettiklerini beyan etmiştir.²⁷⁸

Meclis Başkanı Vekili Hilmi Uran başkanlığındaki oturumda, polis teşkilatı kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun layihası ile dâhiliye ve

---

²⁷⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi Beşinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XII, 72.Birleşim, 01.06.1936, ss. 18-20.

²⁷⁷*Türkiye Büyük Millet Meclisi Beşinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XII, 75.Birleşim, 08.06.1936, ss. 85-86.

²⁷⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi Beşinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XIV, 11.Birleşim, 04.12.1936, ss. 18-19.

bütçe encümenlerinin mazbatalarının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun elli beşinci maddesi, polis memurlarının terfi usullerine dairdir. Elli beşinci maddenin müzakeresi esnasında söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin terfi süresinin, tüm dâhiliye memurları için üç sene hizmet etme şartına bağlı olduğunu beyan etmiştir. Edip Ergin, kanun maddesine bu şart konulmazsa terfi işlemlerinde bir keyfiyete sebebiyet verileceğini bildirmiştir. Edip Ergin bu sebeplerden dolayı bütçe encümeninin belirlediği elli beşinci maddenin yerine, dâhiliye encümeninin belirlediği altmış üçüncü maddenin konmasını teklif etmiştir. Meclis Başkanı bu teklifi oylamaya sunmuştur. Oylama sonucunda Edip Ergin'in teklifi kabul edilerek, elli beşinci madde yerine dâhiliye encümeninin belirlediği altmış üçüncü madde konmuştur.²⁷⁹

Meclis Başkanı Vekili Tevfik Fikret Sılay başkanlığındaki oturumda, orman genel müdürlüğü teşkilat kanununun maddelerinin müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun onuncu maddesi orman genel müdürü ile fenni ve teknik işlerde işe alınacak memurların, meslekleri ile alakalı olmalarına dairdir. Onuncu madde için söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin, bir kamu hizmetine alınacak memurların, o mesleğe ait eğitim ile donatılmış olması gerektiğinin herkesçe bilindiğini ifade etmiştir. Edip Ergin, orman müdürlüğü gibi özel bütçesi olan posta ve demiryolları idarelerinin müdürleri için böyle bir kayıt konmamasına karşın niçin bu kanuna konulduğunu sormuştur. Bunun üzerine genel kurulda uzunca bir tartışma başlamıştır. Edip Ergin, maddeden “orman genel müdürü” ifadesinin kaldırılması için taktir vermiştir. Ancak taktir yapılan oylama sonucunda kabul edilmemiştir ve madde genel kuruldan aynen geçmiştir.²⁸⁰

Beş kaza kurulması hakkında kanun layihası ile dâhiliye ve bütçe encümenleri mazbatalarının müzakerelerinde başlanmıştır. Kanunun ikinci maddesi görüşülürken söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin, 03.06.1937 tarihinde görüşülen emniyet teşkilatı kanununda bir hata yapıldığını tespit ettiğini beyan etmiştir. Edip Ergin, bu hatanın giderilmesi için ikinci maddeye “laboratuvar şefliği” eklendiği takdirde hatanın ortadan kaldırılacağını belirtmiştir. Hatanın kaldırılması adına maddeye “laboratuvar

---

²⁷⁹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Beşinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XIX, 70.Birleşim, 02.06.1937, s. 21.

²⁸⁰*Türkiye Büyük Millet Meclisi Beşinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XIX, 71.Birleşim, 04.06.1937, ss. 77-82.

şefliği” kadrosu eklenmesi için taktir vermiştir. Meclis Başkanı taktiri oylamaya sunmuştur ve oylama sonucunda taktir kabul edilerek, hata ortadan kaldırılmıştır.²⁸¹

Meclis Başkanı Vekili Tefvik Fikret Sılay başkanlığındaki oturumda, İstanbul Üniversitesi’nin genel bütçeye alınmasına dair kanunun bazı maddelerinde değişiklik yapılmasına dair kanun layihası ile bütçe encümeni mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun üçüncü maddesi, kanunun hükümlerini uygulamaya yetkili memurun “kültür” ve “finans” bakanları olduğuna dairdir. Üçüncü madde için söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin, maddede yer alan “kültür” ve “finans” bakanları yerine “Maarif” ve “Maliye” vekilleri tabirinin kullanılmasını talep etmiştir. Bunun üzerine Meclis Başkanı, encümenin fikrinin de aynı yönde olması üzerine teklifi oylamaya sunmuştur. Oylama sonucunda Edip Ergin’in vermiş olduğu teklif kabul edilmiştir.²⁸²

İskân kanununa ek kanun layihası ile milli müdafaa encümeni mazbatasının müzakereleri sırasında söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin, iskân kanununun 31 ile 38.maddeleri arasındaki tüm fasılların muhacirlerin askerlik muafiyetlerine ilişkin hükümler içerdiğini belirtmiştir. Edip Ergin, muhacirlerin askerlik muafiyetine dair 38.madde ile daha önce çıkarılan 2850 sayılı askerlik kanununun ikinci maddesinin benzer hükümler içerdiğini açıklamıştır. Bu sebeplerden dolayı Edip Ergin, müdafaa encümeninin teklif ettiği layihalardan yalnızca birincisinin, iskân encümeninin teklif ettiği layihanın ise aynen kabul edilmesi için taktir vermiştir. Ancak taktiri kabul edilmemiştir.²⁸³

Meclis Başkanı Vekili Tefvik Fikret Sılay başkanlığında gerçekleşen oturumda, noter kanununun müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun ikinci bölümünün kırk sekizinci maddesi noter senetlerinin hüküm ve geçerliliğine dairdir. Kırk sekizinci madde için söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin, maddenin medeni kanunun yedinci maddesini değiştirdiğini beyan etmiştir. Maddeye göre resmi senetlerin doğru olmadığı iddia ve ispat edilemeyip sadece bu resmi senetlerin sahte olduğu iddia edilebileceğini açıklamıştır. Edip Ergin bir örnek vererek bu hususu açıklamaya

---

²⁸¹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Beşinci Dönem Meclis Tutanakları, C.XIX, 73.Birleşim, 09.06.1937, ss. 154-155.*

²⁸²*Türkiye Büyük Millet Meclisi Beşinci Dönem Meclis Tutanakları, C.XIX, 74.Birleşim, 11.06.1937, s. 207.*

²⁸³*Türkiye Büyük Millet Meclisi Beşinci Dönem Meclis Tutanakları, C.XIV, 50.Birleşim, 18.04.1938, ss. 103-106.*

çalışmıştır. Örnek olarak, bir tüccarın yakın bir tüccar arkadaşından bin liralık bir senet alarak kredisini artırmak yoluyla sermaye kazandığını ve bunun noter huzurunda senet ile resmiyete döküldüğünü anlatmıştır. Bu senet imzalandıktan sonra alacaklı öldüğü zaman varisleri bu senedi işleme koyarak bin liralık hak iddia ettiği takdirde, kırk sekizinci madde ile sahte olmayan bu senedi yargıcın bilmesine rağmen alacaklı varislerin lehine sonuçlandıracağını açıklamıştır. Bu örnekteki gibi durumların önüne geçilebilmesi için kırk sekizinci maddenin değiştirilmesi için tahrir vermiştir. Ancak tahriri oylanarak kabul edilmemiştir ve madde genel kuruldan aynen geçmiştir.²⁸⁴

Meclis Başkanı Vekili Tefik Fikret Sılay başkanlığında gerçekleşen oturumda, Danıştay kanunu layihası ile adliye ve bütçe encümenleri mazbatalarının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun yedinci bölümünün yirmi dokuzuncu maddesi idari davaların dilekçe vasıtası ile açılacağına ve dilekçelerin nasıl olacağına dairdir. Yirmi dokuzuncu madde için söz alan Edip Ergin, dava dilekçesinde bir eksiklik olduğu zaman, dava dilekçesinin reddine mi karar verileceğini yoksa eksikliğin bildirilerek düzeltilmesi mi isteneceğini sormuştur. Ayrıca, dilekçe reddedildiği takdirde zamanaşımı için usulün ne olacağını sormuştur. Adliye encümeni adına Ali Rıza Türel, eksiklikler sebebiyle hakkın kaybolmayacağını beyan etmiştir. Müzakereler sonucunda madde oylanarak kabul edilmiştir. Kanunun otuz birinci maddesi idari kaza sebebiyle Danıştay'a dava açma süresinin idarenin vermiş olduğu kazadan haberdar olduğundan itibaren altmış gün, çıkan kararlara karşı ise temyize başvurma süresinin altmış gün olduğuna dairdir. Otuz birinci madde için söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin, hükümetin teklifinde bu sürenin doksan gün olduğunu hatırlatmıştır. Ayrıca dâhiliye encümeninden de sürenin doksan gün olması yönünde teklif gelmesine rağmen sürenin altmış güne indirilmesini yanlış bulduğunu beyan etmiştir. Edip Ergin, hakkaniyete ve adalete daha uygun olacağını düşündüğünü beyan ederek bu sürenin doksan gün olarak düzeltilmesini teklif etmiştir. Edip Ergin'in vermiş olduğu bu düzeltme teklifini Meclis Başkanı oylamaya sunmuştur. Oylama sonucunda Edip Ergin'in teklifi kabul edilerek, süre doksan gün olarak düzeltilmiş ve madde genel kuruldan geçmiştir.²⁸⁵

---

²⁸⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi Beşinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXVI, 76.Birleşim, 15.06.1938, ss. 161-163.

²⁸⁵*Türkiye Büyük Millet Meclisi Beşinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXVIII, 12.Birleşim, 16.12.1938, ss. 63-64.

Kanunun kırk dokuzuncu maddesi rapor yazıcı üyenin gelen evraklar üzerinde yapacağı incelemeleri ve tarafların iddialarının içerikleri ile ilgili raporunu ilgili dava dairelerine veya dava daireleri genel heyetine bildirmesine dairdir. Konya mebusu Ali Rıza Türel maddede geçen “ rapor yazıcı üye” kelimesinin kaldırılması gerektiğini beyan etmiştir. Bunun üzerine söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin, “rapor yazıcı üye” kelimesi çıkarıldığı takdirde, dava dosyasını inceleme görevinin en alt hiyerarşide bulunan memurlara kadar verilebileceğini beyan etmiştir. Bu sebepten dolayı Edip Ergin, maddenin aynen kabul edilmesi gerektiğini beyan etmiştir. Sonuç olarak, Edip Ergin’in bu görüşleri kabul edilmesine rağmen madde için başka düzenlemeler yapılarak genel kuruldan geçirilmiştir.²⁸⁶

Danıştay kanunu layihası ile adliye ve bütçe encümenleri mazbatalarının müzakerelerine devam edilmiştir. Kanunun yirmi sekizinci maddesi içtihatların birleştirilmesine dairdir. Söz alan Edip Ergin, iki dava dairesi arasında aynı hususta farklı görüş verildiği takdirde, içtihatları birleştirme kurulunun bu konuda kesin kararı vermek için uzun süredir kurulu olduğunu hatırlatmıştır. Edip Ergin adliye encümeninin, bütçe encümeni tarafından hazırlanan içtihatları birleştirme konusunda hazırlamış olduğu yirmi sekizinci maddeyi uygun görmemesini eleştirmiştir. Adliye encümeninin, içtihatları birleştirme kurulunu yasama yorumu ile adli yorum arasında oluşan farkı belirleyen, hukuka aykırı bir keyfiyete ait gördüğünü ve bunun büyük bir hata olduğunu belirtmiştir. Yine adliye encümeninin Danıştay başkanının görüşünün üstün tutulduğu gibi bir karara vardığını ve bunun da yanlış olduğunu uzunca açıklamıştır. Edip Ergin yirmi sekizinci madde için adliye encümeninin bu kararının reddini, bütçe encümeninin kararının kabulünü talep ederek ve bu yönde taksir vererek sözlerini sonlandırmıştır. Meclis Başkanı taksiri oylamaya sunmuş ve oylama sonucunda Edip Ergin’in taksiri kabul edilerek bütçe encümeninin vermiş olduğu yirmi sekizinci madde kabul edilmiştir.²⁸⁷

---

²⁸⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi Beşinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXVIII, 12.Birleşim, 16.12.1938, ss. 66-67.

²⁸⁷*Türkiye Büyük Millet Meclisi Beşinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXVIII, 14.Birleşim, 21.12.1938, ss. 89-98.

2. OSMAN NECATİ DİNÇER

2.1. Hayatı

Osman Necati Dinçer 1878 yılında Lefke-Osmaneli’nde doğmuştur. Babasının adı Şakir, annesinin adı Emine Hanım’dır. Evli ve dört çocuk sahibi olan Dinçer, hukuk eğitimi almıştır. 9 Mayıs 1892 tarihinde Ertuğrul Müddeiumumilik Kalemi Kitabeti ile görevine başlamıştır. 15 Ekim 1892 ile 13 Ocak 1893 tarihleri arasında Ceza Dairesi Zabıt Kitabeti görevinde bulunmuştur. Necati Dinçer, 1 Ocak 1895’de Sukut Bidayet Müstantik Muavinliğine atanmış aylar sonra 23 Kasım 1896’da görevinden istifa etmiştir. 1898-1903 yılları arasında Girmasti, Mihaliç ve Etranuş Bidayet Mahkemelerinde çeşitli görevler üstlenen Dinçer, 3 Ocak 1904 tarihinde açığa alınmıştır. 1904-1913 yılları arasında Taşlıca, İştıp, Köprülü, Kosova, Kalkandelen, Eskice, Vize ve Alacadağ bölgelerinde Bidayet Mahkemeleri ile Bidayet Müddeiumumiliklerinde çalışmıştır. 12 Ekim 1913’te Edirne İstinaf Üye Mülazımlığına, 1915’te Karaman Bidayet Mahkemesi Üyeliğine atanan Dinçer, 1921 yılına kadar Gelibolu, Isparta, Kütahya ve Tenus’ta görevler almıştır.²⁸⁸

Osman Necati Dinçer, 1 Mart 1921 tarihinde Tenus Hâkim Muavinliği görevine atanmış ancak 6 Nisan 1921 tarihinde istifa etmiştir. 28 Kasım 1921 tarihinde Aksaray Müddeiumumiliği Muavinliğine atanmasına rağmen bu görevi ifa etmemiştir. Dinçer, 26 Eylül 1922’de İzmir Ceza Hâkimliği Başmuavinliğine atanmış ancak 18 Şubat 1923 tarihinde istifa etmiştir. Son olarak 1 Mayıs 1924 tarihinde İzmir Asliye Mahkemesi Üyeliğine atanan Osman Necati Dinçer bu görevinden temmuz ayında istifa ederek serbest avukatlık yapmaya başlamıştır. TBMM Beşinci Dönemi için yapılan seçimlere katılmış ve Mardin Mebusu olmuştur. 7 Mart 1935’te mebusluk mazbatasını onaylanan Dinçer bu dönemde Adliye ve Maliye encümenlerinde görev almıştır. Osman Necati Dinçer, Şişli Hastanesinde 28 Şubat 1942²⁸⁹ tarihinde vefat etmiştir.²⁹⁰

---

²⁸⁸ Güneş, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Beşinci Dönem 1935-1939*, ss. 571-572.

²⁸⁹ TBMM Milletvekilleri Albümünde ölüm tarihi olarak 18 Ocak 1942 gösterilmiştir. Bkz: *TBMM Milletvekilleri Albümü 1.Cilt 1920-1950*, s. 279.

²⁹⁰ Güneş, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Beşinci Dönem 1935-1939*, ss. 571-572.

2.2. Meclis Faaliyetleri

2.2.1. Takrirleri (Önergeleri)

TBMM Beşinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde takriri bulunamamıştır.

2.2.2. Teklifleri

TBMM Beşinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde teklifi bulunamamıştır.

2.2.3. Konuşmaları

Meclis Başkanı Vekili Nuri Conker başkanlığında gerçekleşen oturumda, askerlik yükümlülüğü kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair kanun layihası ve milli müdafaa encümeni mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun seksen birinci maddesi, askerlik çağına girdikten sonra ve askerlik çağına girmeden önce yaşlarını değiştirenlerle ilgili görülecek davalar ve bunlara yapılacak şahitliklerle ilgili hükümlere dairdir. Maddenin müzakereleri sırasında söz alan Mardin Mebusu Osman Dinçer, şahitlikle ilgili durumların mahkemeleri yanıltabileceğini, şahitlik edecek kişilerin doğumunu görmedikleri bir kişi ile ilgili nasıl şahitlik yapabileceklerini eleştirmiştir.²⁹¹ Sonuç olarak madde adliye encümenine havale edilmiştir.

Gümrük ve Tekel Vekâletinde çalışan memurlara dair kanun layihası ve 1/103 numaralı gümrük ve tekel, bütçe encümenlerinin mazbatalarının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun altıncı maddesi, müfettişlik ve yardımcılık için aranan şartlara dairdir. Altıncı maddenin müzakerelerinde söz alan Mardin Mebusu Osman Dinçer, maddede yer alan müfettiş yardımcılığı sınavlarında başarısız olan kişilerin ilişkilerinin kesilerek başka işlere aktarılması ya da görevlerine son verilmesi hükmünü eleştirmiştir. Osman Dinçer, memur olmuş bir şahsın görevinde yükselmemesi sebebiyle görevine son verilmesinin memuriyet kanununa aykırı olduğunu beyan etmiştir. Sonuç olarak Manisa Mebusu Refik İnce'nin vermiş olduğu

---

²⁹¹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Beşinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.VI, 4.Birleşim, 11.11.1935, s. 44.

takrir ile maddeden “görevlerine son verilir” ifadesi kaldırılarak madde genel kuruldan geçmiştir.²⁹²

Meclis Başkanı Vekili Tefrik Fikret Sılay başkanlığında gerçekleşen oturumda, devlet demir yolları ve liman işletmeleri genel idareleri memurlarına emekli maaşı tahsis edilmesi hakkında kanun layihası ile nafıa, maliye ve bütçe encümenlerinin mazbatalarının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun yirmi birinci maddesi, hizmet süresinde ya da emekli olduktan sonra vefat eden şahısların, emekli maaşlarının dul kalan eşlerine ve yetim kalan çocuklarına pay edilmesine dairdir. Maddenin müzakeresi sırasında söz alan Mardin Mebusu Osman Dinçer, maddenin sadece eş ve çocuğu kapsadığını ancak evlatlıklarının da düşünülmesi gerektiğini beyan etmiştir. Sonuç olarak madde aynı şekli ile oylanarak kabul edilmiştir.²⁹³

Tekel İdaresi Genel Müdürlüğünün 1938 yılına ait bütçe kanunu layihası ile bütçe encümeni mazbatasının müzakereleri sırasında Gümrük ve Tekel İdaresi Vekili Ali Rana Tarhan, tekel idaresinin ürettiği ve sattığı alkollü içecekler ile ilgili bilgiler vermiştir. Özellikle şarap üretiminde tekel idaresinin yetersiz kalması sebebiyle, şahıslara ait üretim yerlerinin de olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca alkollü içeceklerin üretilmesi için kurulması planlanan fabrikalardan da bahseden Ali Rana Tarhan, Vekâlet tarafından mümkün olduğu kadar halkı alkollü içeceklere teşvik etmemek için idarelere talimatlar verildiğini beyan etmiştir. Söz alan Mardin Mebusu Osman Dinçer, sarhoş edici maddeler üreten hususi fabrikalar ile ilgili eleştiride bulunmuştur. Osman Dinçer, şahısların evlerden, çarşılarından ve hatta hastanelerde idrar tahlili için kullanılan şişeleri sattıklarını, bu fabrikaların bunları alarak sterilize etmeden rakı üretiminde kullandıklarını beyan etmiştir. Bunun üzerine Ali Rana Tarhan, tekel idare memurlarının hususi fabrikaları teftiş ettiklerini belirterek, şişelerin temizliğine dikkat edildiğini bildirmiştir.²⁹⁴

---

²⁹²*Türkiye Büyük Millet Meclisi Beşinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.VII, 14.Birleşim, 09.12.1935, ss. 46-47.

²⁹³*Türkiye Büyük Millet Meclisi Beşinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.VIII, 32.Birleşim, 27.01.1936, ss. 154-158.

²⁹⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi Beşinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXV, 59.Birleşim, 11.05.1938, ss. 29-34.

3. ALİ RIZA ERTEN

3.1. Meclis Faaliyetleri

3.1.1. Takrirleri (Önergeleri)

TBMM Beşinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde takriri bulunamamıştır.

3.1.2. Teklifleri

TBMM Beşinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde teklifi bulunamamıştır.

3.1.3. Konuşmaları

Meclis Başkanı Vekili Tevfik Fikret Sılay başkanlığında gerçekleşen oturumda, bitkilerin hastalıklardan ve zararlı böceklerden korunması hakkında kanun layihası ile ziraat, gümrük ve tekel, adliye ve bütçe encümenlerinin mazbatalarının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun dördüncü maddesinde yer alan “hastalıklı ve zararlı bitkilerin yok edilmesi için yapılacak masrafların sahibinden alınması” fıkrasının kaldırılması yönünde verilen düzeltme teklifi üzerine Mardin Mebusu Ali Rıza Erten söz almıştır. Ali Rıza Erten, bu fıkranın kanunun en önemli maddesi olduğunu belirterek, hükümetin ülkemize girmesini istemediği bitkileri ilan etmesine rağmen bunları ülkeye sokan şahısların on beş günlük bir süre zarfında iade etmezse yok edileceğini bileceğini ve masrafları kendisinin ödemesinin yerinde olacağını beyan etmiştir. Sonuç olarak madde encümene iade edilmiştir.²⁹⁵

Kanunun yedinci maddesinde yer alan “korkulu böcekler” tabiri üzerine söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Erten, karışıklığa sebep olmaması açısından bu tabirin yerine “zararlı böcekler” tabirinin kullanılmasının yerinde olacağını beyan etmiştir. Bunun üzerine Meclis Başkanı, encümenin de aynı fikirde olduğunu belirterek, maddeyi Ali Rıza Erten’in önerdiği şekli ile oylamaya sunmuştur ve madde kabul edilmiştir. Kanunun sekizinci maddesi, tarla, bağ ve bahçe gibi sahibi bilinen

---

²⁹⁵*Türkiye Büyük Millet Meclisi Beşinci Dönem Meclis Tutanakları, C.VIII, 30.Birleşim, 22.01.1936, ss. 113-116.*

topraklarda bir hastalık ya da zararlı böcek görüldüğü takdirde mülki amirlere bildirilmesine dairdir. Sekizinci madde için söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Erten, toprak sahibinin hastalığı nereden anlayacağı üzerine yapılan eleştirilere cevap vermiştir. Ali Rıza Erten toprak sahibinin, hastalığın mikroskobik ya da bakteri kaynaklı olup olmadığını değil, meyvenin sararması, yaprakların solması gibi olaylar üzerine haber vereceğini beyan etmiştir. Sonuç olarak madde oylanarak kabul edilmiştir.²⁹⁶

Göçmenlere ve ihtiyaç sahibi çiftçilere tohumluk ve yemeklik dağıtılması hakkında kanun layihası ile ziraat, sağlık, maliye ve bütçe encümenleri mazbatalarının müzakereleri sırasında söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Erten Ziraat Vekâleti Siyasi Müsteşarı sıfatıyla, aciliyetle görüşülmesini teklif etmiştir. Teklif kabul edilerek maddelerin müzakerelerine geçilmiştir. Kanunun birinci maddesi, Ziraat Bankası aracılığıyla göçmenlere ve afetlere uğrayan çiftçilere 3.750.000 liraya kadar buğday yardım kredisi açılmasına ve buğday alım fiyatının nasıl olacağına dairdir. Ali Rıza Erten, hükümetin her bölgeden buğday satın almadığını hatırlatarak, eğer bir bölgede göçmen iskânı olursa ve yardım yapılması gerekirse, buğday uzak bir bölgeden geldiği takdirde fiyatının artacağını belirtmiştir. Böyle durumda da vatandaşın fiyat artışına göre borçlanma durumunda kalacağını, birinci madde ile bunun engellenmesinin amaçlandığını beyan etmiştir. Müzakereler sonucunda madde oylamaya sunulmuştur ve kabul edilmiştir.²⁹⁷

Meclis Başkanı Vekili Refet Canitez başkanlığında gerçekleşen oturumda, Tekel İdaresi Genel Müdürlüğünün 1938 yılına ait bütçe kanunu layihası ile bütçe encümeni mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun on birinci maddesi, tekel idaresinin Ankara'da ikamet eden memurlarına mesken zammı verilmesine dairdir. Madde için söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Erten yalnızca 1938 senesi için, Ankara'da ikamet eden memurlara mesken zammı verilmesi adına idareye yetki verildiğini beyan etmiştir. Muğla Mebusu Hüsnü Kitabçı'nın maddenin açık olmadığını, mesken zammının hangi kaynaklardan verileceğinin yazılmadığını beyan etmesi üzerine Ali Rıza Erten, maddede eksiklik olduğunu kabul etmiştir. Encümen

---

²⁹⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi Beşinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.VIII, 30.Birleşim, 22.01.1936, ss. 116-118.

²⁹⁷*Türkiye Büyük Millet Meclisi Beşinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XIX, 74.Birleşim, 11.06.1937, ss. 191-192.

adına Ali Rıza Erten, maddeye “zamların, bütçenin ücretlerden elde edilecek tasarruflarından verilmesi” şeklinde fıkra eklenmesini talep etmiştir. Meclis Başkanı bu teklifi oylamaya sunmuştur ve oylama sonucunda fıkra eklenerek madde kabul edilmiştir.²⁹⁸

4. AHMET HİLMİ ÇORUK

4.1. Hayatı

Ahmet Hilmi Çoruk 1888 yılında İstanbul’da doğmuştur. Babası İbrahim Şükrü Bey, annesi Cemile Hanım’dır. Fatma İsmet Hanım ile 1896 yılında hayatını birleştiren Çoruk, İbrahim Şükrü, Bedia Leyla, Necibe Sevim ve Huriye Şükran adlarında dört evlat sahibi olmuştur. 1907 yılında Vefa İdadisi, 1912 yılında Hukuk Mektebi’nden mezun olan Çoruk, 14 Mart 1908 tarihinden 6 Şubat 1914’e kadar Tophane-i Amire Kâtibi olarak çalışmıştır. 1914 yılının şubat ve ağustos ayları arasında işsiz kalan Çoruk, 9 Ağustos 1914 ile 7 Kasım 1918 yılları arasında Harbiye Dairesi Yedek üçüncü sınıf kâtipliği görevinde bulunmuştur. Üç ay süre ile tekrar açıkta kalan Ahmet Hilmi Çoruk, 19 Ocak 1921 tarihinde Kastamonu’da Türk Edebiyatı Öğretmenliğine atanmıştır. 1 Temmuz 1922’den itibaren on üç ay kadar yedek üçüncü sınıf kâtiplik görevi yapmıştır.²⁹⁹

Ahmet Hilmi Çoruk, 1 Eylül 1925 tarihinde bir aydan biraz daha uzun bir süre Kastamonu Lisesi’nde İçtimaiyyat Öğretmenliği yapmıştır. Ekim 1925’ten Şubat 1926 yılına kadar daha önceden olduğu gibi açıkta kalan Çoruk, 1 Mart 1926 tarihinden 1935 yılı Şubat ayının sonlarına kadar Kastamonu Belediye Başkanlığı görevini üstlenmiştir. TBMM Beşinci Dönemi için yapılan seçimlere katılarak Mardin Mebusluğuna seçilmiştir. 7 Mart 1935 tarihinde mebusluk mazbatasını onaylanan Çoruk bu dönemde Divan-ı Muhasebat encümeninde görev almıştır. Erzincan İstasyonu’nun açılışına katılacak heyete de seçilmiş, TBMM Altıncı, Yedinci ve Sekizinci Dönemlerinde Kastamonu Mebusluğu yapmıştır. Ahmet Hilmi Çoruk, 11 Aralık 1947

---

²⁹⁸ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Beşinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXV, 59. Birleşim, 11.05.1938, s. 43.

²⁹⁹ Güneş, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Beşinci Dönem 1935-1939*, s. 568.

tarihinde vefat etmiştir ve cenazesi Ankara Cebeci Asri Mezarlığı'na defnedilmiştir.³⁰⁰

4.2. Meclis Faaliyetleri

4.2.1. Takrirleri (Önergeleri)

TBMM Beşinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde takriri bulunamamıştır.

4.2.2. Teklifleri

TBMM Beşinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde teklifi bulunamamıştır.

4.2.3. Konuşmaları

Soruşturma komisyonu tezkeresi ile soruşturma encümeni mazbatasının müzakereleri sırasında soruşturma komisyonunun incelediği konuyu açıklamak üzere, Mardin Mebusu Hilmi Çoruk soruşturma encümeni adına söz almıştır. Hilmi Çoruk, Kırçova'da polislik görevini yürüten şahsın Balkan Savaşları sonucunda Kırçova'nın işgal edilmesinden on bir ay sonra İstanbul'a geldiğini açıklamıştır. Şahsın İstanbul'a geldikten sonra yarı maaşının ödendiğini, ancak esas sorunun on bir aylık bu sürenin fiili hizmetten sayılıp sayılmayacağı olduğunu beyan etmiştir. Hilmi Çoruk, Meclis'in 10 Kasım 1933 tarihinde aldığı karara göre böyle durumların fiili hizmetten sayılmadığını hatırlatmıştır. Şahsın polis olması sebebiyle yirmi iki sene fiili hizmet ettiği takdirde emeklilik hakkına sahip olduğunu, ancak bu şahsın yirmi sene üzerinden emekli edildiğini de bildirmiştir. Hilmi Çoruk, soruşturma komisyonunun kararını encümenin de haklı gördüğünü ve son kararı Meclis'in vereceğini belirterek sözlerini tamamlamıştır.³⁰¹

---

³⁰⁰ Güneş, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Beşinci Dönem 1935-1939*, ss. 568-569.

³⁰¹ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Beşinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXVII, 6.Birleşim, 28.11.1938, s. 64.

5. AHMET İRFAN ALPAYA

5.1. Meclis Faaliyetleri

5.1.1. Takrirleri (Önergeleri)

TBMM Beşinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde takriri bulunamamıştır.

5.1.2. Teklifleri

TBMM Beşinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde teklifi bulunamamıştır.

5.1.3. Konuşmaları

TBMM Beşinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde konuşması bulunamamıştır.

6. ALİ RIZA LEVENT

6.1. Hayatı

Ali Rıza Levent 1893 yılında Girit'te doğmuştur. Babasının adı Osman Bey, annesinin adı Gülsüm Hanım'dır. Miracei Resmiye Hanım ile evli olan Levent, Manisa ve İzmir İdadilerini bitirmiş, 1910 yılında Askeri Tıbbiye Mektebine girmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte başçavuş olarak Efgan Heyet-i Seferiyesi görevine atanmıştır. Ali Rıza Levent, Teşkilat-ı Mahsusa mensubu olup, İran'da bir yıl görev yaptıktan sonra Irak'a gönderilmiştir. Burada Samara Hastanesini kurarak altı ay görev almıştır. Birinci Dünya Savaşı devam ederken 1916'da okulların açılması üzerine İstanbul'a dönerek okulunu tamamlamıştır. Levent, Mısır'da Sina Cephesi'nde 60 numaralı Seyyar Hastane, 22. Kolordu ve 8. Ordu'da çalışmıştır. 1918 yılında Filistin Cephesi'nde görev aldığı sırada tutsak düşen Levent, iki sene boyunca Mısır'da tutsak olarak kalırken burada Türk Esirleri Hastanesinde görev almıştır.

1920 yılında önce İstanbul gelmiş, Milli Mücadele'nin başlaması ile birlikte Anadolu'ya geçmiştir.³⁰²

Fransızca, Almanca ve Rumca³⁰³ dillerine hakim olan Ali Rıza Levent, Dinar Hükümet Tabipliği, Çölemerik Sınır Taburu Tabipliği görevlerinde bulunmuş, 1928 yılında askerlik mesleğinden ayrılmıştır. 1929 yılında Aydın Belediye Tabipliği, 1930 ile 1934 yılları arasında Manisa Sıtma ile Mücadele Tabipliği görevini yapmıştır. Levent, 1934 yılında Sağlık Bakanlığını temsil etmek üzere İtalya'nın başkenti Roma'da Milletler Cemiyeti'nin düzenlediği Uluslararası Malariyoloji Kursu'na katılarak, Sıtma Enstitüsü Laboratuvar Şefliği görevine tayin edilmiştir. Görevine devam ederken TBMM Beşinci Dönemi için yapılan seçimlere katılmış ve Mardin Mebusluğuna seçilmiştir. Mebusluk mazbatasını 7 Mart 1935 tarihinde onaylanan Levent bu dönemde Sağlık ve Sosyal Yardım Encümeninde görev almıştır. TBMM Altıncı Döneminde tekrar Mardin Mebusluğuna seçilen Levent, TBMM Yedinci Döneminde Aydın Mebusu olmuştur. Mebusluktan sonra 6 Eylül 1946 tarihinde Sıtma Savaşı Başmüfettişliği görevine doksan lira maaş ile atanarak³⁰⁴ görevini 31 Mayıs 1950 tarihine kadar sürdürmüş, 19 Kasım 1974 tarihinde vefat etmiştir.³⁰⁵

6.2. Meclis Faaliyetleri

6.2.1. Takrirleri (Önergeleri)

TBMM Beşinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde takriri bulunamamıştır.

6.2.2. Teklifleri

TBMM Beşinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde teklifi bulunamamıştır.

6.2.3. Konuşmaları

TBMM Beşinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde konuşması bulunamamıştır.

---

³⁰² Güneş, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Beşinci Dönem 1935-1939*, s. 564.

³⁰³ *TBMM Albümü 1920-2010 1.Cilt 1920-1950*, s. 280.

³⁰⁴ *BCA*, 030.11.1.186.34.2.3, 6 Eylül 1946.

³⁰⁵ Güneş, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Beşinci Dönem 1935-1939*, ss. 564-565.

7. ABDÜRREZAK ŞATANA

7.1. Meclis Faaliyetleri

7.1.1. Takrirleri (Önergeleri)

TBMM Beşinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde takriri bulunamamıştır.

7.1.2. Teklifleri

TBMM Beşinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde teklifi bulunamamıştır.

7.1.3. Konuşmaları

TBMM Beşinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde konuşması bulunamamıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ALTINCI DÖNEM MARDİN MİLLETVEKİLLERİ ve MECLİS FAALİYETLERİ

1. HASAN EDİP ERGİN

1.1. Meclis Faaliyetleri

1.1.1. Tavrileri (Önergeleri)

Mardin Mebusu Edip Ergin, memurları değerlendirme kanununa göre hangi görevlilerin memurları değerlendirme kanununa tabi olacaklarının açıklanmasına dair 4/27 numaralı tavriri vermiştir. Bu tavriri adliye ve dâhiliye encümenlerine havale edilmiştir.³⁰⁶ Edip Ergin'in 4/27 numaralı bu tavriri ile adliye ve dâhiliye encümenleri mazbataları gündeme alınmıştır.³⁰⁷ Edip Ergin'in vermiş olduğu tavriri, kır, çarşı ve mahalle bekçileri hakkındaki memurları değerlendirme kanununa tabii olmamalarının açıklanmasını içermektedir. Ancak adliye ve dâhiliye encümenleri mazbatalarında Edip Ergin'in vermiş olduğu tavriri ile ilgili karara göre konunun yeterince açık olduğu belirtilmiş ve yeni bir açıklamaya gerek olmadığı belirtilmiştir.³⁰⁸ Meclis Başkanı Vekili Şemsettin Günaltay başkanlığındaki oturumda, Edip Ergin'in 4/27 numaralı tavriri ile adliye ve dâhiliye encümenlerinin mazbatalarının müzakereleri yapılmıştır. Uzun süren müzakereler sonucunda adliye encümeni mazbatası reddedilmiş, dâhiliye encümeninin mazbatası kabul edilerek tavriri reddedilmiştir.³⁰⁹

---

³⁰⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları, C.XV, 16.Birleşim, 13.12.1940, s. 54.*

³⁰⁷*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları, C.XX, 75.Birleşim, 06.08.1941, s. 62.*

³⁰⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Mazbataları, C.XX, 76.Birleşim, Sıra No:253.*

³⁰⁹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları, C.XX, 76.Birleşim, 08.08.1941, s. 76.*

1.1.2. Teklifleri

TBMM Altıncı Dönemi Meclis faaliyetlerinde teklifi bulunamamıştır.

1.1.3. Konuşmaları

Meclis Başkanı Vekili Şemsettin Günaltay başkanlığında gerçekleşen oturumda polislerin görev ve yetkileri kanununa bir madde eklenmesine dair kanun layihası ile dâhiliye encümeni mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun genel müzakereleri için söz alan Manisa Mebusu Refik İnce, dâhiliye encümeninin vermiş olduğu teklifte emniyet müdürlerinin kamu düzeni ve asayiş ile ilgili işlerde vali yardımcısı gibi yetkili olmasını eleştirmiştir. Bunun üzerine Dâhiliye Encümeni Mazbata Muharriri sıfatıyla söz alan Edip Ergin, emniyet hususundaki işlerin günlük olduğunu, bu işlemler kazalarda bulunan emniyet amirlerine bildirilirken yanlışlıklar yapıldığını beyan etmiştir. Bu yanlışlıkların önüne geçmek amacıyla tek bir idareye bağlı bulunan vilayetlerde, vilayetin emniyet müdürünün vali yardımcısı gibi işlem yapabilmesinin uygun olduğunu açıklamıştır. Ayrıca emniyet müdürlerinin vali yardımcısı gibi yaptıkları işlemleri, kaza kaymakamlarına bildireceklerini de sözlerine eklemiştir. Manisa Mebusu Refik İnce, emniyet müdürünün vali yardımcısı gibi işlem yapabilmesini bir örnek ile açıklanmasının faydalı olacağını beyan etmiştir. Bunun üzerine Edip Ergin, örnek olarak Sarıyer’de bulunan emniyet müdürün, Yeniköy’de vuku bulan bir cinayet vakası için valiye danışmadan vali yardımcısı yetkisi ile müdahale edebileceğini beyan etmiştir. Bunun üzerine Meclis’te ciddi tartışmalar olmuştur. Antalya Mebusu Rasih Kaplan kanun teklifinin geri alınmasını teklif edeceğini açıklamış ve Meclis’ten “bravo” sesleri yükselmiştir. Sonuç olarak Erzurum Mebusu Şükrü Koçak’ın kanun teklifinin encümene iade edilmesi yönünde takriri oylanarak kabul edilmiştir.³¹⁰

Nahiye müdürlerinin hayvan yem ücretleri hakkında kanun layihası ile dâhiliye ve bütçe encümenleri mazbatalarının müzakerelerine başlarken Mardin Mebusu Edip Ergin Dâhiliye Encümeni Mazbata Muharriri sıfatıyla söz almıştır. Edip Ergin, Dâhiliye Vekilinin de encümene katıldığını belirterek, hükümetin teklifine daha yakın olması sebebiyle dâhiliye encümeninin mazbatasının dikkate alınması

---

³¹⁰*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.II, 13.Birleşim, 17.05.1939, ss. 97-105.

gerektiğini beyan etmiştir. Edip Ergin, hayvan beslesin veya beslemesin nahiye müdürlerinin köyleri teftiş etme yükümlülüğü sebebiyle kendilerine para verileceğini belirtmiştir. Ayrıca bu ücretin hayvan bedeli ismi yerine teftiş ücreti olarak verilmesinin kararlaştırıldığını, buna ek olarak da hükümetin altı lira olarak belirlediği rakamı on lira olarak düzelttiklerini beyan etmiştir. Hayvan yem ücretleri ile ilgili sözlerine devam eden Edip Ergin, dört liralık oluşan fark sebebiyle bütçe encümeninin kendi mazbatasında direktmesini eleştirmiştir. Arada oluşan yıllık kırk bin liralık farkın kabul edilemeyecek bir miktar olmadığını söylemiştir. Edip Ergin, Maliye Vekilinin de bu miktarın kabul edilebilir olduğunu onaylaması ve bütçe encümeninin de kabul etmesi durumunda, dâhiliye encümeninin hazırlamış olduğu mazbatanın genel kurulda okunmasını teklif edeceğini beyan etmiştir. Bunun üzerine söz alan Trabzon Mebusu Sırrı Day, Bütçe Encümeni Mazbata Muharriri sıfatı ile aradaki ücret farkının bütçe içerisinde halledilebileceğini beyan etmiştir. Edip Ergin, bütçe encümenine aradaki farkın kabul edilebilir olduğunu açıkladıkları için teşekkür etmiştir. Sonuç olarak Edip Ergin'in dâhiliye encümeninin mazbatasının müzakere edilmesi hakkında vermiş olduğu taktir kabul edilmiştir.³¹¹

Meclis Başkanı Vekili Refet Canitez başkanlığında gerçekleşen, 2491 sayılı köy kanununun birinci maddesinin değiştirilmesi ve aynı kanuna birtakım hükümler ilave edilmesi hakkındaki kanunun müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun birinci maddesi, köyde istihdam edilmiş çalışanların maaşlarının köy gelirlerince karşılanamaması durumunda köy ahalisinden yirmi lirayı aşmayacak şekilde kesinti yapılmasına dairdir. İkinci madde ise, yapılacak yirmi liralık kesintinin yetmediği takdirde, köy ihtiyar heyetinin kararı ve valinin onaylaması ile kesintinin bir katı artırılabilirliğine dairdir. İkinci madde için genel kurulda çok ciddi eleştiriler yapılmıştır. Söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin Dâhiliye Encümeni Mazbata Muharriri sıfatıyla, ikinci maddenin kaldırılması durumunda köy idarelerinin sarsılabileceğini belirterek, dâhiliye encümeninin kırk liranın yarısını kabul ettiğini belirtmiştir. Edip Ergin ayrıca yirmi liralık kesintinin yılda bir kez yapılabileceğini de sözlerine eklemiştir.³¹²

---

³¹¹ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.III, 22.Birleşim, 05.06.1939, ss. 18-20.

³¹² *Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.III, 22.Birleşim, 05.06.1939, ss. 21-22.

İkinci madde üzerine gelen yoğun eleştiriler ve maddenin encümenine iade edilmesi istekleri üzerine Edip Ergin, encümenin ikinci madde ile ilgili düzenlemesini okumuştur. Buna göre ikinci madde, köy ahalisinden yapılacak kesinti yeterli olmadığı takdirde, köyün maaşlı çalışanlarına ait ücretlerin karşılanması için köy ihtiyar heyetinin talebi ile yapılacak kesintinin yüzde elli oranında artırılmasına vilayet karar verebilecektir. Ancak düzeltilmiş olsa da ikinci madde üzerine eleştiriler hız kesmeden devam etmiştir. Edip Ergin, köyün kendisi için bekçi veya çoban tuttuğunu belirterek bu kesintinin yine kendileri için yapılacağını beyan etmiştir. Uzun süren müzakereler sonucunda Sinop Mebusu Kerim İncedayı ikinci maddenin encümenine iadesi için taktir vermiştir. Meclis Başkanı taktiri oylamaya sunmuş ve oylama sonucunda taktir kabul edilerek ikinci madde encümenine iade edilmiştir.³¹³

Meclis Başkanı Vekili Şemsettin Günaltay başkanlığındaki oturumda, belediye kanununun on dokuzuncu maddesinin değiştirilmesine dair 2571 sayılı kanunun birinci maddesine bir fıkra eklenmesine dair kanun layihası ile dâhiliye encümeni mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Eklenecek olan fıkra, belediye sınırları içerisinde yolcu taşıma işi yapmak ve kesimhanelerden çıkan etleri satılacak yerlere taşımanın belediyelerin hakkı olduğuna dairdir. Ayrıca maddeye göre bu işlerin belediyelerin de katılımı ile şirketlere verilmesi hakkı Bakanlar Kurulu Kararına bağlanmıştır. Rize Mebusu Fuat Sirmen, hükümetin teklifinde fenni kesimhanelerden çıkan etlerin taşıma işinin belediyelere ait olduğunu ancak encümenin mazbatasında tüm kesimhanelerden çıkan etlerin belediyelere ait olduğunu belirtmiş ve encümeden cevap vermesini istemiştir. Bunun üzerine Mardin Mebusu Edip Ergin Dâhiliye Encümeni Mazbata Muharriri sıfatıyla cevap vermiştir. Edip Ergin kesimhanelerin idarelerinin, fenni olsun olmasın belediyelere ait olması sebebiyle encümen tarafından bu şekli ile düzeltildiğini beyan etmiştir.³¹⁴ Sonuç olarak müzakere edilen fıkranın belediye kanununa eklenmesi kabul edilmiştir.

Meclis Başkanı Vekili Refet Canitez başkanlığındaki oturumda, belediyeler tarafından yapılacak kamulaştırma hakkındaki 2497 sayılı kanuna hükümler eklenmesine ve bazı maddelerinin değiştirilmesine dair kanun layihası ile geçici

---

³¹³*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.III, 22.Birleşim, 05.06.1939, ss. 21-29.

³¹⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.III, 33.Birleşim, 30.06.1939, ss. 445-446.

encümenin mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun beşinci maddesi, kanunun ikinci maddesinde belirtilen kamulaştırmalardan kazanılan yerleri birleştirmeye ve bu yerlere yapılacak binaları satmaya belediyelerin yetkili olduğuna dairdir. Bu sırada söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin Geçici Encümen Mazbata Muharriri sıfatıyla, beşinci maddede düzeltme yapılması gerektiğini beyan etmiştir. Edip Ergin, beşinci maddenin “ikinci maddede belirtilen onaylı imar planına uygun kamulaştırmaların” şeklinde olması gerektiğini belirtmiştir. Kanunun yedinci maddesi ise, yapılan kamulaştırmanın kamu menfaatlerine uygun olmadığı kararlarına karşı belediye idaresi bulunan “köy ve nahiye belediyelerinin” itiraz yöntemlerine dairdir. Tokat Mebusu Galib Pekel, yedinci maddede adı geçen “köy ve nahiye belediyeleri” tabirinin köy belediyesi olmadığından dolayı düzeltilmesi gerektiğini beyan etmiştir. Edip Ergin, encümenin bu konuda hem fikir olduğunu beyan etmiştir.³¹⁵

Belediyeler tarafından yapılacak kamulaştırma ile ilgili kanunun on dokuzuncu maddesi, icra dairelerinin kamulaştırma yapılan gayrimenkul sahiplerine tahliye emrini bildirmesine dairdir. On dokuzuncu madde için söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin, icra dairelerinin tahliye emrini “on beş gün içinde bildirmesi gerekir” şeklinde düzeltilmesi gerektiğini beyan etmiştir. Meclis Başkanı maddeye “on beş gün içinde” tabirinin eklenmesi ile birlikte oylamaya sunmuş ve oylama sonucunda madde kabul edilmiştir. Kanunun yirmi birinci maddesi, kamulaştırma sebebiyle çevrede bulunan gayrimenkullerin değer artışlarından dolayı şerefiye alınmasına dairdir. Diyarbakır Mebusu Rüştü Bekit, şerefiye usullerinin nasıl olacağını ve şerefiye için itirazların nasıl belirleneceğini sormuştur. Mardin Mebusu Edip Ergin, şerefiye usullerinin kamulaştırma kanununda açıkça belirtildiğini ve şerefiye hesapları ile şerefiyeden doğan bedele itiraz hakkının da saklı olduğunu beyan etmiştir.³¹⁶

İstanbul Mebusu General Kazım Karabekir’in, askere alınan kişilerin yerine, çalıştığı meslekte istihdam edilmek üzere aile fertlerinden birinin alınmasına dair kanun teklifi ile dâhiliye ve milli müdafaa encümeni mazbatalarının müzakerelerine başlanmıştır. Müzakereler başlarken General Kazım Karabekir söz alarak verdiği kanun teklifi ile ilgili bilgiler vermiştir. Özellikle barış zamanlarında mesleklerini

---

³¹⁵*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.IV, 37.Birleşim, 07.07.1939,s s. 183-184.

³¹⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.IV, 37.Birleşim, 07.07.1939, ss. 187-188.

resmi veya kişisel kurumlarda idame ettiren kişilerin, savaş döneminde askere alındığı zaman arkada bıraktığı ailesinin muhtaç durumlara düştüğünü beyan etmiştir. Cephe gerisinde sefalet yaşanmaması gerektiğini belirten General Kazım Karabekir kanun teklifinin kabul edilmesini talep etmiştir. Söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin Dâhiliye Encümeni Mazbata Muharriri sıfatıyla, bu kanun teklifi encümende görüşülürken Kazım Karabekir'in askerlik tecili durumundan yakındığını beyan etmiştir. Ancak askerlik tecili ile ilgili hükümlerin askerlik kanununda yer aldığını ayrıca belli bir zümre için imtiyaz oluşturması sebebiyle encümenin bu kanun teklifini kabul etmediğini bildirmiştir.³¹⁷ Müzakereler sonucunda Dâhiliye encümeninin mazbatası kabul edilerek kanun teklifi reddedilmiştir.

Bulgaristan'a beş milyon kiloluk ek bir odun kömürü kontenjanı verilmesine dair kanun layihası ile hariciye ve iktisat encümenleri mazbatalarının müzakereleri sırasında söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin, hükümetin daha önceden yapmış olduğu ticari antlaşmalar ile ilgili değişiklik yaptığı takdirde bunu Meclis'in onayına sunması gerektiğini ve bu kanun layihasının bu şekilde geldiğini belirtmiştir. Edip Ergin, hariciye encümeninin hükümetin teklifini kabul ettiğini belirterek, iktisat encümeninin karşılıklı imzalanan bir antlaşmanın hükümlerini değiştirerek mazbatasını genel kurula getirdiğini bunun da anayasanın ruhuna aykırı olduğunu beyan etmiştir. Bu sebepten dolayı hükümetin teklif edip, hariciye encümeninin kabul ettiği mazbatanın görüşülmesini talep etmiştir. Edip Ergin bu talebi için bir takrir vermiştir. Meclis Başkanı takriri oylamaya sunmuş ve oylama sonucunda takrir kabul edilerek hariciye encümeninin mazbatası müzakere edilmiştir.³¹⁸

Sağlık ve sosyal yardım bakanlığının teşkilat yapısı ile memurlar kanununa bağlı üç sayılı cetvelin değiştirilmesine dair kanun layihası ile sağlık ve sosyal yardım encümeni ve bütçe encümeni mazbatalarının müzakereleri sırasında söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin, Sınır ve Sahiller Sağlığı Genel Müdürlüğü ile ilgili 1587 numaralı kanunun maaş ve emeklilik hükümleri ile 3380 numaralı kanuna bağlı cetvelin genel müdürlük ile ilgili hükümlerinin kaldırılması kararına karşı çıktığını beyan etmiştir. Edip Ergin, hükümet tarafından verilen teklifte 3387 numaralı

---

³¹⁷*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.X, 44.Birleşim, 26.04.1940, s. 158.

³¹⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XI, 48.Birleşim, 08.05.1940, ss. 42-44.

kanunun tamamen kaldırılmasının talep edildiğini ancak bütçe encümeninin yalnızca cetveli lağvettiğini bildirmiştir. Edip Ergin bu sebeplerle maddenin encüme iade edilmesini yönünde taktir vermiştir. Ancak bu taktir yapılan oylamada kabul edilmemiştir ve madde aynen kabul edilerek genel kuruldan geçmiştir.³¹⁹

Meclis Başkanı Vekili Dr. Mazhar Germen başkanlığında gerçekleşen oturumda, devlet memurlarına ait aylıkların birleştirilmesi ve eşitlenmesine dair kanun layihası ile 3656 numaralı kanuna ilave kanunun müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun ikinci maddesi okunmadan hemen önce söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin Dâhiliye Encümeni Mazbata Muharriri sıfatıyla, ikinci maddenin encümende görüşüldükten sonra hazırlanan mazbatada hata olduğunu bildirmiştir. Bu sebeple ikinci maddenin yeni hazırlanan şekli ile okunmasını talep etmiştir. Edip Ergin'in bu talebi kabul edilmiştir ve ikinci madde son şekli ile okunmuştur. Yapılan oylama sonucunda da madde kabul edilmiştir.³²⁰

Meclis Başkanı Vekili Refet Canitez başkanlığında gerçekleşen oturumda, milli korunma kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair kanun layihası ile geçici encümenin mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır.³²¹ Kanunun otuz altıncı maddesi hükümetin, milli menfaatler doğrultusunda yabancı şahıslara ait deniz araçlarını, bu şahısların rızaları ile çalıştırabileceğine dairdir. Otuz altıncı maddenin müzakereleri sırasında Diyarbakır Mebusu General Kazım Sevüktekin, yabancılara ait olan bu araçlara Türk bayrağı çekilip çekilmeyeceğini sormuştur. Bunun üzerine Mardin Mebusu Edip Ergin, hükümetin yabancı şahıslardan alacağı deniz araçlarına Türk bayrağı çekemeyeceğini belirtmiştir. Buna dayanak olarak da deniz ticareti kanununu göstererek, “yalnızca Türk Vatandaşına ait olan geminin Türk gemisi” sayılacağını belirtmiştir. Bu sebeple Türk bayrağı şartı koyulmasının gereksiz olacağını da ekleyerek sözlerini tamamlamıştır.³²²

---

³¹⁹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XI, 48.Birleşim, 08.05.1940, ss. 38-39.

³²⁰*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XIII, 74.Birleşim, 24.07.1940, s. 86.

³²¹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XV, 21.Birleşim, 25.12.1940, s. 157.

³²²*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XV, 21.Birleşim, 25.12.1940, ss. 173-174.

İçel Mebusu Ferid Celal Güven'in dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ile anayasa ve adliye encümenlerinden oluşan karma encümenin mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. General Kazım Karabekir bu konuda bir takrir vermiş ve tavrında dokunulmazlığın kaldırılması konusundaki kararın devre sonuna bırakılmasını talep etmiştir. Söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin, içtüzüğe göre encümen kurulunda alınacak bir karara karşı muhalif kalan mebusun, tarafından imzalanmış bir mazbata aleyhinde söz alamayacağını belirtmiştir. Edip Ergin, söz konusu mazbatada Kazım Karabekir'in imzası olması sebebiyle vermiş olduğu tavrın oylamaya konulmasına içtüzüğün uygun olmadığını beyan etmiştir. Kazım Karabekir uzun tartışmalar sonucunda tavrını geri almamıştır ve Meclis Başkanı bu tavrı anayasa encümenine havale etmiştir.³²³

Meclis Başkanı Vekili Refet Canitez başkanlığındaki oturumda, devlet memurlarına ait aylıkların birleştirilmesi ve eşitlenmesine dair 3656 sayılı kanunun yedinci maddesi hükmünün 3546 sayılı kanuna göre Devlet Şurası üyeliğine seçilenleri kapsayıp kapsamayacağını açıklaması hakkında Başbakanlık tezkeresi ile bütçe encümeni mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin, devlet şurası kanununa göre bu konuda yetkili encümenin adliye ve dâhiliye encümenleri olduğunu beyan etmiştir. Edip Ergin, bu sebepten ötürü konunun dâhiliye encümenine havale edilmesini talep etmiştir ve sözlerine bu karara adliye encümeninin de katıldığını eklemiştir.³²⁴ Ancak müzakereler sonucunda bütçe encümeninin mazbatası kabul edilmiştir.

Memurların öğrenim kurumlarında öğrenci olamayacaklarına dair kanun layihası ile dâhiliye ve maarif encümeni mazbatalarının müzakereleri sırasında söz alan Edip Ergin, dâhiliye encümeninin birinci madde ile ilgili değişiklik yaptığını beyan etmiştir. Buna göre birinci madde, 3656 ve 3659 sayılı kanuna tabi kurumlardan maaş ve ücret alan memurların öğrenim kurumlarında asli olarak öğrenci olamayacakları şeklinde düzeltilmiştir. Edip Ergin, maarif encümeni de bu şekli ile kabul ederse birinci maddenin değiştirilmesini talep etmiştir. Maarif Vekili Hasan Ali Yücel de kabul ettiklerini açıklamıştır. Bursa Mebusu Nevzat Ayas'ın asli öğrenci

---

³²³*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XV, 22.Birleşim, 27.12.1940, ss. 195-202.

³²⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVII, 38.Birleşim, 09.04.1941, s. 29.

olmamakla neyin kastedildiğini sorması üzerine Edip Ergin, asli öğrenci değil de herhangi bir dersi öğrenmek adına mesai saatleri dışında eğitim alan memurların haklarını engellemek adına bu tabirin kullanıldığını beyan etmiştir.³²⁵ Sonuç olarak birinci madde yapılan değişiklikle oylanarak kabul edilmiştir.

Meclis Başkanı Vekili Şemsettin Günaltay başkanlığında gerçekleşen oturumda, askeri ve mülki emeklilik kanununun 61.maddesinin değiştirilmesine ve bu kanuna bazı maddeler eklenmesine dair kanun layihası ile adliye, bütçe ve maliye encümenleri mazbatalarının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun birinci maddesi, emekli olan şahsın dul kalmış eşi, reşit kız çocuğu ile yükseköğrenime devam etmeyen reşit erkek çocuklarının başvuruları halinde emeklilik maaşını alabileceğine dairdir. Mardin Mebusu Edip Ergin, birinci madde ile ilgili taktir vermiştir. Taktirinde birinci maddeye emekli adına anne ve babasının da ilave edilmesini talep etmiştir. Bu taktire maliye encümeninin de onay vermesi üzerine taktiri oylanmış ve kabul edilmiştir.³²⁶

Meclis Başkanı Vekili Refet Canitez başkanlığındaki oturumda, gedikli deniz subaylarının olağanüstü ödeneklerine yapılacak zam hakkındaki kanun layihası ile bütçe ve milli savunma encümenlerinin mazbatalarının müzakerelerine başlanmıştır. Kanun birinci maddesi, deniz gedikli subaylarına hizmet sürelerine göre zam yapılacağına ancak bu zammın otuz lirayı geçemeyeceğine dairdir. Söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin, hükümetin teklifinde olduğu gibi otuz lira zam yapılması konusunda hemfikir olduğunu beyan etmiş, ancak ilgili encümenlerin hazırladıkları mazbataların ilga edilmiş kanunlara atıfta bulunarak hazırlandığını açıklamıştır. Encümenlerin mazbatalarının yasal karışıklıklara ve hatalara sebep olmaması adına, ilgili mazbataların bir kez daha incelenmek üzere encümenlere iade edilmesini talep etmiştir. Edip Ergin, mazbataların encümene iadesi için de taktir vermiştir. Ancak yapılan oylama sonucunda taktiri reddedilerek, birinci madde aynen kabul edilmiştir.³²⁷

---

³²⁵*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVII, 43.Birleşim, 21.04.1941, ss. 97-104.

³²⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XIX, 61.Birleşim, 02.06.1941, ss. 7-8.

³²⁷*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXI, 9.Birleşim, 28.11.1941, ss. 77-78.

İzmir Mebusu ve Maarif Vekili Hasan Ali Yücel genel kurulda görüşülecek kanun layihaları arasında köy enstitülerinin teşkilatlandırılmasına dair layihanın da bulunduğunu belirtmiştir. Hasan Ali Yücel, layihanın dâhiliye, adliye, bütçe ve maarif encümenlerine havale edildiğini, ancak enstitülerden 1942 yılı itibariyle mezunlar verilecek olması sebebiyle aciliyetle müzakere edilmesi için geçici bir encümen kurularak müzakere edilmesini talep etmiştir. Bütçe encümeni Başkanı ve Çorum Mebusu İsmet Eker, geçici encüme dâhil edilmemelerini, bu kanun layihasını bütçe encümeninin ayrıca ele almasını talep etmiştir. Söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin, Meclis içtüzüğüne göre daimi, geçici ve karma encümenler olduğunu belirterek, kurulacak geçici encümenin ilgili encümenlerden alınacak üyelerden oluşması gerektiğini beyan etmiştir. Edip Ergin, bütçe encümeninin yapmış olduğu teklifin Meclis içtüzüğünde yeri olmadığını belirterek konuşmasını Meclis'ten yükselen “bravo!” sesleri arasında sonlandırmıştır.³²⁸

Savaş ve barış zamanlarında askeri şahısların hukuki davalarının görülme usulleri ile kira haklarının korunması hakkında kanun layihası ile milli savunma ve adliye encümenleri mazbatalarının müzakereleri sırasında söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin, askeri şahıslar ifadesinin er, erbaş ve onbaşı gibi şahısları da kapsayacağını belirtmiş bu şahısların adli haklara sahip olduklarını ancak bu kanun layihası ile haklarının ellerinden alındığını beyan etmiştir. Edip Ergin, bu sebepten dolayı kanun layihasında düzeltme yapılarak “askeri şahıslar” ifadesinin yerine “subaylar ve askeri memurlar” şeklinde ifade kullanılmasının yerinde olacağını ifade etmiştir. Ergin, kanun layihasının yerinde olduğunu, subaylara uygulanacak usuller konusunda hemfikir olduğunu ancak er, erbaş ve onbaşılar için düzeltme yapılması konusunda ısrarcı olduğunu belirterek takrir vermiştir. Takririnde “askeri şahıslar” ifadesi yerine “subaylar ve askeri memurlar” ifadesinin kullanılmasını talep etmiş ancak yapılan oylamada takriri reddedilmiştir.³²⁹

---

³²⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXIV, 45.Birleşim, 10.04.1942, ss. 135-136.

³²⁹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXVIII, 8.Birleşim, 23.11.1942, s.66-70.

2. HASAN SAFİYETTİN MENEMENCİOĞLU

2.1. Hayatı

Hasan Safiyettin Menemencioğlu 1891 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babasının adı Osman Tevfik Bey, annesinin adı Sabiha Hanım'dır. Zeynep Hanım ile hayatını birleştirmiş, Hatice Nüşin, Fatma Vecihe Füsün, Saliha Yücel adlarında üç çocuk sahibi olmuştur. 1911-1912 ders dönemi Hukuk Mektebi mezunu olan Menemencioğlu'nun yabancı dili Fransızcadır. Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi'nde muharebelere katılmış, sonrasında Levazım Dairesi Hukuk Müşaviri olarak atanmıştır. 1920 yılında Sandıklı Mahkemesi Savcılığına, 12 Şubat 1920 tarihinde Rüşumat Muhafaza Müdüriyeti Kalemî Kâtipliğine geçmiş altı ay sonra istifa ederek ayrılmıştır. 28 Ağustos 1922'de Beyoğlu Bidayet Mahkemesi Savcılığı Muavini, iki yıldan biraz daha uzun bir süre sonra ise Baş muavinliğe yükselmiştir. 1925 yılında İzmir Asliye Mahkemesi Savcılığı, 1926'da İzmir Savcılığı Başmuavinliği yapmıştır.³³⁰

30 Mart 1930 tarihinde İzmir Ağır Ceza Reisliğine atanan Menemencioğlu, 25 Ocak 1931 tarihinde Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürü olmuştur. Hasan Safiyettin Menemencioğlu, 6 Haziran 1935 tarihinde açık durumda olan Adalet Bakanlığı Müsteşarlığına atanmıştır.³³¹ TBMM Altıncı Dönemi için yapılan seçimlerde Mardin Mebusluğuna seçilen Menemencioğlu, Adalet encümeni ve Hatay İlinin kurulması için teşkil edilen Geçici encümenlerde görev almıştır. İkinci Refik Saydam Hükümeti'nde 12 Mart 1941 ile 9 Mart 1942 tarihleri arasında Adalet Bakanlığı yapan Menemencioğlu, 9 Temmuz 1942 ile 9 Mart 1943 tarihleri arasında Birinci Şükrü Saraçoğlu Hükümetinde de aynı görevi yürütmüştür. TBMM Yedinci Döneminde de Mardin Mebusluğu görevini sürdüren Hasan Safiyettin Menemencioğlu 17 Temmuz 1952 tarihinde hayata gözlerini yummuştur.³³²

---

³³⁰ Şenal Günay, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Altıncı Dönem 3 Nisan 1939- 15 Ocak 1943*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No:39, C.V, Ankara 2007, ss. 564-565.

³³¹ BCA, 030.11.1.00.95.15.17.3, 6 Haziran 1935.

³³² Günay, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Altıncı Dönem 3 Nisan 1939- 15 Ocak 1943*, ss. 564-565.

2.2. Meclis Faaliyetleri

2.2.1. Takrirleri (Önergeleri)

TBMM Altıncı Dönemi Meclis faaliyetlerinde takriri bulunamamıştır.

2.2.2. Teklifleri

TBMM Altıncı Dönemi Meclis faaliyetlerinde teklifi bulunamamıştır.

2.2.3. Konuşmaları

Meclis Başkanı Vekili Şemsettin Günaltay başkanlığında gerçekleşen oturumda, askeri ceza kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun layihası ile milli müdafaa ve adliye encümenlerinin mazbatalarının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun birinci faslı ihanet suçları ve bu suçlara uygulanacak müeyyideler ile ilgilidir. Kanunun elli altıncı maddesi milli savunmaya ihanet suçları ile ilgilidir ve 7 bentten oluşmuştur. Adliye encümeni adına söz alan Mardin Mebusu Hasan Menemencioğlu, elli altıncı maddenin beş ve yedinci bentleri (E ve G bentleri) için encümenin yeni bir düzenleme yaptığını ve bu yeni düzenlemenin okunmasını talep etmiştir. Ayrıca Hasan Menemencioğlu, üçüncü bentte (C bendi) yer alan müeyyidenin “beş seneden on beş seneye” kadar ağır hapis cezası olarak geçtiğini ancak bunun “sekiz seneden on beş seneye” şeklinde düzeltilmesini talep etmiştir. Hasan Menemencioğlu’nun talep ettiği bu değişiklikler kabul edilerek okunmuştur ve yapılan oylama sonucunda elli altıncı madde kabul edilmiştir.³³³

Meclis Başkanı Vekili Şemsettin Günaltay başkanlığındaki oturumda, askeri muhakeme usulü kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun layihası ile milli müdafaa ve adliye encümenlerinin mazbatalarının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun iki yüz otuzuncu maddesi temyiz talebinin koşullarına ve süresine dairdir. Madde ile ilgili adliye encümeni adına söz alan Mardin Mebusu

---

³³³*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları, C.XIII, 76.Birleşim, 21.08.1940, ss. 134-136.*

Hasan Menemencioğlu, hükümetin teklifi ile milli müdafaa encümeni mazbatasında temyiz süresinin evrakın üst makama gelmesi ile başladığını belirtmiştir. Ancak adliye encümeninin temyiz süresi için, hükmün kesinleşmesi ile başladığını ve sürenin bir buçuk ay olarak uygun gördüğünü belirterek, bürokratik işlerin hızlı yürümesi amacıyla adliye encümeninin kararının daha uygun olacağını beyan etmiştir. Konya Mebusu Ali Rıza Türel söz alarak, bir buçuk ay olarak öngörülen sürenin fazla olduğunu ve bundan dolayı sürenin encümen de kabul ederse bir ay olarak kabul edilmesini talep etmiştir. Bunun üzerine Hasan Menemencioğlu, encümenin bu teklifi kabul ettiğini beyan etmiştir ve madde de temyiz süresi bir ay olarak kabul edilerek genel kuruldan geçmiştir.³³⁴

Türk ceza kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkında üç ayrı kanun layihası ile adliye encümeni mazbatasının müzakereleri sırasında söz alan Mardin Mebusu ve Adliye Vekili Hasan Menemencioğlu, ceza kanununun genel hükümlerinin evrensel nitelikte olduğunu belirterek, değiştirilecek kanunlarda yalnızca bazı cürüm ve kabahatlere bağlı eylemlerde eksikliklerin olduğunu ve bunların ekleneceğini, ceza kanununun genel hükümlerinde ve içeriğinde değişiklik olmadığını açıklamıştır. Hasan Menemencioğlu, ceza kanununun ülke genelini ve milletin menfaatlerini temsil etmesinden dolayı sürekli güncellenmesi ve takviye edilmesi gerektiğini beyan etmiştir. Bu eksikliklerin giderilmesi için kanunun bir an önce genel kurul tarafından onaylanmasını talep etmiştir.³³⁵

Meclis Başkanı Vekili Şemsettin Günaltay başkanlığında gerçekleşen oturumda, 1941 mali yılı genel bütçe kanunu layihası ile bütçe encümeni mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Adliye Vekâleti bütçesinin genel müzakereleri için söz alan Adliye Vekili ve Mardin Mebusu Hasan Menemencioğlu, adliyelerin takviye edilmesi gerektiğini ancak bu takviyelerin hâkim eksikliğinden çok kâtip eksikliği sebebiyle yapılması gerektiğini açıklamıştır. Hasan Menemencioğlu bazı istatistikî bilgileri paylaşmıştır. Menemencioğlu, mahkemelerin yılda 1.200.000 iş gördüğünü, buna ilave olarak ara kararların ve yazı işlerinin de eklenmesi ile bu sayının 3.000.000 olduğunu belirtmiştir. Adliyelerde ise üç milyonu

---

³³⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XIII, 76.Birleşim, 21.08.1940, ss. 137-138.

³³⁵*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVIII, 55.Birleşim, 23.05.1941, s. 131.

bulan bu işleri yapan kâtip sayısının ise 2.400 olduğunu açıklayarak, kâtip sayısının en az 4.500 sayısına ulaştırılmasının yerinde olacağını beyan etmiştir. Hasan Menemencioğlu, hâkim yardımcısı sayısının da yetersizliğine değinmiştir. Toplam 460 kazada sadece 27 hâkim yardımcısı bulunduğunu açıklayarak, her kazada bir hâkim yardımcısı bulunmasının zorunlu olduğunu beyan etmiştir.³³⁶

Meclis Başkanı Vekili Şemsettin Günaltay başkanlığındaki oturumda, ceza ve tevkif evleri genel müdürlüğünün görev ve teşkilatı hakkındaki 3500 sayılı kanuna bazı maddeler eklenmesine dair kanun layihası ile bütçe ve adliye encümenleri mazbatalarının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun ikinci maddesi ıslah evlerinde çalıştırılan mahkûmlara verilecek paralara dairdir. İkinci madde için söz alan Mardin Mebusu ve Adliye Vekili Hasan Menemencioğlu, ıslah evlerinde çalışan mahkûmların on beş yaşının altındaki çocuklar olduğunu hatırlatmıştır. Çocuk olmaları sebebiyle bu paraların verildiğini belirterek bunun çalışma karşılığı ödenen bir paradan çok devletin bir lütfü şeklinde ele alınmasının doğru olacağını beyan etmiştir. Bunun mahkûmların hakkı olarak algılanmasının doğru olmadığını devletin bir hediye olarak verdiği para olarak düşünülmesi gerektiğini beyan etmiştir. Hasan Menemencioğlu, bu uygulamanın ceza hukukuna ve genel esaslarına uygun olduğunu belirterek sözlerini tamamlamıştır.³³⁷

Meclis Başkanı Vekili Şemsettin Günaltay başkanlığındaki oturumda, Gürün'ün Kirazlık Mahallesi'nden Ahmed oğlu Sait Yener'in adam öldürmek suçu işlemesi sebebiyle ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başvekâlet tezkeresi ile adliye encümeni mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Müzakereler sırasında Bingöl Mebusu Feridun Fikri Bey, Sait Yener'in idam edilmesine ciddi bir şekilde karşı çıkmıştır. Feridun Fikri Bey farklı şehirlerde mahkemelerin aynı konularda farklı kararlar verdiğini de beyan etmiştir. Söz alan Mardin Mebusu ve Adliye Vekili Hasan Menemencioğlu, Feridun Fikri Bey'in yanlış düşüncede olduğunu, mahkemelerin tümünün vicdani kanaate göre adil bir şekilde karar verdiğini belirtmiştir. Hasan Menemencioğlu, idam hükümleri ile ilgili kararı Millet Meclisi'nin vereceğini, isterse idama müsaade etmeyeceğini belirterek, genel kurulda

---

³³⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVIII, 57.Birleşim, 27.05.1941, s. 208.

³³⁷*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XIX, 71.Birleşim, 30.06.1941, ss. 220-221.

mahkemenin vermiş olduğu hükmü ya da tanıkların vermiş olduğu ifadeleri tartışmanın uygun olmadığını beyan etmiştir.³³⁸

Sait Yener'in idamı ile ilgili müzakerelerde sözlerine devam eden Hasan Menemencioğlu, mahkemelerin idam cezası gibi bir konuda büyük titizlikle çalıştığını, adli hata olsaydı bunu Adliye teşkilatının düzeltilmiş olacağını belirtmiştir. Hasan Menemencioğlu müzakerelerde “mahkeme jürisi” istekleri ile ilgili de Avrupa’da jüri skandallarından bahsederek birçok ülkenin mahkeme jürisi sisteminden vazgeçtiğini ve Türk Mahkemeleri’nin örnek olduğunu belirterek, mebusların oyları ile idam cezası verilerek adli işlemlerin küçümsemesini kabul etmediğini sert ifadelerle beyan etmiştir. Uzun müzakereler sonucunda Feridun Fikri Bey Sait Yener’e verilen idam cezasının yirmi yıl ağır hapis cezasına çevrilmesi yönünde takrir vermiştir. Ancak bu takriri yapılan oylama sonucunda reddedilmiştir. Sonuç olarak Sait Yener'in idam cezasına çarptırılması yönündeki adliye encümeni mazbatasını oylanmış ve oylama sonucunda mazbata kabul edilmiştir.³³⁹

Meclis Başkanı Vekili Refet Canitez başkanlığında gerçekleşen oturumda, noter kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair kanun layihası ile adliye encümeni mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun beşinci maddesi, noterlerin siyasi faaliyetlerde bulunamayacağı, borsa oyunlarına iştirak edemeyeceği, ticaret yapamayacağı gibi yükümlülüklerine dairdir. Kütahya Mebusu Recep Peker, beşinci maddeyi eleştirmiş ve noterlerin men edildikleri “siyasi faaliyetler” ile ilgili bu teklifin doğru olmadığını beyan etmiştir. Genel Kurul’da yapılan uzun tartışmalar sonucunda Adliye Vekili Hasan Menemencioğlu söz alarak, noter sıfatı taşıyan şahısların da memur olması sebebiyle kanun metninin bu şekilde ayarlandığını belirterek, “siyasi faaliyetler” ile ilgili olan bölümün kaldırılırsa meselenin çözüme kavuşacağını belirtmiştir. Bu konuşmasından sonra Genel Kurul’da maddeyi eleştiren mebuslar, çok güzel nidaları atmışlar ve meselenin çözümlendiğini belirtmişlerdir.³⁴⁰

Meclis Başkanı Vekili Dr. Mazhar Germen başkanlığındaki oturumda noter kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair kanun layihası ile adliye encümeni

---

³³⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XX, 78.Birleşim, 15.09.1941, ss. 152-157.

³³⁹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XX, 78.Birleşim, 15.09.1941, ss. 165-167.

³⁴⁰*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXIII, 22.Birleşim, 05.01.1942, ss. 5-8.

mazbatasının müzakerelerine devam edilmiştir. Kanunun on dokuzuncu maddesi noterlerin kıdem ve sicilleri esas alınarak, geliri daha yüksek olan başka noterliklere atanabileceklerine dairdir. Madde ile ilgili söz alan Adliye Vekili Hasan Menemencioğlu, on dokuzuncu maddenin yeni bir hükmü içerdiğini belirtmiş ve Adliye Vekâletinin isterse noterlere teklif yaparak isterse de ilana çıkararak müracaatlar üzerinden atamaları yapmasının uygun görüldüğünü beyan etmiştir. Ayrıca Hasan Menemencioğlu, son on yılda dağılan beş noterlikten üçünün, noterleri görevlerinde yükseltmek amacıyla vekâlet tarafından kapatıldığını bildirerek meslek içi terfi usulünün benimsendiğini beyan etmiştir. Müzakereler sonucunda on dokuzuncu madde oylanarak kabul edilmiştir.³⁴¹

Kanunun yirminci maddesi noterlik görevinden ayrılacak noterlere kimlerin vekalet edeceğine ve görevinden ayrılan noterler ile vekillere ödenecek ücretlere dairdir. Madde hakkında söz alan Adliye Vekili Hasan Menemencioğlu, iki noter hakkında cezai işlem uyguladıklarını ve noterlerden birinin Hazine pullarını sakladığını ve kullanmayarak altı yüz liraya yakın pulu muhafaza ettiğinin tespit edildiğini bildirmiştir. Bunun üzerine notere üç ay süre ile meslekten uzaklaştırma cezası verildiğini ancak Temyiz Mahkemesi'nin cezayı zimmet suçu olarak belirlediğini ve cezanın az olduğunu bildirerek hükmü bozduğunu beyan etmiştir. Hasan Menemencioğlu, geçici olarak ceza alan noterlere para ödenecek olmasının yanlış olduğunu belirterek, bu durumda verilen cezanın indirilmiş olacağını beyan etmiştir. Ayrıca noterlerin kamu güvenliği kurumu olarak kabul edilebileceğini ve güvenilir olmaları gerektiğini de belirterek sözlerini sonlandırmıştır.³⁴²

Kanunun yirmi birinci maddesi ile ilgili söz alan Manisa Mebusu Refik İnce, geçici olarak meslekten el çektirilen noterlerin mağdur olmamaları için tüm gelirlerinin kesilmesine karşı çıkmıştır. Refik İnce, en azından noter gelirinin üçte biri veya yarısının el çektirilen şahsa verilmesinin vicdani bir karar olarak yerine getirilmesini talep etmiştir. Söz alan Hasan Menemencioğlu, Refik İnce'ye tepki göstermiştir. Noterlik vazifesinin şahsi bir iş olmadığını kamu hukukuna tabii olduğunu belirterek, verilecek cezaların caydırıcı olması gerektiğini beyan etmiştir.

---

³⁴¹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXIII, 23.Birleşim, 07.01.1942, ss. 32-33.

³⁴²*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXIII, 23.Birleşim, 07.01.1942, ss. 33-35.

Sivas Mebusu Abdurrahman Naci Demirağ'ın adliye memurlarına uygulanan geçici meslekten el çektirilme usullerini sorması üzerine Hasan Menemencioğlu, adliye memurları ile noterlerin usullerinin farklı olduğunu beyan etmiştir. Noterlerin sık sık denetlenmediklerini, işleyebilecekleri suçlara karşı sıkı bir yaptırım altında olmalarının güvenilirlikleri açısından uygun olacağını beyan etmiştir.³⁴³

Meclis Başkanı Vekili Şemsettin Günaltay başkanlığındaki oturumda, noter kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair kanun layihası ile adliye encümeni mazbatasının müzakerelerine devam edilmiştir. Kanunun yirmi birinci maddesi noterlerin kullanacakları defterlere dairdir. Manisa Mebusu Refik İnce, yirmi birinci madde ve diğer maddeler için noter kanunu ile ilgili tüzüğün ne zaman çıkarılacağını sormuştur. Söz alan Adliye Vekili ve Mardin Mebusu Hasan Menemencioğlu, noterlerin tutmakla yükümlü oldukları defterler ve kullanacakları mühürler ile ilgili tüzüğün mümkün olan en hızlı şekilde hazırlanacağını beyan etmiştir.³⁴⁴

Kanunun elli dokuzuncu maddesi noterlerin disiplin cezalarına dairdir. Söz alan Hasan Menemencioğlu, maddenin encümünde hazırlanırken İcra Kanunu, Avukatlık Kanunu ve Hâkimler Kanunu'nun incelendiğini ve disiplin cezalarının hizmet kusurlarından kaynaklanması sebebiyle, idarelerin takdirine bırakıldığını belirtmiştir. Ayrıca genel kurulda elli dokuzuncu madde ile ilgili, noterlerin harçlardan alacakları payları ilgilendiren disiplin cezalarına da değinen Hasan Menemencioğlu, noterlerin harçlardan alacakları payın %25 olduğunu hatırlatarak, harç tutarının fazla alınması halinde disiplin cezası ile birlikte idari soruşturma da yapılacağını belirtmiştir.³⁴⁵ Kanunun seksen yedinci maddesi meslekten çıkarılan noterlerin yardım sandığından pay alamayacaklarına dairdir. Seksen yedinci madde için söz alan Hasan Menemencioğlu, madde metninde “bir yılda üç kınama” şeklindeki yazım hatasının “üç senede beş kınama veya iki defa işten çıkarma”

---

³⁴³*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları, C.XXIII, 23.Birleşim, 07.01.1942, s. 35.*

³⁴⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları, C.XXIII, 24.Birleşim, 09.01.1942, s. 43.*

³⁴⁵*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları, C.XXIII, 24.Birleşim, 09.01.1942, ss. 49-51.*

şeklinde düzeltilmesini talep etmiştir.³⁴⁶ Seksen yedinci madde bu düzeltme yapılarak kabul edilmiştir.

Meclis Başkanı Vekili Refet Canitez başkanlığındaki oturumda hâkimler kanununun yüz yirminci maddesinin değiştirilmesine dair kanun layihası ile adliye encümeni mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun değiştirilecek yüz yirminci maddesi, temyiz mahkemesi haricindeki adliyelerde görev alan kâtip ve memurların Adliye Vekâleti tarafından tayin edilebileceklerine dairdir. Madde ile ilgili söz alan Hasan Menemencioğlu, bir başkâtibin Niğde ilinden Kayseri'ye nakledilmesi hususunda müfettişlerin onayına rağmen Adliye Vekâletinin yetkisinde olmaması sebebiyle naklin gerçekleşemediğini belirtmiştir. Bu gibi işlemlerin Adliye Vekâletinin görev alanına girdiğini de belirten Menemencioğlu, kâtiplerin daha iyi konumda çalışabilmeleri adına nakil ve tayin işlemlerinin Adliye Vekâletinin yetkisine bırakılmasının yerinde olacağını beyan etmiştir. Müzakereler sonucunda yapılan oylamada kanun kabul edilmiştir.³⁴⁷

Antalya Mebusu Rasih Kaplan tarafından Adliye Vekilinin cevaplama istemiyle 02.04.1942 tarihinde vermiş olduğu soru takriri okunmuştur. Takrir, taze ekmek satmak suretiyle Milli Korunma Kanunu'na muhalefetten ceza alan iki şahsa dairdir. Soru takririni cevaplamak üzere kürsüye çıkan Adliye Vekili Hasan Menemencioğlu, Ticaret Vekâletinin fırınlardan çıkan ekmeklerin yirmi dört saat geçmeden satılmamasını emrettiğini belirtmiştir. Ancak iki şahsın bu emre uymayarak ekmek sattıklarının tespit edildiğini ve bu şahısların Milli Korunma Kanunu'nun yirmi bir ile elli beşinci maddelerince yirmi beş lira para cezasına çarptırıldıklarını beyan etmiştir. Menemencioğlu, Adliye Vekâleti olarak bu haberi alır almaz bu hükmü icra edecek bir kararname olmadığını tespit ettiklerini ve bu cezanın bozulmasını Temyiz Mahkemesi'nden talep ettiklerini açıklamıştır. Menemencioğlu, soru takriri ile ilgili açıklamalarına devam etmiştir. Ticaret Vekâletinin yirmi dört saat geçmeden ekmek satılmamasını emretmesine rağmen bu yasağa uymayan iki şahsın işledikleri fiilin suç olduğunu belirtmiştir. Ticaret Vekâletinin almış olduğu kararın kanunlara uygun olduğunu açıklamıştır. Ancak iki şahsın işledikleri suçun Milli

---

³⁴⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXIII, 24.Birleşim, 09.01.1942, s. 59.

³⁴⁷*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXIII, 25.Birleşim, 12.01.1942, s.67-68.

Korunma Kanunu'na göre değil, Ceza Kanunu'nun 526. Maddesi gereğince suç teşkil ettiğini beyan etmiştir. Temyiz Mahkemesi'nin kararından sonra yapılan hatanın düzeltileneğini belirten Hasan Menemencioğlu, Adliye Vekâleti adına bir daha böyle bir hatanın yapılmamasına gayret edeceklerini beyan ederek sözlerini sonlandırmıştır.³⁴⁸

Meclis Başkanı Vekili Refet Canitez başkanlığındaki oturumda, nahiye kurulması ve teşkilatı hakkında kanun layihası ile bütçe, dâhiliye ve adliye encümenleri mazbatalarının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun on dokuzuncu maddesi, nahiye meclisleri hukuk işlerinin elli liraya kadar olan alacak davaları ile yüz elli liraya kadar olan taşınmazların ihtilaflarını uzlaştırma görevlerine bakmakla yükümlü olmasına dairdir. Söz alan Adliye Vekili Hasan Menemencioğlu, elli liraya kadar olan alacak davalarında sulh hâkimlerinin üst makam olacağını belirtmiştir. Menemencioğlu, eski kanundan farklı olarak ilk derece hükmü nahiye meclislerinin vereceğini, itiraz olduğu takdirde sulh hâkimlerinin davaya bakacağını beyan etmiştir. Rize Mebusu Fuad Sirmen'in maddeyi eleştirmesi üzerine tekrar söz alan Menemencioğlu, nahiye meclislerinin davacıları daha yakından takip edebilecekleri gibi şahitleri de dinleyeceğini ancak sulh hâkimlerinin dosya üzerinden takibatını yapacağını belirtmiştir.³⁴⁹

Meclis Başkanı Vekili Dr. Mazhar Germen başkanlığındaki oturumda, madenler tüzüğü'nün bazı maddelerinin değiştirilmesine ve tüzüğe başka maddeler eklenmesine dair kanun layihası ile adliye, maliye, bütçe, iktisat ve dâhiliye encümenleri mazbatalarının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun on birinci maddesi madenlerde çalışan işçilerin, iş kazası sonucunda yaralanması veya ölmesi sebebiyle mirasçılara ödenecek tazminatlara ve açılacak davalara sulh hâkimlerinin bakacağına dairdir. Söz alan Mardin Mebusu ve Adliye Vekili Hasan Menemencioğlu, açılacak davalara sulh hâkimlerinin bakmasının sebebinin görülecek davaları ivedilikle çözebilecek olmalarından kaynaklandığını beyan etmiştir. Ancak

---

³⁴⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXIV, 45.Birleşim, 10.04.1942, ss. 137-138.

³⁴⁹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXV, 54.Birleşim, 06.05.1942, ss. 56-59.

Menemencioğlu, tazminat miktarına göre asliye veya sulh hukuk hâkimliklerinin görevlendirilmesinin daha doğru olacağını da sözlerine eklemiştir.³⁵⁰

Meclis Başkanı Vekili Şemsettin Günaltay başkanlığındaki oturumda, memurluk ve askerlik mesleği mensuplarının olağanüstü hallerde haksız kazanç elde etmelerine dair kanun layihası ile dâhiliye, milli savunma ve adliye encümenleri mazbatalarının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun birinci maddesi, kanun hükmüne tabii olan memurlara dairedir. Tokat Mebusu Galib Pekel'in, birinci maddede memurlar ve hâkimler arasında ayırım yapıldığı eleştirisinde bulunmuştur. Bunun üzerine söz alan Adliye Vekili Hasan Menemencioğlu, hâkimlerin de bu kanuna tabii olduklarını belirtmiştir. Menemencioğlu, hâkimlerin ve mahkemelerin hiyerarşik düzen içinde olduğunu belirterek, sulh hâkiminin asliye hâkimi, asliye hâkiminin ağır ceza hâkimi tasarrufunda sorguya çekildiğini belirtmiştir. Ayrıca, Adliye Vekilinin müsaadesi olmadıkça hâkimlerin sorguya çekilemeyeceğini de belirten Menemencioğlu başka bir istisnai durum olmadığını beyan etmiştir. Müzakereler sonucunda yapılan oylamada birinci madde kabul edilmiştir.³⁵¹

Kastamonu Mebusu Abidin Kaya, 1942 yılı bütçe kanunu layihası ile bütçe encümeni mazbatasının Adliye Vekâleti Bütçesi müzakerelerinde vekâlet bütçesine üç milyon liralık zam yapılmış olduğundan bahsetmiş ayrıca milli korunma mahkemelerinin işleyişi hakkında bilgi verilmesini talep etmiştir. Söz alan Adliye Vekili Hasan Menemencioğlu, adliye bütçesine yapılan zammın gerçekte yedi yüz elli bin lira olduğunu ve bu para ile mahkeme kâtiplerinin maaşlarında iyileştirme yaptıklarını beyan etmiştir. Maaşlarının artması ile kâtiplerin daha iyi ve verimli çalıştıklarını bildiren Menemencioğlu, daha önce adliyeden ayrılan kâtiplerin görevlerine dönmek için başvurduklarını belirtmiştir. Menemencioğlu, milli korunma mahkemelerinin İstanbul, Ankara ve İzmir illerinde kurulduklarını ancak yeni kurulduklarından dolayı temel istatistiki bilgilere sahip olmadıklarını beyan etmiştir.³⁵²

---

³⁵⁰*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXV, 58.Birleşim, 15.05.1942, ss. 140-144.

³⁵¹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXV, 59.Birleşim, 18.05.1942, ss. 166-179.

³⁵²*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXV, 63.Birleşim, 26.05.1942, ss. 302-303.

Denizli Mebusu Emin Aslan Tokad, 1942 yılı bütçe kanunu layihası ile bütçe encümeni mazbatasının Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Bütçesi müzakerelerinde, gayrimenkuller ve araziler için daha önce tapulama kanunu hazırlandığını ancak daha sonra hükümetin bu teklifi geri aldığını hatırlatmış ve Adliye Vekâletinin bu kanun için harekete geçmesini talep etmiştir. Söz alan Adliye Vekili Hasan Menemencioğlu, kadastro heyetlerinin az sayıda olması sebebiyle işlerde aksama olduğunun Adliye Vekâletinin de dikkatini çektiğini belirtmiştir. Tapulama kanununun bir an önce Genel Kurul'a gelmesini temenni ettiğini belirten Menemencioğlu, kanunun bütçe encümeninde bulunduğunu yakın zamanda Genel Kurul'a taşınacağını belirterek sözlerini sonlandırmıştır.³⁵³

Meclis Başkanı Vekili Dr. Mazhar Germen başkanlığındaki oturumda, Samsun eski belediye başkanı İhsan Kefeli ile mühendis Ali Ragıp Rutkay'ın almış oldukları cezaların affi hakkında kanun layihası ile adliye encümeni mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun birinci maddesi, sahte rapor düzenlemek suçunu işleyen İhsan Kefeli ile Ali Ragıp Rutkay'ın Amasya Asliye Ceza Mahkemesi'nden aldıkları üçer aylık hapis cezalarının affedildiğine dairdir. Söz alan Çanakkale Mebusu Ziya Gevher Etili, Adliye Vekili Hasan Menemencioğlu'na bu karara taraftar olup olmadığını sormuştur. Cevap vermek üzere kürsüye gelen Menemencioğlu, Vekâlet olarak bu affin doğru olmadığı kanaatinde olduklarını, kendisinin bu fikrini adliye encümeni toplantılarında da ifade ettiğini beyan ederek kararı Genel Kurul'a bırakmıştır. Sonuç olarak yapılan müzakerelerde mazbata kabul edilerek iki şahıs affedilmiştir.³⁵⁴

Bolu Mebusu Lütfi Gören tarafından verilen avukatlık kanununa bağlı dördüncü maddenin açıklanması hakkındaki tavrı ile adliye encümeni mazbatasının müzakerelerinde Manisa Mebusu Refik İnce'nin Adliye Vekilinin izahta bulunmasını talep etmesi üzerine kürsüye gelen Menemencioğlu, dava vekilliği mesleğini yürüten avukatların buldukları kazadan beş avukat olsa dahi o kazada işlerini yapabileceklerini beyan etmiştir. Menemencioğlu, bundan sonra da uygulamanın bu

---

³⁵³*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXV, 63.Birleşim, 26.05.1942, ss. 304-305.

³⁵⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXVII, 81.Birleşim, 14.08.1942, ss. 88-90.

şekilde olacağını, beş avukat bulunan yerlerde dava vekillerinin mesleklerini icra edebileceklerini ifade ederek sözlerini tamamlamıştır.³⁵⁵

Meclis Başkanı Vekili Şemsettin Günaltay başkanlığındaki oturumda, nahiye kurulması ve teşkilatı hakkında kanun layihası ve nahiye müdürlerinin seçilmesi ve göreve yerleştirilmesine dair kanun layihası ile dâhiliye ve adliye encümenleri mazbatalarının müzakerelerine devam edilmiştir. Kanunun kırk üçüncü maddesi nahiye meclislerinin görevlerine dairdir. Söz alan Adliye Vekili Hasan Menemencioğlu, köy kanununa göre ihtiyar heyetlerinin görev alanlarının belirlendiğini ve köy kanununun anayasadan önce oluşturulduğunu belirtmiştir. Menemencioğlu, nahiye sınırları içerisinde ikamet eden şahısların öncelikle ihtiyar heyetine başvurmadan mahkemelerde dava açamayacaklarının kanunda belirtildiğini beyan etmiştir. Hasan Menemencioğlu ayrıca, kanun layihasının yirminci maddesi müzakere edilirken Refik İnce'nin vermiş olduğu, müzakerelerin ileri tarihte bir birleşime bırakılması hakkındaki tavrına iştirak ettiğini de beyan etmiştir.³⁵⁶

Kanun layihasının kırk üçüncü maddesi hakkında müzakerelerin uzaması üzerine tekrar kürsüye gelen Hasan Menemencioğlu, anayasanın sekizinci maddesine göre kurulacak mahkemelerin bağımsız olması gerektiğini belirtmiştir. Menemencioğlu, bu layiha ile dava görme hakkının ihtiyar heyetlerine verildiğini, ihtiyar heyetlerinin bağımsız olmadıklarını yine ihtiyar heyetlerinin denetimini nahiye meclislerine bıraktıklarını ancak nahiye meclislerinin de bağımsız olmadıklarını beyan etmiştir. Menemencioğlu, köy ihtiyar heyetlerinin ticaret kanunu ya da borçlar kanununu tatbik edebilecek kurumlar olmadığını belirterek, adli yenilikler yaptıklarını hatırlatmış ve adli görev ve yetkileri ihtiyar heyetlerine bırakmak için yapmadıklarını sert bir şekilde beyan etmiştir. Menemencioğlu, anayasanın sekizinci maddesine tamamen aykırı olan bu düzenlemeyi tasvip etmediğini belirtmiştir. Müzakere edilen layihanın dâhiliye encümeninin teklifi olduğunu ancak maddelerinin yüzde yetmiş beşinin adliyenin alanına girdiğini belirten Menemencioğlu, meselenin adli

---

³⁵⁵*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXIX, 17.Birleşim, 14.12.1942, ss. 101-102.

³⁵⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXX, 24.Birleşim, 06.01.1943, ss. 46-60.

bağımsızlık olduğunu ve encüme iade edilmesini talep ederek konuşmasını sonlandırmıştır.³⁵⁷

Nahiye kurulması ve teşkilatı hakkında kanun layihasının kırk üçüncü maddesinin müzakerelerinin devam etmesi ve encüme iade edilmesi yönünde fikirlerin artması üzerine Hasan Menemencioğlu bir kez daha söz almıştır. Menemencioğlu, Adliye Vekilinin mahkemeler üzerinde hiçbir etkisi olmadığını, mahkemelerin kararlarında bağımsız olduklarını belirtmiştir. Bir kez daha rica ederek, layihanın ilgili encüme iade edilmesini talep eden Menemencioğlu, meselenin çok önemli olduğunu vurgulayarak tüm Genel Kurul'un encüme iade konusunda hem fikir olmasını sağlamıştır. Yapılan müzakereler sonucunda kanun layihası bir kez daha tetkik edilmek üzere hem adliye encümenine hem de anayasa encümenine havale edilmiştir.³⁵⁸

Meclis Başkanı Vekili Şemsettin Günaltay başkanlığındaki oturumda, Ceza ve Tutukevleri Genel Müdürlüğü'nün görevleri ve teşkilatı hakkında 3500 sayılı kanun ile bu kanunu değiştiren 4077 sayılı kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair kanun layihası ile adliye ve bütçe encümenleri mazbatalarının müzakerelerine başlanmıştır. Söz alan Adliye Vekili Hasan Menemencioğlu, cezaevleri ile ilgili bilgiler vermenin yerinde olacağını ifade ederek konuşmasına başlamıştır. Türkiye'de mahkûm olanların sayısının 17.671 olduğunu bunlardan ise erkek mahkûm sayısının 16.480, kadın mahkûm sayısının 676, çocuk mahkûm sayısının ise 515 olduğunu bildirmiştir. Toplam 17.761 mahkûmdan 8.154'ünün adam öldürmek suçunu işlediğini, hırsızlık suçundan hükümlü olanların ise 1.757 belirtmiştir. Toplam mahkûmlardan çalışmaya elverişli olanların mevcudunun 8.000 olduğunu bunlardan da 4.050 kişinin yeni açılan cezaevlerinde bulunduğunu ifade etmiştir.³⁵⁹

Adliye Vekili Menemencioğlu, çalıştırılan mahkûmların iş alanlarının ziraat, halıcılık, inşaat, marangozluk vesaire olduğunu belirtmiştir. Kadın mahkûmların tamamının Kayseri fabrikasında çalıştırıldığını ve fabrika yönetiminin mahkûmların çalışmalarından memnun olduğunu bildiren Menemencioğlu, kadın mahkûmlara

---

³⁵⁷*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları, C.XXX, 24.Birleşim, 06.01.1943, ss. 61-63.*

³⁵⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları, C.XXX, 24.Birleşim, 06.01.1943, ss. 65-67.*

³⁵⁹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları, C.XXX, 27.Birleşim, 13.01.1943, ss. 164-165.*

emeklerinin karşılığı olarak yevmiye ödendiğini ifade etmiştir. İşçi ücretlerine de değinen Menemencioğlu, ücretin seksen kuruş ile yüz kuruş arasında olduğunu ancak Karabük'te istihdam edilen adliye işçilerinin ücretlerinin iki yüz elli ile üç yüz kuruş arasında olduğunu beyan etmiştir. Yeni cezaevlerinde olumlu hal ve hareket gösteren mahkûmların iyi halleri göz önüne alınarak süresinden önce tahliye edildiğini ve bunların sayısının da 2.253 olduğunu açıklamıştır. Menemencioğlu, son bir yıl içerisinde cezaevlerinden firar eden mahkûm sayısının ise 101 olarak gerçekleştiğini belirtmiştir.³⁶⁰

Hasan Menemencioğlu, 1943 yılı itibariyle cezaevlerinin 467.000 lira değerinde gayrimenkule, 13.108 lira tutarında zirai araç gereçlere, 67.618 lira değerinde hâlihazırda erzaka, 129.615 lira da nakit paraya sahip olduğunu beyan etmiştir. Menemencioğlu, cezaevlerinde mahkûmlardan kurulan inşaat ekiplerinin Ankara'nın Kalaba Köyü'nde yüz yirmi kişi kapasiteli çocuk ıslah evi ile Kırşehir, Denizli, Balıkesir, Manisa illerinde üç yüz kişilik binalar inşa ettiklerini bildirmiştir. İmralı'da bulunan cezaevi ile ilgili Menemencioğlu, ziraat faaliyetlerinin uzun süredir devam ettiğini, İmralı'da bulunan mahkûmların hiçbir probleme sebebiyet vermeden idarenin koyduğu kurallara kendi rızaları ile uyduklarını belirtmiştir. Özellikle Erzincan'da meydana gelen depremden sonra mahkûmların yapmış oldukları hizmetlerden ötürü Meclis'in çıkardığı af sebebiyle mahkûmların bu kararı örnek aldıklarını da sözlerine eklemiştir. İzmir Mebusu Halil Mentеше'den gelen soru üzerine İmralı'da mahkûm sayısının 1.200'e kadar yükseldiğini ancak erzak sıkıntısı gibi sebeplerle mevcudun 800'e kadar düşürüldüğünü beyan etmiştir.³⁶¹

İzmir Mebusu Halil Mentеше'nin mahkûmlar ile tutukluların aynı koşullarda tutulup tutulmadığını sorması üzerine Menemencioğlu, olanaklar dâhilinde durumun değiştiğini, bazı yerlerde aynı koşullarda tutulduklarını ancak mümkün mertebe farklı koşullarda tutulduklarını beyan etmiştir. Sivas Mebusu İsmail Mehmet Uğur mahkûmiyet süresi iki yılın altında olan kişilerin yeni cezaevlerine gönderilmediğini duyduklarını belirtmiştir. Bunun üzerine Hasan Menemencioğlu, bu tarzda bir uygulamanın yapıldığını, nedeninin ise iki yıllık bir sürenin mahkûmların ıslah

---

³⁶⁰*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXX, 27.Birleşim, 13.01.1943, s. 165.

³⁶¹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXX, 27.Birleşim, 13.01.1943, s. 166.

edilmesi için yetersiz olmasından kaynaklandığını beyan etmiştir. Menemencioğlu çocuk mahkûmlar ile ilgili ise, sayılarının beş yüzü geçmediğini, çocuk mahkûmların Ankara'da bulunan ıslahevinde öğretmenler aracılığıyla meslek öğretimine tabii tutulduklarını belirtmiştir. Ayrıca kriminoloji enstitülerine de değinen Menemencioğlu, bu enstitülerin Maarif Vekâletine bağlı olduğunu ancak bu kurumlardan yararlanma noktasında Adliye Vekâletinin de ilk sıralarda yer edineceğini beyan ederek konuşmasını sonlandırmıştır.³⁶²

3. ALİ RIZA ERTEN

3.1. Meclis Faaliyetleri

3.1.1. Takrirleri (Önergeleri)

TBMM Altıncı Dönemi Meclis faaliyetlerinde takriri bulunamamıştır.

3.1.2. Teklifleri

TBMM Altıncı Dönemi Meclis faaliyetlerinde teklifi bulunamamıştır.

3.1.3. Konuşmaları

Meclis Başkanı Vekili Refet Canitez başkanlığında gerçekleşen oturumda, çiftçi mallarının korunması hakkında kanun layihası ile ziraat, dâhiliye, adliye ile geçici encümen mazbatalarının müzakerelerine devam edilmiştir. Kanunun otuz dördüncü maddesi, yüz hektar ve üzerinde toprak işleyenlerin arazilerinin korunması için özel bekçiler kullandıkları takdirde, korunma parası vermeyeceklerine dairdir. Ayrıca şehir ve kasabalarda sebze bahçesi sahipleri arazilerini özel bekçileri ile koruyorsa, korunma parası ödemekten istisna edilmelerine koruma meclisinin yetkili olduğu da belirtilmiştir. Söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Erten, otuz dördüncü maddede hükümetin teklifinin, ziraat encümeni teklifinin ve adliye encümeni teklifinin birbirlerinden farklı olduğunu beyan etmiştir. Adliye encümeninin sebze

---

³⁶²*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları, C.XXX, 27.Birleşim, 13.01.1943, ss. 166-168.*

bahçesinin yanına meyve bahçesini de eklediğini belirtmiştir. Ali Rıza Erten, ülkenin iklimsel özelliklerinden dolayı yaz veya kış ayırt etmeksizin bekçilerin tutulduğunu hatırlatmıştır. Ayrıca sadece sebze ve meyve bahçeleri için değil arazi sahiplerinin fidanlıkları korumak için de bekçi tuttuklarını sözlerine eklemiştir. Ali Rıza Erten bu sebeplerden dolayı otuz dördüncü maddeye “çiçek, meyve bahçeleri ve fidanlıklar” cümlesinin eklenmesini talep eden tahrir vermiştir ve tahriri yapılan oylamada kabul edilmiştir.³⁶³

Meclis Başkanı Vekili Dr. Mazhar Germen başkanlığındaki oturumda, ispiroto ve ispiroto lu içkiler tekeli hakkında kanun layihası ile adliye, maliye, bütçe, ziraat, gümrük ve tekeller encümenleri mazbatalarının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun birinci maddesi, bütün ispiroto lu içkileri üretmeye, ithal etmeye ve yurt içinde satmaya yetkili organın Hükümet olduğu ve Hükümet’in tekelinde olduğuna dairdir. Söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Erten, ülkemizde bir tona yakın üzüm üretimi olduğunu belirterek, ülkemizde bir zamanlar şarap üretiminin çok yüksek olduğunu beyan etmiştir. Erten, şarap üretiminin en düşük 1913 tarihinde, Cumhuriyet Dönemi’nde ise 1930-1931 tarihlerinde gerçekleştiğini belirtmiştir. Yapılan çalışmalar neticesinde ise 1938 yılında on milyon litreye kadar çıktığını ifade eden Ali Rıza Erten, şarabın rakıya oranla daha zararlı olup olmadığı konusunda ise fikrinin rakının daha zararlı olduğu yönünde olduğunu beyan etmiştir. Şarabın rakıdan dört kat daha hafif olduğunu belirten Ali Rıza Erten, bağıcılık faaliyetlerinin ve uğraşan kimselerin refah seviyesini artırmak adına şarap üretiminin tekele bırakılmamasının yerinde olduğunu bildirmiş ve maddenin kabul edilmesini talep etmiştir.³⁶⁴

4. MUHİTTİN BİRGEN

4.1. Hayatı

Muhittin Birgen 1885 yılında İstanbul’da doğmuştur. Babasının adı Ömer Lütfi Bey, annesinin adı Fazilet Hanım’dır. Unkapanı Rüştüyesi ve Vefa İdadisinden

---

³⁶³*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XIX, 69.Birleşim, 25.06.1941, ss. 186-188.

³⁶⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXVI, 67.Birleşim, 01.06.1942, ss. 5-8.

mezun olan Birgen, Darül Fünun Edebiyat Fakültesi'ni başarı ile tamamlamıştır. Muhitti Birgen Fransızca, Almanca, İngilizce, Arapça, Farsça ve az düzeyde Rusça olmak üzere tam altı dile hakim olmuştur. 1906 yılında Hicaz Demiryolları'nda memurluğa başlamış, iki yıl sonra görevinden ayrılarak gazetecilik ve öğretmenlik mesleklerini sürdürmüştür. 1918 yılında Tanin Gazetesi Yazı İşleri Müdürlüğü görevine başlayan Birgen, bir sene boyunca Tanin Gazetesi Başyazarlığı yapmıştır. Üsküdar İdadisi ve Üsküdar Sultanisinde Felsefe ve Edebiyat Öğretmenliği görevinde de bulunan Birgen, 1914-1919 yılları arasında Meclis-i Mebusan'da Çorum Mebusluğu yapmıştır. Milli Mücadele Dönemi'nde Ankara'da Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nin Başyazarlığı ile Matbuat Genel Müdürlüğü görevini yapmıştır. 1921 yılında Türk Ticaret Şirketi Temsilcisi olarak Gürcistan Tiflis'te bulunan Birgen, 1922'de Azerbaycan Pedagoji Enstitüsü ve üniversite hocalığı görevinde bulunmuştur.³⁶⁵

Muhittin Birgen, Azerbaycan Bakü'de iki yıl kaldıktan sonra Türkiye'ye dönerek Galatasaray Lisesi'nde Tarih Öğretmenliği yapmış daha sonra İzmir Müstahsilleri Kooperatifi Müdürlüğü'ne atanmıştır. Bu kooperatifte sekiz sene görev aldıktan sonra İncir ve Üzüm Üreticileri Kooperatifi kuruculuğu ve yöneticiliğini yapmış, bu süre içerisinde Milli Aydın Bankası İdare Meclisi Başkanlığını da yürütmüştür. Son olarak Son Posta Gazetesi Başyazarlığı görevinde bulunan Birgen, TBMM Altıncı Dönemi için yapılan seçimlere katılmış ve Mardin Mebusluğuna seçilmiştir. Altıncı Dönem Yasama Çalışmaları için Ziraat encümeninde görev almıştır. Ancak Muhittin Birgen'in, iki aydan fazla bir süre Meclis Genel Kurulu'na devamsızlık yaptığı için 13 Haziran 1941 tarihli 1245 sayılı kararı³⁶⁶ ile mebusluğu düşürülmüştür. Birgen'e ait "Mektepler İçin Yeni Edebiyat", "Tercüme Edilmiş Muhtelif Garp Eserleri" isimli eserlerinin yanında "Türk Kooperatifçisi" isimli aylık dergi sahibi olmuştur. Evli ve bir çocuk babası olan Birgen 1959 yılında hayata veda etmiştir.³⁶⁷

---

³⁶⁵ Günay, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Altıncı Dönem 3 Nisan 1939- 15 Ocak 1943*, ss. 567-568.

³⁶⁶ BCA, 30.10.0.0.76.502.13, 14 Haziran 1941.

³⁶⁷ Günay, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Altıncı Dönem 3 Nisan 1939- 15 Ocak 1943*, ss. 567-568.

4.2. Meclis Faaliyetleri

4.2.1. Takrirleri (Önergeleri)

TBMM Altıncı Dönemi Meclis faaliyetlerinde takriri bulunamamıştır.

4.2.2. Teklifleri

TBMM Altıncı Dönemi Meclis faaliyetlerinde teklifi bulunamamıştır.

4.2.3. Konuşmaları

Meclis Başkanı Vekili Refet Canitez başkanlığındaki oturumda, özel bir kanunla devletten bir hak temin eden veya sermayesinin yarısından fazlası devlete ait olan banka ve diğer kurumlarda istihdam edilmiş memurların maaş ve ücretleri ile terfi usulleri hakkında kanun layihası ile bütçe encümeni mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Genel Kurul'da müzakereler sırasında söz alan Ankara Mebusu Mümtaz Ökmen, bu kanun layihası ile ilgili Muhittin Birgen'in Son Posta Gazetesi'nde yazmış olduğu makaleyi eleştirmiştir. Mümtaz Ökmen Muhittin Birgen'in makalesinde, görüşülen kanun layihasının kabul edildiği takdirde bir zamanlar Osmanlı Devleti'nin yeniçerileri yaptığı muamelenin aynısının şimdi Türkiye Cumhuriyeti memurlarına yapılacağını yazdığını, Hitler Almanya'sının Yahudilere yaptığı muamele ile aynı muamelenin yapılacağını yazdığını belirtmiş ve kendisini açıklama yapmaya davet etmiştir.³⁶⁸

Mardin Mebusu Muhittin Birgen kürsüye gelerek konuşmasına başlamıştır. Birgen, makalesinde yazmış olduğu konular için görevini yapmış olduğunu ve bu konuları "cebinden çıkarmadığını" söylemiştir. Ökmen'in iddia ettiği gibi "Yahudi" tabiri olmadığını da belirten Muhittin Birgen, bu meseleyi Ökmen ile özel olarak konuşacağını kürsüde ifade etmeyeceğini beyan etmiştir. Kanun layihasının uzun bir süredir tartışmalara sebebiyet verdiğini ve bu kanun layihasının yurt dışında da tepki aldığını belirten Birgen, kanuna muhalif olmadığını düzenlemeler yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Sürekli olarak sözünün kesilmesi üzerine Muhittin Birgen "yeter artık" nidası atarak konuşmasına devam etmeye çalışmıştır. Kaleme aldığı

---

³⁶⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları*, C.III, 32.Birleşim, 28.06.1939, ss. 378-383.

yazısında sadece huzur ve güven talep ettiğini ve fikirlerini beyan ettiğini açıklayan Birgen, düzen ve adalet talep etmenin suç olmadığını belirtmiş, yazısında da bunların dışında bir beyanda bulunmadığını açıklamıştır. Birgen, gazetecilik mesleği gereği günlük yazılar yazarken şahısların hataya düşebileceğini belirterek böyle durumlarda gösterildiği takdirde özür dileyebileceğini beyan ederek konuşmasını noktalamıştır.³⁶⁹

5. AHMET İRFAN ALPAYA

5.1. Meclis Faaliyetleri

5.1.1. Takrirleri (Önergeleri)

TBMM Altıncı Dönemi Meclis faaliyetlerinde takriri bulunamamıştır.

5.1.2. Teklifleri

TBMM Altıncı Dönemi Meclis faaliyetlerinde teklifi bulunamamıştır.

5.1.3. Konuşmaları

TBMM Altıncı Dönemi Meclis faaliyetlerinde konuşması bulunamamıştır.

6. ALİ RIZA LEVENT

6.1. Meclis Faaliyetleri

6.1.1. Takrirleri (Önergeleri)

TBMM Altıncı Dönemi Meclis faaliyetlerinde takriri bulunamamıştır.

---

³⁶⁹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları, C.III, 32.Birleşim, 28.06.1939, ss. 383-385.*

6.1.2. Teklifleri

TBMM Altıncı Dönemi Meclis faaliyetlerinde teklifi bulunamamıştır.

6.1.3. Konuşmaları

TBMM Altıncı Dönemi Meclis faaliyetlerinde konuşması bulunamamıştır.

7. SEYFİ DÜZGÖREN

7.1. Hayatı

Seyfi Düzgören 1880 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babasının adı Rıza Bey, annesinin adı Hoşfelek Hanım'dır. Mezide Hanım ile hayatını birleştirmiş, İsmail Doğan, Zehra Gülseren ve Güney adlarında üç evlat sahibi olmuştur. Seyfi Düzgören 1900 yılında Harp Okuluna girmiş, 1905 yılında Erkan-ı Harbiye'den kurmay yüzbaşı rütbesi ile mezun olmuştur. Kurmay yüzbaşı rütbesi ile Edirne ve çevresinde Erkan-ı Harbiye görevlerinde 1907 yılına kadar çalışmış, bu görevi sırasında Mitralyöz Bölüm Komutanlığında görevler almıştır. Mitralyöz Bölük Komutanlığı görevindeyken 31 Mart İsyanının bastırılması ve isyankârların yargılandığı Divan-ı Harp ve İdare-i Mahsusa'nın Tasfiye Encümeninde yer almıştır. 1910 yılında Yemen'e gönderilen Düzgören, burada İdrisi İsyanına karşı oluşturulan Mürettep Kolordu Erkan-ı Harbiye Reisi olarak görev almıştır. Edirne'nin Bulgaristan'dan geri alınmasında ve sonrasında oluşturulan Türk-Bulgar Tahdit Komisyonu'nda Reislik görevini üstlenmiş ve 1912 yılında binbaşılık rütbesine yükselmiştir. Savaş Bakanlığı İstihbarat Şubesi'nde de görev almıştır.³⁷⁰

Seyfi Düzgören, Türk Temsilcisi unvanı ile Almanya İstihbarat Teşkilatı'nı incelemek üzere Danimarka'da düzenlenen Esirleri Mübadele Kongresi'ne katılmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında 1916 yılında yarbaylık rütbesine yükselen Düzgören, İstanbul'un işgal edilmesi ile birlikte tutuklanmıştır. Tahliye edildikten sonra 1920

---

³⁷⁰ Günay, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Altıncı Dönem 3 Nisan 1939- 15 Ocak 1943*, ss. 561-562.

yılıının Mart ayında Anadolu'ya geçerek Milli Mücadeleye katılmış ve Doğu Cephesi Komutanlığı'na atanmıştır. Sovyetler Birliği ile müzakerelerde bulunmak amacıyla Moskova'ya gönderilen Bekir Sami Bey'in Heyetinde yer almıştır. 1921 yılında albay rütbesini alan Düzgören, 3.Kafkas Tümen Komutanı Vekili sonrasında 13.Kafkas Tümen Komutanı olarak görevine devam etmiştir. 1922-1923 yılları arasında Doğu Cephesi Kurmay Başkanı, 1923-1924'de ise Milli Savunma Bakanlığı Ordu Dairesi Başkanı olan Düzgören, 1924-1927 yılları arasında 23.Tümen Komutanı vazifesinde iken tümgeneral rütbesine yükselmiştir. 1929-1932'de Milli Savunma Bakanlığı Müsteşarı, 1932-1939'da Gümrük Muhafaza Genel Komutanlığı görevini üstlenmiş, 20 Şubat 1939 tarihinde askerlik mesleğinden emekli olmuştur.³⁷¹

General Seyfi Düzgören Üçüncü Derece Mecidi ve Kılıçlı Mecidi Nişanlarının yanı sıra, Alman Demir Salip, Avusturya-Macaristan Üçüncü Dereceden Askeri Meziyet ve Demir Taç Nişanı, Gümüş Liyakat Madalyası, İstiklal Madalyası ve Takdirnamesi ile şereflendirilmiştir.³⁷² TBMM Altıncı Dönemi için yapılan seçimlere iştirak ederek Mardin Mebusu seçilen Düzgören, bu dönem süresince Gümrük ve Tekel encümeninde üyelik ve başkanlık yapmıştır. TBMM Yedinci ve Sekizinci Dönemlerinde de Mardin Mebusluğu görevini yürüten, Fransızca ve az düzeyde Rusça bilen General Seyfi Düzgören TBMM Sekizinci Yasama Dönemi'nde Mardin Mebusluğu görevini sürdürdüğü sırada 27-28 Aralık 1948³⁷³ tarihinde eceli ile vefat etmiş Ankara Cebeci Şehitliği'nde sonsuzluğa uğurlanmıştır.³⁷⁴

7.2. Meclis Faaliyetleri

7.2.1. Takrirleri (Önergeleri)

TBMM Altıncı Dönemi Meclis faaliyetlerinde takriri bulunamamıştır.

---

³⁷¹ Günay, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Altıncı Dönem 3 Nisan 1939- 15 Ocak 1943*, ss. 561-562.

³⁷² TBMM Albümü 1920-2010 1.Cilt 1920-1950, s. 348.

³⁷³ BCA, 030.10.00.00.77.508.16.4, 29 Aralık 1948.

³⁷⁴ Günay, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Altıncı Dönem 3 Nisan 1939- 15 Ocak 1943*, ss. 561-562.

7.2.2. Teklifleri

TBMM Altıncı Dönemi Meclis faaliyetlerinde teklifi bulunamamıştır.

7.2.3. Konuşmaları

TBMM Altıncı Dönemi Meclis faaliyetlerinde konuşması bulunamamıştır.

8. HALİT ONARAN

8.1. Hayatı

Halit Onaran 1881 yılında İzmir’de doğmuştur. Babası Büyükçebebi ailesinden Mahmut Efendi, annesi Şerife Hanım’dır. Taibe Hanım ile hayatını birleştirmiş, Mustafa Mekin, Zerrin ve Ahmet Mübin adında üç evlat sahibi olmuştur. Fransızca ve Arapça dillerini bilen Onaran, İzmir İdadisinden mezun olmuştur. Hususi eğitim almış ve 1897 yılında İzmir Mahkemesi Şer’iyye Mülazımlığı görevini üstlenerek memuriyet hayatına başlamıştır. 1918 yılının Aralık ayına kadar Aydın’da çeşitli görevlerde bulunan Onaran, Mondros Ateşkes Antlaşması’nın imzalanmasından sonra görevinden istifa etmiştir. İzmir’in Yunanlılar tarafından işgal edildiği süre zarfında İzmir’de kalarak Yunanlıların faaliyetlerini gizlice izlemiştir ve Rodos Yolu aracılığı ile öğrendiği istihbaratı milli örgütler ile paylaşmıştır. Ancak yapmış olduğu vatansever faaliyetlerin düşman tarafından öğrenilmesi üzerine tutuklanmış, ancak düşmanın elinden kurtularak kaçmayı başarmıştır. Zonguldak Belediyesi’nde kısa bir süre görev almış, İzmir’in kurtarılması ile birlikte memleketine geri dönmüştür.³⁷⁵

Halit Onaran, İzmir’e döndükten sonra 1922 yılının Ekim ayında İzmir Tahrirat Müdürlüğüne atanmıştır. Görevlerinde göstermiş olduğu başarı vesilesiyle 1925 yılının Nisan ayında İzmir Vali Yardımcılığına atanmıştır. Bu görevini sürdürdüğü sırada TBMM Üçüncü Dönemi için yapılan seçimlere katılarak Kars Mebusluğuna seçilmiştir. TBMM Dördüncü ve Beşinci Dönemlerinde Burdur Mebusluğu, TBMM Altıncı Döneminde ara seçimlerde 584 oy kazanarak Mardin

---

³⁷⁵ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Üçüncü Dönem 1927-1931*, ss. 357-358.

Mebusluđu³⁷⁶, TBMM Yedinci Döneminde İzmir Mebusluğu ve TBMM Sekizinci Döneminde Muş Mebusluğu yapmıştır. Halit Onaran emekli olduktan sonra yaşadığı İzmir Karşıyaka'da 18 Mart 1964 tarihinde vefat etmiş, Karşıyaka Mezarlığı'na defnedilerek sonsuzluğa uğurlanmıştır.³⁷⁷

8.2. Meclis Faaliyetleri

8.2.1. Takrirleri (Önergeleri)

TBMM Altıncı Dönemi Meclis faaliyetlerinde takriri bulunamamıştır.

8.2.2. Teklifleri

TBMM Altıncı Dönemi Meclis faaliyetlerinde teklifi bulunamamıştır.

8.2.3. Konuşmaları

TBMM Altıncı Dönemi Meclis faaliyetlerinde konuşması bulunamamıştır.

---

³⁷⁶ Günay, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Altıncı Dönem 3 Nisan 1939- 15 Ocak 1943*, s. 563.

³⁷⁷ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Üçüncü Dönem 1927-1931*, ss. 357-358.

ALTINCI BÖLÜM

YEDİNCİ DÖNEM MARDİN MİLLETVEKİLLERİ ve MECLİS FAALİYETLERİ

1. HASAN EDİP ERGİN

1.1. Meclis Faaliyetleri

1.1.1. Takrirleri (Önergeleri)

Mardin Mebusu Edip Ergin, kanun maddelerindeki matlapların kanun metnine dâhil edilemeyeceği ve matlapların kanun metni ile birlikte Resmi Gazetede yürürlüğe giremeyeceğinin karara bağlanması hakkında 4/11 sayılı takrir vermiştir. Takrir anayasa encümenine havale edilmiştir.³⁷⁸ Mardin Mebusu Edip Ergin'in vermiş olduğu 4/11 sayılı takriri anayasa encümeninde müzakere edilmiş ve anayasa encümeni mazbatasını ile birlikte gündeme alınmıştır.³⁷⁹ Meclis Başkanı Vekili Dr. Mazhar Germen başkanlığındaki oturumda, Mardin Mebusu Edip Ergin'in 4/11 sayılı takriri ve anayasa encümeni mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Anayasa encümeni mazbatasında; kanun metinlerindeki matlapların kanun metni gibi sayılmalarına gerek olmadığını, müzakerelerde matlapların okunmasına ve matlapların kanun metinleri ile birlikte Resmi Gazetede yürürlüğe girmesine karar vermiştir.³⁸⁰ Anayasa encümeni mazbatasını Genel Kurul'da oylamaya sunulmuş ve oylama sonucunda mazbata kabul edilmiştir.

---

³⁷⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.IV, 49.Birleşim, 16.07.1943, s. 114.

³⁷⁹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.VII, 23.Birleşim, 24.01.1944, s. 96.

³⁸⁰*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Mazbataları*, C.VII, 24.Birleşim, Sıra No:45.

1.1.2. Teklifleri

Mardin Mebusu Edip Ergin belediye kanununun yirmi yedinci maddesinin değiştirilmesi hakkında 2/28 sayılı kanun teklifi vermiştir. Bu kanun teklifi dâhiliye encümenine havale edilmiştir.³⁸¹ Mardin Mebusu Edip Ergin'in vermiş olduğu 2/28 sayılı kanun teklifi dâhiliye encümeninde müzakere edilmiş ve dâhiliye encümeni mazbatasını ile birlikte gündeme alınmıştır.³⁸² Mardin Mebusu Edip Ergin'in 2/28 sayılı kanun teklifi ve dâhiliye encümeni mazbatasının ikinci müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun birinci maddesi, anne, baba, büyük anne ve büyük baba, evlat ve kardeş, karı ve koca ve bu derecedeki bütün akrabalık bağı olan kişilerin bir mecliste birleşmeyeceğine dairdir. Kanunun ikinci maddesi, kanunun yayınlandığı tarihten itibaren yürürlüğe gireceğine dairdir. Kanun üçüncü maddesi ise kanunun hükümlerini yürütmeye yetkili organın Bakanlar Kurulu olduğuna dairdir. Genel Kurul'da tüm maddeler oylamaya sunulmuş ve oylama sonucunda tüm maddeler kabul edilmiştir.³⁸³ Sonuç olarak kanun, Resmi Gazetede 02.02.1944 tarihinde 5619 sayılı karar ile yürürlüğe girmiştir.³⁸⁴

Mardin Mebusu Edip Ergin Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf Odaları ve Ticaret Borsaları kanununun birinci ve on dokuzuncu maddelerinin değiştirilmesi hakkında 2/53 sayılı kanun teklifi vermiştir. Bu kanun teklifi adliye ve ticaret encümenlerine havale edilmiştir.³⁸⁵ Ancak Mardin Mebusu Edip Ergin Meclis Başkanı Vekili Dr. Mazhar Germen başkanlığında 16.03.1945 tarihli 30.birleşimde, 2/53 sayılı kanun teklifinin geri verilmesi için taktir vermiştir. Bu taktirinin üzerine Meclis Başkanı kanun teklifinin kendisine geri verildiğini beyan etmiştir.³⁸⁶ Meclis Başkanı Vekili Dr. Mazhar Germen başkanlığında 30.04.1945 tarihli 48.birleşimde Mardin Mebusu Edip Ergin, TBMM İçtüzüğü'nün yirmi ikinci maddesine bir fıkra

---

³⁸¹ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.VI, 13.Birleşim, 22.12.1943, s. 66.

³⁸² *Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.VII, 21.Birleşim, 19.01.1944, s. 72.

³⁸³ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.VII, 24.Birleşim, 26.01.1944, ss. 141-142.

³⁸⁴ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Kanunlar Dergisi*, C.XXVI, Kanun No:4520.

³⁸⁵ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XIV, 10.Birleşim, 08.12.1944, s. 68.

³⁸⁶ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XV, 30.Birleşim, 16.03.1945, ss. 149-150.

eklenmesine dair 2/70 sayılı tüzük teklifi vermiştir. Edip Ergin'in vermiş olduğu 2/70 sayılı bu tüzük teklifi anayasa encümenine havale edilmiştir.³⁸⁷ Ancak bu teklifin akıbeti ile ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Mardin Mebusu Edip Ergin ve Erzincan Mebusu Şükrü Sökmensüer memurlar hakkında 2/49 sayılı kanun teklifi vermiştir. Bu kanun teklifi dâhiliye, gümrük ve tekelle, hariciye, iktisat, eğitim, maliye, bayındırlık, sağlık ve sosyal yardımlaşma, ticaret, ziraat ve bütçe encümenlerine havale edilmiştir.³⁸⁸ Mardin Mebusu Edip Ergin ve Erzincan Mebusu Şükrü Sökmensüer'in vermiş oldukları 2/49 sayılı kanun teklifine dair dâhiliye encümeni mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Dâhiliye encümeni mazbatasında, verilen kanun teklifinin dokuz ayrı encümene havale edilmiş olması ve memurlar kanununa dair değişikliklerin geçici encümenler tarafından yapıldığının tespit edilmesi sebebiyle oluşturulacak geçici encümene havale edilmesi talep edilmiştir. Meclis Başkanı mazbatayı oylamaya sunmuş ve oylama sonucunda mazbata kabul edilerek, kanun teklifi geçici encümene havale edilmiştir.³⁸⁹ Edip Ergin ve Şükrü Sökmensüer'in vermiş oldukları memurlar hakkında 2/49 sayılı kanun teklifi, geçici encümene havale edilen teklifin sonuçlandırılmaması üzerine 10.12.1945 tarihli 10.birleşimde tekrar geçici bir encümen kurularak görüşülmek üzere havale edilmiştir.³⁹⁰ Ancak bu teklifin akıbeti ile ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır.

1.1.3. Konuşmaları

Meclis Başkanı Vekili Refet Canitez başkanlığındaki oturumda, vilayet yönetimi kanununun 58.maddesine bir fıkra eklenmesine dair kanun layihası ile dâhiliye encümeni mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun birinci maddesi, valinin başkanlığındaki il idare kurulunda hangi yetkililerin olacağına dairdir. İl idare kurulunda yer alan yetkililer arasında "sihhiye müdürü" ve

³⁸⁷*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVI, 48.Birleşim, 30.04.1945, s.142.

³⁸⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XIII, 92.Birleşim, 06.09.1944, s.140.

³⁸⁹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XIV, 7.Birleşim, 01.12.1944, ss. 48-49.

³⁹⁰*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XX, 10.Birleşim, 10.12.1945, ss. 62-63.

“bayındırlık başmühendisi” tabiri kullanılmıştır. Genel Kurul’da bu tabirlerin yanlış olduğunun söylenilmesi üzerine söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin, Dâhiliye Encümeni Mazbata Muharriri sıfatı ile konuşmasına başlamıştır. Edip Ergin, “sıhhiye müdürü” yerine “sağlık ve sosyal yardım müdürü”, “bayındırlık başmühendisi” yerine ise “bayındırlık müdürü” tabirinin kullanılması için encümen adına maddenin değiştirilerek oylamaya sunulmasını talep etmiştir. Sonuç olarak madde düzeltilerek oylanmış ve oylama sonucunda kabul edilmiştir.³⁹¹

Posta Telgraf ve Telefon Genel Müdürlüğü idare ve görevleri hakkında kanun layihası ile geçici encümen mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun otuz dokuzuncu maddesi kazanılacak karın nasıl kullanılacağına dairdir. Mebusların kanun başlıklarının okunmamasını eleştirmesi üzerine Mardin Mebusu Edip Ergin, kanun matlapları ile başlıklarının okunması konusunun çözümlenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ergin, Medeni Kanun’da da matlaplar bulunduğunu ve encümenin matlapları kanun metnine dâhil ettiğini hatırlatmıştır. Görüşülen kanun layihesindeki matlapların kanun hükmünde kabul edilecekse okunması gerektiğini beyan eden Edip Ergin, eğer kabul edilmeyecekse matlapların çıkarılmasını ya da kanun metni olarak kabul edilmesi gerektiğini beyan etmiştir.³⁹²

Posta Telgraf ve Telefon Genel Müdürlüğü ile ilgili kanunun emeklilik hükümleri faslının üçüncü geçici maddesi görüşülürken söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin, üçüncü geçici maddede bahsi geçen hat bakıcı ve posta dağıtıcıların yaş hadleri ile ilgili hükümlerin daha önceki maddelerde belirtilmesine rağmen tekrar yinelenmesini eleştirmiş ve izahat talep etmiştir. Edip Ergin, 2772 sayılı kanunun hükümlerinde posta memurlarının yaş hadlerinin belirtildiğini bu sebeple emeklilik hükümleri faslının üçüncü geçici maddesinin gereksiz olduğunu ve kaldırılması gerektiğini ifade etmiştir. Edip Ergin, hat bakıcıları ile posta dağıtıcıların yaş hadlerinin aynı kanunun kırk birinci maddesinde belirtilmiş olmasından dolayı üçüncü geçici maddenin kaldırılması yönünde takrir vermiştir. Ancak Geçici Encümen Mazbata Muharririnin izahatlarından sonra Edip Ergin takririni geri aldığı beyan

---

³⁹¹ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.III, 33.Birleşim, 04.06.1943, s. 37.

³⁹² *Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.IV, 44.Birleşim, 05.07.1943, s. 23.

etmiştir. Sonuç olarak madde aynen oylamaya sunulmuş ve oylama sonucunda da kabul edilmiştir.³⁹³

Askeriye teşkilatı içerisinde istihdam edilmiş şoför ve sanatkârlara ödenecek ücret ve yevmiyeler hakkındaki 1272 sayılı kanunun değiştirilmesine dair kanun layihası ile milli savunma ve bütçe encümeni mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Kanun birinci maddesi, askeri teşkilat içerisinde görevlendirilecek erlerden şoför olanlara aylık otuz lirayı geçmeyecek kadar ücret verilebileceğine dairdir. Söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin, birinci maddede ücret ödeneceklerin arasında onbaşı, çavuş ve gedikli askerlerin dâhil olup olmadığını, şayet dâhil olacaklarsa “erat” tabirinin kullanılmasının yerinde olacağını beyan etmiştir. Onbaşı ve çavuşların da dâhil olacağını Milli Savunma Vekili tarafından belirtilmesi üzerine Meclis Reisi maddeyi “er, onbaşı ve çavuşlar” şeklinde oylamaya sunmuştur. Oylama sonucunda madde kabul edilmiştir.³⁹⁴

Meclis Başkanı Vekili Dr. Mazhar Germen başkanlığındaki oturumda, yurt dışında vazifelendirilecek devlet memurları hakkında kanun layihası ile bütçe ve eğitim encümenlerinden oluşturulan özel encümenin mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun sekizinci maddesi 1700 sayılı kanunun 15inci maddesi ile 3201 sayılı kanunun 34ncü maddelerinin yürürlükten kaldırılmasına dairdir. Söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin, aynı konu ile ilgili memurlar kanununa eklenmiş kanunda hükümler olduğunu bu ekli kanunun yürürlükten kalkmadığı takdirde karışıklığa sebebiyet vereceğini ifade etmiştir. Ergin, sekizinci maddenin bir kez daha tetkik edilmek üzere encümene iade edilmesinin yerinde olacağını beyan etmiştir. Özel encümenin de bunu kabul etmesi üzerine madde encümene iade edilmiştir.³⁹⁵

Meclis Başkanı Vekili Dr. Mazhar Germen başkanlığındaki oturumda, şehir ve kasabalarda mahalle muhtarlığı ve ihtiyar meclisi kurulması hakkında kanun layihası ile maliye ve bütçe encümenleri mazbatalarının müzakerelerine başlanmıştır. Meclis Reisi kanun layihasının daha önce dâhiliye encümenine havale edildiğini bu sebeple müzakerelerin ertelendiğini hatırlatmıştır. Söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin

---

³⁹³*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.IV, 44.Birleşim, 05.07.1943, ss. 30-32.

³⁹⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.IV, 50.Birleşim, 19.07.1943, s. 160.

³⁹⁵*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.IV, 50.Birleşim, 19.07.1943, ss. 172-174.

Dâhiliye Encümeni Mazbata Muharriri sıfatı ile inceledikleri kanun layihasının üçüncü maddesinin diğer maddeleri de etkileyeceğini tespit ettiklerini bu sebeple kanun layihasının müzakere edilmeden bir kez daha dâhiliye encümenine havale edilmesini talep etmiştir. Encümenin yapmış olduğu bu teklif Genel Kurul'da oylanarak kabul edilmiştir.³⁹⁶

Meclis Başkanı Vekili Refet Canitez başkanlığındaki oturumda, şehir ve kasabalarda mahalle muhtarlığı ve ihtiyar meclisi kurulması hakkında kanun layihası ile maliye ve dâhiliye encümenleri mazbatalarının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun üçüncü maddesi muhtarların ve ihtiyar meclislerinin yapmakla yükümlü olacakları işlere dairdir. Söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin Dâhiliye Encümeni Mazbata Muharriri sıfatı ile maddelere nüfus kanununun numarasının konmamasının sebebini açıklamıştır. Nüfus kanununun Cumhuriyet yönetimine geçilmeden önce düzenlendiğini ve düzenlendiği zaman kanuna numara verilmediğini ifade etmiştir. Ergin, okur-yazar olmayan şahısların işlemlerinin muhtarlar tarafından yerine getirilmesinin hukuk usulleri kanununa uygun olarak bu kanun layihasına alındığını beyan etmiştir.³⁹⁷

Muhtarın görevlerinden sayılan, mahalli halktan birine gelen tebliğin şahıs tarafından imtina edilerek alınmadığı durumlarda muhtarların şahsın evine gidip tutanak tutmalarının külfetli olacağı şeklinde eleştiriler yapılmıştır. Edip Ergin, tebligat işlerinin muhtarlıklara külfet olacağı fikri sabitse ve muhtarların onayına gerek görülmüyorsa encümen olarak bu fıkraı kaldırabileceklerini beyan etmiştir. Genel Kurul'da diğer mebusların da eleştirilerini dinledikten sonra kürsüye gelen Edip Ergin, muhtarların imtina edilen tebligatlara ve okur-yazar olmayan şahısların işlemlerine dair görevlerinin kaldırılmasını doğru bulduğunu ifade etmiştir. Bunun üzerine üçüncü madde düzeltmeler yapılarak oylamaya sunulmuştur. Oylama sonucunda madde kabul edilmiştir.³⁹⁸

Kanunun on birinci maddesi, muhtar ve ihtiyar meclisi seçimleri için bölgenin en büyük mülki amiri tarafından seçim komisyonu kurulacağına, seçim süresinin

---

³⁹⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.VII, 24.Birleşim, 26.01.1944, s. 142.

³⁹⁷*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.IX, 37.Birleşim, 03.04.1944, ss. 5-8.

³⁹⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.IX, 37.Birleşim, 03.04.1944, ss. 10-11.

seçimden üç gün önceden ilan edileceğine, seçim defterlerine, seçmenlerin nasıl oy kullanacaklarına ve okur-yazar olmayanlar uygulanacak talimatlara dairdir. Söz alan Kastamonu Mebusu Hilmi Çoruk, seçim defterlerinde ismi bulunmayan şahısların oy kullanamayacağı, seçim defterlerinin kimler tarafında oluşturulacağı hakkında açıklama talep etmiştir. Bunu üzerine söz alan Edip Ergin, seçimlerden önce seçim defterlerinin hazırlanmış olacağını, kanunun altıncı maddesinde belediyeler için yapılacak seçim defterlerinin burada da geçerli olacağını beyan etmiştir. Ergin, bunun maddeye eklenmesi talep ediliyorsa teklif verilmesi halinde düzenleme yapılabileceğini de sözlerine eklemiştir. Bunun üzerine maddede düzenleme yapılarak oylamaya sunulmuş ve oylama sonucunda madde kabul edilmiştir.³⁹⁹

Kanunun on dördüncü maddesi, muhtar ve ihtiyar meclisi seçimlerinde kanun hükümlerine aykırı şekilde işlemler yapıldığı takdirde uygulanacak usullerin neler olacağına dairdir. Bingöl Mebusu Feridun Fikri Düşünsel maddeyi eleştirmiş, seçimlerde yapılabilecek usulsüzlükler için başvuru yolları ve başvuru zamanları ile ilgili başka kanunlarda hükümler olup olmadığını sormuştur. Söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin, seçimlerde bir yolsuzluk meydana geldiği zaman tatbik edilecek yollar ile ilgili belediye kanununda açık ve net olarak hükümlerin yer aldığını beyan etmiştir. Ergin, seçimlerde yolsuzluk yapıldığına dair ihbarların gerçek olup olmadığını araştırılacağını, ihbar süresinin üç ay olarak belirlenmesine rağmen eğer isterlerse sürenin uzatılması ya da kısaltılması konusunda ısrarcı olmayacaklarını ifade etmiştir. Diğer mebusların sürenin bir aya indirilmesini talep etmesi üzerine Edip Ergin, encümenin bu süreyi kabul ettiğini bildirmiştir. Sonuç olarak on dördüncü madde değiştirilerek oylanmış ve oylama sonucunda madde kabul edilmiştir.⁴⁰⁰

Kanunun on sekizinci maddesi, muhtar ve ihtiyar meclisinin görevlerinde “dikkatsizlik veya ilgisizlik” yaptıkları takdirde vali veya kaymakamların kendilerine uyarıda bulunacağına, bu davranışlarında ısrarcı olurlarsa “görevlerine son verileceğine” dairdir. Bingöl Mebusu Feridun Fikri Düşünsel, dikkatsizlik ve ilgisizlik ibaresinin kullanılmasını eleştirmiştir. Düşünsel, muhtarın cam kırdı diye görevine son verilmesinin de buna dâhil edilebileceğini bu sebeple maddenin daha uygun şekli

---

³⁹⁹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.IX, 37.Birleşim, 03.04.1944, ss. 12-13.

⁴⁰⁰*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.IX, 37.Birleşim, 03.04.1944, ss. 14-15.

ile değiştirilmesini talep etmiştir. Söz alan Edip Ergin, encüme de ilk olarak “görevlerinde ihmal” tabirini kullanmak istediklerini ancak küçük şeylerden görevlerine son verilmesi gibi bir duruma sebebiyet vermenin doğru olmayacağını ifade ederek Feridun Bey’e hak vermiştir. Ergin, takdirin Genel Kurul’da olduğunu belirterek sözlerini tamamlamıştır. Sonuç olarak, on sekizinci madde “dikkatsizlik veya ilgisizlik” tabiri ile “görevine son verilir” ifadesinin yerine “görevde ihmal” ile “işten el çekirme veya idare heyetinin kararı ile görevine son verilir” ifadeleri kullanılarak değiştirilmiştir. Oylama sonucunda on sekizinci madde değiştirilerek kabul edilmiştir.⁴⁰¹

Kanunun yirminci maddesi, mahalle muhtarı ve ihtiyar meclislerinin gördükleri hizmetler karşılığında alacakları harçlara, harçların miktarına ve bu harçlardan fakirlik belgesi olanların muafiyetine dairdir. Söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin, muhtarlıkların gördükleri hizmet karşısında alacakları harç miktarının yirmi ile otuz kuruş gibi küçük bir miktar olacağını belirtmiş, fakirlikleri belgeler aracılığıyla ispatlanmış kimseleri mağdur etmemek için de kendilerinin bu harçlardan muaf tutulacaklarını beyan etmiştir. Ergin, takdirin Genel Kurul’da olduğunu belirterek verilecek karara encümenin uyacağını ifade etmiştir. Müzakereler sonucunda yirminci madde oylamaya sunulmuş ve oylama sonucunda madde kabul edilmiştir.⁴⁰²

Türk Gıda Kodeksine uygun olmayan tıbbi ilaç ve kimyasal maddelerin ithal edilmesine dair kanun layihası ile ilgili encümenlerin mazbatalarının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun birinci maddesi, gümrüklere gelen Türk Gıda Kodeksine uygun olmayan ancak ithal edildiği ülkenin kodeksine uygun olan tıbbi ilaç ve kimyasal maddelerin yurda sokulmasına Sağlık ve Sosyal Yardım Vekâletinin izin vereceğine dairdir. Kanunun ikinci maddesi ise kanunun Milli Korunma Kanunu hükümlerinin yürürlükten kaldırıldığı tarihten başlayarak bir sene sonuna kadar geçerli olduğuna dairdir. Söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin, ikinci madde ile Milli Korunma Kanunu’nun süreli bir kanun gibi anlaşıldığını belirtmiştir. Ergin, Milli Korunma Kanunu’nun sabit ve sürekli bir kanun olduğunu, olağanüstü haller ortaya

---

⁴⁰¹ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.IX, 37.Birleşim, 03.04.1944, ss. 15-16.

⁴⁰² *Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.IX, 42.Birleşim, 10.04.1944, ss. 34-35.

çıkıldığında Bakanlar Kurulu kararı ile ilan edildiğini ifade etmiştir. Bu sebeplerle Ergin, Milli Korunma Kanunu'nun ruhuna aykırı olmayacak şekilde maddenin düzeltilmesini talep etmiştir.⁴⁰³

Meclis Başkanı Vekili Refet Canitez başkanlığındaki oturumda, İstanbul Teknik Üniversitesi hakkında kanun layihası ile eğitim ve bütçe encümenleri mazbatalarının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun dördüncü maddesi, İstanbul Teknik Üniversitesi'ne rektör ve dekanların seçim usullerine dairdir. Rektörün ordinaryüs profesörler arasında seçileceğine dair de kayıt bulunmaktadır. Söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin, Eğitim Vekâleti tarafından seçilecek dekanların profesörler arasından olacağını ancak rektörün ordinaryüs profesörler arasından seçileceğini ifade etmiştir. Ergin, üniversitenin bünyesinde ordinaryüs olmadığını belirtmiş ve bu sebeple üniversitenin rektörsüz kalacağını beyan etmiştir. Ergin bu sebeple “ordinaryüs profesör” tabirinin kaldırılmasının daha doğru olacağını açıklamıştır. Sonuç olarak “ordinaryüs” tabiri kaldırılarak madde oylamaya sunulmuş ve oylama sonucunda madde kabul edilmiştir.⁴⁰⁴

Milli Eğitim Bakanlığı merkez kuruluş ve görevleri hakkında 2287 sayılı kanuna ek kanun layihası ile milli eğitim ve bütçe encümenleri mazbatalarının müzakereleri sırasında söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin, bu kanun layihasının daha önce değiştirilirken isim değişikliğine maruz kaldığını bir sonraki değişiklikte ise tekrar isim değişikliğine gidildiğini belirterek şimdi yapılacak ek kanun tasarısı sebebiyle isminin tekrar değiştirilmesi gerektiğini beyan etmiştir. Ergin, kanun layihasının dokuzuncu maddesinde 1452 sayılı kanuna atıfta bulunulduğunu ancak 1452 sayılı kanunun kaldırıldığını belirterek, başka kanunlara atıfta bulunmanın zararlı bir örneği olan bu kanun layihasının düzeltilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ancak Meclis Başkanı oturumda Milli Eğitim Bakanı veya temsilcisi olmaması üzerine müzakerelerin geri bırakıldığını beyan etmiştir.⁴⁰⁵ Mardin Mebusu Edip Ergin bir önceki birleşimde bahsetmiş olduğu sebeplerden dolayı ek kanun tasarısının milli eğitim encümenine verilmesini teklif eden taktırir vermiştir. Meclis Başkanı taktıriri

---

⁴⁰³*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.IX, 42.Birleşim, 14.04.1944, s. 55.

⁴⁰⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XII, 81.Birleşim, 07.07.1944, ss. 24-25.

⁴⁰⁵*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVI, 46.Birleşim, 25.04.1945, s. 87.

oynamaya sunmuş ve oylama sonucunda taktir kabul edilerek kanun layihası encümenine havale edilmiştir.⁴⁰⁶

Meclis Başkanı Vekili Şemsettin Günaltay başkanlığındaki oturumda, iş kazaları ile mesleki hastalıklar ve analık sigortaları hakkında kanun layihası ile geçici encümen mazbatasının maddelerinin müzakerelerine devam edilmiştir. Kanunun seksen üçüncü maddesi, askeri fabrikalar, denizyolları ve demiryolları tekel daireleri, kültür memur ve müstahdemlerinin bu kanun hükümlerinden faydalanamayacaklarına dairdir. Söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin, genel kanunların özel kanunlar üzerinde etkili olamayacaklarını, bunun bir hukuk prensibi olduğunu belirtmiştir. Bu sebeple özel hükümler konmasının yersiz olduğunu beyan eden Ergin, sigorta konusunda ise idarenin sadece meslek hastalığını kabul ettiğini, ihtiyarlığı ve hastalığı kabul etmediğini belirterek maddeyi eleştirmiştir. Alınacak sigorta primleri konusunda ise tutarsızlık olduğunu ifade eden Ergin, bazı işçilerin prim yüküne bizzat katıldığını, bazılarının prim yükünün ise işverenlere havale edilmesini de eleştirmiştir. Edip Ergin, seksen üçüncü maddeyi uzunca bir eleştiri yağmuruna tutmuş ve maddenin kanundan çıkarılması gerektiğini beyan ederek bu hususta taktir de vermiştir. Yapılan oylama sonucunda Edip Ergin'in vermiş olduğu taktir reddedilmiş ve seksen üçüncü madde Genel Kurul'dan geçmiştir.⁴⁰⁷

Meclis Başkanı Vekili Şemsettin Günaltay başkanlığında gerçekleşen oturumda, Üniversiteler Kanunu kanun layihası ile milli eğitim ve bütçe encümenleri mazbatalarının müzakerelerinde devam edilmiştir. Kanunun dokuzuncu geçici maddesi, kanunun yayımlanmasından önce başlamış olan doçentlik sınavlarının eski esaslara göre sonuçlandırılacağına dairdir. Dokuzuncu geçici madde için söz alan Mardin Mebusu Edip Ergin, bilim yeterliliği konusunda doçent olmaya layık olmayan şahısların üniversite camiasına girebilmeleri için açık kapı bırakıldığını ifade ederek maddeyi eleştirmiştir. Ergin, dört ay ve altı ay önce açılan sınavlara eksik yeterliliklerle giren şahıslara böyle bir hakkın tanınmasının memleket irfanına haksızlık olacağını da sözlerine eklemiştir. Amaçlarının üniversite ruhu ve ilmi zihniyeti yükseltmek olduğunu hatırlatan Ergin, maddenin kaldırılmasını talep eden

---

⁴⁰⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVI, 47.Birleşim, 27.04.1945, ss. 129-130.

⁴⁰⁷*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVIII, 77.Birleşim, 22.06.1945, ss. 375-380.

bir de tahrir vermiştir. Ancak yapılan oylama sonucunda tahrir dikkate alınmayarak madde aynen kabul edilmiştir.⁴⁰⁸

2. AZİZ URAS

2.1. Hayatı

Aziz Uras 22 Kasım 1901 tarihinde Mardin'in Medrese Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Babasının adı Selim Efendi, annesinin adı Emine Hanım'dır. 1926 yılında Beria Hanım⁴⁰⁹ ile evlenmiş ancak bu evliliği üç yıl sürerek boşanmıştır. 1930 yılında Suat Hanım ile hayatını birleştiren Uras, ilk evliliğinden Dinçer, ikinci evliliğinden Atiye Sumaray, Ayşe Alev ve Meral Deniz adlarında dört çocuk sahibi olmuştur. İlköğrenimi ve ortaöğrenimini Mardin'de yapmış, lise öğrenimini İstanbul Lisesi'nde tamamlamıştır. 1917 yılında İsviçre'de elektronik eğitimi almış, 1 Ekim 1918 tarihinde Askeri Tıbbiyeye girerek 1 Eylül 1923 tarihinde tabip teğmen rütbesi ile mezun olmuştur. Fransızca ve Arapça bilen Uras, 1 Eylül 1924'te tabip üsteğmen, tam iki yıl sonra tabip yüzbaşılığa terfi etmiştir. 2 Eylül 1932 tarihinde önyüzbaşılık rütbesi alan Uras çeşitli görevlerde bulunduktan sonra 25 Ocak 1933'te emekli olarak memleketine dönmüştür.⁴¹⁰

Mardin'e döndükten sonra Türk Ocakları Reisliği, 1932-1942 yılları arasında Mardin Çocuk Esirgeme Kurumu Reisliği, 1934-1943 yılları arasında Mardin Belediye Başkanlığı ve 1932-1943 arasında Mardin Halk Evi Reisliği görevlerini yapmıştır.⁴¹¹ Aziz Uras, 1942 yılının Kasım ayında Belediye Başkanlığı görevinden istifa ederek Cumhuriyet Halk Partisi İstanbul Halkevleri Bürosu'na atanmıştır. 8 Aralık 1942 tarihinde Mardin Askeri Hastanesi Yedek Hekimliğine atanan Uras, görevine devam ettiği sırada TBMM Yedinci Dönemi için yapılan seçimlere katılarak

---

⁴⁰⁸ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXIV, 63. Birleşim, 12.06.1946, ss. 224-229.

⁴⁰⁹ Beria Hanım ile yapmış olduğu evliliğin bitme sebebi için Öztürk boşanmayı, Çufalı ise ölümünü göstermiştir. Bkz: Çufalı, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Sekizinci Dönem 1946-1950*, s. 850.

⁴¹⁰ Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Dokuzuncu Dönem (1950-1954)*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No:18, C.VII, Ankara 1998, s. 859.

⁴¹¹ *BCA*, 490.01.313.1282.2.24, 19 Şubat 1943.

Mardin Mebusu olmuştur.⁴¹² Yedinci Dönem Mardin Mebusluğuna 110.370 oy kazanarak seçilen Uras, bu yasama döneminde Meclis Kâtipliği, Milli Savunma, Ekonomi, Sağlık ve Sosyal Yardım ile Çalışma encümenlerinde görev almıştır.⁴¹³ Aziz Uras TBMM Sekizinci ve Dokuzuncu Dönemlerinde de Mardin Mebusluğu yapmıştır.

Aziz Uras TBMM Onuncu Dönemi için yapılan seçimlere, yasama faaliyetlerine ara vererek katılmamış 1950-1954 yılları arasında Ray Bank Yönetim Kurulu Üyeliği görevinde bulunmuştur. TBMM On Birinci Döneminde tekrar Mardin Mebusluğuna seçilen Uras, bu yasama döneminin bitmesi ile birlikte aktif siyaset hayatını sonlandırmıştır. 25 Şubat 1966 tarihinde Ankara'da bulunan Yenişehir Sağlık Koleji Müdür Yardımcılığı görevini üstlenmiştir. Yaklaşık üç ay kadar bir süre sonra müdür yardımcılığı görevinden istifa ederek ayrılan Aziz Uras, 22 Mart 1985 tarihinde hayata veda etmiştir. Cenazesi Ankara Cebeci Asri Mezarlığında toprağa verilmiştir.⁴¹⁴

2.2. Meclis Faaliyetleri

2.2.1. Takrirleri (Önergeleri)

TBMM Yedinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde takriri bulunamamıştır.

2.2.2. Teklifleri

Mardin Mebusu Dr. Aziz Uras Subaylar Heyeti'ne Özgü Terfi Kanunu'na ekli olan 4800 sayılı kanunun geçici maddesinin değiştirilmesine dair 2/101 sayılı kanun teklifi vermiştir. Aziz Uras tarafından verilen 2/101 sayılı kanun teklifi milli savunma ve bütçe encümenlerine havale edilmiştir.⁴¹⁵ Ancak bu teklifin akıbeti ile ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır.

---

⁴¹² Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Dokuzuncu Dönem (1950-1954)*, s. 860.

⁴¹³ Çufalı, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Sekizinci Dönem 1946-1950*, ss. 849-850.

⁴¹⁴ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Dokuzuncu Dönem (1950-1954)*, s. 860.

⁴¹⁵ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXII, 40.Birleşim, 12.04.1946, s. 194.

2.2.3. Konuşmaları

Ziraat Vekâleti Bütçesi'nin 1944 mali yılına ait müzakereleri sırasında söz alan Mardin Mebusu Aziz Uras, Urfa'da mevcut bulunan kombine ziraat faaliyetlerinin vermiş olduğu bereketin herkesçe bilindiğini ve bu duruma çok sevindiğini belirterek, kombine ziraat faaliyeti için mebus bulunduğu Mardin'e de bu tarz teşekküllerin kurulmasını talep etmiştir. Bu çalışmalarını daha yakından görmek için Emin Sazak ve Emin Aslan Beyleri davet ettiğini açıklamıştır. Uras, süne ve çekirge ile mücadelenin harika bir şekilde başarıya ulaştığını gördüğünü, yaprakların üzerine birkaç boru haricinde bir probleme rastlanılmadığını on gün önce tespit ettiğini beyan etmiştir. Çekirge ile mücadele konusunda komşu ülkelerden gelebilecek tehlikelere karşı Ziraat Vekâletinin memurlarını seferber ettiğini belirten Uras, bu başarılarından ötürü Vekâleti tebrik etmiştir. Mardin'in Mezopotamya'nın kuzeyinde verimli bir ovanın ucunda olduğunu, eski zamanlarda binlerce insanı doyuran bu ovada şuan karasabanla eski usullerde ziraat yapıldığını belirtmiştir. Harran Ovası'nın verimliliğinden gurur duyduğunu belirten Aziz Uras, Masyüs Tepeleri ile Karacadağ arasındaki arazilerin de değerlendirilmesinin ülke menfaatlerine uygun olacağını ifade etmiştir. Bunun için kombine ziraat faaliyetleri için Mardin'e yatırım yapılmasını talep etmiştir. Aziz Uras, Masyüs Tepeleri ile Mazıdağı arasında yabancı fıstık ağaçları olduğunu belirterek, bu ağaçların aşılmasının ekonomiye fayda sağlayacağını bunun için de Vekâletten ricada bulunduğunu ifade ederek sözlerini sonlandırmıştır.⁴¹⁶

Mardin Mebusu Aziz Uras'ın çocuk ölümlerinin yüzde yetmiş beşinden fazlasına sebep olan toksik çocuk hastalığına karşı alınacak önlemler ile ilgili Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı'na sormuş olduğu sorunun görüşülmesine başlanmıştır. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı'nın soruyu cevaplamasından sonra söz alan Uras, sıtma ile savaş kanununu kabul ettiklerini hatırlatarak doktorların köy köy ülkeyi gezeceklerini belirtmiştir. Uras, sıtma kadar önemli bir hastalık olan çocuk ishalleri gibi çocuk hastalıklarının da olduğunu ve bu hastalıkların çocukların yüzde yetmiş beş oranında ölümüne sebebiyet verdiğini ifade etmiştir. Bu hastalıkların yüksek ateş ile başladığını akabinde durdurulamayan bir ishal sonucunda ölüme yol açtığını

---

⁴¹⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.X, 64.Birleşim, 29.05.1944, s. 390.

açıklamıştır. İsviçre, Fransa ve Almanya'da bu hastalığı derdest eden ilaçların bulunduğunu ve bu ülkelerin hastalıkla mücadelede başarılı olduklarını bildiren Uras, bir buçuk yıl önce aynı hastalığa yakalanan çocuğuna bu tedaviyi uyguladığını ve hastalığın bir gün içerisinde derdest edildiğini beyan etmiştir.⁴¹⁷

Sözlerine devam eden Mardin Mebusu Dr. Aziz Uras, sıtma vesilesiyle tüm yurdu dolaşacak doktorlara çocuk hastalığı için bu ilaç temin edilirse memleket için çok faydalı olacağını ifade etmiştir. Bu sebeple de hastalık için bir ton kadar ilacın Amerika Birleşik Devletleri ya da başka ülkelerden uçak yoluyla getirilmesinin yerinde olacağını beyan etmiştir. Uras, ülkemizin en büyük davalarından birinin nüfus olduğunu ve nüfusu da çocukların sağlayacağını hatırlatarak, çocuk ölümlerinin önüne geçilebilmesi için bu ilacın temin edilmesinin zorunlu olduğunu açıklayarak bu konuda ısrarcı olduğu için anlayış göstermelerini talep etmiştir. Dr. Aziz Uras konuşmasını Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı'na vaatleri ve konuşmasından dolayı teşekkür ederek sonlandırmıştır.⁴¹⁸

Meclis Başkanı Vekili Şemsettin Günaltay başkanlığındaki oturumda, 1945 yılına ait 7 aylık bütçe kanunu layihası ile bütçe encümeni mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Bütçesi'ne ait müzakereler sırasında söz alan Mardin Mebusu Dr. Aziz Uras, Güneydoğu'dan sıtma vakalarının sıkça görüldüğü bir bölgeden henüz geldiğini ifade etmiştir. Uras, bölgede atabrin (kinin benzeri ilaç) sebebiyle vücudu sararmış vatandaşlar gördüğünü ancak doktorların fedakâr çalışmaları ve idarecilerin yardımlarını görünce ferahladığını beyan etmiştir. Dr. Aziz Uras 13.04.1945 tarihli birleşimde görüştikleri, çocuk ishallerine karşı getirilmesini talep ettiği ilacın getirilmiş ve dağıtılmak üzere olması sebebiyle Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı'na teşekkür etmiştir. Geçen 19 Mayıs'ta İsmet İnönü'nün köylü sağlığını milli dava olarak gördüğü beyanını hatırlatan Uras, bu amaca ulaşabilmek için sağlık merkezleri kurulması gerektiğini ifade etmiştir. Sağlık merkezleri aracılığıyla, bölgedeki her vatandaşın sağlık sicilleri ile sağlık durumlarının kontrollerinin sağlanacağı ve milli dava olarak görülen bu hamlenin kurulacak sağlık merkezleri ile sağlanabileceğini açıklamıştır. Uras, yeni doğan bir

---

⁴¹⁷*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVI, 42.Birleşim, 13.04.1945, ss. 67-68.

⁴¹⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVI, 42.Birleşim, 13.04.1945, ss. 67-68.

çocuğun düzinelerce aşıya ihtiyaç duyacağını, bu aşuların kurulacak sağlık merkezleri vasıtasıyla karşılanabileceğini ve en sonunda sağlık merkezlerinin daha büyük teşkilatlara dönüşmesinin kolaylaşacağını belirtmiştir. Uras, Sağlık Bakanı'ndan sağlık merkezlerinin kurulması konusunda ricası olduğunu beyan ederek konuşmasını sonlandırmıştır.⁴¹⁹

Çalışma Bakanlığı kuruluş ve yetkileri hakkında kanun layihası ile bütçe encümeni mazbatasının müzakereleri sırasında söz alan Mardin Mebusu Dr. Aziz Uras, iş hayatının düzenlenmesi, işveren ile işçi arasındaki uyumun düzenlenmesi, iş hacmi ile iş verimliliğinin yükseltilmesi, işçilerin refahının artırılması gibi zorunluluklar sebebiyle Hükümetin yeni bir bakanlık kurmasını olumlu karşıladığını beyan etmiştir. Uras, Sağlık Bakanlığı'na bağlı Sosyal Yardım Genel Müdürlüğü'nün kurulacak yeni bakanlığa devredilmesi fikrinin yerinde bir karar olacağını da sözlerine eklemiştir. Ayrıca hayır cemiyetleri ile kurumlarının denetlenmesi görevinin Çalışma Bakanlığı'na verilmesini de talep etmiştir. Uras özellikle kimsesiz, akli sağlığı yerinde olmayan ve engelli vatandaşlar için bakımevleri, sığınma evleri açılması gibi konuların da yeni kurulacak Çalışma Bakanlığı'na bırakılmasını ilerleyen safhalarda takdir sunarak talep edeceğini belirterek sözlerini sonlandırmıştır.⁴²⁰

Meclis Başkanı Vekili Cevdet Kerim İncedayı başkanlığındaki oturumda, 1946 yılına ait bütçe kanun layihası ile bütçe encümeni mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Ekonomi Bakanlığı bütçesi müzakerelerinde söz alan Mardin Mebusu Dr. Aziz Uras, Mardin'in Gercüş ilçesinden başlayarak yetmiş kilometre doğuda Harbul'a kadar uzanan ve büyük ihtimalle açılmış bir petrol kuyusunun Gercüş'te bir buçuk metre genişliğinde ve derinliğinde, Harbul'da ise kırk metre derinliğinde asfalt tabakası tespit ettiklerini beyan etmiştir. Uras, yabancı uzmanların ve Maden Tetkik Arama kuruluşunun da incelemelerde bulunduğunu ve iki kuyunun toplam hacminin on buçuk milyon ton olduğunu belirtmiştir. Böyle büyük bir servetin mevcut bulunduğunu belirten Aziz Uras, Ekonomi Bakanlığı'nın memleket ekonomisine

---

⁴¹⁹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVII, 63.Birleşim, 26.05.1945, s. 416.

⁴²⁰*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVIII, 77.Birleşim, 22.06.1945, ss. 357-358.

kazandıracağı böyle büyük bir servet için çalışmaları olup olmadığı konusunda açıklama talep ederek konuşmasını sonlandırmıştır.⁴²¹

Meclis Başkanı Vekili Şemsettin Günaltay başkanlığındaki oturumda, 4273 sayılı Subaylar Heyeti'ne Özgü Terfi Kanunu'nun 14.maddesine iki fıkra eklenmesine dair kanun layihası ile adalet ve milli savunma encümenleri mazbatalarının müzakerelerine başlanmıştır. Söz alan Mardin Mebusu Dr. Aziz Uras Milli Savunma Encümeni Sözcüsü sıfatı ile eklenecek iki fıkrayı açıklamıştır. Uras, bir subayın suç işlediği esnada bilinci yerinde değilse cezai ehliyeti olmadığını ve sağlık raporu ile onaylandıktan sonra subayın yeniden emir komuta içerisine girdiğini ifade etmiş ve bu fıkralar ile bunun önüne geçmeyi amaçladıklarını beyan etmiştir. Uras alkol, sarsıntı ve zehirlenme gibi sebeplerle akli dengesini yitiren subayların suç işledikten sonra emir komuta içerisinde yer almasının tasvip edilemeyeceğini belirtmiştir. Amaçlarının ordu içerisinde disiplinin yerleştirilmesi ve uygulanması olduğuna değinen Uras, kanun tasarısının kabul edilmesini talep etmiştir. Yapılan oylama sonucunda kanuna iki fıkra eklenmesi kabul edilmiştir.⁴²²

Meclis Başkanı Vekili Şemsettin Günaltay başkanlığındaki oturumda, Milletvekilleri Seçimi hakkında kanun layihası ile adalet, içişleri, anayasa encümenleri mazbatalarının müzakerelerine başlanmıştır. Müzakerelerde mebusların, köyler ile ilgili köy muhtarlarının seçimleri konusunda çalışma yapılmamasını eleştirmeleri üzerine söz alan Mardin Mebusu Dr. Aziz Uras, ülkemizde köy muhtarlarının seçimlerinin serbestçe yapıldığını, partilerin muhtarlık için aday gösteremediğini belirtmiştir. Uras, bir örnek ile muhtar seçimini açıklamak istemiştir. Örneğinde, muhtarlık seçimleri için aday olan şahısların köy meydanına çıkarak, köy ahalisine kimi istiyorlarsa etrafında toplanmasını istediklerini ve çokluğu kazananın aday olduğunu açıklamıştır. Uras, muhtarlığa adaylığı kazanan şahsın ise seçimlerde formaliteyi yürüttüğünü ve bu usulün çok demokratik olduğunu ifade etmiştir. Uras,

---

⁴²¹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları, C.XX, 19.Birleşim, 26.12.1945, s. 419.*

⁴²²*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları, C.XXI, 30.Birleşim, 30.01.1946, ss. 166-170.*

bu sebeplerden ötürü kimsenin endişe duymasına gerek olmadığını belirterek konuşmasını sonlandırmıştır.⁴²³

3. ÖMER LÜTFİ ÜLKÜMEN

3.1. Hayatı

Ömer Lütfi Ülkümen 1904 yılında Maraş'ta doğmuştur. Babasının adı Mesut annesinin adı Ana Hanım'dır. Mebrure Hanım ile hayatını birleştirmiş, Mevhibe Özlem ve Meral isimlerinde iki⁴²⁴ evlat sahibi olmuştur. İlköğrenim yılları Maraş ve Urfa'da geçen Ülkümen, Maraş Öğretmen Okulundan 1922'de mezun olmuştur. 9 Eylül 1922 Maraş Şehit Evliya Efendi Okulunda öğretmenliğe başlamış daha sonra 20 Ekim 1923 tarihinde Bilecik Şeyh Edebali Okulunda öğretmenlik yapmıştır. 1924 yılında Halkalı Yüksek Ziraat Okuluna gitmiş, 1928'de ziraat yüksek mühendisi olarak mezun olmuştur. Tarım Bakanlığı'nın öncülüğünde Almanya'ya gönderilen Ülkümen, Geischenheim Bağ-Bahçe Ziraati İhtisas Okulunda bağ-bahçe bitkileri alanında, Berlin Üniversitesi Yüksek Ziraat Okulunda tabii ilimler alanlarında eğitim görmüştür. Berlin Veraset Enstitüsü ile Kaiser Wilhelm Nebat Islahı Araştırma Enstitüsünde bağ-bahçe bitkileri ıslahı üzerine ihtisas yapmıştır. Yurda döndükten sonra 1932'de Niğde, 1933'de Malatya Ziraat Mücadele Müdürü olmuştur.⁴²⁵ Ayrıca, Yüksek Ziraat Enstitüsü Bağ ve Bahçe Islah Enstitüsü Müdürlüğü görevinde bulunmuştur.⁴²⁶

Ömer Lütfi Ülkümen, 1934-1935 yılları arasında vatani görevini yaptıktan sonra 22 Kasım 1935 tarihinde Yüksek Ziraat Enstitüsü Bağ ve Bahçe Enstitüsü Başasistanı olmuştur. 6 Mayıs 1937 tarihinde doktorasını tamamlayarak doktor unvanı alan Ülkümen Yüksek Ziraat Enstitüsü Bahçıvanlık Enstitüsü Şefliği görevine

---

⁴²³ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXIII, 57. Birleşim, 31.05.1946, s. 258.

⁴²⁴ Milletvekilleri Albümünde çocuklarının sayısı 1 olarak gösterilmiştir. Bkz: *TBMM Albümü 1920-2010 1. Cilt 1920-1950*, s. 418.

⁴²⁵ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Dokuzuncu Dönem (1950-1954)*, ss. 112-113.

⁴²⁶ İsmet Binark, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Yedinci Dönem (8 Mart 1943-5 Ağustos 1946)*, TBMM Kültür, Sanat Yayın Kurulu Yayınları No:133, C.I, Ankara 2009, s. 62.

yükselmiştir. İki yıl sonra doçentlik imtihanını başarı ile vererek doçent olmuş, Bağ-Bahçe Bitkileri Tarımı ve Islahı Enstitüsü Müdürlüğü görevini üstlenmiştir. TBMM Yedinci Dönemi için yapılan seçimlere katılarak Mardin Mebusluğuna seçilmiştir. Üç yıl Mardin Mebusluğu yapmış ancak TBMM Sekizinci Döneminde seçimlere iştirak etmeyerek görevine dönmüştür. 1949 yılında Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Doçentliğine, 31 Mart 1950 tarihinde ise profesörlüğe yükselmiştir. Ziraat Fakültesi Profesörü iken TBMM Dokuzuncu Dönemi için yapılan seçimlerde 50.988 oy kazanarak Demokrat Parti Aydın Mebusluğuna seçilmiştir.⁴²⁷

Ömer Lütfü Ülkümen, TBMM Dokuzuncu Dönemi Yasama Çalışmalarından sonra aktif siyasetten çekilmiştir. 1957 yılında İş Bankası İdare Meclis Üyeliği görevini yapmış, 23 Şubat 1961 tarihinde ise Erzurum Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Profesörlüğüne atanmıştır. 8 Haziran 1961 tarihinde ise aynı üniversitenin ziraat fakültesinde dekanlık görevini üstlenen Ülkümen, dekanlık görevinden iki yıl on ay sonra istifa ederek ayrılmıştır. 1964 yılında Adalet Partisi'nin Ankara İl Başkanlığı'na getirilen Ülkümen, 30 Haziran 1966 tarihinde tekrar Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde Ziraat Fakültesi Fitotekni Bölümü Öğretim Üyeliğine, 1974'te ise aynı üniversitenin İslami Bilimler Fakültesi Dekan Vekilliğine atanmıştır. Dekan Vekilliği görevinden on bir ay sonra emekliye ayrılan Ülkümen, 5 Mart 1982 tarihinde hayata veda ederek, Ankara Karşıyaka Mezarlığında ebediyete uğurlanmıştır.⁴²⁸ Ziraat çalışmaları üzerine çok sayıda kitap ve makalesi bulunan Profesör Doktor Ülkümen yıllar sonra Ordu Üniversitesi tarafından düzenlenen Tarım Eğitiminin 169. Yıldönümü Etkinlikleri kapsamında anılmıştır.⁴²⁹

3.2. Meclis Faaliyetleri

3.2.1. Takrirleri (Önergeleri)

TBMM Yedinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde takriri bulunamamıştır.

---

⁴²⁷ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Dokuzuncu Dönem (1950-1954)*, s. 113.

⁴²⁸ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Dokuzuncu Dönem (1950-1954)*, s. 113.

⁴²⁹ <http://www.odu.edu.tr/index.php/haberler/1272>, Erişim Tarihi:07.07.2017.

3.2.2. Teklifleri

TBMM Yedinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde teklifi bulunamamıştır.

3.2.3. Konuşmaları

Meclis Başkanı Vekili Dr. Mazhar Germen başkanlığındaki oturumda, çiftçilere toprak dağıtılması ve çiftçi ocakları kurulması hakkında kanun layihası ile geçici encümen mazbatasının müzakerelerine devam edilmiştir. Müzakereler için söz alan Mardin Mebusu Ömer Lütfi Ülkümen, yapılmakta olan toprak reformu ile yüzde yetmiş beşi köylü yüzde sekseni çiftçi olan ülkemizin ekonomik ve sosyal hayatında çok ciddi etkileri olacak bir işe girişmiş olduklarını ifade etmiştir. Çıkarılacak toprak kanunu ile en önemli reform hamlesini yaptıklarını belirten Ülkümen, bu kanun ile şahsi toprak mülkiyetine azami bir sınır getirileceğini, ortakçılık ile işletilen topraklara kamulaştırma yapılabileceğini ve kamulaştırma bedeli olarak toprak tahvilleri verileceğini belirtmiştir. Ülkümen, kanunun şahsi toprak mülkiyetine beş bin dönüm sınırı getirerek, halkımızın toprak gibi bir nimetten daha adil bir şekilde faydalanmasını sağlamak ve köylümüzün kendi toprağını işlemek sureti ile işletme sahibi olmasını sağlamak gibi sosyal amaçlar taşıdığını belirtmiştir. Ancak, büyük arazi işletmeciliğinin ekonomik olarak faydalı ve zorunlu olduğu zamanlarda Amme İşletmeciliğinin bu tarzda bir ihtiyacı rasyonel olarak karşılayamayacağı endişesini taşıdığını beyan etmiştir.⁴³⁰

Ülkümen, zirai kalkınma için kullanılacak bitki ve hayvan malzemelerinin Devlet Üretim Çiftliklerinde kar getirecek şekilde üretiminin yapılabileceğini düşünmediğini ifade ederken, Hükümetin ise bu işler için kullanacağı kadro ve masraf yükünü kaldıramayacağından da emin olduğunu beyan etmiştir. Tasarının ilk incelendiği ve müzakere edildiği zaman, yüksek gelirli toprak sahiplerinin ziraat alanından uzaklaşacağı ve zirai faaliyetlerin büyük sermayelerden mahrum kalacağı endişesine kapıldıklarını beyan etmiştir. Ülkümen, bağ ve bahçelerin kamulaştırma dışında tutulduğunu öğrendiklerinde ise bağcılık faaliyetlerinin her ferdi kalkındırarak olması ve bağımsız ziraat üretimi politikamıza uygun olması sebebiyle teselli olduklarını ifade etmiştir. Ancak bu reformun başarılı olabilmesi için orta ölçekli

---

⁴³⁰*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları, C.XVII, 55.Birleşim, 16.05.1945, s. 106.*

işletmeciliğin güven ve istikrar altında olduklarını görmelerinin şart olduğunu bildirmiştir. Ülkümen, tasarıya baktıkları zaman bu şartın sağlandığını belirtmiştir. Tasarının ilk etapta küçük ve orta ölçekli işletmeciler için kamulaştırma kararı içerdiğini belirten Ülkümen, bu kamulaştırmanın otuz üçüncü madde ile her bölgede yalnızca bir defa uygulanacağını gördüklerini belirtmiştir.⁴³¹

Ülkümen, hazırlanan toprak kanununun diğer milletlerde olduğu gibi ne büyük toprakları bölüşmek ne de sınıf mücadelesine sebebiyet vermek amacıyla hazırlanmadığını belirtmiştir. Toprak kanununun sınıf mücadelesinden uzakta, olgun, iyi niyetli ve adil millet düzeni teşkil etmek amacıyla olduğunu beyan etmiştir. Ülkümen, toprak reformunun hazırlanmasında sağ veya sol düşüncelerin dışında, totaliter rejimlerdeki toplum sözleşmelerinden uzakta, vicdansız ve soğuk hesaplıktan kaçınıldığını ifade etmiştir. Tasarıya bakıldığında topraksız veya az toprağa sahip olan çiftçilere uzun vadede toprak temin edilmesi, kurum ve tesisat sermayesi verilmesi gibi maddelerin vatandaşlar arasındaki gelir dağılımı ve olanakların adaletli dağıtılmasına, modern ekonomik disipline uygun çalışma koşullarına, sermayedarların yardımlaşma yükümlülüğüne temas edeceği fikrine sahip olduğunu beyan etmiştir. Ülkümen, tasarıdaki on yedinci madde gibi bazı maddelerin ufak değişiklikler yapıldıktan sonra milli adalet için daha iyi neticeler alınacağını ifade etmiş ve toprak reformunun Türk Milleti için çok iyi sonuçlar doğuracağına inandığını beyan etmiştir.⁴³²

Çiftçilere toprak dağıtılması ve çiftçi ocakları kurulması hakkında kanun layihası ile geçici encümen mazbatasının müzakerelerine devam edilmiştir. Meclis Başkanı kanunun on yedinci maddesi üzerine müzakerelere devam edileceğini beyan etmiştir. Kanunun on yedinci maddesi için Genel Kurul'da çok çetin müzakereler yapılmıştır. Söz alan Mardin Mebusu Ömer Lütfi Ülkümen, on yedinci maddeden “tarım işçisi” kaydının çıkarılmasının eleştirildiğini hatırlatarak, bu madde ile ortakçılık ve kira usulü ile işletilen topraklarda da kamulaştırmanın kabulüne gidildiğini bu sebeple de “tarım işçisi” kaydına ihtiyaç olmadığını beyan etmiştir. Ülkümen, on yedinci madde aracılığıyla yapılacak olan orta ve büyük ölçekli

---

⁴³¹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVII, 55.Birleşim, 16.05.1945, s. 107.

⁴³²*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVII, 55.Birleşim, 16.05.1945, s. 108.

işletmelerin kamulaştırmalarında, şahıslara ödenecek miktarların ailelerini güç duruma düşürmeyecek şekilde olması gerektiğini izah etmiştir. Bu sebeple kamulaştırmalar için bir sınır belirlenerek, büyük işletmelerde bin dönüm, orta ölçekli işletmelerde beş yüz dönüm olmak üzere servetin beşte biri sahibine bırakılarak, adaletli bir düzenleme yapılabileceğini beyan etmiştir.⁴³³

Ömer Lütfi Ülkümen, büyük işletmelerde bin dönüm, orta ölçekli işletmelerde beş yüz dönüm olmak üzere servetin beşte biri sahibine bırakıldıktan sonra devletin eline on dokuz milyon dönüm arazi geçeceğini ifade etmiştir. Bu işletmelerin toplamda yirmi üç milyon dönüm olduğunu belirten Ülkümen, geriye dört milyon dönüm arazi kaldığını, topraksız çiftçiye lazım olan arazinin ise otuz ile elli milyon dönüm arasında olduğunu bunun da ihtiyacı karşılayamayacağını belirtmiştir. Beş yüz dönüm ve aşağısındaki araziler için kamulaştırma yapmanın iktisadi olarak verimsiz olacağını belirten Ülkümen, küçük ölçekli arazileri topraksız çiftçiye verdikten yıllar sonra, küçük arazilerin çocukları tarafından miras yoluyla paylaşılacağını sonuç olarak tekrar topraksız çiftçi problemi çıkabileceğini beyan etmiştir. Ülkümen, ülkenin refahı ve kalkınması için çiftçiye topraklandırma davasının çok kutsal bir amaç olduğunu ancak bu amacı yerine getirirken zirai konuların da ihmal edilmemesi gerektiğini beyan ederek, on yedinci maddenin bahsettiği şekilde değiştirilmesi için takrir vermiştir. Ancak takriri yapılan oylamada reddedilmiştir.⁴³⁴

Meclis Başkanı Vekili Tevfik Fikret Sılay başkanlığındaki oturumda, 1946 yılına ait bütçe kanunu layihası ile bütçe encümeni mazbatasının müzakerelerine devam edilmiştir. Tarım Bakanlığı bütçesi müzakerelerinde söz alan Mardin Mebusu Ömer Lütfi Ülkümen, bağ ve bahçe konularında konuşmak üzere kürsüye çıktığını ifade etmiştir. Ülkümen, memleketin ihtiyaç duyduğu döviz kaynağının çok büyük oranda ziraat ürünleri ihraç ederek karşılandığını hatırlatmıştır. İhraç ürünleri içinde bağ ve bahçe mahsullerinin oranının ise yüzde yirmi beş olduğunu, yaklaşık otuz beş milyon liralık döviz getiren bu ürünlerin ise çeşitliliğinin artırılması gerektiğini beyan etmiştir. Ülkümen ülkemizin, meyve üreticiliği ve meyve kalitesi konusunda rakiplerinden daha iyi olduğunu ve ülkemizin güneyinde ve kuzeyinde bulunan diğer

---

⁴³³*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVIII, 68.Birleşim, 04.06.1945, ss. 58-61.

⁴³⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVIII, 68.Birleşim, 04.06.1945, ss. 63-64.

Ülkelerin bu kalitede meyve üretemediğini hatırlatmıştır. Ülkümen bu sebepler dolayısıyla bağ ve bahçe ürünleri üretiminin, verimliliğinin ve değerinin artırılması için çalışmalar yapılması gerektiğini beyan etmiştir.⁴³⁵

Ülkümen, ekirdeksiz üzüm ile fındık ihracatı yapılarak on ila on beş milyon liralık döviz geliri elde edilebileceğini belirtmiştir. Ayıca güney doğuda sayıları milyonları açan yabani fıstıklıkların da aşıldığı takdirde yüz bin liralık olan ihracatın beş ila on milyon liraya çıkarılabileceğini de ifade etmiştir. Ülkümen, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya pazarında etkili olmamız gerektiğini ifade ederken, İsmet İnönü'nün sekiz yıl önce Yüksek Ziraat Enstitüsü'n ziyaret ederek bağ ve bahçe istasyonları kurulması için direktif verdiğini hatırlatmıştır. Ülkümen, Tarım Bakanlığı'nın üzerine çok önemli bir milli görev düştüğünü, bağ ve bahçelerin kurulması, ürün çeşitliliğinin artırılması ve verimliliğinin artırılması konularında üstün gayret göstermelerini rica ederek konuşmasını noktalamıştır.⁴³⁶

Meclis Başkanı Vekili şemsettin Günaltay başkanlığındaki oturumda, 1946 yılına ait Orman Genel Müdürlüğü bütçe kanunu layihası ile bütçe encümeni mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Söz alan Mardin Mebusu Ömer Lütfi lkmen, Tarım Bakanlığı tarafından çalışmalar yapılarak orman sahaları içinde bulunan fidanlıkların belirlenmesi gerektiğini ve bu fidanlıklara keçilerin girmesine izin verilmemesinin bakanlığın görevi olduğunu ifade etmiştir. Ülkümen, keçilerin ormanlara büyük zararlar verdiğini belirtirken keçi beslenen Siirt, Mardin, Malatya gibi illerde büyük keçi sürülerinin güzelce beslendiğini, bu bölgelerde tarıma elverişli olmayan arazilerin kullanılmasını örnek göstermiştir. Bakanlığın orman sahaları ile keçi otlatılacak sahaları birbirinden ayırması gerektiğini belirten lkmen, orman sahaları içinde keçi besleyen halkın ise orman mahsulleri ve orman işçiliği ile geçimini sürdürmesi gerektiğini, halkın bu konuda şikâyetçi olmayacağına inandığını beyan etmiştir.⁴³⁷

Üniversiteler Kanunu kanun layihası ile milli eğitim ve bütçe encümenleri mazbatalarının müzakereleri sırasında söz alan Mardin Mebusu Ömer Lütfi lkmen,

⁴³⁵*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları, C.XX, 20.Birleşim, 27.12.1945, ss. 509-510.*

⁴³⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları, C.XX, 20.Birleşim, 27.12.1945, ss. 510-511.*

⁴³⁷*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları, C.XX, 21.Birleşim, 28.12.1945, s. 626.*

Üniversite Kanunu'nun ülkenin gelişimi, milletin yükselmesi yolunda atılmış büyük bir adım olarak gördüğünü ve sevinçle karşıladığını ifade etmiştir. Ülkümen, Yüksek Ziraat Enstitüsü'ne bağlı tabii ilimler, ziraat, veterinerlik, orman ve teknoloji fakültelerinin Ankara Üniversitesi'ne bağlanmasını hükümetten talep etmiştir. Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün beş fakültesi ile birlikte on üç yıl önce üniversite karakterinde kurulduğunu ancak o zamanlar Ankara'da üniversite olmaması sebebiyle enstitünün Tarım Bakanlığı'na bağlı kaldığını hatırlatmıştır. Ülkümen, eğitim ve öğretim disiplinini sağlamak için Yüksek Ziraat Enstitüsü ve diğer yükseköğretim kuruluşlarının üniversitelere bağlanmasının şart olduğunu ve bu kuruluşların buna hazır olduğunu belirterek sözlerini tamamlamıştır.⁴³⁸

Üniversiteler Kanunu kanun layihası ile milli eğitim ve bütçe encümenleri mazbatalarının müzakerelerine devam edilmiştir. Söz alan Mardin Mebusu Ömer Lütfi Ülkümen, bir gün önce yapmış olduğu konuşmada Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün üniversitelere bağlanmasını talep ettiğini hatırlatmıştır. Raşit Öymen'in bu konuda henüz uyuşmazlık olduğunu ve karar vermenin bugün için erken olduğunu belirttiğini ifade eden Ülkümen, Almanya'da öğrenim gördüğü sürede veterinerlik, ziraat ve orman fakültelerinin üniversitelere bağlandığını ve bu durumun Amerika'da da böyle olduğunu beyan etmiştir. Ülkümen, bütün dünyada eğitim ve öğretim konusunda birliğe gidildiğini, ülkemizde din konusunda dahi bir birlik olduğunu belirtmiş ve bizim de bu yönde adımlar atmamız gerektiğini tekrar ederek konuşmasını noktalamıştır.⁴³⁹

Meclis Başkanı Vekili Şemsettin Günaltay başkanlığındaki oturumda, Üniversiteler Kanunu kanun layihası ile milli eğitim ve bütçe encümenleri mazbatalarının müzakerelerinde devam edilmiştir. Kanunun yetmiş ikinci maddesi müzakere edilirken Niğde Mebusu Avram Galanti Bodrumlu, doçentlik sınavına girecek öğretim üyeleri ile ilgili tavrını belirtmiştir. Tavrında, öğretim üyelerinin üç ayrı yabancı dil bilmesini talep etmiştir. Söz alan Mardin Mebusu Ömer Lütfi Ülkümen, bilim için yabancı dilin bir araç olduğunu ancak amaç olmadığını beyan etmiştir. Üç yabancı dil talebini reddeden Ülkümen, her bilim adamının birkaç

---

⁴³⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXIV, 61.Birleşim, 10.06.1946, ss. 110-111.

⁴³⁹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXIV, 62.Birleşim, 11.06.1946, s. 152.

yabancı dil öğrenemeyeceğini, bunun farklı bir yetenek gerektirdiğini ifade etmiştir. Ülkümen, yabancı dil öğrenme ve sınavını geçme konusunda zorlanan bilim adamlarının çok kabiliyetli profesörler olabileceklerini belirtmiştir. Bu tarzdaki öğretim görevlilerini kabiliyetsiz olarak görmenin yanlış olacağını ifade eden Ülkümen, bu sebeplerden dolayı birden fazla yabancı dil bilmenin külfet olacağını beyan etmiştir.⁴⁴⁰

4. SEYFİ DÜZGÖREN

4.1. Meclis Faaliyetleri

4.1.1. Takrirleri (Önergeleri)

TBMM Yedinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde takriri bulunamamıştır.

4.1.2. Teklifleri

TBMM Yedinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde teklifi bulunamamıştır.

4.1.3. Konuşmaları

Çiftçilere toprak dağıtılması ve çiftçi ocakları kurulması hakkında kanun layihası ile geçici encümen mazbatasının müzakereleri için söz alan Mardin Mebusu General Seyfi Düzgören, hayatı boyunca toprak işletmediğini ve toprak işletmenin usullerini bilmediğini ancak kırk senelik ordu hayatında her şeyi ile toprak kokan askerler ile çalıştığını, helalleştiğini belirtmiştir. Düzgören, askere gelen gençleri ilk olarak çiftçiler ve sanatkârlar olmak üzere ayırdıklarını, bu ayırmadan sonra ise her on geçten dokuzunun çiftçi olduğunu gördüklerini ifade etmiştir. Çiftçi olanları ise kendi toprağını işleyen ve ortakçılık veya işçilik yapanlar olmak üzere ayırdıklarını, bu ayırım sonrası ise oranın yarıya düştüğünü belirtmiştir. Ortakçılık yapan ile toprak sahibinin yan yana durduğunu, yüzlerine baktığında ise ortakçının sağlıksız, toprak sahibinin ise kanlı canlı görüldüğünü belirtmiştir. Düzgören, ortakçılara evli olup

---

⁴⁴⁰*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları, C.XXIV, 63.Birleşim, 12.06.1946, ss. 219-220.*

olmadıklarını sorduklarında ise maddi yetersizlikler sebebiyle evlenemediklerini tespit ettiklerini ifade etmiştir.⁴⁴¹

General Seyfi Düzgören toprağın, milletin can damarı olduğunu ve karnını doyurduğunu belirterek, toprak mülkiyetini keyfi esaslara bırakırsak ilerleyen zamanlarda yabancılardan medet ummak zorunda kalabileceğimizi ki bunun da geçmiş yıllarda yaşandığını ifade etmiştir. Askerlerin zaman zaman mektuplarını da okuduğunu belirten Düzgören, üç dönümlük tarlasını süren askerlerin öküzüne selam yolladığını, karasabanımı okşayın şeklinde yazılar yazdıklarını gördüğünde gözyaşlarını tutamadığını beyan etmiştir. Düzgören tüm mebuslara hitap ederek, herkesin bu tasarımı daha mükemmel bir hale koymaya çalışması için fikirlerini beyan etmeye davet etmiştir. General Seyfi Düzgören konuşmasını, toprak reformu tasarısını Genel Kurul'un huzuruna getiren hükümete teşekkür ederek sonlandırmıştır.⁴⁴²

Meclis Başkanı Vekili Dr. Mazhar Germen başkanlığındaki oturumda 1945 yılı 7 aylık bütçe kanunu layihası ile bütçe encümeni mazbatasının müzakerelerine devam edilmiştir. Birleşimin ikinci oturumunda Gümrük ve Tekel Bakanlığı Bütçesi müzakerelerine başlanmıştır. Söz alan Mardin Mebusu General Seyfi Düzgören, bakanlık tarafından aylık olarak kaçakçılıkla mücadele konusunun raporlandığını belirterek, sınırlarda görev alan memurların dikkatli ve başarılı olduklarını gördüklerini ve bunun çok sevindirici olduğunu beyan etmiştir. Düzgören yaptığı incelemeler neticesinde, kaçakçılıkla mücadele memurlarının yeterli donanım ve taşıma araçlarına sahip olmadıklarını gördüğünü, bu açığın kapatılması için Gümrük ve Tekel Bakanlığı'nın Milli Savunma Bakanlığı'ndan yardım talep etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Sınırlarda görev yapan subaylara da değinen Düzgören, subaylara görevlerinin yıpratıcı olması sebebiyle yıpranma tazminatı verilmesinin yerinde olacağını beyan etmiştir. Düzgören, teftişleri neticesinde daha önce Bakanlık tarafından sınırlarda açılan pazarların kapatıldığını tespit ettiğini, halkın bu konuda

---

⁴⁴¹ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVII, 56.Birleşim, 17.05.1945, ss. 154-155.

⁴⁴² *Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVII, 56.Birleşim, 17.05.1945, ss. 154-155.

sıkıntılı olduğunu ve halkı kaçakçılığa sevk ettiğini bildirerek sözlerini sonlandırmıştır.⁴⁴³

Meclis Başkanı Vekili Cevdet Kerim İncedayı başkanlığındaki oturumda, 1946 yılına ait bütçe kanunu layihası ile bütçe encümeni mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Milli Savunma Bakanlığı bütçesi müzakerelerinde söz alan Mardin Mebusu General Seyfi Düzgören, bakanlığa ayrılmış olan ödenek için sevinçli olduğunu ifade etmiştir. Düzgören, ülkenin dört bir yanının ateş ile çevrildiği, elleri her daim tetikte olan, yüksek disiplinli ve gelecek her emri heyecanla bekleyen bizimki gibi bir orduyu tarihin henüz yazmadığını alkışlar arasında beyan etmiştir. Düzgören, Türk Ordusu'nun daha gelişmiş, daha varlıklı ve daha neşeli çalışmasına yardım etmek için milletimizin her türlü fedakarlığa katlanacağını belirterek, “her takdire ve saygıya layık olan ordumuza selam olsun” sözleri ile konuşmasını tamamlamıştır.⁴⁴⁴

5. ALİ RIZA ERTEN

5.1. Meclis Faaliyetleri

5.1.1. Takrirleri (Önergeleri)

TBMM Yedinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde takriri bulunamamıştır.

5.1.2. Teklifleri

TBMM Yedinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde teklifi bulunamamıştır.

5.1.3. Konuşmaları

Çiftçilere toprak dağıtılması ve çiftçi ocakları kurulması hakkında kanun layihası ile geçici encümen mazbatasının müzakereleri sırasında söz alan Mardin

---

⁴⁴³*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVII, 64.Birleşim, 28.05.1945, s. 440.

⁴⁴⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XX, 15.Birleşim, 20.12.1945, ss. 237-238.

Mebusu Ali Rıza Erten, tasarının müzakere edildiğinden beri en çok orta ölçekli işletmeleri ihmal etmesi konusunda eleştirildiğini ifade etmiştir. Erten, orta ölçekli işletmelerin yeni zirai tekniklerin kullanılması, tekniklerin yaygınlaştırılması için ihmal edilmemesi gereken işletmeler olduğunu belirtmiştir. Yapılan eleştiriler ile ilgili tasarının hükümlerine bakıldığı zaman, orta ölçekli işletmelerin ortadan kaldırıldığı fikrinin yanlış olduğunu sözlerine eklemiştir. Erten, Türk Milletinin ana hatlarını oluşturan ve efendimiz olarak gördüğümüz köylünün ve çiftçinin topraksız kalmaması için gerekli çalışmaların yapılması gerektiğini beyan etmiştir.⁴⁴⁵

Kamulaştırma konusuna da değinen Erten, dünyanın hiçbir yerinde toprak reformu ve ziraat reformu yapılırken peşin para verilmediğini belirtmiştir. Bu tarzda yapılan kamulaştırma uygulamalarına bakıldığında faiz oranının yüzde altıyı geçmediğini ve sürenin otuz sene olduğunu açıklamıştır. Erten, kendi tasarımıza bakıldığında ise faiz oranının yüzde dört, sürenin ise yirmi sene olarak belirlendiğine dikkat çekmiştir. Ali Rıza Erten, genel müzakerelerin bir an evvel bitirilerek maddelere geçilmesi ve köylülerimize ve çiftçilerimize toprak dağıtılmasına başlanması gerektiğini vurgulamıştır. Erten, müzakerelerin yeterli olduğu ve tasarının maddelerine geçilmesi için takrir de vermiştir. Ancak yapılan oylamada takrir reddedilmiştir.⁴⁴⁶

6. AHMET İRFAN ALPAYA

6.1. Meclis Faaliyetleri

6.1.1. Takrirleri (Önergeleri)

TBMM Yedinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde takriri bulunamamıştır.

---

⁴⁴⁵*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVII, 56.Birleşim, 17.05.1945, s. 135.

⁴⁴⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVII, 56.Birleşim, 17.05.1945, ss. 135-137.

6.1.2. Teklifleri

TBMM Yedinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde teklifi bulunamamıştır.

6.1.3. Konuşmaları

TBMM Yedinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde konuşması bulunamamıştır.

7. HASAN MENEMENCİOĞLU

7.1. Meclis Faaliyetleri

7.1.1. Takrirleri (Önergeleri)

TBMM Yedinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde takriri bulunamamıştır.

7.1.2. Teklifleri

TBMM Yedinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde teklifi bulunamamıştır.

7.1.3. Konuşmaları

TBMM Yedinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde konuşması bulunamamıştır.

YEDİNCİ BÖLÜM

SEKİZİNCİ DÖNEM MARDİN MİLLETVEKİLLERİ ve MECLİS FAALİYETLERİ

1. MEHMET KAZIM SEVÜKTEKİN

1.1. Hayatı

1877 yılında İstanbul'da doğmuştur. Mehmet Şevki Bey ile Şayeste Hanım'ın oğludur. Fatma Növber Hanım ile hayatını birleştirmiş, Mehmet Muzaffer, Emine Vedia ve Fatma Feriha isimlerinde üç evlat sahibi olmuştur. 1892 yılında Harp Okuluna girmiş, 1895 yılında teğmen rütbesi ile mezun olmuştur. On ve On ikinci Piyade Alaylarında Komutanlık yapan Sevüktekin 1896'da üsteğmen iki yıl sonra yüzbaşı rütbesine terfi etmiştir. 1898 yılında Genelkurmay Dairesi Resimhanesine atanmış, 1906 yılında binbaşı rütbesi alarak Sekizinci Alay İkinci Tabur Komutanlığı'na atanmıştır. 1914 yılında Astsubay Numune Taburu Komutanlığı görevinde iken yarbaylık rütbesine terfi etmiş ve tetkiklerde bulunması için Almanya'ya gönderilmiştir. 1915 yılında komutanı olduğu Dördüncü Alay ile birlikte Çanakkale Savaşlarına katılmıştır. Daha sonra On dördüncü Tümen Komutanı olarak Dersim İsyanının bastırılması ve Kafkas Harekâtına katılmıştır. 1916 yılının Sonbaharında On birinci Tümen Komutanı olarak Kafkas Cephesinde, 1917'de Filistin ve 1918 yılında Halep bölgesinde muharebelere dâhil olmuştur.⁴⁴⁷

Kazım Sevüktekin, 1918 yılın Ekim ayında albay rütbesine terfi etmiştir. Mondros Ateşkes Antlaşması şartlarından dolayı Niğde ve Ereğli bölgesinde görev yapmak zorunda kalmış, 1919 yılında İstanbul'da bulunduğu sırada Beyoğlu İnzibat Komutanlığına atanmıştır. Ankara'dan almış olduğu talimatla 1921 yılının Haziran ayında Anadolu'ya geçen Sevüktekin, Kütahya-Eskişehir Savaşlarında, Ağustos 1921'de Sekizinci Tümen Komutanı olarak Sakarya Meydan Muharebesi'ne

---

⁴⁴⁷ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Üçüncü Dönem 1927-1931*, ss. 213-214.

katılmıştır. Büyük Taarruz'da Sekizinci Tümeni ile birlikte İzmir'e girmiştir. 1923 yılında Kafkas Tümen Komutanlığına atanan Sevüktekin, 1924 yılının Aralık ayında son görevi olacak Sekizinci Tümen Komutanlığına tekrar atanmış ve üç yıl sonra emekli olmuştur. Sevüktekin Yunan Muharebe, Harp, Gümüş Muharebe Liyakat, Gümüş İmtiyaz, Altın Liyakat ve Kızılay Madalyaları sahibidir. Ayrıca Alman Birinci Sınıf Demir Salip, Alman İkinci Sınıf Demir Salip Nişanları ile İstiklal Madalyası ve Takdirnamesine de sahiptir.⁴⁴⁸

Askerlik mesleğinden emekliye ayrıldıktan sonra TBMM Altıncı Dönem Ara Seçimlerine katılmış, 325 oy kazanarak Diyarbakır Mebusu seçilmiştir. Milli Savunma encümeninde görev alan Sevüktekin, TBMM Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Dönemlerinde de Diyarbakır Mebusu olarak yasama çalışmalarında bulunmuştur.⁴⁴⁹ TBMM Sekizinci Döneminde yapılan seçimlerde ise 107.594 oy kazanarak Mardin Mebusluğuna seçilmiş, mebusluk mazbatasını 26 Ağustos 1946 tarihinde onaylanmıştır. Almanca ve Fransızca bilen Sevüktekin Sekizinci Yasama Döneminde de Milli Savunma encümeninde görev almıştır.⁴⁵⁰ General Mehmet Kazım Sevüktekin, Mardin Mebusluğu görevi devam ederken 1 Nisan 1949 tarihinde hayata veda etmiştir.⁴⁵¹

1.2. Meclis Faaliyetleri

1.2.1. Takrirleri (Önergeleri)

TBMM Sekizinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde takriri bulunmamıştır.

1.2.2. Teklifleri

Mardin Mebusu Kazım Sevüktekin subay ve askeri memurlara yer değiştirme tazminatı verilmesi hakkında 2/2 sayılı kanun teklifi vermiştir. Kazım Sevüktekin'in vermiş olduğu 2/2 sayılı bu kanun teklifi milli savunma, maliye ve bütçe

---

⁴⁴⁸ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Üçüncü Dönem 1927-1931*, ss. 213-214.

⁴⁴⁹ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Üçüncü Dönem 1927-1931*, s. 214.

⁴⁵⁰ Çufalı, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Sekizinci Dönem 1946-1950*, ss. 845-846.

⁴⁵¹ BCA, 030.10.00.00.77.509.5.3, 13 Nisan 1949.

encümenlerine havale edilmiştir.⁴⁵² Mardin Mebusu Kazım Sevüktekin'in vermiş olduğu subay ve askeri memurlara yer değiştirme tazminatı verilmesi hakkında 2/2 sayılı kanun teklifi ile milli savunma encümeni mazbatasını gündeme almıştır.⁴⁵³ Mardin Mebusu Kazım Sevüktekin'in vermiş olduğu 2/2 sayılı kanun teklifi ile milli savunma encümeni mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Milli savunma encümeni mazbatasında; Sevüktekin'in vermiş olduğu kanun teklifinin oy çokluğu ile reddedilmesine karar vermiştir.⁴⁵⁴ Milli savunma encümeni mazbatasını Genel Kurul'da oylamaya sunulmuş ve oylama sonucunda mazbata kabul edilmiştir.

Mardin Mebusu Kazım Sevüktekin Savaş malüllerinden yaşı yetmiş geçen ve fiili yardıma muhtaç olanlar hakkında 2/35 sayılı kanun teklifi vermiştir. Sevüktekin'in vermiş olduğu kanun teklifi milli savunma, maliye ve bütçe encümenlerine havale edilmiştir.⁴⁵⁵ Kazım Sevüktekin tarafından verilen savaş malüllerinden yaşı yetmiş geçen ve fiili yardıma muhtaç olanlar hakkında 2/35 sayılı kanun teklifi ile milli savunma encümeni mazbatasını gündeme alınmıştır.⁴⁵⁶ Meclis Başkanı Vekili Ali Fuad Cebesoy başkanlığındaki oturumda, Mardin Mebusu Kazım Sevüktekin'in vermiş olduğu 2/35 sayılı kanun teklifi ile milli savunma encümeni mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Milli savunma encümeni mazbatasında; Sevüktekin'in vermiş olduğu kanun teklifinin Maliye temsilcisi tarafından hazırlanmakta olan emeklilik tasarısında aynı hükümlerin bulunacağından dolayı reddedilmesine karar vermiştir.⁴⁵⁷ Milli savunma encümeni mazbatasını Genel Kurul'da oylamaya sunulmuş ve oylama sonucunda mazbata kabul edilmiştir.

---

⁴⁵²*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.I, 11.Birleşim, 06.09.1946, s. 238.

⁴⁵³*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XI, 62.Birleşim, 24.05.1948, s. 451.

⁴⁵⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Mazbataları*, C.XI, 64.Birleşim, Sıra No:140.

⁴⁵⁵*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.V, 49.Birleşim, 14.04.1947, s. 3.

⁴⁵⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XI, 62.Birleşim, 24.05.1948, s. 450.

⁴⁵⁷*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Mazbataları*, C.XI, 63.Birleşim, Sıra No:143.

1.2.3. Konuşmaları

Meclis Başkanı Vekili Feridun Fikri Düşünsel başkanlığındaki oturumda, ordu ve jandarmaya bağlı subaylarla erata ait binek hayvanları ile halktan alınan binek hayvanlarının ücretlerinin ödenmesine dair kanunun dördüncü maddesinin tekrar değiştirilmesi hakkında kanun layihası ile milli savunma, içişleri ve bütçe encümenleri mazbatalarının müzakerelerine başlanmıştır. Söz alan Mardin Mebusu Kazım Sevüktekin, hayvan bedelinin 1944 yılından itibaren Ordu kadrosunda kullanılmayacak hale gelenlere ödeneceğine dair fıkranın bütçe encümeni tarafından kaldırıldığını belirtmiştir. Hayvanın ölmesi ile kadrodan çıkarılması arasında hiçbir fark olmadığını belirten Sevüktekin, sakatlanarak kadrodan çıkarılmış olan hayvanların bedellerinin sahiplerine ödenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Sevüktekin belirttiği bu sebepten dolayı bütçe encümeninin kaldırmış olduğu fıkranın eklenmesi için bir de tahrir sunmuştur. Yapılan oylama sonucunda ise tahriri kabul edilmiştir ve fıkra kanun maddesine eklenmiştir.⁴⁵⁸

Meclis Başkanı Vekili Tefvik Fikret Silay başkanlığındaki oturumda, Seyhan Mebusu Sinan Tekelioğlu'nun Askeri Yargıtay adli üyeleri ile savcı ve yardımcılara, askeri yargı hâkimleri ile adaylarına ödenek verilmesi hakkında kanun teklifi ile milli savunma, adalet ve bütçe encümenleri mazbatalarının müzakerelerine başlanmıştır. Söz alan Mardin Mebusu Kazım Sevüktekin, askeri adli hâkimlerin diğer memurlardan farklı olarak askeri memurlar olduğunu belirtmiştir. Askeri memurların da kendi kanunlarının yedinci maddesine göre sorumluluk aldığını belirten Sevüktekin, hâkimler kanunundaki gibi teminatlı olmadıklarını da ifade etmiştir. Askeri adli hâkimlerin diğer hâkimlerden istisnaları ve farkları olduğunu tekrar eden Sevüktekin, bu sebepten ötürü fazladan ödenek tahsis edilmesinin çok büyük bir keyfiyet ve gereksizlik olacağını beyan etmiştir.⁴⁵⁹ Uzun süren müzakereler sonucunda ise kanun teklifi reddedilmiştir.

Meclis Başkanı Vekili Tefvik Fikret Silay başkanlığındaki oturumda, askerlik kanununun otuz beşinci maddesine bir fıkra eklenmesine dair kanun layihasının müzakerelerine başlanmıştır. Otuz beşinci maddeye eklenecek fıkra, devletin ihtiyaç

---

⁴⁵⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.IV, 44.Birleşim, 14.02.1947, ss. 169-171.

⁴⁵⁹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.IV, 45.Birleşim, 17.02.1947, s. 209.

duyduğu zaman mühendis, madenci, doktor ve öğretmenlerin askere celp ve sevklerinin Bakanlar Kurulu kararı ile 32 yaşına kadar ertelenebileceğine dairdir. Milli Savunma Encümeni adına söz alan Mardin Mebusu Kazım Sevüktekin, bu fıkra ile yüksek tahsil görenlerin tecil işlemlerinin 29 yaşından 32 yaşına çıkarıldığını ifade etmiştir. Sevüktekin, askerlik kanununda yüksek tahsil görenlere daha önce 29 yaşına kadar tecil hakkı tanındığını, eklenecek fıkra ile ise devletin ihtiyaç duyduğu hallerde bu sınırın 32 yaşına kadar çıkarılmasının sağlandığını belirtmiştir. Bitlis Mebusu Arif Özdemir'in eczacıların da bu fıkraya eklenmesini talep eden tavrına ise Kazım Sevüktekin karşı çıktıklarını beyan etmiştir. Sonuç olarak yapılan oylamada madde kabul edilmiştir.⁴⁶⁰

2. AZİZ URAS

2.1. Meclis Faaliyetleri

2.1.1. Tavrileri (Önergeleri)

Mardin Mebusu Dr. Aziz Uras dilekçe encümenine ait 24.05.1948 tarihli haftalık karar cetvelindeki 953 sayılı kararın Genel Kurul'da görüşülmesine dair 4/95 sayılı tavriri vermiştir ve bu tavriri dilekçe encümenine havale edilmiştir.⁴⁶¹ Mardin Mebusu Dr. Aziz Uras tarafından verilmiş olan, dilekçe encümenine ait haftalık karar cetvelindeki 952 sayılı kararın Genel Kurul'da görüşülmesine dair 4/95 sayılı tavriri ve dilekçe encümeni mazbatası gündeme alınmıştır.⁴⁶² Mardin Mebusu Dr. Aziz Uras vermiş olduğu tavriri açıklamaya başlamıştır. Uras, yetmiş dört sene önce Mardin'in zenginlerinden Musa Çelebi adlı şahsın tüm servetini çocukları arasında pay ettiğini ancak o zamanın kanunlarına göre yetim kalanların baba ve annesinden bir şey alamadığını hatırlatmıştır. Musa Çelebi'nin bir vakıf kurarak Diyarbakır'da sahibi olduğu hanın yüzde yirmi beşini eşi ve torunu arasında taksim ettiğini belirten Uras,

---

⁴⁶⁰*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları, C.IV, 45.Birleşim, 17.02.1947, s. 219.*

⁴⁶¹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları, C.XI, 63.Birleşim, 26.05.1948, s. 495.*

⁴⁶²*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları, C.XV, 35.Birleşim, 21.01.1949, s. 156.*

Musa Çelebi öldükten sonra torunu Yusuf Mungan'ın vakfın yöneticisi olduğunu ve bunun elli beş sene sürdüğünü belirtmiştir.⁴⁶³

Sözlerine devam eden Uras, Yusuf Mungan'ın bir gün vakıf üyeleri ile arasının açıldığını ve üyelerin vakfa ihanetle suçladığı Mungan'ın dönemin kanunlarına dayanılarak okuma yazma bilmediği sebep gösterilerek vakıf yöneticiliğinin lağvedildiğini açıklamıştır. Yusuf Mungan'ın iddia edilen aksine okuryazar olduğunu, aydın bir adam olduğunu ve yetmişli yaşlarında bir adamın mükemmel derecede Latin alfabesi okumasının zor olacağını belirten Uras, şuan seksen dört yaşında olan Mungan'ın acılarını dindirmek için yapılmış olan işlemin iptal edilmesini talep etmiştir. Ancak dilekçe encümeni mazbatasında, Yusuf Mungan için verilen kararın değiştirilemeyeceğine karar vermiştir.⁴⁶⁴ Uzun süren müzakereler sonucunda, Yusuf Mungan'ın elinden alınan vakıf yöneticiliğinin kendisine iade edilmesi için Dr. Aziz Uras tarafından verilen tahrir oylamaya sunulmuştur. Oylama sonucunda tahrir kabul edilmiştir ve muamelenin ikmal edilmesi için rapor ve önerge dilekçe encümenine gönderilmiştir.⁴⁶⁵

Meclis Başkanı Vekili Raif Karadeniz başkanlığındaki oturumda, Dr. Aziz Uras tarafından Yusuf Mungan'a vakıf yöneticiliğinin iadesi için üç ay önce verilen tahriri dilekçe encümeninden Genel Kurul'a gelmiştir ve müzakerelerine başlanmıştır. Söz alan Mardin Mebusu Dr. Aziz Uras, daha önce Yusuf Mungan'ın başına gelen olayı tekrar anlatmıştır. Yusuf Mungan'ın on beş yıldan beri camilerde dilencilik yapmak zorunda bırakıldığını belirten Uras, dilekçe encümeninin Mungan'ın mahkemesi sonuçlanana kadar bekletilmesini talep eden mazbatasını eleştirmiştir. Mungan'ı 85 yaşında bildiğini ancak 90 yaşında olduğunu bildiren Uras, mezar taşına tebligat yapmak zorunda kalmamaları gerektiğini belirtmiştir. Mungan'ın varisleri de olmadığını belirten Uras, Mungan öldükten sonra vakfın yine Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne kalacağını belirterek, Mardin Mahkemesi'nin adamın lehinde karar verdiğini ifade etmiştir. Dr. Aziz Uras, anlatmış olduğu sebeplerden ötürü Mungan'a vakıf idaresinin iade edilmesini talep eden bir tahrir verirken, İzmir Mebusu Ekrem

---

⁴⁶³*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları, C.XV, 37.Birleşim, 26.01.1949, s. 229.*

⁴⁶⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Mazbataları, C.XV, 37.Birleşim, Sıra No:86.*

⁴⁶⁵*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları, C.XV, 37.Birleşim, 26.01.1949, ss. 229-232.*

Oran, meselenin adalet encümenine havale edilmesini talep eden bir tahrir vermiştir. Sonuç olarak Ekrem Oran'ın tahriri kabul edilerek Yusuf Mungan ile ilgili mesele adalet encümenine havale edilmiştir.⁴⁶⁶

Meclis Başkanı Vekili Cevdet Kerim İncedayı başkanlığındaki oturumda, Yusuf Mungan ile ilgili Aziz Uras'ın tahriri ile adalet ve dilekçe encümenleri mazbatalarının müzakerelerine başlanmıştır. Söz alan Mardin Mebusu Dr. Aziz Uras, adalet encümenine giden tahriri için Ekrem Oran'a teşekkür etmiştir. Uras, adalet encümeni mazbatasından anlaşıldığı üzere Mungan'ın vakıf yöneticiliğinden kanun dışı bir şekilde azledildiğini ifade etmiştir. Adalet encümeni üyelerinden bazılarının ise Mungan'ın hukuken vakıf üyeliğine sahip olduğunu da belirttiğini açıklayan Uras, Evkaf İdaresi ile davalık olan Mungan'ın 12 yıl 4 ay 3 gün süren mahkemesi olduğunu ve hala sürdüğünü de sözlerine eklemiştir. Adalet encümeninin mazbatasında ikinci bir dava açılmasını tavsiye ettiğini belirten Uras, zaten uzun yıllar alan bu sürecin uzatılmaması gerektiğini belirtmiş ve Yusuf Mungan'a vakıf yöneticiliğinin iadesi için tahrir vermiştir. Yapılan oylamada adalet encümeni mazbatasını reddedilerek, Dr. Aziz Uras'ın tahriri kabul edilmiştir ve Mungan'a vakıf yöneticiliğinin iade edilmesine karar verilmiştir.⁴⁶⁷

2.1.2. Teklifleri

Mardin Mebusu Dr. Aziz Uras tıp ve dallarının uygulanmasına dair kanunun otuz ikinci maddesinin değiştirilmesine dair 2/172 sayılı kanun teklifi sunmuştur. Dr. Aziz Uras tarafından verilen bu kanun teklifi sağlık ve sosyal yardım encümenine havale edilmiştir.⁴⁶⁸ Ancak Meclis Başkanı Vekili Raif Karadeniz başkanlığında 05.12.1949 tarihli 13.birleşimde, Mardin Mebusu Dr. Aziz Uras tıp ve dallarının uygulanmasına dair kanunun otuz ikinci maddesinin değiştirilmesine dair 2/172 sayılı

---

⁴⁶⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVIII, 74.Birleşim, 21.04.1949, ss. 549-552.

⁴⁶⁷*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XIX, 81.Birleşim, 05.05.1949, ss. 149-150.

⁴⁶⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XX, 98.Birleşim, 01.06.1949, s. 3.

kanun teklifinin geri verilmesine dair önergesini Meclis Başkanlığı'na sunmuştur ve kanun teklifi kendisine geri verilmiştir.⁴⁶⁹

2.1.3. Konuşmaları

İstanbul Mebusluğuna seçilen Senihi Yürüten'in seçim tutanağı hakkında tutanakları inceleme encümeni mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Encümen mazbatasında, Senihi Yürüten'in Birinci Dünya Savaşı'nda şoförlük yaparken benzin hırsızlığından sabıkalı olması incelenmiş, iddia edilen suça dair kanıt bulunamazken askerlik şubesi evraklarında af kanunundan istifade ettiği tespit edilmiştir. Encümen kararında, mebusluk mazbatasının kabul edilmesini talep etmiştir. Söz alan Mardin Mebusu Dr. Aziz Uras, encümen mazbatasının yetersiz olduğunu belirterek kabul edilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Uras, Emin Sazak'ın kökümüzü mü keseceksiniz şeklindeki beyanatına, "Sazak! Bu çeşit adamları Meclis'e getirmeyin!" nidası ile sertçe cevap vermiştir. Aziz Uras, şoförlük yaparken ismi hırsızlığa karışmış olan Yürüten'in böylesine ağır bir töhmet altındayken mebusluk yapmasının kendisi için küçüklük olacağını ifade etmiştir. Uras böylesine yetersiz bir mazbatayı kabul etmeyeceğini belirterek konuşmasını noktalamıştır.⁴⁷⁰

Afyon Karahisar mebusu General Sadık Aldoğan'ın mebusluk dokunulmazlığının kaldırılması hakkında karma encümen mazbatasının müzakereleri sırasında söz alan Mardin Mebusu Dr. Aziz Uras, encümenin hazırlamış olduğu mazbatanın hukuki kıymeti hakkında söz söylemeyeceğini, Sadık Aldoğan'ın konuşmalarından yapmış olduğu ruh tahlilinden bahsedeceğini beyan etmiştir. Uras, normal insanların düşünme ve heyecanlanma tepkilerini yaparken belirli bir düzen ihtiva ettiklerini, bu düzenin dışında kalan, tepkilerini kontrol edemeyen insanlar için ise "hiper emotif" (aşırı coşkusal) denildiğini ifade etmiştir. Bu tarzda insanların bir an için sakin, bir an için coşkulu olabildiklerini açıklayan Uras, bu fiili yapan Aldoğan'ın kasıtlı olarak cürüm yapmak istemediğini belirtmiştir. Aziz Uras, aşırı coşkusal nitelendirdiği Sadık Aldoğan'ın kasıtlı olmamakla birlikte karakterinin böyle

---

⁴⁶⁹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXII, 13.Birleşim, 05.12.1949, s. 50.

⁴⁷⁰*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.IV, 39.Birleşim, 03.02.1947, s. 96.

olduğunu belirterek, dokunulmazlığının kaldırılması kararının Genel Kurul'da olduğunu beyan ederek sözlerini alkışlar arasında tamamlamıştır.⁴⁷¹

Tıp ve dallarının uygulanmasına dair 1219 sayılı kanunun 12.maddesinin değiştirilmesine dair kanun layihası ile sağlık ve sosyal yardım encümeni mazbatasının müzakereleri sırasında söz alan Mardin Mebusu Dr. Aziz Uras, doktor olduğu halde eczacılık diplomasına sahip olmayanların bu kanuna dayanarak iki sene staj yapmak ve doktorluk yapmayacağına dair taahhütname vermek şartı ile eczane açabildiklerini belirtmiştir. Değiştirilen bu madde ile doktorların bundan sonra eczacılık diplomasına sahip olarak eczane açabileceklerini belirten Uras, Sağlık Bakanı'na doktorluk mesleğini bırakıp eczane açan kaç kişi olduğunu ve bu kişilerin eczanelerinin kapatılıp kapatılmayacağını sormuştur. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Kemali Bayizit'in doktorluğu bırakıp eczane açanların sayısının çok az olduğunu ama bu şahısların eczanelerinin kapatılmayacağını açıklaması üzerine Dr. Aziz Uras teşekkür ederek sözlerini noktalamıştır.⁴⁷²

Meclis Başkanı Vekili Feridun Fikri Düşünsel başkanlığındaki oturumda, 1949 yılına ait bütçe kanunu layihasını ile bütçe encümeni mazbatasının müzakerelerine devam edilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi kadrosundan dış hekimliğinin 1949 yılı bütçesine bağlı D cetvelinden çıkarılmış olması üzerine söz alan Mardin Mebusu Dr. Aziz Uras, Diyarbakır Mebusu Vedat Dicleli'nin dış hekimliği kadrosunun bütçede tasarruf edildiği için çıkarıldı beyanını eleştirmiştir. Dış hekimliğinin doktorluk ile aynı işi yapmadığını belirten Uras, dış ağrılarının aniden meydana geldiğini ve küçük bir apsenin yapacağı ağrıların büyük boyutlarda olacağını ifade etmiştir. Uras, dış hekimliğinin çıkarılmasının bütçeye sağlayacağı tasarrufu da ölçtüğünü belirterek, herhangi bir şahsı kayırmak adına konuşma yapmadığını da sözlerine eklemiştir. Dış hekimliği kadrosunun tekrar iade edilmesi için Ankara Mebusu Hıfzı Oğuz Bekata ve arkadaşları tarafından verilen önergeye Dr. Aziz Uras

---

⁴⁷¹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları, C.X, 42.Birleşim, 13.02.1948, s. 123.*

⁴⁷²*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları, C.XV, 29.Birleşim, 10.01.1949, s. 37.*

da imza atmıştır ve isim tayini yoluyla yapılan oylama sonucunda önerge kabul edilmiştir.⁴⁷³

Meclis Başkanı Vekili Raif Karadeniz başkanlığındaki oturumda, 1949 yılına ait bütçe kanunu layihası ile bütçe encümeni mazbatasının müzakerelerine devam edilmiştir. Maliye Bakanlığı bütçesi müzakerelerinde söz alan Mardin Mebusu Dr. Aziz Uras, doğu illerinin birçok yatırıma muhtaç olduğunu, bütçede doğu illerine ayrılan ödeneği şükranla karşıladığını ifade etmiştir. Doğu illerinin de diğer iller ile aynı seviyelere getirileceği konusunda ümitli olduğunu ifade eden Uras, harcanacak paraların Doğu'nun bazı tesisleri için kullanıldığı takdirde faydalı olacağını belirtmiştir. Uras, ödenek için şayet Başkale'den Edirne Vilayetine aktarma yapılması isteniyorsa Doğu'nun asla ve asla acı çekmeyeceğini ve sevinerek bu yardımda bulunacağını belirterek sözlerini alkışlar arasında tamamlamıştır.⁴⁷⁴

Meclis Başkanı Vekili Feridun Fikri Düşünsel başkanlığındaki oturumda, 1949 yılına ait bütçe kanunu layihası ile bütçe encümeni mazbatasının müzakerelerine devam edilmiştir. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bütçesi müzakerelerinde söz alan Mardin Mebusu Dr. Aziz Uras, yatak sayıları ile ilgili Avrupa devletlerindeki oranları ve Türkiye'de yatak sayısı oranı olan binde 11,5'i karşılaştırmıştır. Uras, İstanbul ve diğer büyük şehirlerde binde 65-66 olan yatak sayısının Mardin, Hakkâri ve Siirt'te yüz binde 2-3 seviyelerinde olduğunu açıklamıştır. Mevcut yatak sayısının artırılması gerektiğinin altını çizen Uras, 30-40 sene sonra Orta Avrupa'da herhangi bir devletin milli sağlık seviyesine ulaşabileceğimizi belirtmiştir. İngiltere'nin seviyesine ulaşabilmek için ise 980 milyon liralık bir bütçe ayrılması gerektiğini ifade eden Uras, bugünün koşullarında böyle büyük bir amaca ulaşamayacağımızı beyan etmiştir. Uras, Türk Milleti'nin en yüksek sağlık seviyesine ulaşmaya layık olduğunu belirtmiş, bağ aşısının kanun yolu ile zorunlu hale getirilmesini, bulaşıcı hastalıklara karşı aşuların zorunlu olarak yapılmasını ve çocuk ölümlerinin önüne geçebilmek için en ücra kazalara ilaç götürülmesini talep etmiştir. Sıtma savaşındaki başarıyı

---

⁴⁷³*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVI, 49.Birleşim, 22.02.1949, ss. 416-419.

⁴⁷⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVI, 52.Birleşim, 25.02.1949, s. 629.

hatırlatan Uras, sağlık kuruluşlarımız ve sağlıkçılarımızın üstesinden gelemeyeceği bir şey olmadığını belirterek sözlerini tamamlamıştır.⁴⁷⁵

Meclis Başkanı Vekili Cevdet Kerim İncedayı başkanlığındaki oturumda, 1949 yılına ait bütçe kanunu layihası ile bütçe encümeni mazbatasının müzakerelerine devam edilmiştir. Gümrük ve Tekel Bakanlığı bütçesi müzakerelerinde söz alan Mardin Mebusu Dr. Aziz Uras, kaliteli şarap üretimi yapılması ve bu şarapların yurtdışına ihraç edilmesinin önemli bir konu olduğunu belirtmiştir. Uras, Güneydoğu bölgesinde üzüm mıntıklarında hoş kokulu üzümler yetiştiğini ve daha önce bu üzümler üzerinde tetkikler de yapıldığını ifade etmiştir. Bu üzümlerin değerlendirilmesi için kurulacak bir şarap fabrikasının Doğu bölgesinin kalkınmasına da hizmet edeceğini belirten Uras, bu konunun ele alınması gerektiğini beyan etmiştir.⁴⁷⁶

Mardin Mebusu Dr. Aziz Uras tarafından verilen, iskân kanunu gereğince dağıtılmayan arazinin sahiplerine geri verilmesi için hazırlanacak izahatnamenin gecikmesine dair sözlü soru önergesine Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal cevap vermiştir. Bakanın cevaplarından sonra söz alan Dr. Aziz Uras, 5420 sayılı kanunun birinci maddesine göre dağıtılmayan arazilerin sahibine geri verildiğini açıklamıştır. Bu kanuna dayanarak vatandaşlarımızın komisyona başvuruları olduğunu belirten Uras, komisyonun izahatname bekledikleri için işlem yapamadıklarını belirtmiştir. İzahatnameyi aradıklarını, incelediklerini ifade eden Uras, en sonunda Sağlık Bakanlığı'nın Maliye Bakanlığı'na yazdığı görüş sebebiyle izahatnamenin çıkmadığını tespit ettiklerini beyan etmiştir. Dr. Aziz Uras, tüm bu sebeplerle Sağlık Bakanlığı'nın bir an evvel bu hususu çözüme kavuşturmasını talep ederek sözlerini tamamlamıştır.⁴⁷⁷

Mardin Mebusu Dr. Aziz Uras tarafından verilen, hastalara özđu ekmek verilmesi hakkında ne düşünüldüğüne dair sözlü soru önergesi Başbakanlığa havale

---

⁴⁷⁵*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVI, 53.Birleşim, 26.02.1949, ss. 797-798.

⁴⁷⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVI, 54.Birleşim, 27.02.1949, s. 834.

⁴⁷⁷*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXI, 5.Birleşim, 16.11.1949, ss. 83-84.

edilmiştir.⁴⁷⁸ Mardin Mebusu Dr. Aziz Uras tarafından verilen sözlü soru önergesi okunmuştur. Uras vermiş olduğu önergesinde, karışık tahıllardan yapılan ekmeklerin karaciğer hastaları ve hazım cihazına bağlı hastalar tarafından yenilemediğini, halis buğday unundan yapılan ekmeklerin üretilerek bu hastalara verilmesinin mümkün olup olmadığını sormuştur. Ticaret ve Ekonomi Bakanı Vedat Dicleli'nin cevaplarından sonra söz alan Dr. Aziz Uras, İstanbul ve Ankara gibi şehirlerde has ekmek bulunmadığını, bu şehirlerde tüketilen ekmeklerin alıştığımız bir ekmek olmamakla birlikte aşırı miktarda protein taşıması sebebiyle kaşıntıya sebebiyet verdiğini açıklamıştır. Hazım cihazı ve karaciğeri hassas olan şahısları önemsemek gerektiğini belirten Uras, ekmeğin Milli bir gıda olmakla birlikte, birçok kişinin ekmek tüketemediğinden dolayı acı çektiğini belirtmiştir. Has buğday unundan ekmek yemek zorunda olan şahısların hekim raporları ile belirlenebileceğini belirten Uras, bu istisnanın Devletin ekmek siyasetini bozmayacağını beyan ederek sözlerini tamamlamıştır.⁴⁷⁹

Meclis Başkanı Vekili Feridun Fikri Düşünsel başkanlığındaki oturumda, 1950 yılına ait bütçe kanunu layihası ile bütçe encümeni mazbatasının müzakerelerine devam edilmiştir. Bayındırlık Bakanlığı ve Karayolları Genel Müdürlüğü bütçesi müzakere edilirken söz alan Mardin Mebusu Dr. Aziz Uras, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bir demiryolu aracılığı ile Türkiye-Suriye sınırının ayrıldığını, bu demiryolu ile yayla arasında kalan yerin Güneydoğu Ovası⁴⁸⁰ olduğunu belirtmiştir. Güneydoğu Ovası'nın 400-500 kilometre uzunluğunda, 50 kilometre derinliğinde olmakla beraber tahıl yetiştirmeye çok uygun olduğunu belirten Uras, bu ovada fenni tarım yapılmadığını, halkı besleyemediğini, tohum ekiminin umutsuzca yapıldığını açıklamıştır. Uras, bu üzücü durumu Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan'a bildirdikten sonra bakanlık tarafından ekip gönderildiğini, etütler yapıldığını ve sulama çalışmalarının başlayacağını bildirmiş ve Adalan'a teşekkürlerini iletmiştir. Doğu illerinin kalkınması için 10-15 milyon lira ödenek verildiğini belirten Uras verilen tüm ödeneklerin, ovaların sulanması gibi işlerde harcandığı takdirde Hazineye geri döneceğini beyan etmiştir. Güneydoğu Ovası ile petrol mıntıklarımızın

⁴⁷⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXIII, 34.Birleşim, 25.01.1950, s. 308.

⁴⁷⁹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, CXXIV, 37.Birleşim, 01.02.1950, ss. 10-12.

⁴⁸⁰ Meclis Tutanaklarında Dr. Aziz Uras Güneydoğu Ovası için "Türk Mezopotamyası" tabirini kullanmıştır.

birleştirilmesi gerektiğini belirten Uras, Nusaybin-Gercüş'ten geçerek Raman'a ulaşacak bir demiryolu yapılmasını talep etmiştir. Kurulacak bu tesislerin bütün Doğu illerine ve tüm yurda fayda getireceğini ifade eden Uras, Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan'ın bu talebi olumlu karşılayacağına inandığını belirterek sözlerini noktalamıştır.⁴⁸¹

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü'nün 1950 yılına ait bütçesi kanun layihası ile bütçe encümeni mazbatasının müzakerelerinde söz alan Mardin Mebusu Dr. Aziz Uras, vatandaşları hastalandıktan sonra tedavi etmektense hastalanmasına engel olacak faaliyetleri yapmanın daha uygun olduğunu ifade etmiştir. Cumhuriyet Hükümetlerinin hepsinin de bu doğrultuda hareket ettiğini belirten Uras, özellikle haşerat mücadelesinin bunun örneklerinden olduğunu beyan etmiştir. Sıtma ile savaş zaferini hatırlatan Uras, ayrıca kendisinin de mustarip olduğu Şarkçıbanı adlı hastalığın da bitirilmek üzere olduğunu bildirmiştir. Uras, dört sene önce Mardin şehrinin düşük oranda olan sağlık seviyesinin 1950 yılına gelindiğinde çok daha iyi durumda olduğunu ifade etmiştir. Midyat ve Nusaybin ilçelerinde birer adet sağlık merkezi açıldığını da sözlerine ekleyen Uras, Mardin ilinin tüm ilçelerinde birer ikişer doktor olduğunu da belirtmiştir. Dr. Aziz Uras, sağlık konusundaki bu temponun sürdüğü süreçte Cumhuriyet Halk Partisi Hükümetlerinin sağlık politikalarının başarısından şüphe etmeyeceğini bildirerek sözlerini tamamlamıştır.⁴⁸²

Gümrük ve Tekel Bakanlığı ile Tekel Genel Müdürlüğü'nün 1950 yılına ait bütçe kanun layihası ile bütçe encümeni mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Söz alan Mardin Mebusu Dr. Aziz Uras, dünyanın hiçbir yerinde yetişmeyen yalnızca ülkemizde yetişen ıtırılı bir tür tütün olduğunu, içildiğinde enfes bir koku yayan kaliteli bir tütünün varlığından bahsetmiştir. Bu tütün hakkında Gümrük ve Tekel Bakanı Fazıl Şerafettin Bey'in fikrini soran Uras, şarap üretiminde kullanılmak üzere bir üzüm çeşidinden bahsetmiştir. Bu üzüm çeşidinin Keldanilerden miras kaldığını, meşe ile asmanın birlikte olduğu alanlarda yetişen nadir bir tür olduğunu belirten

---

⁴⁸¹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXIV, 51.Birleşim, 20.02.1950, ss. 888-889.

⁴⁸²*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXIV, 54.Birleşim, 23.02.1950, ss. 1066-1067.

Uras, büyük bir servet kaynağı olan kavak ağaçlarından kibrit çöpü üretimi ile ilgili de Bakan'ın fikirlerinin neler olduğunu sorarak konuşmasını tamamlamıştır.⁴⁸³

Meclis Başkanı Vekili Cevdet Kerim İncedayı başkanlığındaki oturumda, 1950 yılına ait Ulaştırma Bakanlığı bütçesi, Devlet Demiryolları ve Liman İşletmeleri Genel Müdürlüğü bütçesi, Devlet Havayolları Genel Müdürlüğü bütçesi kanun layihası ile bütçe encümeni mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Söz alan Mardin Mebusu Dr. Aziz Uras, Ulaştırma Bakanı Kemal Satır'a bazı isteklerini iletmiştir. Uras, Mardin ilinin Suriye ve Irak ile sınırlarının olduğunu, İran ile sınırının iki yüz kilometre olmakla birlikte Londra-Hindistan yolu üzerinde bulunması sebebiyle havaalanı yapılmasını daha önce talep ettiklerini hatırlatmıştır. Bu taleplerinin olumlu karşılandığını ve Devlet'in havaalanı yapılacak araziyi kamulaştırdığını ifade eden Uras, havaalanının 1950 yılında hizmete açılıp açılmayacağını sormuştur. Uras, şehirlerarası telefon hatlarının Diyarbakır'a ulaştığını Mardin'e ise 83 kilometre mesafe kaldığını açıklamıştır. Bu hatların Irak ile birleştirileceği duyularını aldığı ifade eden Uras, şehirlerarası hatların ne zaman yapılacağı hakkında Ulaştırma Bakanı Kemal Satır'ın bilgi vermesini talep ederek konuşmasını noktalamıştır.⁴⁸⁴

Af kanunu layihası ile adalet encümeni mazbatasının müzakerelerinde söz alan Mardin Mebusu Dr. Aziz Uras, af kanunu tasarısının eksik ve yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Hükümetin af kanunu çıkarma gerekçesinin 1933 yılından beri af kanunu çıkarılmaması olduğunu açıklayan Uras, siyasi suçların affedilmesinin talep edildiğini belirtmiştir. Uras, tasarının 125.maddesine göre Devlet topraklarından tamamını ya da bir kısmını yabancı bir devletin hâkimiyeti altına koymak, Devletin birliğini bozmak suçunu işleyen şahısların affedileceğini ancak kaza sonucu adam öldürme suçunu işleyen şahısların affedilmeyeceğini belirterek maddeyi eleştirmiştir. 1 Mart 1950 tarihinden önce suç işleyen şahısların affedilirken, bu tarihten sonra suç işleyerek yakalanan, infazı yapılan şahısların affedilmeyecek olmasının hukuka aykırı olduğunu belirten Uras, dünyadaki bütün hukukçuların bu tasarımı kendisine izah edemeyeceğini ifade etmiştir. Bravo nidaları arasında konuşmasına devam eden Uras, af

---

⁴⁸³*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXIV, 54.Birleşim, 23.02.1950, ss. 1096-1097.

⁴⁸⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXIV, 55.Birleşim, 24.02.1950, s. 1190.

çıkarılmasına karşı olmadığını belirtmiştir. Uras, affetmenin ruhsal olarak zehri dışarı atmak olduğunu belirtmiş, büyük ve tarihi işler başaran Sekizinci Dönem Büyük Millet Meclisi'nin af kanunu çıkaracağına inandığını beyan etmiştir.⁴⁸⁵

Meclis Başkanı Vekili Cevdet Kerim İncedayı başkanlığındaki oturumda, af kanunu layihası ile adalet encümeni mazbatasının müzakerelerine devam edilmiştir. Kanunun birinci maddesi 29 Ekim 1948 tarihinden önce işlenen, cezası üç yılı geçmeyen hapis cezaları ile para cezalarından dolayı sanık bulunanlar hakkında kovuşturma yapılmayacağına dairdir. Söz alan Mardin Mebusu Dr. Aziz Uras, adalet encümeni tarafından revize edilen tasarıda, niçin 29 Ekim 1948 tarihine itibar edildiğini sormuştur. Uras, 29 Ekim'in Cumhuriyet Bayramımız olduğunu hatırlatarak bu tarihin anlamı olmayan herhangi bir güne kaydırılmasının faydalı olacağını belirtmiştir. Uras, affa tabi tutulan cezaların müddeti için üç yıllık bir süreye itibar edilmesine rağmen hapishanelerden çok az sayıda kişinin tahliye olacağını ifade etmiştir. Adalet encümeninin çalışmalarına tanık olduğunu ifade eden Uras, encümenin son derece titiz ve dikkatli bir şekilde çalışmalarını yürütmesinden duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Uras, kan, can ve namus cezalarının affedilmemesi taraftarı olduğunu ancak bu suçlardan cezalı olanlara merhamet gösterilecekse de karşı çıkmayacağını beyan etmiştir.⁴⁸⁶

3. ALİ RIZA ERTEN

3.1. Meclis Faaliyetleri

3.1.1. Takrirleri (Önergeleri)

TBMM Sekizinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde takriri bulunamamıştır.

3.1.2. Teklifleri

TBMM Sekizinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde teklifi bulunamamıştır.

---

⁴⁸⁵*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları, C.XXV, 68.Birleşim, 20.03.1950, ss. 615-616.*

⁴⁸⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları, C.XXV, 71.Birleşim, 23.03.1950, s. 869.*

3.1.3. Konuşmaları

Meclis Başkanı Vekili Hasan Fehmi Ataç başkanlığındaki oturumda, Orman Genel Müdürlüğü ile Tarım Bakanlığı bütçe kanunu layihası ile bütçe encümeni mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Feridun Fikri Düşünsel'in başkanlığında müzakerelere ikinci oturumda devam edilmiştir. Müzakereler için söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Erten, Osmanlı İmparatorluğu'nun 1334 yılı bütçesinde Tarım, Orman ve Ziraat Bakanlıklarına ayırdığı ödeneğin 1.582.539,16 lira olduğunu, 1946 yılı itibariyle Ziraat, Ticaret ve Ekonomi Bakanlıklarına ayrılan ödeneğin 39 milyon lira olduğunu beyan etmiştir. Aradaki ciddi ödenek farkına dikkat çeken Erten, çiftçilerin korunduğunu ifade etmiştir. Erten, Tarım Bakanlığının 1926 yılından itibaren 5 yıllık programlar oluşturarak, metotlu ve planlı çalışmalar yaptığını ifade etmiştir. Dünün öğrencisi ve hocası olarak, bugünün öğrencileri ve hocaları arasında gözle görülür ilerleme ve yükselişler olduğunun altını çizen Erten, daha önce Pastör Enstitüsü'nden aşular alınırken bugün memleketin veterinerlerinin 24-25 kadar aşı ve serum ürettiğini ve bunları ihraç ettiğini de belirtmiştir.⁴⁸⁷

Sözlerine devam eden Ali Rıza Erten, 1923 yılından önce pirinç, limon ve portakal yurt dışından ithal edilirken, bugün ülkemizde bu ürünlerin üretiminin yapıldığını, şeker sanayii için pancar üretimi yapan çiftçilere 38-40 milyon liradan aşağıda para dağıtılmadığını belirtmiştir. Erten, hayvanları telef eden hastalıkları, mahsulleri kıran çekirgelerin itlaf edilmesini Cumhuriyet rejiminin sağladığını ifade etmiştir. Çiftçi borçlarına da değinen Ali Rıza Erten, yakın zamanda Ziraat Bankası'na uğradığını ve burada çiftçilerin borçlarını ödemek için kuyruklarda beklediğini anlatmıştır. Erten, çiftçilere ne kadar borcu olduğunu sorduğunda ise 200 lira cevabını aldığını ve bu borcu ödeme kabiliyetine sahip olduklarını oluşan kuyruklardan net bir şekilde anladığını beyan etmiştir. İlerleyen süreçte bu borçların daha da azaltılabileceğini ve kredi kurumlarının sayılarının artırılabilceğini belirten Erten, bunun zorunluluk olduğunu çünkü Türk köylüsüne dayanan bir Devlet olduğunu belirterek alkışlar arasında sözlerini tamamlamıştır.⁴⁸⁸

---

⁴⁸⁷*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları, C.III, 25.Birleşim, 27.12.1946, ss. 634-635.*

⁴⁸⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları, C.III, 25.Birleşim, 27.12.1946, ss. 635-636.*

Başbakanlığa ait 1948 yılı bütçesinin müzakerelerine başlanmıştır. Bütçenin elli dokuzuncu bölümü Başbakanlık aylıklarına ayrılan ödenek tutarına dairdir. Söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Erten Bütçe Encümeni Başkanı sıfatıyla, elli dokuzuncu bölüm için ayrılan ödeneğin mevcut kanunlara göre çıkarıldığını ifade etmiştir. Erten, Hükümetin bağlı kanunu kaldırmak istediği halde henüz kaldırılmamış olması sebebiyle ödeneğin bütçede yer alması gerektiğini beyan etmiştir.⁴⁸⁹ Meclis Başkanı Vekili Raif Karadeniz başkanlığında 28.12.1947 tarihli 25.birleşimde, Maliye Bakanlığı'na ait 1948 yılı bütçesinin müzakerelerine başlanmıştır. Müzakereler sırasında birçok mebus tarafından “Türkiye Üniversite Sitelerini Yapma Kurumu” adı ile bir dernek kurulacağını ve bu derneğe yüksek tahsil gören öğrencilerin barınma sorunlarını karşılaması için elli bin lira ödenek ayrılmasını talep eden önerge sunmuşlardır. Söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Erten, üniversite sitesi denilen bu organizasyonun büyük bir sermayeye ihtiyaç duyarken elli bin lira gibi bir ödeneğin yetersiz olacağını ifade etmiştir. Erten, büyük ve önemli bir iş olması sebebiyle önergenin bütçe encümenine havale edilmesi gerektiğini beyan ederek sözlerini sonlandırmıştır.⁴⁹⁰

Meclis Başkanı Vekili Feridun Fikri Düşünsel başkanlığındaki oturumda, 1948 yılına ait gelirler bütçesinin müzakerelerine başlanmıştır. Denizli Mebusu Reşad Aydın ve Burdur Mebusu Ahmet Ali Çınar, gelirler bütçesinde yer alan “Hayvanlar Vergisi” adı altında belirtilen diğer hayvanlardan alınacak altı milyon liradan feragat edilmesi ve gelirin bir lira olarak düzeltilmesini talep eden önerge sunmuşlardır. Söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Erten, koyunlardan, keçilerden, develerden, atlardan ve mandalardan muayyen bir vergi alındığını hatırlatmıştır. Verilen önergenin büyükbaş hayvanlardan alınan vergilerin kaldırılmasını talep ettiğini ifade eden Erten, 127 milyon lira olan bütçe açığının borçlanma yoluyla kapatılacağını bu sebeple de 6 milyon lira indirim isteyen önergenin reddedilmesini talep etmiştir. Meclis Başkanı, gelir eksiltmesi için verilen önergelerin elli mebus imzalı olması gerektiğini

---

⁴⁸⁹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.VIII, 24.Birleşim, 27.12.1947, s. 390.

⁴⁹⁰*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.VIII, 25.Birleşim, 28.12.1947, s. 558.

belirtmiş, Denizli ve Burdur mebuslarının vermiş olduğu önergenin iki imzalı olması sebebiyle dikkate alınmayacağını beyan etmiştir.⁴⁹¹

Meclis Başkanı Vekili Raif Karadeniz başkanlığındaki oturumda, Sivas Kongresi'nde seçilen Temsil Heyeti üyeleri ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönemi'nde bulunan üyelere vatan hizmeti tertibinden aylık bağlanması hakkındaki kanun teklifi ile maliye ve bütçe encümenleri mazbatalarının müzakerelerine devam edilmiştir. Kanunun beşinci maddesi, yapılacak yardımın şartlarına dairdir. Müzakereler sırasında bazı mebuslardan yapılacak yardımın sadece ihtiyacı olanlara verilmesi talepleri yükselmiştir. Bütçe Encümeni Başkanı sıfatıyla söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Erten, içinde bulunulan Yüksek Heyetin ve Devletin kurucusu olan Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerine ihtiyaç sahibi olarak bakmanın yanlış olacağını ifade etmiştir. Erten, Kurucu Meclis'in üyelerinin milletin kurtuluşu ve devletin kurulması için cansiperane ve fedakârca çalıştıklarını hatırlatmış ve bu düşünce üzerine yardım yapılması gerektiğini beyan etmiştir. Ancak kanunun beşinci maddesinin encümene iade edilmesi için Seyhan Mebusu Sinan Tekelioğlu'nun vermiş olduğu tahrir kabul edilerek madde encümene iade edilmiştir.⁴⁹²

Meclis Başkanı Vekili Feridun Fikri Düşünsel başkanlığındaki oturumda, köy okulu, öğretmen evi, köy sağlık memurları ve ebe evleri inşa ettirilmesi ile ilgili kanun maddelerinin değiştirilmesi ve 5012 sayılı kanunun kaldırılması hakkında kanun layihası ile geçici encümen mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun ikinci maddesi köy okulu, öğretmenevi, ebe evlerinin inşaatlarında kullanılacak tomrukların, Milli Eğitim Bakanlığı ve Tarım Bakanlığı'nın birlikte belirleyeceği esaslar ve fiyatlar çerçevesinde Devlet Orman İşletmeleri tarafından sağlanmasına dairdir. Söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Erten, 3136 sayılı Orman Kanunu'nun amacının bedelsiz orman vermek olmadığını ifade etmiştir. Orman Genel Müdürlüğü'nün birinci amacının kamu hizmeti, ikinci amacının ise ormanların tomruk şeklinde işletilmesini sağlamak olduğunu belirten Erten, ayrı tüzel kişiliği, plan, program ve bütçesi bulunan kurumların çıkarılacak başka kanunlarla işleyişini bozmanın yanlış olacağını beyan etmiştir. Erten, devlet dairelerinin kendi

---

⁴⁹¹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.VIII, 27.Birleşim, 30.12.1947, ss. 817-818.

⁴⁹²*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XI, 57.Birleşim, 10.05.1948, ss. 298-299.

aralarındaki işlerde dahi bedelsiz çalışmadıklarını hatırlatmış, Milli Eğitim Bakanlığı'nın kuracağı evler için ödeyeceği miktarın yarı yarıya düşeceğini belirtmiştir. Sonuç olarak, karar yeter sayısı sağlanamadığından ikinci madde için oylama yapılamamıştır.⁴⁹³

Meclis Başkanı Vekili Raif Karadeniz başkanlığındaki oturumda, 1949 yılına ait geçici bütçe kanununun müzakerelerine devam edilmiştir. Söz alan Mardin Mebusu ve Bütçe Encümeni Başkanı Ali Rıza Erten, bütçe encümeninin 18.12.1948 tarihinde Maliye Bakanı'nı iki gün boyunca dinlediklerini ifade etmiştir. İki günlük sürede, encümenin 262 milyon lira olan bütçe açığını sorguladığını izah eden Erten, Başbakan'ın da bütçe açığı için alınan tedbirlerin neler olduğu konusunda iki gün dinlendiğini açıklamıştır. Erten, Başbakan ve Maliye Bakanı'nı dinledikten sonra devletin kaynaklarında tasarruf yapılabilmesi adına altı kişiden oluşan Tali Komisyon kurulduğunu açıklamıştır. Tali Komisyon'un ise kırtasiyeciliğin önünü almak, işlerin hızlı bitirilmesini sağlamak ve bazı kadroların bütçeye dâhil edilip edilmemesi üzerinde çalıştığını belirten Erten hükümetin, ülke ekonomisine yaratacağı etkinin farkında olarak, rasyonel ve açık bir bütçe hazırlamış olmasını takdir etmiştir. Bütçe encümenine yapılan eleştirilere de cevap veren Erten, 1949 yılı bütçesinin giderler bölümünün bitirilmediğini, 1949 yılı bütçesine dahil edilecek gelirler ile ilgili kanunların henüz Genel Kurul tarafından onaylanmadığını hatırlatarak, encümenin bütçe müzakerelerinin uzatılmasına ve geçici bütçe getirilmesine sebebiyet vermediğini beyan etmiştir.⁴⁹⁴

Meclis Başkanı Vekili Feridun Fikri Düşünsel başkanlığındaki oturumda, 1949 yılına ait bütçe kanunu layihasını ile bütçe encümeni mazbatasının müzakerelerine devam edilmiştir. Bütçenin ödenekler kısmında Kütahya Mebusu Ahmet Tahtakılıç ödenekler ile ilgili kanun teklifi olduğunu ayrıca müzakere edilip edilmeyeceğini sormuştur. Bunun üzerine söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Erten Bütçe Encümeni Başkanı sıfatıyla, ödeneklerin indirilmesi ile ilgili teklifin encümende olduğunu belirtmiştir. Erten, bütçe encümeninin düzenleyip değerlendirdikten sonra Genel Kurul'a sunulacak olan teklifin akıbetine göre ödeneklerin de düzeltileceğini

---

⁴⁹³*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XI, 61.Birleşim, 21.05.1948, ss. 440-447.

⁴⁹⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XIV, 25.Birleşim, 29.12.1948, ss. 370-371.

belirtmiş, eğer ödeneklerin azaltılması kabul edilirse fazla olan kısmın tasarruf edileceğini ifade etmiştir. Ali Rıza Erten Meclis'in ödenekler ile ilgili konuda şimdiden bir angajman altında olmadığını izah ederek sözlerini noktalamıştır.⁴⁹⁵

Meclis Başkanı Vekili Cevdet Kerim İncedayı başkanlığındaki oturumda, 1949 yılı bütçe kanununa bağla A, A1 ve R cetvellerinde değişiklik yapılmasına dair kanun layihası ile bütçe encümeni mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Ek ödeneklerin verilmesine dair 2 sayılı cetvelin müzakerelerinde söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Erten, Hükümetin Kızılay'a yardım edilmesi için istemiş olduğu tutarın 939.858 lira olduğunu ve açıklamasının yapıldığını ifade etmiştir. Erten, toplam ödeneğin ise 189.496 lirasının Yozgat Mülteci Kampı'nın Kastamonu'ya nakledilmesi sebebiyle istendiğini, 533.427 lirasının ise Filistin muhacirlerine yardım için ayrıldığını beyan etmiştir. Adana ve Mersin'deki selzedeler için 1.262 lira, yine Adana selzedeleri için 81.628 lira ayrıldığını belirten Erten, 94.000 liralık bir ödeneğin ise kuraklıktan zarar görenlere yardım için ayrıldığını belirtmiştir. Bütçe Encümeni Başkanı olarak sözlerine devam eden Erten, Meclis'in tatile girme ihtimali dolayısıyla ödeneğin encümen tarafından 250.000 lira artırıldığını beyan etmiştir.⁴⁹⁶

Samsun Mebusu Yakup Kalgay'ın encümenlerdeki kanun tasarılarının Genel Kurul'a biran önce sunulmasına dair yapmış olduğu demecin müzakerelerine başlanmıştır. Söz alan Mardin Mebusu Ali Rıza Erten, kanun tasarısı veya kanun tekliflerinin encümenlerden geçirilmesindeki amacın tasarısı ve tekliflerin iyice incelendikten sonra olgun ve müzakereye değer bir şekilde Genel Kurul'a getirilmesi olduğunu ifade etmiştir. Aciliyetle Genel Kurul'a getirilen tasarılar en büyük sorunun, kanun tasarılarında düzeltmeler yapılması olduğunu belirten Erten, Hazine'ye ilişkin tasarıların ise Meclis İçtüzüğü'ne göre bütçe encümeni incelemesinden geçirilmesi gerektiğini hatırlatmıştır. Teklif edilen Tapu, Orman, Posta ve Toprak Kanunlarının bütçe encümeninde öncelikli olarak ele alınması gerektiği kanaatinde olduğunu belirten Erten, İçtüzük gereğince mali kısımların maliye encümeninde, gelir ve gidere ait kısımların ise bütçe encümeninde görüşülmüş

---

⁴⁹⁵*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVI, 49.Birleşim, 22.02.1949, ss. 415-416.

⁴⁹⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XX, 102.Birleşim, 06.06.1949, ss. 319-320.

olmasının zorunluluk olduğunu ifade etmiştir. Erten, İttüçük hükümlerine uyulmasının hem mecburiyet hem de faydalı olduğunu beyan etmiştir.⁴⁹⁷

Ali Rıza Erten, bütçe encümeninin yalnızca İttüzüğün emrettiği hükümleri uyguladığını belirtmiş, Toprak Kanunu'nun yalnızca sekizinci maddesinin bütçe encümenini ilgilendirdiği eleştirilerine cevap vermiştir. Erten eleştiriler için, herhangi bir şahsın girişimde bulunduğu konu hakkında hiçbir bilgi sahibi olmadan para verilip verilemeyeceğini sormuştur. Bütçe encümeninin de para vermeden önce konu hakkında incelemeler yapmasının doğal olduğunu belirten Erten, her encümenin kendisine havale edilen tasarılar hakkında değişiklik yapma, reddetme gibi haklarının ve tasarruflarının bulunduğunu hatırlatmıştır. Tüm bu sebeplerden dolayı Genel Kurul'a sunulacak olan tasarı ve tekliflerin daha olgun daha pişkin ve daha kabiliyetli olacak şekilde hazırlanabilmesi için ilgili encümenlerden geçirilmesinin doğru olacağını belirten Erten, diğer mebusların "doğrudur!" nidaları arasında sözlerini tamamlamıştır.⁴⁹⁸

4. MEHMET KAMİL BORAN

4.1. Hayatı

Mehmet Kamil Boran 1907 yılında Mardin'in Savur ilçesinde dünyaya gelmiştir. Babası Abdülislam Efendi, annesi Atiye Hanım'dır. 1962 yılında Fahrünisa Hanım ile hayatını birleştirmiş, Neslihan Serra ve Mehmet Afa adlarında iki evlat sahibi olmuştur.⁴⁹⁹ İlköğrenimini Savur'da, ortaöğrenimini Diyarbakır Orta Okulunda, lise öğrenimini İstanbul İstiklal Lisesinde tamamlamıştır. 1933 yılında Ankara Hukuk Fakültesinden mezun olan Boran, 1934'te Edirne İcra Memurluğu, 1935'te Niğde Hâkim Muavinliği, 1936'da Ordu Cumhuriyet Savcısı Yardımcılığı, 1939'da Beyoğlu ve Sarıyer Cumhuriyet Savcılıkları, 1940'da Ankara Yetkili Savcı Yardımcısı, 1941 yılında ise İstanbul Sorgu Yargıçlığı görevlerini üstlenmiştir. 23 Nisan 1938 tarihinde

---

⁴⁹⁷ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXIII, 28. Birleşim, 11.01.1950, s. 113.

⁴⁹⁸ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXIII, 28. Birleşim, 11.01.1950, s. 116.

⁴⁹⁹ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Dokuzuncu Dönem (1950-1954)*, s. 849.

Yedek Subay Okulundan mezun olarak, 30 Ekim 1938 tarihinde Davutpaşa Birinci Topçu Alayından Topçu Asteğmeni olarak terhis edilmiştir.⁵⁰⁰

İstanbul Sorgu Yargıçlığı görevi sırasında TBMM Sekizinci Dönemi için yapılan Ara Seçimlere katılmış, 19.989 oy kazanarak Mardin Mebusluğuna seçilmiştir. 5 Kasım 1948 tarihinde mebusluk mazbatasını onaylanarak bu dönemde Adalet Encümeninde görev almıştır.⁵⁰¹ Ara seçimleri kazanarak Mardin Mebusluğuna seçildikten sonra Mardin'in Nusaybin ilçesine giden Boran, burada coşkuyla karşılanarak seçmenlere ve Nusaybin halkına teşekkür konuşması yapmıştır.⁵⁰² TBMM Dokuzuncu Dönemi için yapılan seçimlerde 45.707 oy kazanarak tekrar Mardin Mebusu seçilmiş, bu dönemde Adalet ve Meclis Hesaplarını İnceleme Encümeninde görevler almıştır. Dokuzuncu Yasama Döneminin bitimi ile siyasete ara vermiş, avukatlık mesleğini sürdürmüştür. Avukatlık mesleğine devam ederken TBMM On Birinci Dönemi için yapılan seçimlere katılarak bir kez daha Mardin Mebusu seçilmiştir. Yasama döneminin bitmesi ile birlikte 28 Ağustos 1967 yılında Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü Müdürler Kurulu üyeliğine atanmış, bu görevinden 1970 yılında ayrılarak tekrar serbest avukatlık yapmıştır. Kamil Boran, Türk Ticaret Kanunu, Ticaret İşletme Şerhi, Ceza Hukukunda Delil ve TBMM'de Bir Zamanlar adlı kitaplarının yanında İleri Hukuk Dergisi'nin sahibi ve başyazarı olmuştur. 7 Şubat 1988 tarihinde hayata veda eden Kamil Boran, İstanbul Feriköy Mezarlığında ebediyete uğurlanmıştır.⁵⁰³

4.2. Meclis Faaliyetleri

4.2.1. Takrirleri (Önergeleri)

TBMM Sekizinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde takriri bulunamamıştır.

---

⁵⁰⁰BCA, 490.01.313.1282.3.4, 7 Haziran 1946.

⁵⁰¹ Çufalı, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Sekizinci Dönem 1946-1950*, s. 835.

⁵⁰² “Kamil Boran Nusaybin’de bir nutuk verdi”, *Ulus Sesi*, Sayı:3817, 9 Ekim 1948, s.

1.

⁵⁰³ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Dokuzuncu Dönem (1950-1954)*, ss. 850-851.

4.2.2. Teklifleri

Mardin Mebusu Kamil Boran, avukatlık kanununun beşinci maddesinin kaldırılması hakkında 2/202 sayılı kanun teklifi vermiştir ve bu kanun teklifi adalet encümenine havale edilmiştir.⁵⁰⁴ Kanunun beşinci maddesi maaşları Devlet, Vilayet, Belediyeler veya bu kurumlara bağlı kuruluşlar tarafından karşılanan avukatların yalnızca o kurumların hukuki işleri ile ilgilenebileceklerine dairdir ve adalet encümeni mazbatasında kanun teklifinin reddedilmesine karar vermiştir.⁵⁰⁵ Mardin Mebusu Kamil Boran tarafından verilen, 2/202 sayılı avukatlık kanununun beşinci maddesinin kaldırılmasına dair kanun teklifinin müzakerelerine başlanmıştır. Adalet encümeni tarafından verilen mazbatada kanun teklifinin reddedilmesi talep edilmiş ve yapılan oylama sonucunda mazbata kabul edilerek, Kamil Boran tarafından verilen kanun teklifi reddedilmiştir.⁵⁰⁶

4.2.3. Konuşmaları

Mardin Mebusu Mehmet Kamil Boran tarafından verilen, Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu'nun yanıtlaması istemi ile okuma yazma bilmeyen vatandaşlar hakkındaki sözlü soru önergesi Milli Eğitim Bakanlığı'na gönderilmiştir.⁵⁰⁷ Meclis Başkanı Vekili Raif Karadeniz başkanlığındaki oturumda, Mardin Mebusu Kamil Boran tarafından verilen sözlü soru önergesi okunmuştur. Boran vermiş olduğu önergesinde, ilköğretim çağı içinde ve dışında okuma yazma bilmeyen kişilerin resmi kayıtlara göre sayısının kaç olduğunu, ilköğretim çağı dışındaki şahıslara okuma yazma öğretilmesi için alınan tedbirlerin neler olduğunu ve okuma yazma bilmeyenlerin sayısını düşürmek için yapılacak çalışmaların neler olduğunu

---

⁵⁰⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXII, 19.Birleşim, 19.12.1949, s. 274.

⁵⁰⁵*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Mazbataları*, C.XXIV, 43.Birleşim, Sıra No: 160.

⁵⁰⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXIV, 43.Birleşim, 10.02.1950, s. 411.

⁵⁰⁷*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XIV, 16.Birleşim, 08.12.1948, s. 74.

sormuştur.⁵⁰⁸ Milli Eğitim Bakanı Banguoğlu Kamil Boran tarafından verilen sözlü soru önergesine cevap vermiştir. Milli Eğitim Bakanı'nın cevaplarından sonra söz alan Boran, 1935 yılı sayım verilerine göre ana dilde okuma yazma bilen şahısların okuryazar olarak belirlendiğini açıklamıştır. Boran, Türkçe okuma yazma bilmeyen Türk Vatandaşlarını okuryazar olarak görmediğini beyan etmiştir.⁵⁰⁹

Sözlerine devam eden Kamil Boran, Bakan'ın vermiş olduğu istatistiki verilerin 1935 ve önceki yıllara ait olmasını eleştirmiştir. Hiç istatistiki rakam olmayacağına yanlış rakamlar olsun şeklinde bir görüşü kabul etmediğini bildiren Boran, son yapılan ara seçimlerde 37.128 nüfuslu bir kazada 39 sandık başına gönderilecek okuryazar bulamadıklarını bildirmiştir. Bakan'ın vermiş olduğu rakamların kesinliği ve gerçekliği kabul edilse dahi okuryazar oranının yüzde yüzü bulmadıktan sonra huzurlu olamayacaklarını beyan eden Boran, okuryazar davasının da ilköğretim davası kadar önemli olduğunu altını çizmiştir. Bakan'ın işaret ettiği akşam okullarını takdir eden Boran, Amerika'da Hukuk Fakülteleri için akşam okullarının açılmış olduğuna dikkat çekmiştir. Kamil Boran, yirmi yıl önce Türk Alfabesini kabul ettiklerini ve bu alfabenin öğrenilmesinin kolay olmasına rağmen vatandaşların durumunun acı verici olduğunu ifade etmiştir. Harf Devrimi sırasında Atatürk'ün "göreceksiniz neler olacak" sözünü hatırlatan Boran, Atatürk'ün ruhunun bundan sonra şad olacağına inandığını beyan ederek sözlerini tamamlamıştır.⁵¹⁰

Mardin Mebusu Kamil Boran tarafından verilen, Ulaştırma Bakanı Dr. Kemal Batır ve Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan'ın yanıtlaması istemi ile sınır demiryolları hakkında sözlü soru önergesi ilgili bakanlıklara gönderilmiştir.⁵¹¹ Meclis Başkanı Vekili Cevdet Kerim İncedayı başkanlığındaki oturumda, Mardin Mebusu Kamil Boran tarafından verilen sözlü soru önergesi okunmuştur. Boran vermiş olduğu önergesinde, güney sınırimızda demiryollarımızın Suriye topraklarına girdiğini ve belli bir kilometreden sonra tekrar ülke sınırlarına döndüğünü, Trakya'da ise aynı durumun Yunanistan sınırında da vuku bulduğunu belirtmiştir. Bunun siyasi, askeri

---

⁵⁰⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XIV, 18.Birleşim, 13.12.1948, s. 105.

⁵⁰⁹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XIV, 21.Birleşim, 20.12.1948, s. 157.

⁵¹⁰*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XIV, 21.Birleşim, 20.12.1948, ss. 157-158.

⁵¹¹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XV, 35.Birleşim, 21.01.1949, s. 156.

ve ekonomik bakımdan üstünde durulması gereken bir konu olduğunu belirten Boran, hükümetin demiryollarının bu durumundan kaynaklanan problemler hakkında ne düşündüğünü, külfetinin ne olduğunu ve kendi sınırlarımızdan geçen demiryollarının inşa edilmesinin hangi yıllara denk geleceğini sormuştur. İlgili bakanların cevaplarından sonra söz alan Boran, öğrencilik zamanında Edirne'nin kurtuluşuna katılacak vatandaşlar için Türk bayrakları ile donatılmış trenin yabancı devlet istasyonunda bayraklar indirilmeden geçemeyeceğinin tebliğ edildiğini anlatmıştır. Bu trenin bayrakları indirmemek için geri döndüğünü aktaran Boran, Ulaştırma Bakanının üzerine büyük sorumluluklar düştüğünü ifade etmiştir.⁵¹²

Demiryolları ile ilgili sözlerine devam eden Boran, sınır bölgelerindeki vatandaşların ruh halini çok iyi bildiğini, demiryollarının komşu ülkelerden geçmesi sebebiyle konuya değindiğini belirtmiştir. Boran, demiryolları kendi sınırlarımızdan geçtiği takdirde, komşu ülkeler ile kırgınlık, üzünlük ve anlaşmazlıklara sebebiyet verecek bir konunun halledileceğini beyan etmiştir. Boran, sınırdaş iki devletin vatandaşlarının birbirlerine kırgınlık vermemesini istediğini de sözlerine eklemiştir. Şimdiye kadar bunca fedakârlığa katlanan milletin bu üzüntüsünü ortadan kaldırmak için Hazine'nin para harcamamasını eleştiren Boran, alınacak tedbirler için göreve istekle başlayan Hükümet'e büyük görev düştüğünü ifade etmiştir. Kamil Boran, iyi niyetli esaslara dayanan dileğinin bir an önce gerçekleştirileceğine inandığını belirterek sözlerini noktalamıştır.⁵¹³

Başbakan Şemsettin Günaltay tarafından kurulan hükümetin programının müzakereleri sırasında söz alan Mardin Mebusu Kamil Boran, yeni hükümetin kurulmasının üzerinden kısa bir zaman geçmesine rağmen çok sayıda vatandaş ile görüşme fırsatı bulduğunu açıklamıştır. Hükümet programının tam olarak bilinmediği halde vatandaşların sevinçli ve ümitli olduğunu aktaran Boran, Başbakan Şemsettin Günaltay'ın millet tarafından bilinen karakteri, ilim ve irfanı ile birlikte büyük bir fedakârlık göstererek Başbakanlık görevini üstlenmesini takdir etmiştir. Boran, hükümet programının başarılı bir şekilde yürütüleceğini, programın gerçekçi ve boş vaatlere yer verilmeden hazırlanmış olduğunu belirtmiştir. Programın millete

---

⁵¹²*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XV, 37.Birleşim, 26.01.1949, ss. 227-228.

⁵¹³*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XV, 37.Birleşim, 26.01.1949, s. 228.

unutulmadığını ve terkedilmediğini gösterdiğini belirten Boran, Günaltay'ın lüks vergisini kaldıracaklarını beyan etmesinin de büyük sevinç uyandırdığını belirtmiştir. Programın kalitesini tekrar vurgulayan Boran, programda Doğu ve Güneydoğu ile ilgili maddeler olmamasına şaşırmadığını ancak programın uygulanma aşamasında bu bölgelerin de göz önünde bulundurulmasını dilemiştir.⁵¹⁴

Sözlerine devam eden Kamil Boran, Güneydoğu bölgesinin yol mahrumiyetine değinmiş, doktor, eczane, dispanser gibi sağlık kuruluşlarının kıtlığını hatırlatmıştır. Bölgede yaşayan vatandaşların kış mevsiminde elektriksiz kaldıklarını, gazete okuyamadıklarını, radyo dinleyemediklerini belirten Boran, bölgedeki vatandaşların Devlet'e ve hükümete sadakatlerinin ileri derecede olduğunu hatırlatmış ve bu sadık vatandaşların ihmal edilmemesini talep etmiştir. Boran, kaçakçılığı önlemek amacıyla alınan tedbirlerin sınır bölgelerde yaşayan vatandaşlar üzerinde sıkıntılara sebebiyet verdiğini belirtmiş, sert tedbirlerden dolayı Türk Vatandaşlarının normal haklarından mahrum kaldıklarını ifade etmiştir. Yeni hükümetin kaçakçılık meselesine daha ılımlı politikalarla yaklaşmasını talep etmiştir. Boran, kürsüde Cumhuriyet Halk Partisi mensubu bir mebus olarak konuştuğunu, ancak muhalif partili bir mebus olarak kürsüye çıksa bile hükümet programı ile ilgili aynı fikirlere sahip olacağını belirterek sözlerini noktalamıştır.⁵¹⁵

Mardin Mebusu Kamil Boran tarafından verilen, Adalet Bakanı Fuad Sirmen'in yanıtlanması istemi ile Dr. Bedri Noyan'ın kesinleşen cezasının infaz edilmemesi hakkında sözlü soru önergesi ilgili bakanlığa gönderilmiştir.⁵¹⁶ Meclis Başkanı Vekili Cevdet Kerim İncedayı başkanlığındaki oturumda, Mardin Mebusu Kamil Boran tarafından verilen sözlü soru önergesi okunmuştur. Boran vermiş olduğu önergesinde, 3 yıl hapis ve 3 yıl meslekten el çektirilmesine karar verilen ve hakkında tutuklanma kararı olan Diyarbakır Numune Hastanesi kulak, burun, boğaz doktoru olup halen İstanbul Tıp Fakültesi'nde Doçent olan Dr. Bedri Noyan'ın cezası

---

⁵¹⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları, C.XV, 36.Birleşim, 24.01.1949, s. 183.*

⁵¹⁵*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları, C.XV, 36.Birleşim, 24.01.1949, s. 184.*

⁵¹⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları, C.XVI, 43.Birleşim, 09.02.1949, s. 59.*

kesinleştiği halde niçin infazının yerine getirilmediğini sormuştur.⁵¹⁷ Adalet Bakanı Fuad Sirmen, Kamil Boran'ın vermiş olduğu sözlü soru önergesine cevap vermiştir. Bakanın cevaplarından sonra söz alan Boran, mahkûmun 09.03.1948 tarihinde tutuklanmasına karar verildiğini, mahkûmun af kanunu çıkmadığı için teslim olduğunu hatırlatmıştır.⁵¹⁸

Sözlerine devam eden Boran, aradan geçen bir yıllık sürede mahkemenin vermiş olduğu kararın kâğıt üstünde kaldığını, infazın yerine getirilmemiş olmasının hiçbir mazereti olamayacağını belirtmiştir. Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 22.05.1948 tarihli ve 15.02.1948 tarihli ilamları ile cezayı onadığını ifade eden Boran, infazın zorunlu bir hal aldığını sözlerine eklemiştir. Kamil Boran, dilekçe encümeni ve adalet encümenlerinin mahkûmun affedilmesini Genel Kurul'a teklif etmesine rağmen Yüce Meclis'in reddettiğini hatırlatarak, infazın gerçekleştirilmemesini sertçe eleştirmiştir. İnfazın gerçekleştirilmemesinin mahkûma ümit vererek acı çekmesine de sebep olduğunu belirten Boran Adalet Bakanı'nın şahsının, bu işi sıkı tutacağına, merhamet ve imtiyaz göstermeyeceğine teminat olduğunu beyan etmiştir. Boran, eksikliklerin kanunlarımızdan değil kanunların uygulanmamasından kaynaklandığını, Adalet Bakanı'nın bu gibi sorunları önleyerek tüm yurda huzur vereceğini sözlerine ekleyerek konuşmasını sonlandırmıştır.⁵¹⁹

Mardin Mebusu Kamil Boran tarafından verilen, Ekonomi ve Ticaret Bakanlıklarının birleştirilmesi sebebi ile bakanlıklara ait teşkilat kanununun Meclis'e ne zaman getirileceğine dair sözlü soru önergesi ilgili bakanlığa gönderilmiştir.⁵²⁰ Meclis Başkanı Vekili Cevdet Kerim İncedayı başkanlığındaki oturumda, Mardin Mebusu Kamil Boran tarafından verilen sözlü soru önergesi okunmuştur. Boran vermiş olduğu önergesinde, Ticaret ve Ekonomi Bakanlıklarının ne amaçla birleştirildiklerini ve yeni bakanlığın kuruluş ve görev kanununun Meclis'e ne zaman getirileceğini sormuştur. Ekonomi ve Ticaret Bakanı Cemil Said Barlas'ın cevaplarından sonra söz alan Boran, Barlas'ın iki bakanlığın birleştirilmesinin

---

⁵¹⁷*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVI, 45.Birleşim, 14.02.1949, s. 145.

⁵¹⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVII, 57.Birleşim, 18.03.1949, s. 61.

⁵¹⁹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVII, 57.Birleşim, 18.03.1949, s. 62.

⁵²⁰*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVIII, 68.Birleşim, 11.04.1949, s. 232.

amacına dair verdiği cevaplardan sonra bu kararın çok isabetli olduğunu belirtmiştir. Ancak teşkilat ve görev kanununun Meclis'e gelmemesini eleştiren Boran, bir bakanın yalnızca bir bakanlığı asaleten idare edebileceğini belirtmiştir. Yeni bir kanunla ilga edilmeyen her iki bakanlığın da kimliklerini, vazife ve yetkilerini muhafaza ettiğini belirten Boran, teşkilat ve görev kanunu uzun bir süre alacaksa iki bakanlığın birleştirilmesinin de kanun hazır olduktan sonra yapılmasının daha uygun olacağını beyan etmiştir.⁵²¹

Mardin Mebusu Kamil Boran tarafından verilen müstehcen dergilerin takibi hakkındaki sözlü soru önergesi Adalet Bakanlığına gönderilmiştir.⁵²² Meclis Başkanı Vekili Cevdet Kerim İncedayı başkanlığındaki oturumda, Mardin Mebusu Kamil Boran tarafından verilen sözlü soru önergesi okunmuştur. Boran vermiş olduğu önergesinde, müstehcen dergilerin takibini sağlamak için yayım bürosu bulunan savcılıkların takviye edilmesi konusunda Adalet Bakanı Fuad Sirmen'in düşüncesini sormuştur. Fuad Sirmen'in cevaplarından sonra söz alan Boran, ülkemizde son birkaç yılda ilim ve mizah adı altında yayınlanan dergilerin müstehcen boyutlara kaçtığını, yabancı ülkelere çok fazla dergi, kitap ve resimlerin hayatımıza girmesini eleştirmiştir. Yerli basım olan dergilerin vaktinde savcılıklara verilmesine rağmen savcılıkça bu dergilerin takibatının aksatıldığını ifade eden Boran, aşırı müstehcenliğe kaçan bu dergilerin elden ele yayıldığını açıklamıştır. Boran, bu tarzda yayın yapan dergilerin gençliğin ahlak ve maneviyatını bozduğunu, yabancı ülkelere normal karşılanan resimlerin ülkemize sokulan dergilerde yer aldığını ve bunun kültürümüze uymadığını beyan etmiştir. Müstehcen ile mizah, müstehcen ile ilim arasında çok ince bir çizgi olduğunu belirten Boran, Adalet Bakanı'nın bu konuyu ciddiyetle ele almasını talep ettiğini belirterek sözlerini tamamlamıştır.⁵²³

Mardin Mebusu Kamil Boran tarafından verilen, gezici mahkemelerin durumuna dair sözlü soru önergesi Adalet ve Tarım bakanlıklarına gönderilmiştir.⁵²⁴ Meclis Başkanı Vekili Raif Karadeniz başkanlığındaki oturumda Mardin Mebusu

---

⁵²¹ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVIII, 75.Birleşim, 25.04.1949, ss. 607-608.

⁵²² *Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVIII, 70.Birleşim, 14.04.1949, s. 346.

⁵²³ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVIII, 75.Birleşim, 25.04.1949, ss. 608-610.

⁵²⁴ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XIX, 80.Birleşim, 04.05.1949, s. 92.

Kamil Boran tarafından verilen sözlü soru önergesi okunmuştur. Boran vermiş olduğu önergesinde, 4753 ve 4784 sayılı kanunlarla kurulan gezici mahkemelerden kaç adet olduğunu, 1948 yılında gezici mahkemelere gelen dosya sayısı ile asliye hukuk ve sulh hukuk mahkemelerine gelen dosya sayısının karşılaştırılmasını talep etmiştir. Adalet Bakanı Fuad Sirmen ve Tarım Bakanı Cavit Oral'ın cevaplarından sonra söz alan Boran, gezici mahkemelerin Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun tatbik edilmesi için kurulduğunu hatırlatmıştır. Boran, mahkemelerin kurulduğu ve toprak kanununun kabul edildiği 1945 yılından itibaren gezici mahkemelere hemen hemen hiç iş düşmediğini ve bu mahkemelerde görev alan hâkimlerin işsizlikten şikâyetçi olduklarını belirtmiştir. Gezici mahkemelerin iş yüklerinin 10 kat artsa dahi aynı bölgedeki genel mahkemelerin iş yüküne ulaşamayacağını ifade eden Boran, gezici mahkemelerin kaldırılmasını ya da genel mahkemelerin iş yüklerinin yarı yarıya düşürülmesini talep etmiştir.⁵²⁵

Meclis Başkanı Vekili Raif Karadeniz başkanlığındaki oturumda, Vergi Usul Kanunu layihası ile geçici encümen mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun dokuzuncu maddesi vergi ehliyetine, vergiyi doğuran olayın kanunlarla yasaklanmış olmasının vergi mükellefiyeti ve vergi sorumluluğunu ortadan kaldırmayacağına dairdir. Söz alan Mardin Mebusu Kamil Boran, bir kalpazanın 50.000 lira para basıp piyasaya sürdüğü takdirde, 50.000 lira üzerinden mi mükellefiyete tabi tutulacağını, hırsızlık, kumar, eroin imalatçısı, gümrük kaçakçılığı gibi haksız kazanç elde edenlerin de aynı şekilde mükellefiyetliklerinin hangi tutar üzerinden hesaplanacağını muamma olduğunu beyan etmiştir. Kanunların yasakladığı olaylar üzerinden gelir elde edenleri vergi mükellefi olarak tanımanın hukuk kurallarına aykırı olacağını ifade eden Boran, vergiyi doğuran olayın kanunlarla yasaklanmış olmasının vergi mükellefiyetini ortadan kaldırmayacağına dair fikranın dokuzuncu maddeden çıkarılmasını talep eden taksir sunmuştur. Ancak yapılan oylama sonucunda taksir reddedilerek dokuzuncu madde aynen kabul edilmiştir.⁵²⁶

---

⁵²⁵*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları, C.XIX, 83.Birleşim, 09.05.1949, ss. 286-287.*

⁵²⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları, C.XIX, 80.Birleşim, 04.05.1949, ss. 129-132.*

Mardin Mebusu Kamil Boran tarafından verilen, Türki Milli Futbol Takımı'nın Atina'da uğramış olduğu tecavüze dair sözlü soru önergesi Dışişleri Bakanlığı'na gönderilmiştir.⁵²⁷ Meclis Başkanı Vekili Raif Karadeniz başkanlığındaki oturumda, Mardin Mebusu Kamil Boran tarafından verilen sözlü soru önergesi okunmuştur. Boran vermiş olduğu önergesinde, Türk Milli Futbol Takımı'nın Atina'da uğramış olduğu tecavüzün mahiyetinin ne olduğunu ve hükümetin bu tecavüze karşı alacağı önlemlerin neler olduğunu sormuştur. Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'ın cevaplarından sonra söz alan Boran, Atina'da gerçekleşen tecavüze karşı hükümetin tutumunu ve almış olduğu önlemleri tebrik etmiştir. Boran, Türk Milli Futbol Takımı'na yapılan tecavüzün, doğrudan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne de yapılmış olduğunu belirterek bu tutumun mazur görülemeyeceğini ifade etmiştir. Üzücü olayda Yunan Hükümeti'nin bariz suçlu ve aciz olduğunu belirten Boran, dost eli uzatmak için tarihimizin en acı sayfalarını kapattığımızı belirtmiştir. Kamil Boran, mili spor müsabakalarında göz bebeğimiz olan evlatlarımızın güvenliklerini ve sağlıklarını temin edebileceğimiz yerlere gönderilmesini, yaşanacak herhangi bir tecavüz durumunda ise muhatap ülke ile tüm ilişkilerin gözden geçirilmesini hükümetten rica etmiş ve sözlerini alkışlar arasında sonlandırmıştır.⁵²⁸

Mardin'in Savurkapı mahallesinden Mehmet Hamdi kızı Hadra Güngör'ün ölüm cezasına çarptırılmasına dair adalet encümeni mazbatası ile Başbakanlık tezkeresinin müzakerelerine başlanmıştır. Adalet Encümeni Sözcüsü ve Mardin Mebusu Kamil Boran, 26 Ağustos 1947 yılında Hadra Güngör ile birlikte suçu işleyen Salih adlı şahsın firar ettiğini belirtmiştir. Başbakanlık tezkeresinde Salih adlı şahsın henüz yakalandığının anlaşıldığını belirten Boran, Mardin Ağır Ceza Mahkemesi'nin Salih adlı şahsın yakalanmasından dolayı dosyayı geri istediğini açıklamıştır. Ancak adalet encümeninin verilen idam cezasının infaz edilmesini talep ettiğini belirten Boran, suçu işleyen şahıslardan birinin idam cezası almış olmasının diğer sanığın duruşmasının görülmesine mani olmayacağını belirtmiştir. Müzakereler sırasında Niğde Mebusu Vehbi Sarıdal tarafından verilen önergede, Başbakanlık tarafından dosyanın geri verilmesinin istenmesi sebebiyle yargılamanın sonuçlanana kadar Hadra

---

⁵²⁷*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları, C.XIX, 91.Birleşim, 24.05.1941, ss. 642-643.*

⁵²⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları, C.XIX, 96.Birleşim, 30.05.1949, ss. 1041-1045.*

Güngör'e verilen idam cezasının ertelenmesini talep etmiştir. Bu takrir oylanarak kabul edilmiş ve dosya Hükümet'e havale edilmiştir.⁵²⁹

Denizli Mebusu Reşad Aydınli'nın mebusluk dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ile karma encümen mazbatasının müzakereleri sırasında söz alan Mardin Mebusu Kamil Boran, Reşad Aydınli'nın iftira suçu işlediğini belirterek, bu suçun ağırlığı ve vahametinin izaha açık olmadığını ifade etmiştir. Reşad Aydınli'nın yasama dokunulmazlığının kaldırılması gerektiğini ifade eden Boran, böyle bir töhmet altında iken çalışmasının mümkün olmadığını ve masum olup olmadığını ortaya çıkması için bir an evvel yargılanması gerektiğini beyan etmiştir. Genel Kurul'un bu konularda emsal kararları olduğunu ve bu emsal kararların mebuslar için kanun niteliği taşıdığını açıklayan Boran, karma encümenin mazbatasının reddedilmesini ve Reşad Aydınli'nın yasama dokunulmazlığının kaldırılmasını talep eden takrir vermiştir. Uzun süren müzakereler sonucunda takrir kabul edilmiş ve Reşad Aydınli'nın dokunulmazlığı kaldırılmıştır.⁵³⁰

Meclis Başkanı Vekili Raif Karadeniz başkanlığındaki oturumda, Sinop Mebusu Cevdet Kerim İncedayı tarafından verilen, Medeni Kanun'a aykırı şekilde onaylanmayan birleşmelerle dünyaya gelen çocukların tescil edilmesine ve nüfus kayıtlarının cezasız olarak kaydedilmesine dair 4727 sayılı kanun hükmünün iki yıl uzatılması hakkındaki kanun teklifinin müzakerelerine başlanmıştır. Söz alan Mardin Mebusu Kamil Boran, kanun teklifinin birinci maddesi ile gayri meşru çocukların neseplerinin düzeltilmesini, gayri meşru çocukların meşrulaştırılmasını ve dördüncü maddesi ile de boşanma hükümlerini düzenlediğini belirtmiştir. Türk Medeni Kanunu'nu çok yakından ilgilendiren bu kanun teklifinin aynı zamanda on dördüncü maddesinden dolayı ceza hukukunu da ilgilendirdiğini belirten Boran, kanun teklifinin adalet encümeni tarafından da incelenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Kanun teklifinin adalet encümenine havale edilmesi için önerge sunan Boran milyonlarca anne, baba ve Türk çocuğunun bu lütfu beklediğini beyan etmiştir. Ancak Mardin Mebusu Kamil

---

⁵²⁹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXI, 10.Birleşim, 28.11.1949, ss. 206-208.

⁵³⁰*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXI, 11.Birleşim, 30.11.1949, ss. 247-252.

Boran'ın, kanun teklifinin adalet encümenine havale edilmesi için vermiş olduğu önerge reddedilmiştir.⁵³¹

Meclis Başkanı Vekili Raif Karadeniz başkanlığındaki oturumda, Medeni Kanun'a aykırı şekilde onaylanmayan birleşmelerle dünyaya gelen çocukların tescil edilmesine ve nüfus kayıtlarının cezasız olarak kaydedilmesine dair 4727 sayılı kanun hükmünün iki yıl uzatılması hakkındaki kanun teklifinin müzakerelerine devam edilmiştir. Kanunun on dördüncü maddesi, evlenme sözleşmelerini nüfus memurlarına bildirmekle görevli olan nikâh memurlarının otuz gün içinde bu görevlerini yerine getirmedikleri takdirde alacakları cezalara dairdir. On dördüncü madde üzerine söz alan Mardin Mebusu Kamil Boran, geçici bir kanuna devamlılığı olan bir hüküm konmasını eleştirmiştir. Boran, on dördüncü maddedeki fiillerin, görevi ihmal ve suiistimal gibi Türk Ceza Kanunu'na tabi olan ve adalet mahkemelerinin görev alanına giren suçlar olduğunu hatırlatmıştır. On dördüncü maddedeki hükümlerin konulmasının sadece cezaları hafifleteceğini belirten Boran, Ceza ve Usul kanunlarına aykırı düzenleme yapılan bu maddenin kaldırılmasını talep eden önerge sunmuştur. Ancak yapılan oylama sonucunda Kamil Boran tarafından verilen önerge reddedilmiştir.⁵³²

Meclis Başkanı Vekili Raif Karadeniz başkanlığındaki oturumda, milletvekilleri seçim kanununu ile geçici encümen mazbatasının müzakerelerine devam edilmiştir. Kanunun yüz yirincinci maddesi görüşülürken söz alan Mardin Mebusu Kamil Boran, başka ülkelerde Türkiye Büyük Millet Meclisi gibi bir meclisin olmadığını ve anayasanın dördüncü maddesine göre "Türk Milleti'ni ancak ve ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin temsil ettiğini" hatırlatmıştır. Boran, böyle bir Meclis'e seçimler sonucunda katılacak mebusların Meclis dışından atama yolu ile seçilmiş bir heyet tarafından onaylanmasının Anayasaya aykırı olacağını ifade etmiştir. Aksi takdirde Anayasa hükümlerinin değiştirilmesi gibi bir sonuca

---

⁵³¹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXIII, 27.Birleşim, 09.01.1950, ss.83-93.

⁵³²*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXIII, 35.Birleşim, 27.01.1950, ss. 371-372.

varılabileceğini ifade eden Boran, kanun tasarısındaki hükmün aynen kalması gerektiğini belirterek konuşmasını tamamlamıştır.⁵³³

Adalet Bakanlığı ile Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü bütçesinin müzakerelerinde söz alan Mardin Mebusu Kamil Boran, Yargıtay'a yılda 110.000 dosya geldiğini ve 100.000 dosyanın karara bağlandığını belirtmiştir. Bu rakamların korkunç derecede fazla olduğunu ve bu başarının sağlanmasında etkili olan Yargıtay mensubu çalışanların azmini takdir eden Boran, Yargıtay çalışanlarının evlerine iş götürmek zorunda kaldıklarını belirtmiştir. Boran, çalışanların yapmış oldukları bu mesai tarzının er ya da geç adalete olumsuz etkiye sebep olacağını belirterek, vatandaşlardan gelen mektuplarda en çok şikâyet edilen konunun Yargıtay'da işlerin gecikmesi üzerine olduğunu beyan etmiştir. Yargıtay ile ilgili işlerin ıslah edilmesi için Hükümetin çalışmalar yapması gerektiğini sözlerine ekleyen Boran, hâkimlerin terfi şartlarına da değinmiştir. Hâkimler Kanunu'nun 35.maddesine göre ayırma encümeninin terfi şartlarını her yıl belirlediğini hatırlatan Boran, 1950 yılı kararına göre bir hâkimin terfi alabilmesi için vermiş olduğu kararların en az yüzde ellisinin temyizden geçmiş olması gerektiğini açıklamıştır. Boran, bu terfi sisteminin kesinlikle ıslah edilmesi gerektiğini ve daha istikrarlı bir programa bağlanmasının uygun olacağını beyan etmiştir.⁵³⁴

Adalet Bakanlığı ile ilgili sözlerine devam eden Boran, İstanbul, Ankara ve İzmir'de bulunan ticaret mahkemelerinin üçer hâkimden oluşurken, ülkenin diğer bölgelerinde kurulan ticaret ve hukuk mahkemelerinin tek hâkimden oluştuğunu belirtmiştir. Boran, tüm ticaret mahkemelerinin görev ve yetkilerinin aynı olduğunu belirterek bu durumun da düzeltilmesi gerektiğini beyan etmiştir. Ceza ve Tutukevlerine de değinen Boran, bazı mahkûmların daha medeni şartlar altında cezalarını çekerken meslek eğitimi de alabildiklerini, ancak bazı mahkûmların bu şanstın uzak kaldığını ifade etmiştir. Meslek eğitimi ve medeni koşullardan uzak cezaevlerinden tahliye olan şahısların tekrar halka karıştığı zaman sıkıntılar yaşadığını ifade eden Boran, İmralı ve benzeri cezaevlerindeki olumlu koşulların yurdun tüm yerlerindeki cezaevlerine yayılması gerektiğini belirtmiştir. Boran, cezaevlerinde daha

---

⁵³³*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları, C.XXIV, 43.Birleşim, 10.02.1950, s. 353.*

⁵³⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları, C.XXIV, 46.Birleşim, 14.02.1950, s. 566.*

iyi koşulların sağlanması için ödenek ve paradan çok anlayış ve azme ihtiyaç olduğunu sözlerine ekleyerek konuşmasını noktalamıştır.⁵³⁵

Meclis Başkanı Vekili Feridun Fikri Düşünsel başkanlığındaki oturumda, 1950 yılına ait Orman Genel Müdürlüğü ve Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü bütçeleri kanun layihası ile bütçe encümeni mazbatasının müzakerelerine başlanmıştır. Söz alan Mardin Mebusu Kamil Boran, Tarım Bakanı olan arkadaşlarının Hükümetin en şanssız ve en sabırlı üyeleri olduklarını beyan etmiştir. Boran, havalar kurak gittiğinde, fazla yağış olduğunda, köylü tohumluğunu tükettiğinde, dolu yağışı mahsulü vurduğunda sürekli Tarım Bakanlarının eleştirildiğini ifade etmiştir. Ancak Tarım Bakanlığı'na ayrılan ödeneğin geçen seneye göre sadece 7 milyon lira artırılmış olmasını eleştiren Boran, 7 milyon liralık farkın yarısının ise personel ve yönetim giderlerine harcanacak olmasından ötürü üzüntü duyduğunu açıklamıştır. Diğer mebusların eleştirilerine katılmadığını ifade eden Boran, son bir yıl içerisinde Tarım Bakanlığı çalışmalarına bakıldığında ferahlık duyduğunu açıklamıştır. Tohumluk yardımının çiftçiler zor duruma düşmeden imdada yetiştiğini, Marshall Yardımlarının tarım sahasında uygulanmasının başarı ile sürdürüldüğünü beyan eden Boran, Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü kanunu ile tohumluk davasının intizamlı bir şekilde yürütülecek olmasından dolayı Tarım Bakanı'na teşekkür etmiştir.⁵³⁶

Sözlerine devam eden Kamil Boran, Mardin iline bağlı Derik ve Kızıltepe ilçeleri arasında Devlet Üretme Çiftliği kurulmasını talep etmiş, kurulacak çiftlik için gerekli olan arazinin hazır olduğunu beyan etmiştir. Ziraat Bankası ile Toprak Mahsulleri Ofisi'nin Tarım Bakanlığı'na bağlanması gerektiğini ifade eden Boran, Ziraat Bankası'nın öncelikle bir zirai kredi kurumu olduğunu, Toprak Mahsulleri Ofisi'nin ise meşgul olduğu alanın çiftçiler ve toprak ürünleri olduğunu belirtmiştir. Bu iki kurumun ticaret kurumu olmadığını altını çizen Boran, Tarım Bakanı Cavid Oral'dan bu konu üzerinde yoğunlaşmalarını talep etmiştir. Yürürlükteki tarım kanunlarından olan teknik tarım ile teknik bahçıvanlık okullarına ait mevzuat üzerinde önemle durulması gerektiğini sözlerine ekleyen Boran, mevzuatta yer alan ve günün

---

⁵³⁵*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXIV, 46.Birleşim, 14.02.1950, ss. 566-567.

⁵³⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXIV, 54.Birleşim, 23.02.1950, ss. 1122-1123.

koşullarına uymayan hükümlerin çıkarılması gerektiğini ifade ederek sözlerini tamamlamıştır.⁵³⁷

Mardin'in Midyat ilçesinden İsa oğlu Cebrail Özcan adlı şahsın hükümlü olduğu 2 ay hapis cezasının affedilmesine dair adalet encümeni mazbatasının müzakereleri sırasında söz alan Mardin Mebusu Kamil Boran, Cebrail Özcan'ın yaşamış olduğu olayın tek bir görgü tanığı olduğunu ve bu görgü tanığının hayvanı çalınan şahıs olduğunu ifade etmiştir. Tanığın hayvanlarından birisinin kasabaya girerken çalındığını belirten Boran, tanık ifadesinde ise çalan şahsın Cebrail Özcan olmadığını anlaşıldığını belirtmiştir. Özcan'ın cezasının infaz edildiğini, başka hiçbir sabıkası olmadığını belirten Boran, şahsın onurunu kurtarmak için af tasarısının hazırlandığını belirterek takdirin Genel Kurul'da olduğunu beyan etmiştir. Ancak Kastamonu Mebusu Muzaffer Akalın tarafından verilen önerge ile Cebrail Özcan için hazırlanan af kanunu tasarısının reddedilmesi talep edilmiştir. Yapılan oylamada önerge kabul edilerek af kanunu tasarısı reddedilmiştir.⁵³⁸

5. ABDÜLKADİR KALAV

5.1. Hayatı

Abdülkadir Kalav 1911 yılında Mardin'in Teker Mahallesi'nde doğmuştur. Babasının adı Şeyhmus Musa Efendi, annesinin adı Amşe Hanım'dır. Hatice Makbule Hanım ile 1929 yılında hayatını birleştirmiş, Muammer ve Şeyhmus adlarında iki⁵³⁹ evlat sahibi olmuştur. İlköğrenimini ve ortaöğrenimini Mardin'de bitiren Kalav, sağlık problemlerinden dolayı liseden ayrılmak zorunda kalmıştır. 6 Mayıs 1933 tarihinde vatani görevini yapmaya başlamış, 6 Kasım 1933 tarihinde tezkeresini almıştır. İleri derecede Arapça bilen Kalav, ticaret mesleği ile uğraşmıştır.⁵⁴⁰ Türk Ocağı, Hava Kurumu, Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu Üyelikleri ile Mardin

⁵³⁷ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXIV, 54. Birleşim, 23.02.1950, s. 1123.

⁵³⁸ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXV, 72. Birleşim, 24.03.1950, ss. 955-956.

⁵³⁹ Milletvekilleri Albümünde çocuklarının sayısı 3 olarak verilmiştir. Bkz: *TBMM Albümü 1920-2010 1. Cilt 1920-1950*, s. 492.

⁵⁴⁰ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Dokuzuncu Dönem (1950-1954)*, s. 853.

Belediye Meclisi ve Mardin Belediye Encümenliği Üyelikleri, Mardin Halkevi Başkanlığı, Cumhuriyet Halk Partisi İl İdare Kurulu Üyeliği ve Mardin Belediye Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur.⁵⁴¹

Belediye Başkanlığı görevinden 12 Temmuz 1946 tarihinde istifa eden Kalav, TBMM Sekizinci Dönemi için yapılan seçimlere katılmış ve 109.100 oy ile Mardin Mebusluğuna seçilmiştir. Bu dönemde Meclis'te Çalışma, Dilekçe ve Ekonomi encümenlerinde görev almış, TBMM Dokuzuncu Dönemi için yapılacak seçimlerden önce Cumhuriyet Halk Partisi'nden istifa etmiştir.⁵⁴² Abdülkadir Kalav, TBMM Dokuzuncu Dönemi için yapılan seçimlere Demokrat Parti listesinden girmiş, 47.083 oy kazanarak Mardin Mebusluğuna tekrar seçilmiştir. Dokuzuncu Yasama Döneminde Geçici encümenlerde görev almış, TBMM Onuncu Döneminde tekrar Mardin Mebusluğuna seçilmiştir. Siyasi hayatına son verdikten sonra baba mesleği ticarete devam eden Abdülkadir Kalav, 3 Ocak 1974 tarihinde Ankara'da hayata veda etmiş ve Karşıya Mezarlığında ebediyete uğurlanmıştır.⁵⁴³

5.2. Meclis Faaliyetleri

5.2.1. Takrirleri (Önergeleri)

TBMM Sekizinci Dönem Meclis faaliyetlerinde takriri bulunamamıştır.

5.2.2. Teklifleri

TBMM Sekizinci Dönem Meclis faaliyetlerinde teklifi bulunamamıştır.

5.2.3. Konuşmaları

Mardin Mebusu Abdülkadir Kalav tarafından verilen, Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan'ın yanıtlaması istemiyle Mardin-Cizre yolu hakkındaki sözlü soru önergesi Bayındırlık Bakanlığı'na gönderilmiştir.⁵⁴⁴ Meclis Başkanı Vekili Cevdet

⁵⁴¹BCA, 490.01.313.1283.3.80, 25 Mart 1950.

⁵⁴²Çufalı, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Sekizinci Dönem 1946-1950*, ss. 841-842.

⁵⁴³Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Dokuzuncu Dönem (1950-1954)*, s. 854.

⁵⁴⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XV, 33.Birleşim, 17.01.1949, s. 140.

Kerim İncedayı başkanlığındaki oturumda, Mardin Mebusu Abdülkadir Kalav tarafından verilen sözlü soru önergesi okunmuştur. Kalav vermiş olduğu önergesinde, 1949 yılı içerisinde yapılacak yol hizmetleri programına Mardin-Cizre yolu da dâhil iken, almış olduğu bilgilerde Mardin-Cizre yolunun programdan çıkarıldığını, ülkenin güvenliği, ekonomisi ve idaresi açısından kritik bir yol olan Mardin-Cizre yolu ile ilgili durumun izah edilmesini talep etmiştir. Şevket Adalan'ın cevaplarından sonra söz alan Kalav, Mardin-Cizre yolunun öneminden bahsettiğini, yol üzerinde bulunan 5 kaza idaresine şimdiye kadar yedişer memur evinden başka bir şey yapılmadığını ifade etmiştir. 200 kilometre olan bu yolun yirmi beş yıldan beri dar bütçe sebebi ile 15-20 kilometresinin inşa edildiğini belirten Kalav, yolun inşa edildiği takdirde Mardin-Hakkâri ve Mardin-Siirt vilayetlerini de birbirine bağlayacağını belirtmiştir. Abdülkadir Kalav, Mardin-Cizre yolunun inşa edilmesi için 1949 yılı programına dâhil edilmesini talep ederek sözlerini sonlandırmıştır.⁵⁴⁵

Meclis Başkanı Vekili Cevdet Kerim İncedayı başkanlığındaki oturumda, 1949 yılına ait bütçe kanunu layihası ile bütçe encümeni mazbatasının müzakerelerine devam edilmiştir. Gümrük ve Tekel Bakanlığı bütçesi müzakerelerinde söz alan Mardin Mebusu Abdülkadir Kalav, kibrit üretimi için yurtdışından kavak ağacı ithal ettiğimizi ve bu ithalat için çok fazla döviz harcamak zorunda kaldığımızı ifade etmiştir. Kalav, yapılan araştırmalar sonucunda Mardin'de bulunan kavakların kibrit çöpü üretimine elverişli olduğunu belirtmiş ve bu iş için Mardin'de bir fabrika kurulmasının Doğu'nun kalkınması için zorunlu olduğunu beyan etmiştir. Ayrıca Mardin'de Gors mıntkasında yetişen kokulu bir tütün olduğunu ve başka mıntkalarda yetişmediğini belirten Kalav, bu tütünün yüksek kalitede sigara ve puro üretimine elverişli olduğunu belirtmiştir. Kalav, bahsettiği hususların dikkate alınmasını temenni ederek sözlerini noktalamıştır.⁵⁴⁶

---

⁵⁴⁵*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XV, 37.Birleşim, 26.01.1949, ss. 226-227.

⁵⁴⁶*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XVI, 54.Birleşim, 27.02.1949, s. 840.

6. YUSUF SITKI MARDİN

6.1. Hayatı

1916 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası ünlü hukukçu Ordinaryüs Profesör Doktor Ebul'ula Mardin, annesi Fatma Bedrünnisa'dır. 1936 yılında Robert Koleji, 1940 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun olan Mardin, İngilizce, Fransızca, Almanya ve Latince dillerine hakim olmuştur. 17 Mayıs 1941 tarihinde Fatma Seniha Hanım ile hayatını birleştirmiş, bu birlikteliklerinden Mine Zerrin ve Ebul'ula Mu'ti adlarında iki evlat sahibi olmuştur. Yusuf Sıtkı Mardin, aylık olarak çıkan Yücel adlı fikir ve sanat dergisini kurmuş, Yücel Dergisi'nde 1935-1950 yılları arasında yazarlık ve teknik çevirmenlik görevlerinde bulunmuştur. Yine Boğaziçi adlı dergide 1936-1938 yılları arasında Yazı İşleri Müdürlüğü görevini de üstlenmiştir. Basın ve yayın faaliyetleri neticesinde 27 Haziran 1962 tarihinde Basın Şeref Kartı kazanmıştır.⁵⁴⁷

Yusuf Sıtkı Mardin, 1 Ağustos 1950-30 Temmuz 1957 tarihleri arasında Ankara Koleji'nde eğitim müşavirliği ve İngilizce öğretmenliği yapmıştır. 1957 yılında Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü'nde göreve gelen Mardin, aynı yıl Londra Basın Ataşeliği Mütercimliğine atanmıştır. 27 Temmuz 1963 tarihinde ise Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Mütercimliğine başlamış, iki ay sonra Londra Birinci Sınıf Turizm ve Tanıtma Bürosu Müdürü olmuştur. 1969 yılında Washington Basın Müşaviri, bir yıl sonra Propaganda Uzmanı, 30 Kasım 1970'te Genel Müdür Müşaviri, iki yıl içerisinde ise Genel Müdür Yardımcılığı ve Genel Müdür Vekillğine terfi etmiştir. 29 Kasım 1972 tarihinde Bonn Basın Müşavirliğine atanan Mardin, iki yıl sonra Basın-Yayın Genel Müdürlüğü Enformasyon Daire Başkanlığına atanmış ve 24 Ağustos 1975 tarihinde emekli olmuştur.⁵⁴⁸

Boğaziçi Vapurlar İşletmesi Neşriyat Müdürlüğü, Boğaziçi Vapurlar İşletmesi İşletme Müdür Yardımcılığı, Türk Eğitim Derneği İdare Kurulu Üyeliği, Cumhuriyet Halk Partisi Sarıyer İlçe İdare Kurulu Üyeliği ve İstanbul Genel Meclisi Üyeliği ile Kâtipliği görevlerinde de bulunmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi'ne 1942 yılının Temmuz ayında İstanbul-Sarıyer'den kaydolmuş, parti kayıt numarası 260 olarak

⁵⁴⁷ Çufalı, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Sekizinci Dönem 1946-1950*, ss. 843-844.

⁵⁴⁸ Çufalı, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Sekizinci Dönem 1946-1950*, ss. 843-844.

belirlenmiştir.⁵⁴⁹ TBMM Sekizinci Dönemi için yapılan 16 Ekim 1949 tarihli ara seçimlere katılan Mardin, 36.988 oy kazanarak Mardin Mebusluğuna seçilmiştir. Bu dönemde Milli Eğitim ve Dışişleri encümenlerinde görevler almıştır. Çok sayıda şiir, inceleme, biyografi ve çeviri eserleri⁵⁵⁰ basılan Yusuf Sıtkı Mardin 6 Ocak 1995 tarihinde İngiltere’de vefat etmiştir.⁵⁵¹

6.2. Meclis Faaliyetleri

6.2.1. Takrirleri (Önergeleri)

TBMM Sekizinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde takriri bulunamamıştır.

6.2.2. Teklifleri

TBMM Sekizinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde teklifi bulunamamıştır.

6.2.3. Konuşmaları

Mardin Mebusu Yusuf Sıtkı Mardin tarafından verilen, iş kazaları, meslek hastalıkları ile ihtiyarlık ve hastalık sigortaları kanunlarının uygulanmasında yabancı kurumlarda çalışan yabancı uyruklu şahısların durumları hakkında bilgi alınması hakkındaki sözlü soru önergesi Çalışma Bakanlığı’na havale edilmiştir.⁵⁵² Meclis Başkanı Vekili Raif Karadeniz başkanlığındaki oturumda, Mardin Mebusu Yusuf Sıtkı Mardin tarafından verilen sözlü soru önergesi okunmuştur. Mardin vermiş olduğu önergesinde, Lozan Antlaşması’ndan önce ülkemizde kurulan yabancı kurumlarda çalışan şahısların ilgili kanunlardan faydalanıp faydalanmadıklarını ve bu yabancı uyruklu çalışanlara dair Çalışma Bakanı Reşat Şemsettin Sirer’in fikrinin ne olduğunu sormuştur. Bakan Şemsettin Sirer’in cevaplarından sonra söz alan Mardin, ihtiyarlık ve hastalık sigortalarının memleketin işçi ve hizmetlilerinin güvenliğini sağlayan, sigorta yardımına dâhil eden hayırlı bir çalışma olduğunu ifade etmiştir.

⁵⁴⁹BCA, 490.01.313.1283.3.4, 13 Nisan 1950.

⁵⁵⁰ Detaylı bilgi için Bkz: Çufalı, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Sekizinci Dönem 1946-1950*, ss. 843-844.

⁵⁵¹ Çufalı, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Sekizinci Dönem 1946-1950*, ss. 843-844.

⁵⁵² *Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXIV, 24.Birleşim, 30.12.1949, s. 629.

Boran, Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından önce ülkemizde kurulan yabancı şirketlerde çalışan yabancı uyruklu şahısların bu sigortadan faydalanmasının eşitlik ve adalet prensiplerine aykırı olduğunu beyan etmiştir.⁵⁵³

Sözlerine devam eden Mardin, 3008 sayılı iş kanununun yüz ikinci maddesine işaret ederek yabancı ülkedeki herhangi bir kurum tarafından o kurum hesabına çalışmak üzere Türkiye'ye gönderilen şahısların sigortadan hariç sayılacaklarına dair fikrayı hatırlatmıştır. Ülkemizde kurulmuş yabancı kurumlarda çalışan şahısların doktor, memur, öğretmen, hasta bakıcı olmadıklarından dolayı ihtiyarlık ve hastalık sigortasından faydalanmamaları gerektiğini açıklayan Mardin, bu şahısların kendi ülkelerinde zaten sigortalandıklarını belirtmiştir. Sosyal güvenlik bakımından yabancı uyruklu şahısları sigortalamanın bir zorunluluk olmayacağını ifade eden Mardin, Çalışma Bakanı Şemsettin Sırer'in yabancı uyruklu kurumlarda çalışan yabancı uyruklu şahısların sigortalanmasına dair endişelerini dikkate almasını talep ederek sözlerini noktalamıştır.⁵⁵⁴

7. MEHMET ŞEMSETTİN EKMEN

7.1. Hayatı

Mehmet Şemsettin Ekmen 1915 yılında Mardin'in Gerçüş ilçesinde doğmuştur. Babasının adı Bedrettin annesinin adı Vesile'dir. Rabia Hanım ile hayatını birleştirmiş, Aytaç, Sevim ve M.Faruh adlarında üç evlat sahibi olmuştur. Lise öğrenimini Diyarbakır Lisesi'nde tamamlamış, 1940-1941 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun olmuştur. Mezun olduktan sonra 1941 yılında Yedek Subay Okuluna girerek vatani görevini asteğmen rütbesi ile İskenderun'da tamamlamış, 1944 yılının Nisan ayında tezkeresini almıştır. 1944-1949 yılları arasında Karacabey Yargıç Muavinliği görevini yapan Ekmen, TBMM Sekizinci Dönemi için 16 Ekim 1949 tarihinde yapılan ara seçimlere katılmış, 96.071

---

⁵⁵³*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXIII, 27.Birleşim, 09.01.1950, s. 66.

⁵⁵⁴*Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları*, C.XXIII, 27.Birleşim, 09.01.1950, s. 66.

oy kazanarak Mardin Mebusluğuna seçilmiştir.⁵⁵⁵ Bu dönemde Dilekçe encümeninde görev alan Ekmen, Cumhuriyet Halk Partisi'ne 29 Kasım 1949 tarihinde Mardin Gercüş'ten kaydolmuş, parti kayıt numarası 152 olarak belirlenmiştir.⁵⁵⁶

Uzun sürmeyecek olan mebusluk faaliyetlerinden sonra, 1950 yılından 13 Ağustos 1951 tarihine kadar Urfa Ağır Ceza Mahkemesi Üyeliği, yaklaşık bir yıl kadar Urfa Asliye Ceza Mahkemesi Yargıçlığı, 22 Aralık 1954 tarihinde kadar ise Urfa Ceza Yargıçlığı görevlerini üstlenmiştir. Mehmet Şemsettin Ekmen, 22 Aralık 1954 tarihinde Urfa Ceza Yargıçlığından Kastamonu Ağır Ceza Mahkemesi Üyeliğine atanmıştır. 17 Eylül 1957 tarihinde Kastamonu Ağır Ceza Mahkemesindeki görevinden istifa eden Ekmen, 4 Ağustos 1964 tarihinde birinci sınıf hâkimler kadrosuna alınmıştır. Mehmet Şemsettin Ekmen, Ankara Yüksek Hâkimler Kurulu görevini sürdürdüğü sırada 28 Aralık 1973 tarihinde hayata veda etmiştir.⁵⁵⁷

7.2. Meclis Faaliyetleri

7.2.1. Takrirleri (Önergeleri)

TBMM Sekizinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde takriri bulunamamıştır.

7.2.2. Teklifleri

TBMM Sekizinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde teklifi bulunamamıştır.

7.2.3. Konuşmaları

TBMM Sekizinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde konuşması bulunamamıştır.

---

⁵⁵⁵ Çufalı, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Sekizinci Dönem 1946-1950*, ss. 838-839.

⁵⁵⁶ BCA, 490.01.313.1283.3.1, 14 Mart 1950.

⁵⁵⁷ Çufalı, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Sekizinci Dönem 1946-1950*, ss. 838-839.

8. ABDÜRREZAK ŞATANA

8.1. Meclis Faaliyetleri

8.1.1. Takrirleri (Önergeleri)

TBMM Sekizinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde takriri bulunamamıştır.

8.1.2. Teklifleri

TBMM Sekizinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde teklifi bulunamamıştır.

8.1.3. Konuşmaları

TBMM Sekizinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde konuşması bulunamamıştır.

9. SEYFİ DÜZGÖREN

9.1. Meclis Faaliyetleri

9.1.1. Takrirleri (Önergeleri)

TBMM Sekizinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde takriri bulunamamıştır.

9.1.2. Teklifleri

TBMM Sekizinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde teklifi bulunamamıştır.

9.1.3. Konuşmaları

TBMM Sekizinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde konuşması bulunamamıştır.

10. AHMET İRFAN ALPAYA

10.1. Meclis Faaliyetleri

10.1.1. Takrirleri (Önergeleri)

TBMM Sekizinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde takriri bulunamamıştır.

10.1.2. Teklifleri

TBMM Sekizinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde teklifi bulunamamıştır.

10.1.3. Konuşmaları

TBMM Sekizinci Dönemi Meclis faaliyetlerinde konuşması bulunamamıştır.

SONUÇ

İkinci Meclis 11 Ağustos 1923 tarihinde açılmış ve Türk İnkılabının önemli aşamalarını gerçekleştirmeye başlayarak devletin teşkilat yapısı oluşturulmaya başlanmıştır. Meclis içerisinde bulunan tüm mebuslar gibi Mardin Mebusları da fedakâr ve vatansever kişilerden oluşmuş ve devlet teşkilatının kurulmasında hizmetler etmişlerdir. Mardin Mebusları yeni cumhuriyetin kuruluşundan tek parti iktidarının biteceği 1950 yılına kadar çok önemli görevler üstlenmişlerdir. Türkiye Büyük Millet Meclisi içerisinde yapmış oldukları siyasi faaliyetleri ile önemli izler bırakmışlardır. 27 yıllık süre boyunca 23 farklı Mardin Mebusu Meclis Çalışmalarına katılmış, aralarında hukukçu, ziraatçı, doktor, general, iş adamı, akademisyen, belediye başkanı, veteriner gibi çok farklı meslek gruplarının olduğu kişiler ülkeye ve Mardin'e hizmet etmiştir.

TBMM'nin İkinci Döneminden itibaren Sekizinci Dönemin sonuna kadar pek çok konuda fikirlerini beyan eden Mardin Mebusları, çok sayıda da taktir ve teklif vermişlerdir. Siyasi faaliyetlerini sadece Mardin için değil tüm ülkeyi ilgilendiren konularda yürütmüşler ve Hasan Menemencioglu, Ali Rıza Erten gibi içlerinden iki devlet bakanı da ülkeye hizmet etmiştir. TBMM İkinci ve Üçüncü Döneminde Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi büyük bir edebiyatçı, düşünür ve devlet adamı Mardin Mebusluğu yapmıştır. Yakup Kadri, Türkiye Devleti'ne karşı İtalyan Mebusun düşmanca tavırları ile ilgili Dışişleri Bakanı'na sözlü soru önergesi vermiş, Mebusu olduğu Mardinli hemşerisi için af çıkartılması yönünde kanun teklifinde bulunmuştur. Yine Mardin Mebusu Necib Güven de hem Milli Mücadele Dönemi'nde hizmetler etmiş hem de TBMM İkinci Dönemi'nde Mardin şehri ve tüm ülkeyi ilgilendiren konularda çok büyük hizmetler vermiştir. Özellikle Mardin Mebusu Merhum Derviş Ural'ın ailesine vatan hizmeti tertibinden aylık bağlanması için vermiş olduğu çaba ve genel af çıkarılması konularındaki mücadelesi dikkat çekmiştir.

Meclisin İkinci Döneminden Sekizinci Dönemine kadar Mardin Mebusluğu yapan Ali Rıza Erten, 27 yıllık bu dönem boyunca en çalışkan ve en etkili faaliyetlerde bulunan mebus olarak öne çıkmıştır. Mersinli olduğu halde Mardin'e bağı takdire şayan olan Erten, çok sayıda temenni taktirini vermiştir. Ziraat Vekâleti ile ilgili birçok konuda faaliyette bulunmuş, İkinci Dönem Yasama Faaliyetleri içerisinde ziraatta kullanılan kimyevi maddelerden alınacak belediye resimlerine dair vermiş

olduğu kanun teklifi kabul edilerek yasalaşmıştır. Bu dönemde Mardin Mebuslarından Abdürrezak Şatana ve Abdülğani Ensari siyasi faaliyetleri en az olan mebuslar olarak tespit edilmiştir. Özellikle Abdürrezak Şatana TBMM Dördüncü, Beşinci ve Sekizinci Dönemlerinde de Mardin Mebusu olmuş ancak hiçbir beyanı, konuşması ve takriri tespit edilememiştir.

TBMM Üçüncü Dönemi'nde yine Ali Rıza Erten'in Meclis faaliyetleri göze çarpmaktadır. Ali Rıza Erten bu dönemde orman işleri ve ağaçlandırmada istihdam edilecek fen memurlarına verilecek yevmiyeler hakkında kanun teklifi vermiştir ve bu teklif Genel Kurul'da kabul edilerek yasalaşmıştır. Hayvan sağlığını koruma kanunu da bu dönemde yasalaşırken, bu kanunun çıkmasına önderlik eden de yine Ali Rıza Erten olmuştur. Ayrıca Ali Rıza Erten bu dönemde çekirge kanunu, mandıra ve ağıllar kanunu ile genel sağlığı koruma kanunu hakkında önemli konuşmalarda bulunmuştur. Bu dönemde Mardin Mebusluğu yapan diğer bir isim Mehmet Nuri Ural'dır. Mehmet Nuri Ural bu dönemde Askeri Veterinerlik Okulu öğretmenleri merhum Binbaşı Ahmet ile merhum Yüzbaşı Hüdayi Beylerin eş ve çocuklarına maaş bağlanması için önerge vermiştir. Bu önerge müzakereler sonucunda kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir. TBMM Üçüncü Dönemi içerisinde ise en zayıf faaliyet gösteren Mardin Mebusları Abdürrezak Şatana, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Ahmet İrfan Alpaya olmuştur. Alpaya, TBMM Üçüncü, Dördüncü, Beşinci, Altıncı, Yedinci ve Sekizinci Dönemlerde de Mardin Mebusluğu yaptığı halde siyasi faaliyetleri en az olan mebuslardan biri olmuştur.

TBMM Dördüncü Döneminde Mardin ilinden Meclis'e 3 mebus gönderilmiştir. Mardin Mebuslarının en etkisiz ve en az siyasi faaliyette bulunduğu dönem olarak gerçekleşmiştir. Abdürrezak Şatana ve Ahmet İrfan Alpaya bu dönemde yine hiçbir siyasi faaliyette bulunmazken, Ali Rıza Erten adeta tek başına faaliyetlerde bulunmuştur. Ali Rıza Erten bu dönemde; muamele vergisi kanunu, Türkiye Cumhuriyeti ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasında imzalanan ticaret ve denizyolu taşımacılığı antlaşması ile bitkileri kontrol ve temizleme kurumları teşkil edilmesi konularında konuşmalar yapmıştır. TBMM Beşinci Dönemi'nde Mardin ilinden Meclis'e 7 mebus gönderilmiştir. Ali Rıza Erten, Abdürrezak Şatana ve Ahmet İrfan Alpaya Mardin Mebusluklarına bu dönemde de devam etmiştir.

TBMM Beşinci Dönemi'nde en etkin ve çalışkan mebus olarak Hasan Edip Ergin tespit edilmiştir. Bu dönemde hukukçu kimliği ile Edip Ergin; askerlik yükümlülüğü, Gümrük ve Tekel Vekâleti memurları, memurlar kanunu, subay ve askeri memurların emekliliği, Polis Teşkilatı, Orman Genel Müdürlüğü, İstanbul Üniversitesi'nin genel bütçeye dâhil edilmesi, iskân kanunu, noter kanunu, Danıştay kanunu konularında Meclis kürsüsünden beyanlarda bulunmuştur. Özellikle yerel yönetimleri ve il idarelerini ilgilendiren birçok kanun tasarısında konuşmalarda bulunmuştur. Çalışkan mebuslardan Ali Rıza Erten bu dönemde tahrir ve teklif sunmazken birtakım konularda Meclis kürsüsüne çıkmıştır. Erten; bitkilerin hastalıklardan ve zararlı böceklerden korunması, göçmen ve ihtiyaç sahibi vatandaşlara tohumluk verilmesi konularında beyanlarda bulunmuştur. Osman Necati Dinçer'in de bu dönemde tahrir veya teklif vermediği görülürken, tekel idaresinin alkollü içki üretimi ile ilgili eleştirel beyanları dikkat çekicidir. Ahmet Hilmi Çoruk Meclis faaliyetlerinde kısır kalırken, Ahmet İrfan Alpaya, Ali Rıza Levent ve Abdürrezak Şatana bu dönemde de herhangi bir tahrir, teklif veya konuşmada bulunmamıştır.

TBMM Altıncı Dönemi'nde Mardin ilinden Meclis'e 8 mebus katılmıştır. Bu dönemde Edip Ergin ve Adalet Bakanı Hasan Menemencioğlu ön plana çıkmıştır. Edip Ergin; polislerin görev ve yetkileri, Bulgaristan'a verilecek beş milyon kiloluk odun kömürü kontenjanı, Milli Korunma Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi, İçel Mebusu Ferit Celal Güven'in dokunulmazlığının kaldırılması, memurların öğrenim kurumlarında öğrenci olamayacaklarına dair konularda Meclis kürsüsünden konuşmalarda bulunmuştur. Yine bu dönemde de belediyeler, belediyelerin yapacağı kamulaştırmalar ve il idarelerine ilişkin konularda beyanlarda bulunmuştur. Etkili isimlerden bir diğeri Menemencioğlu ise Adalet Bakanı olması vesilesi ile birçok adli konuda beyanlarda bulunmuştur. Özellikle ceza ve tevkifevlerinde çalıştırılan mahkûmlar ile ilgili istatistiki bilgiler vermiş ve o dönemin adli koşullarına ışık tutmuştur. Bütçe kanunları müzakerelerinde de konuşmaları olan Menemencioğlu, Sait Yener adlı şahsın idam cezasının uygulanması konusunda da Meclis'te beyanlarda bulunmuştur. Ayrıca taze ekmek satarak Milli Korunma Kanununa muhalefet edildiği için ceza alan iki şahıs ile ilgili verilen sözlü soru önergesini de yanıtlamak için kürsüye çıkmıştır.

Ali Rıza Erten TBMM Altıncı Dönemi'nde Meclis'e taktir ve teklif sunmazken, çiftçi mallarının korunması ile ispiro ve ispiroto içkiler tekeli konularında beyanat vermiştir. Muhittin Birgen ise bu dönemde Son Posta Gazetesinde yazmış olduğu makalesi sebebiyle konuşma yaparken, devamsızlık yaptığı için Mardin Mebusluğu düşürülmüştür. TBMM Altıncı Dönemi'nde Ahmet İrfan Alpaya, Ali Rıza Levent, Halit Onaran ve General Seyfi Düzgören taktir veya teklif sunmamıştır. Bu isimler TBMM Altıncı Dönemi içerisinde, Meclis kürsüsünden herhangi bir konuşmada da bulunmamış ve meclis faaliyetleri açısından dönemin en zayıf mebusları olmuştur. TBMM Altıncı Dönemi'nde Mardin Mebusları taktirler ve teklifler konusunda ciddi bir düşünüş gösterirken, Meclis kürsüsündeki faaliyetleri ise önceki dönemlere göre artış göstermiştir.

TBMM Yedinci Dönemi'nde Aziz Uras ve Ömer Lütfi Ülkümen yeni isimler olarak Meclis'e katılmıştır. Ömer Lütfi Ülkümen bu dönemde taktir ve teklifte bulunmamış, bütçe kanunu müzakerelerinde beyanlarda bulunmuştur. Ülkümen, Güneydoğu'da yetişen yabancı fıstıkların ıslah edilmesi ile ülkeye büyük döviz kaynağı oluşturulabileceği hakkında konuşma yapmıştır. Aziz Uras bu dönemin çalışkan isimlerinden biri olmuştur. Uras, 1944 yılı Ziraat Vekâleti bütçesi görüşmelerinde Mardin'e yatırım yapılması talebini Ziraat Vekiline iletmiştir. Çocuk ölümlerinin yüzde yetmiş beşinden fazlasına sebep olan toksik çocuk hastalığı ile ilgili Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanına sözlü soru önergesi vermiştir. Uras, Çalışma Bakanlığı'nın kuruluş ve yetkileri kanunu ile milletvekilleri seçim kanunu hakkında Meclis kürsüsünden beyanlarda bulunmuştur. Yedinci dönemde Ali Rıza Erten, uzmanı olduğu ziraat konularındaki beyanlarını sürdürmüştür. Erten, çiftçilere toprak dağıtılması ve çiftçi ocakları kurulması konusunda fikirlerini açıklamıştır.

Çiftçilere toprak dağıtılması ve çiftçi ocakları kurulması konusunda yapılan müzakerelerde, Mardin Mebuslarından General Seyfi Düzgören ve Ömer Lütfi Ülkümen de fikirlerini beyan etmekten geri durmamıştır. Seyfi Düzgören bu dönemde teklif ve taktir sunmamış ancak bütçe kanunu müzakerelerinde Milli Savunma Bakanlığı bütçesi görüşülürken fikirlerini ve iyi dileklerini bildirmiştir. Çalışkanlığı ile öne çıkan Edip Ergin bu dönemde yine yerel yönetimler ve il idareleri konularında faaliyetlerini sürdürmüştür. Ergin, belediye kanununun yirmi yedinci maddesinin değiştirilmesi hakkında kanun teklifi vermiş ve bu teklif kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Bu dönemde görüşülen, şehir ve kasabalarda muhtarlık teşkilatları

kurulması için yapılan müzakerelerde Meclis kürsüsünü etkili şekilde kullanmıştır. TBMM Yedinci Dönemi içerisinde Ahmet İrfan Alpaya ve Hasan Menemencioğlu'nun herhangi bir konuda takrir, teklif ve konuşma yapmadığı tespit edilmiştir.

TBMM Sekizinci Dönemi'nde 10 farklı isim tarafından Mardin Mebusluğu yapılmıştır. Bu dönemde yasama çalışmaları sırasında Kazım Sevüktekin ve Seyfi Düzgören'in vefat etmeleri sebebiyle yerlerine gelen isimler olmuştur. Meclis'e 10 farklı isim gönderilmesinin sebebi bu olmuştur. Bu dönemde Mardin Mebuslarının siyasi faaliyetleri daha çok sözlü soru önermeleri ve bunlara verdikleri cevaplarla geçmiştir. Özellikle Kamil Boran en çok sözlü soru önermesi veren mebus olmuştur. Okuma-yazma bilmeyen vatandaşlar, sınır demiryolları, müstehcen dergilerin takibi, geçici mahkemelerin durumu, Dr. Bedri Noyan adlı şahsın infazının gerçekleştirilmemesi konuları ile ilgili sözlü soru önermeleri vermiştir. Ayrıca Günaltay Hükümeti Programı müzakerelerinde Güneydoğu'nun yol, doktor, eczane ve dispanser ihtiyacını belirtmiştir. Kamil Boran'ın Adalet, Bayındırlık, Tarım, Milli Eğitim, Ekonomi ve Ticaret, Dışişleri Bakanlıklarına sözlü soru önermeleri sunmuş olması, pek çok konu ile yakından ilgilendiğini göstermiştir. Kamil Boran, Mardin'de Devlet Üretim Çiftliklerinin kurulmasını talep etmiş, Denizli Mebusu Reşad Aydın'ın mebusluk dokunulmazlığının kaldırılması konularında beyanlarda bulunmuştur.

Yusuf Sıtkı Mardin ve Abdülkadir Kalav kısa süren mebusluk faaliyetlerini sözlü soru önermeleri ile geçirmiştir. Yusuf Mardin, iş kazaları, meslek hastalıkları ve hastalık sigortaları kanununun yabancı uyruklu şahıslara uygulanma usulleri ile ilgili sözlü soru önermesi sunmuştur. Kalav ise Mardin-Cizre yolu ile ilgili sözlü soru önermesi vermiştir. Kalav 1949 yılı bütçe kanunu müzakerelerinde; kibrit çöpü üretiminde kavak ağacı ithal etmemizden yakınmış ve Mardin'de kibrit çöpü yapımına elverişli kavakların üretimde kullanılmasını, Mardin'in kendine has tütünlerinin de değerlendirilmesini Gümrük ve Tekel Bakanlığı'ndan talep etmiştir. TBMM Sekizinci Dönemi'nde Ali Rıza Erten takrir ve teklif sunmamış, ancak 1926 yılından 1946 yılına kadar, Ziraat faaliyetleri ve Ziraat Bakanlığına ayrılan ödenekler hakkında çok kıymetli bilgiler beyan etmiştir. Erten, 20 yıllık süreyi değerlendirdiği konuşmasında çiftçilere sağlanan yardımlar ve kolaylıklardan da bahsederek dönemin ziraat faaliyetleri ve çiftçilerin durumu hakkında aydınlatıcı bilgiler vermiştir.

Aziz Uras TBMM Sekizinci Dönemi'nin ön plana çıkan ismi olarak tespit edilmiştir. Uras, Yusuf Mungan adlı şahsın vakıf yöneticiliğinin iadesi için taksir vermiş ve uzun müzakereler sonucunda taksir kabul edilmiştir. Afyon Karahisar Mebusu General Sadık Aldoğan'ın mebusluk dokunulmazlığının kaldırılması konusunda fikirlerini beyan etmiştir. Uras, tıp ve dallarının uygulanmasına, 1949 yılı TBMM kadrosundan dış hekimliğinin çıkarılmasına dair kanunların müzakerelerinde Meclis kürsüsünden fikirlerini açıklamıştır. Doğu illerinin kalkındırılması için sürekli beyanlarda bulunmuş, sağlıkçı kimliğini kullanarak Avrupa ve Türkiye'deki hasta yatak sayılarının karşılaştırmasını yapmıştır. Kaliteli üzüm üretimi yapılan Doğu illerinde şarap fabrikası kurulmasını talep etmiştir. Hastalara mahsus ekmek üretilmesi hakkında Başbakanlığa sözlü soru önergesi vermiştir. Yine iskan kanunu gereğince dağıtılmayan arazilerin toprak sahiplerine geri verilmesi konusunda Maliye Bakanlığı'na sözlü soru önergesi vermiştir.

Aziz Uras, Mardin ilinde Keldanilerden miras kalan bir üzümün varlığından bahsetmiş ve bu bölgede ıtırılı bir tütün yetiştirildiğini belirterek bunların değerlendirilmesini talep etmiştir. Ulaştırma Bakanlığı'na, havaalanı yapılması için daha önce talepleri olduğunu hatırlatmış ve havaalanı yapılacak arazinin kamulaştırıldığını belirterek 1950 yılı içinde hizmete girip girmeyeceğini soran sözlü soru önergesi vermiştir. Uras, ulaşırma, ziraat, sağlık, ekonomi gibi pek çok alanda siyasi faaliyetlerde bulunmuş Mardin ilinin kalkınması için çalışmıştır. TBMM Sekizinci Döneminde Kazım Sevüktekin vefat etmeden önce mesleğinden dolayı askeri ve milli savunma konularında beyanlarda bulunmuştur. Bu dönemde Ahmet İrfan Alpaya, Şemsettin Ekmen, Abdürrezak Şatana ve Seyfi Düzgören siyasi faaliyetler bakımından etkisiz kalmıştır.

Sonuç olarak TBMM İkinci Dönemi'nden TBMM Sekizinci Dönemi'nin bitimine kadar, Mardin Mebusları yasama çalışmaları süresince hem Mardin hem de ülkenin içerisinde bulunduğu koşulları göz önünde tutarak ekonomik, sosyal, siyasal, hukuk ve eğitim alanlarında yapılan girişimlere destek olmaya çalışmışlardır.

KAYNAKLAR

1. ARŞİV BELGELERİ

A. BCA BELGELERİ

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Cumhuriyet Halk Partisi Evrakları.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Muamelat Genel Müdürlüğü Evrakları.

B. TBMM ARŞİVİ

Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Mazbataları.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Altıncı Dönem Meclis Tutanakları.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Beşinci Dönem Mazbataları.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Beşinci Dönem Meclis Tutanakları.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Gizli Oturum Tutanakları.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Kanunlar Dergisi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Meclis Tutanakları.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Meclis Tutanakları.

Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Kanunlar Dergisi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Dönem Meclis Tutanakları.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Mazbataları.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Sekizinci Dönem Meclis Tutanakları.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Kanunlar Dergisi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Mazbataları.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Üçüncü Dönem Meclis Tutanakları.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Kanunlar Dergisi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Mazbataları.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Dönem Meclis Tutanakları

2.TETKİK ESERLER

Ahmad, Feroz, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Çev: Yavuz Alogan, Kaynak Yayınları, 11.Basım, İstanbul 2012.

Akşin, Sina, *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 22.Basım, İstanbul 2017.

Akyol, Taha, *Ama Hangi Atatürk*, Doğan Egmont Yayıncılık, 1.Baskı, İstanbul 2008.

Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk (1920-1927)*, C.II, Atatürk'ün Doğumunun 100.Yılı Kutlama Koordinasyon Kurulu, Tarih Yok.

Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk (1920-1927) Belgeler*, C.III, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı Kutlama Koordinasyon Kurulu, Tarih Yok.

Aydemir, Şevket Süreyya, *Tek Adam*, C.III, Remzi Kitabevi, 16.Basım, 1999.

Binark, İsmet, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Yedinci Dönem (8 Mart 1943-5Ağustos 1946)*, C.I, TBMM Kültür, Sanat Yayın Kurulu Yayınları No:133, Ankara 2009.

Bolat Bengül Salman ve Demiraslan Tekin, “Lozan Görüşmeleri Sırasında Meclis’te Ortaya Çıkan II. Grup Muhalefeti ve Basına Yansıması”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Lozan Antlaşması Özel Sayısı, Yıl 26, S.53, (2013), ss. 37-38.

Çavdar, Tevfik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, İmge Yayınları, Ankara 1995.

- Çoker, Fahri, *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM Birinci Dönem 1919-1923*, C.III, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No:6, Ankara 1995.
- Çoker, Fahri, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Dördüncü Dönem 1931-1935*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No:12, C.II, Tarih Yok.
- Çufalı, Mustafa, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Sekizinci Dönem 1946-1950*, C.III, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 146, , Ankara 2012.
- Demiraslan Tekin ve Bolat Bengül Salman, “1923 Seçimleri ve Basın”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2014/1, S.36, ss.142-143.
- Doğan, Hamdi, *Birinci Meclis'te Malatya Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri (1920-1923)*, Akçağ Yayınları, Ankara 2011.
- Günay, Şenal, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Altıncı Dönem 3 Nisan 1939- 15 Ocak 1943*, C.V, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No:39, Ankara 2007.
- Güneş, İhsan, “Atatürk Döneminde Türkiye’de Seçimler (1919-1938)”, *Cumhuriyetin 80. Yılına Armağan*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2004, ss. 205-233.
- Güneş, İhsan, “Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nden Halk Fırkası’na Geçiş”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XIX, S.56, (Temmuz 2003), ss. 578-579.
- Güneş, İhsan, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Beşinci Dönem 1935-1939*, C.II, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No:26, Tarih Yok.
- Kabacalı, Alpay, *Türk Basınında Demokrasi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994.
- Karabekir, Kazım, *Kazım Karabekir Anlatıyor*, Haz: Uğur Mumcu, Tekin Yayınevi, 13.Basım, İstanbul 1994.
- Karaosmanoğlu Yakup Kadri, *Zoraki Diplomat*, Haz: Atilla Özkırmımlı, İletişim Yayınları, Tarih Yok.
- Karpat, Kemal H, *Türk Siyasi Tarihi*, Çev: Ceren Elitez, Timaş Yayınları, 6.Basım, İstanbul 2015.
- Koçak, Cemil, *Tek Parti Cumhuriyet ve Şefler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2016.
- Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev: Boğaç Babür Turna, Arkadaş Yayınevi, 8.Baskı, Ankara 2015.
- Neziroğlu, İrfan, *İstiklal Mahkemeleri*, C.I,TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları No:1, Ankara 2015.

Öztürk, Kazım, *Türk Parlamento Tarihi TBMM İkinci Dönem 1923-1927*, C.III, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No:3, Ankara 1995a.

Öztürk, Kazım, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Üçüncü Dönem 1927-1931*, C.III, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No:10, Ankara 1995b.

Öztürk, Kazım, *Türk Parlamento Tarihi TBMM Dokuzuncu Dönem (1950-1954)*, C.VII, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No:18, Ankara 1998.

TBMM Albümü 1920-2010 1.Cilt 1920-1950, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2010.

Tekin Yusuf ve Okutan Çağatay, *Türk Siyasal Hayatı*, Orion Kitabevi, 2.Baskı, Ankara 2012.

Tunçay, Mete, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 7.Basım, İstanbul 2015.

Yeniçeri, Özcan, *Genç Osman'dan Menderes'e Darbe ve Demokrasi*, Kripto Yayınları, Ankara 2015.

Yılmaz, Cemil Adar, "Milli Mücadele'den Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne: Mehmet Necib Güven ve Meclis Faaliyetleri", *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, C.I, S.1, (Haziran 2017), s. 46.

3. İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.odu.edu.tr/index.php/haberler/1272>, Erişim Tarihi:07.07.2017.

4. SÜRELİ YAYINLAR

Ülus Sesi Gazetesi, Sayı:3817, 9 Ekim 1948.

EKLER

EK 1: TBMM İkinci ve Üçüncü Dönem Mardin Milletvekilleri

Ali Rıza Erten

Abdülğani Ensari

Mehmet Necib Güven

Y. Kadri Karaosmanoğlu

Abdürrezak Şatana

Derviş Ural

Ahmet İrfan Alpaya

Mehmet Nuri Ural

EK 2: TBMM Beşinci ve Altıncı Dönem Mardin Milletvekilleri

Ali Rıza Levent

Hasan Edip Ergin

Hilmi Çoruk

Osman Dinçer

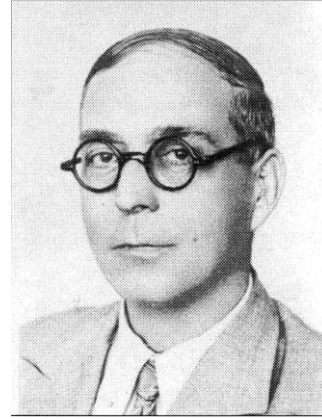
Hasan Menemenciöğlu

Halit Onaran

Seyfi Düzgören

Muhittin Birgen

EK 3: TBMM Yedinci ve Sekizinci Dönem Mardin Milletvekilleri

Mehmet Kamil Boran

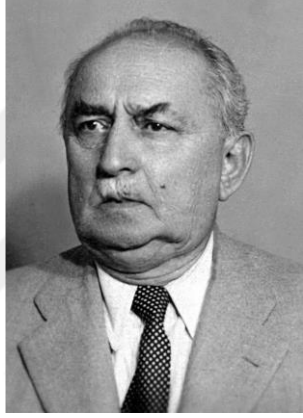
Şemsettin Ekmen

Abdülkadir Kalav

Yusuf Sıtkı Mardin

Kazım Sevüktekin

Aziz Uras

Ömer Lütfi Ülkümen

EK 4: Mardin Mebusu Ali Rıza Erten'in yapmış olduğu iş ile ilgili CHP Genel Sekreterliği'ne yazılı beyanı(BCA, 490.1.0.0.235.929.5, 1938)

6/ XII / 1938

T. B. M. M.
Hususi DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

C. H. P. Genel Sekreterliği
günışık huzuruna

Partinin Tüzüğüne 125 inci maddesinin dayanarak durumunu aşağıda olduğu gibi arz eder, en derin saygılarımı sunarım.

Türk Hava Kurumu ile Ulusal Ekonomi ve Atarım Kurumunun İdare merkezine azasındanım.

Mardin Saygıları
Rıza Erten
T. Erten

938
44

4

EK 5: Hasan Menemencioglu'nun Adalet Bakanlığı Müsteşarlığına atandığına dair belge(BCA, 030.11.1.00.95.15.17.3, 6 Haziran 1935.)

T.C.
ADLİYE VEKÂLETİ
CEZA İŞLERİ MÜDÜRLÜĞÜ
SAYI
18

T. G.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ
No. 44388

Kararname

1 - Açık olan Adliye Vekâleti Müsteşarlığına Ceza işleri Umum müdürü
Hasan Safiyettin Menemenci oğlu tayin edilmiştir .
2 - İşbu kararnamenin icrasına Adliye Vekili memurdur .

6 Haziran 1935
T.Reisicumhuru
K. Atatürk

BaşVekil
J. İsmi

Adliye Vekili
S. Saucuplu

030 11 1 95 15 17

EK 6: Mardin Mebusu Edip Ergin'in yapmış olduğu iş ile ilgili CHP Genel Sekreterliği'ne yazılı beyanı(BCA, 490.1.0.0.235.929.5, 31.12.1938.)

Genbaşkur Yüce Katına

DEVLET ARŞİLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Saylılılıktan başka Polis Enstitüsünde ve Jandarma Subay Okulunda muallimliklerim olduğunu Parti Tüzüğünün 125 inci maddesine uyarak Yüksek Saygılarımla arzederim.

Mardin Saylılı

Edip Ergin

938
44

12

EK 7: Mardin Mebusu Muhittin Birgen'in mebusluğunun düştüğüne dair belge(BCA, 30.10.0.0.76.502.13, 14 Haziran 1941.)

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

RIYASETİ
KÂTİBİ UMUMLİĞİ
Kanunlar Kalemi Müdürlüğü

Sayı: 3163
2311

13.6.1941

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARSIVI

Başvekâlete

Büyük Millet Meclisinin 13 - VI - 1941 tarih ve 1245 sayılı kararı mucibince mebusluğu sakıt olmuş ^{olan} ~~meclis~~ Mar - din mebusu Muhittin Birgenin yerine intihabı mebusan kanununun madde-i mahsusasına tevfikan diğerinin seçilmesini rica ederim .

R. g.

B.N.M.Reisi
M. H. Reisi

yaşlı olan m.
14.6.41

10	76	502	13	
----	----	-----	----	--

19-5-851 4832 6

EK 8: Mardin Mebusu Kamil Boran'ın CHP Genel Sekreterliği'ne yaptığı mebusluk başvuru dilekçesi (BCA, 490.01.313.1282.3.4, 7 Haziran 1946.)

DEVLET ARŞİMLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİNİ

Kamil Boran

C.Halk Partisi Genel Sekreterliğine
A R A

Istanbul, 7/Haziran/1946

392

Bu seçim devresinde yüksek Partinizce adaylığımın konulmasını arz ettiğimden aşağıdaki malumatı arz ve tekdin ediyorum:

1- Adım ve soy adım : M.Kamil Boran
2- Doğum yerim : Sevur
3- Doğum Tarihim : 1323
- Seçim kabiliyetim : Mardin iliadedir.

3- Bugünkü işim ve Mesleğim ..... } : İstanbul Sorgu Yergisi
4- Kısa hâl tercümem : Sevur ilk , Diyarbakır Orta okulları, İstanbul İstiklâl Lisesini, 933 T.de Ankara Hukuk Fakültesini bitirdim.
23/Nisan/938 T.de Yedek Subay okulundan mezun oldum. 30/1.Teg./938T.de Devut Paşada I.Topçu Alayından Topçu Asteğmeni olarak terhis edildim.
934 T.de Edirne İcra Memurluğu
935 T.de Niğde Hâkim muavinliği
936 T.de Ordu C.Sevci yardımcısı
939 T.de Beyoğlu ve Sarıyer C.Sevcılıkları
940 T.de Ankara yetkili sevci yardımcısı
941 T.den beri İstanbul sorgu yergisi olarak bulunmaktayım.

Bir yıldanberi İstanbulda sahibi ve baş yazarı bulunduğum İleri Hukuk adlı hukuki dergiyi yayım lamaktayım.

Ankarede kurulan Hukuk ilmini yayım kurumunun, kurucusu ve ilk başkanı idim.Bu husus üç dille yayımlanan tüzüğünde yazılıdır.

Yergiciliğimde mümtaz terfime esas tutulan (CEZA HUKUKUNDA DELİL) adlı eserim de vardır.

Üstün saygılarımla arz ederim.

-59-
(bu fotoğrafın ilidir)
Kamil Boran

EK 9: Mardin Mebusu Ali Rıza Levent'in Sıtma Savaşı Başmüfettişliğine atandığına dair belge (BCA, 030.11.1.186.34.2.3, 6 Eylül 1946.)

<p>T. C. SAĞLIK ve SOSYAL YARDIM BAKANLIĞI Zat İşleri ve Muamelesi Genel Müdürlüğü Genel No. _____ Özel No. _____ Hişigi :</p>	<p>Özeti:</p> <p style="text-align: center;">- K A R A R - 20598</p> <p>Madde : 1 - Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sıtma savaşı Başmüfettişliğine Adana Sıtma Enstitüsü eski laboratuvar şefi Dr. Ali Rıza Levent 90 lira maaşla tayin kılınmıştır .</p> <p>Madde : 2 - Bu karar hükmünü yerine getirmeye Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı memurdur .</p> <p style="text-align: right;">6 Eylül 1946</p> <p style="text-align: right;">Cumhur Başkanı <i>[Signature]</i></p> <p>Başbakan <i>[Signature]</i> Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı <i>[Signature]</i></p>
--	--

030	11	1	186342
-----	----	---	--------

* Yayıncak karşıka geldiği şubenin tarih ve numarasının yazılması lâzımdır.

EK 10: Mardin Mebusu General Seyfi Düzgören'in vefat ettiğine dair İçişleri Bakanlığı'nın TBMM Başkanlığı'na gönderdiği belge (BCA, 030.10.00.00.77.508.16.4, 29 Aralık 1948.)

T. C.
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
İller Ş. M. G. M.
Ş. M.
Sayı : 23302-44
18624

29-12-1948
Oz: _____
Mardin Milletvekili
Seyfi Düzgören'in vefatı
H :

78
116

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
CUMHURİYET BAŞKANLIĞI

Yüksek Başbakanlığa

Mardin Milletvekili Seyfi Düzgören'in 27-28/12-948 tarihinde Ankara 'da eceli mev'udiyle vefat ettiği Ankara valiliğinin 29-12-948 günlü iş'arından anlaşılmıştır.

Saygı ile arz ederim .

İçişleri Bakanı

erm. e.

y. i. Ukd.
29.12.1948

VAZİRLİK VE SİMLER
Tarih : 29.12.1948 4626

030 10 77 508 16

Kararlık yazılacak yazıya, karşılık olduğu yazının gün ve sayısıyla hangi daire ve şubeden yazıldığına konulması rica olunur.

29/12/1948 8276

EK 11: Mardin Mebusu Abdürrezak Şatana'nın vefat ettiğine dair İçişleri Bakanlığı'nın TBMM Başkanlığı'na gönderdiği belge (BCA, 030.10.00.00.77.508.7.5, 1948.)

T. C.
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
İ. İ. G. M.
Ş. M.
Sayı: 23302/44-
3802

78

Öz: 28/2/948

Mardin Milletvekilinin vefatı hakkında:

T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET KİTAPHANASI

Yüksek Başbakanlığa

Mardin Milletvekili Dr. Abdürrezak'ın 24/25/2/948 tarihinde vefat ettiği İstanbul Valiliğinin iş'arından anlaşılmıştır.

Saygı ile arz ederim.

İçişleri Bakanı

D. Akın

Y. İ. M. M.
28.2.1948

VALİLİK VE SİGELİ
Tarih: 28.2.1948
Sayı: 806

090	10	775087	BAŞBAKANLIK EVRAKI
		28	Tarih: 28.2.1948
			Nüfara: 7888
			Lot:

Karşılık yazılacak yazıya, karışık olduğu yazıların gözü ve sayı/yazı kâğıdı dâhil ve saklı yazılığında belirtilmesi rica olunur.

EK 12: Mardin Mebusu General Kazım Sevüktekin'in vefat ettiğine dair İçişleri Bakanlığı'nın TBMM Başkanlığı'na gönderilen belge (BCA, 030.10.00.00.77.509.5.3, 13 Nisan 1949.)

T. C. BAŞBAKANLIK YAZI İŞLERİ VE SİCİL MÜDÜRLÜĞÜ		ÖZETİ :
Gelen evrakın Tarihi	12/4/1949	<p>Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına</p> <p>Mardin Milletvekili General Mehmet Kozım Sevüktekin'in 1/4/1949 tarihinde öldüğü, İçişleri Bakanlığında alınan 12/4/1949 tarih ve <u>23302/44</u> sayılı tezkerede bildirilmiştir.</p> <p>Teassürle arz ederim.</p> <p>Başbakan</p> <p>M. V. 13.4.1949 13/4</p>
Gelen evrakın No.	23302/44 3743	
Yazan Memur	<i>K. Kozım</i>	
Yazı tarihi	13/4/1949	
Beyaz eden	<i>K. Kozım</i>	
Beyaz tarihi	13-4-1949	
Karşılaştrınlar		
Dosya No.	6/1 1227	
Gidiş No.	6-1467	
Eklere	13-4-1949	
Sevk tarihi		
Kaydeden	13-4-49	
Not :		
[No. 9]		3

EK 13: Mardin Mebusu Abdülkadir Kalav'ın CHP Genel Sekreterliği'ne yaptığı mebusluk başvuru dilekçesi (BCA, 490.01.313.1283.3.80, 25 Mart 1950.)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Adı Soyadı : Abdülkadir Kalav	No. 470	
Doğum yılı : 1911	Doğum yeri : Mardin	
Ana adı : Zekiye Kalav	Baba adı : Musa Kalav	
Nufusta kayıtlı olduğu : Mardin İlce Bucak		
Bugünkü işi : Mardin Milletvekili		
Okuma derecesi : Orta (Muadili Hususi)		
Son diplomasını aldığı okul : Mardin		
Mardin:Teker Mahallesi H.166		
Ev adresi : Ankara:Bağcılı evler Tasarruf evleri 5 inci sokak 27 NO.		
Esas mesleği : Tacir		
İhtisası :		
C. H. Partisine ka- bulüne yılı bulunduğ C. H. Partisine ka- bulüne yılı bulunduğ	İl : Mardin	Kayıt numarası :
	İlce :	Kayıt tarihi :
	Bucak :	Parti teşkilleriindeki görevi :
	Öcak :	
Sırdiye kadar bulunduğ görevleri görevleri teşkilleriinde aldığı görevler	Türk ocakı,Hava kurumu,Kızılay,çocuk esirgeme,kurumları	
	Üyelilerile Belediye Meclis ve encümen üyelikleri,parti	
	İl idare kurulu üyeliği ve Halkevi ve Belediye başkanlık- ları ve halen millet vekili.	
Milletvekilliği seçiminde, seçim kabiliyetimi kuvvetli gördüğüm Mardin İlinden üyesi bulunduğum Cumhuriyet Halk Partisi adına aday gösterilmem için müracaatımın yoklama kuruluma bildirilmesini dilerim.		
: 25 / 3 / 1950		
I m z a		
<i>A. Kalav</i>		

NOT : Verilecek cevapların kısa, açık ve olumsuz olmasını rica olunur. Model : D. 21 (25/2/1950)

EK 15: Mardin Mebusu Yusuf Mardin'in CHP Genel Sekreterliği'ne yaptığı mebusluk başvuru dilekçesi (BCA, 490.01.313.1283.3.4, 13 Nisan 1950.)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

163

Adı Soyadı : YUSUF MARDİN	No.		
Doğum yılı : 1332	Doğum yeri : İstanbul		
Ana adı : Bedriye	Baba adı : Ebül'ulâ		
Nüfusta kayıtlı olduğu : İstanbul İlce Fâtih Bucak Beyazıt			
Bugünkü işi : Mardin Milletvekili			
Okuma derecesi : Yüksek			
Son diplomasını aldığı okul : Amerikan Koleji (Robert Koleji) ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi			
Ev adresi : 23 nci Sokak N°5 Bahçelievler - Ankara			
Esas mesleği : Hukukçu, Öğretmen, Muharrir			
Ihtisası : Halk Eğitimi Adalef - Basın			
C. H. Partisine katıldığı yitil bulunduğu	İl : İstanbul	Kayıt numarası : 260	Partiye kaydına mani memur yetki olan bu cihetle işaretleler
	İlçe : Sarıyer	Kayıt tarihi : Temmuz 1942	
	Bucak : Büyükdere	Parti teşkillerindeki görevi : İlçe İdare Kurulu Üyesi	
	Osak : Merkez		
Sınırlı kadar bulunduğu görevler, görevleri karşılık işler, partimiz teşkillerinde aldığı görevler	Bölgelici Vapurlar İşletmesi (Sirtakıncı) Neziyet Müdürü, İstanbul Amerikan Koleji Öğretmeni ve Hukuk Muavini Türk Eğitim Derneği İdare Kurulu Üyesi Sarıyer C.H.P. İlçe İdare Kurulu üyesi İstanbul Umumi Meclisi Üyesi Riyaset Divanı Kâatibi YÜCEL ve BOĞAZICI Hecumalarının Müessisi		
Milletvekilliği seçiminde, seçim kabiliyetimi kuvvetli gördüğüm Mardin ilinden üyesi olduğum Cumhuriyet Halk Partisi adına aday gösterilmem için muracaatımın Yoklama-kuruluma bildirilmesini dilerim. C.H.P. Divanına			
Mardin Milletvekili: 13/4/1950 I m z a Yusuf Mardin			

NOT : Verilecek cevapların kısa, açık ve okunaklı olması rica olunur. Model : D. 21 (25/2/1950)

EK 16: Mardin Mebusu Aziz Uras'ın CHP Genel Sekreterliği'ne yaptığı mebusluk başvuru dilekçesi (BCA, 490.01.313.1282.2.24, 19 Şubat 1943.)

1426

DEVLET ARŞİVENİN GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

C. H. P. GENEL SEKRETERLİĞİNE

Yeniden seçilecek olan ..... M. A. R. D. İ. N ..... Mebusluğu
için mensup bulunduğum sayın C. H. Partisi adına namzetliğimin konul-
masına misaadelerini saygıyla dilerim.

İmza
Aziz Uras

Mebusluk Talebnamesi

T A L İ B İ N	Adı, Soyadı	Aziz Uras	Esas mesleği	Doktor
	Doğum yeri	Mardin	İhtisası	---
	Doğum tarihi	1901	Tahsil derecesi	Yüksek
	İşi - Mesgalesi	CHP İstanbul Halkevi bürosu memuru	Son tahsilini bitirdiği okul	Tıp Fakültesi
	Mebusluğunu istediği vilâyet	Mardin	Diploma No. ve tarihi	372/3841
	İkametgâh adresi	Mardinde Dr;Aziz Uras		
	Çalıştığı yer adresi	Mardin As.Hst.		
Partiye kayıtlı bulunduğu	Vilâyeti	Mardin	Kütük No.	1
	Kazası	Halkevi	Kayıt tarihi	6/2/931
	Nahiyesi		Varsa faal vazifesi	Halen: C.H.P.Memuru
	Mahalle veya köyü			
Şimdiye kadar bulunduğu memuriyetler, gördüğü fahri hizmetler, Parti teşkilâtı içinde deruhte ettiği faal vazifeler.	Mardin Turkocağı reisliği (339-342)			
	Mardin Çocuk Es.K.reisliği (932-942)			
	Mardin Belediye reisliği (934-943)			
	Mardin Halkevi reisliği (932-943)			
	C.H.P. İstanbul Halkevi bürosu Memurluğu			

HATIRA: Verilecek cevapların, kısa, açık ve okunaklı olması rica olunur.

22

EK 17: Mardin Mebusu Kamil Boran'ın Nusaybin'de seçmenlere teşekkür konuşması yaptığını bildiren 09.10.1948 tarihli Ulus Sesi Gazetesi

Sahip ve Başmuharriiri
SİRET BAYAR
Mevkûat meclisleri ile
yukarı sayfa larına kadar
Basılmayan yazılar geri
verilmeyebilir.

ULUS SESİ

ŞİRKAT GÜNDELIK GÖRÜN GAZETESİ

Sayı: 3817
Cumartesi
9 Ekim 1948
Sayısı (5) Kuruluş
1927

Yirmi ikinci yıl Ümmî Sevgiyas ve Tanı İhtisâsî Halkın İhtisâsî Sevgisi Mardin Ümmî Sevgisi Halkın İhtisâsî Sevgisi Kuruluş yılı 1 Ağustos 1927

Başbakan Hasan Saka bu sabah şehrimize geldi

İl hududunda vilâyet erkânı ve şehre giriste de daire başkanları ile halk tarafından karşılanan Başbakan Halkevinde, Partililerle önemli bir konuşma yaptı

Başbakan Hasan Saka
Bu sabah saat 9.45 de otomobil şehrimize gelmiş, vilâyet hududunda Yalil Parti Müfettişi, Belediye ve Parti Başkanları, İl Genel Meclis üyeleri ve şehrin giriş kapısında da daire başkanları, memurlar ve halk tarafından karşılanmış, bir kupa asker selâm resmini ifa etmiştir.
Döğruca vilâyet makamına giden Başbakan orada halkın müraacatlarını kabul ettikten sonra Belediye ve C. H. Partisi üyeleriyle görüşmüştür.

Yaya olarak Halkevinde kadar gelen Hasan Saka orada toplanan İl Genel Meclisi, üyeleri ile Parti Başkanları ve diğer partililerle bir konuşma yapmıştır.
Bir büyük saat kadar süren bu konuşmada Başbakan, parti faaliyetleri ve seçim konuları hakkında açıklamalarda bulunmuş, Mardine getirilecek su işlemleri hakkında

olan Çaybaşı suyunun hükümetçe ele alınacağını ve ilimit topraklarının bu suyun fevzinden faydalanacağını müjdelemiştir.
Başbakanın bu önemli konuşmasını tafsilatını gelecekte muahhaza sayın okurlarımıza bildireceğiz.
Başbakan ağıle yemegi şehrimizde ziyetcek akşam üstü Diyarbakura dönecektir.
Sayın Başbakanımıza hoş geldiniz der, Mardin halkının içten saygı ve sevgilerini sunar.

C. H. Partisi Müfettişi Hüsamettin Tuğacı

Seçim konusu üzerinde partililerle yaptığı konuşma

Şehrimizde bulunan C. H. Partisi Müfettişi Hüsamettin Tuğacı eveki gün Halkevinde toplanan Genel Meclis, Belediye Meclisi üyeleri, parti ocak başkanları ve idare kurumları ve diğer partililerle seçim mevzuu etrafında önemli bir konuşma yapmıştır.
Bu konuşmayı aşağıya aynen yazıyoruz:
Sayın Partisi arkadaşlarımız:

Biliyorsunuz ki 2 sene den fazla bir zaman önce beri çok partili sistemle idare edilme halkın büyük yoluna girme belanayız. Daha evvel uzunca bir müddet tek partili sistemle idare edilirdi ve yapılan büyük işleri bir müddet içinde başlatmıştık.
Arkadaşlar, hep bilirdik, dört sene süren birinci cihan harbinden sonra memleket her türlü yoksulluk içinde harap ve harap bir halde iken, biz müstakil devlet ve millet olarak ortadan kaldırmaya çalışan o zamanki düşmanlarımız, her taraftan şiddetli saldırılara devam ediyorlardı. Her müstakil ve efendi bir millet olarak yaşamakta, dünyaya örnek olmuş olan büyük Türk milleti var kuvvetli ortaya koyarak tekrar doğuşuna hazır oldu. Türk milleti bütün dünyada emsal az olan büyük bir milli harp yaptı. İstiklal sığı ve vatan ateşle tutuşmuş olan Türk milletini yüceltmiş, inderji, Atatürkün vesdi bir sömürsü ifade ettiği şekilde tahakkuk etti: "Düşman vatanın harim kesetinde boğdukları, Zafer sağlandı, vatan kurtuldu."

Askeri Tatbikat sona erdi

Amerikan heyeti başkanı gösterilen muvaffakiyetten takdirle bahsetti
İstanbul 9 a. a. — Cümhuriyet Başkanı İsmet İnönü, evvelsi gün olduğu gibi dünde orda ve donanmanın yaptığı tatbikatta hazır bulunmuşlardır.
İstanbul 9 a. a. — Bir kaç gündüberi şehrimizde yapılmakta olan askeri tatbikat dünde sona ermiştir.
Tatbikata öğleden evvel kararda ve öğleden sonra denizde devam edilmiştir. Tatbikat çok muvaffakiyetle yapılmıştır.
İstanbul 9 a. a. — Üç gündü beri devam eden askeri tatbikatı takip eden Amerikan heyeti başkanı Türk ordusunun yeni silahları kullanmakta gösterdiği muvaffakiyetten ve tatbikattaki başarıdan ziyetle bahs etti.

Milletvekillerimiz Nusaybinden Cizreye gitti

Nusaybin 7 (Özel Muhabirinin Teğrafla bildirdiği) — İzemizdeki Milletvekillerimizden General Seyfi Dürüstün, Doktor Aziz Uras, Ali Rıza Erten ve Abdülkadir Kalav bu sabah Kaymakam makamında, Belediye ve okulları ziyaret ederek Halkevinde toplanan halkın isteklerini not etmek suretiyle tesbit ve coşkun tezahürle Cizreye uğurlanmışlardır.

Kamil Boran Nusaybinde bir nutuk verdi

Nusaybin 8 (Özel) — Ara seçimleri dolayısıyla yapılan adaylık konuşmalarında 41 oy gücü büyük bir çoğunlukla C. H. P. adayı seçildikten sonra seçmen hüsensizliği göstermek ve kendilerine teşekkür etmek üzere İncelemlerinde ziyetle çıkış olan İstanbul başkanı ve Deri Hakuk deşisi sahibi Kamil Boran, burayada gelmiş ve ilce halkı tarafından coşkun tezahürat ve sevinçle karşılanmıştır.
Aynı Milletvekili için bağışlama olarak adaylığı yapan Ekonomi Bakanlığı Hakuk Müaviri Kemal Türkoglu da burayaya gelmiş ve halkla bir konuşma yapmıştır. Demokrat Parti Kemal Türkoglu için alınmış bağışlamaktadır. D. P. nin kuvvetli olduğu söylenecektir. Kemal Türkoglu lehine propaganda yapmıştır.
— Sonu 2. noj sayfa da —

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Cemil Adar YILMAZER
Doğum Yeri ve Tarihi : Diyarbakır 1991
Medeni Hali : Bekar
İletişim Bilgileri : ayilmazer91@gmail.com
0506 310 1521 (GSM)

EĞİTİM

2005-2009 19 Mayıs Anadolu Lisesi
2009-2013 Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Kamu
Yönetimi Bölümü
2015- Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans
Programı

İŞ DENEYİMİ

2013-2015 Tudem Yayıncılık- Karaman Abc Kitabevi Satış
Departmanı

YABANCI DİL

İngilizce YDS: Henüz puan yok.

YAYINLARI

Makaleler

1. YILMAZER, C. A. (2017). “Milli Mücadele’den Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne: Mehmet Necib Güven ve Meclis Faaliyetleri”. *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*. C.I, S.1, Haziran 2017, ss. 44-55.

Kitap

1. YILMAZER, C. A., *Lozan Mübadillerinin Manisa Vilayeti’ne İskanları*, Kömen Yayınları, Konya 2017.